

Overijsselsche
A. L. M. A. N. A. K.
VOOR
OUDEID EN LETTEREN.
1846.

Elfde Jaargang.

DEVENTER,

J. DE LANGE.

1845.

Berigt voor den Kalender.

De Kalender is berekend voor Deventer, welks ligging door den Generaal KRAIJENHOFF trigonometrisch bepaald is op $52^{\circ} 15' 9''$ N. B. en $3^{\circ} 49' 12''$ (in tijd $15^m 17^s$) Oosterlengte van Parijs of $6^{\circ} 9' 37''$ (in tijd $24^m 38^s$) Oosterlengte van Greenwich.

Alle opgaven zijn in middelbaren tijd gesteld; de kolom middelbare tijd op den waren middag dient om dadelijk waren tijd tot middelbaren te herleiden en omgekeerd.

De dag begint op den middelbaren middernacht en wordt in twee gelijke deelen verdeeld: — het tijdsverloop van middernacht tot middag wordt morgen, van middag tot middernacht avond genoemd.

Op de eerste bladzijde der maand wenschte men de aanwijzing van feestdagen te behouden. Plaatsgebrek verhinderde ons dus, voor iederen dag den tijd van Maans op- en ondergang beide aan te geven. Men vindt daarom van nieuwe tot volle maan alleen den ondergang, van volle tot nieuwe maan alleen den

opgang, hetgeen overigens tot gewoon gebruik voldoende is.

De overgebleven ruimte, op de tweede bladzijde der maand, heeft men aangeruld met de opgave van den tijd van zichtbaarheid der voornaamste planeten, Venus, Mars, Jupiter en Saturnus. Van Mercurius, die, door de nabijheid der zon, slechts uiterst zeldzaam gezien wordt, en de verdere telescopische, is niet gesproken, daar het Jaarboekje toch niet voor sterrekundig gebruik is ingerigt.

INHOUD.

Zons- en Maansverduisteringen.
Jaartellingen en Feestdagen.
Kalender.
Genealogie van het Koninklijke huis.

	blz.
HANSE-ZAKEN	1
DE TONGVALLEN IN NEDERLAND, DOOR D ^r J. H. HALBERTSMA	49
VERHAAL EENER GEBEURTENIS TE SCHEVENINGEN IN DEN JARE 1697. IN DEN SCHEVENINGSCHEN VISSCHERS- TONGVAL, DOOR C. GÉBEL	52
DE ORKAAN, IN DEN SCHEVENINGSCHEN VISSCHERS-TONG- VAL, DOOR C. GÉBEL.	60
NOORDWIJK AAN ZEE	68
FLAAUWE HERINNERINGEN AAN EEN BEZOEK OP EEN HOL- LANDSCH ZEEDORP, TEGEN HET EINDE DER VORIGE EEUW	79
ZAANDAMMER GUURTJE. 1770, DOOR T. E.	88
AANMERKING, DOOR T. E.	91
SUNTE MAARTENS LIED, WELK DOOR DE KINDEREN TE MEDEMBLIK, TEGEN SLAGTIJD LANGS DE STRATEN GEZONGEN WORDT	93
ROERMONDER TONGVAL, DOOR D ^r J. H. H.	101
BESCHRIJVING VAN DE HAVEZATHEN IN OVERIJSSSEL, DOOR F. A. EBBINGE WUBBEN	105
OUDE DEVENTER MUNT	145
OUD NEDERLANDSCH MUNTSTUK, DOOR J. M. V. R.	147
OLIPHEDEN-BOKKEN	152
PLAN TOT STICHTING EENER PROVINCIALE SCHOOL TE DEVENTER IN 1580	193
WATERVLOED IN 1552, DOOR C. J.	216
WATERVLOED IN 1658	219
EENE VOLKPLANTING DER SICAMEREN IN HONGARIJE, DOOR M ^r J. DE WAL	223

blz.

GESCHIEDKUNDIGE HERINNERINGEN BETREFFENDE DE STAD	
OLDENZAAL, DOOR J. WEELING	225
DE DEVENTER DICHTER JAN VAN DER VEEN, DOOR W.	
VAN DER LINDE HZ.	257
DE DOODEN-LANTAARN OF LUCHTE TE DEVENTER. (MET	
EENE AFBEELDING), DOOR W. VAN DER LINDE HZ. .	281

Zons- en Maansverduisteringen.

Het jaar 1846 levert geene Maansverduisteringen op, en slechts ééne van de twee Zoneclipsen die plaats zullen hebben, is in onze streken zichtbaar.

- I. *Zonsverduistering* den 25 April. De Eclips zal aanvangen 's avonds te 6^u 1^m W. Dev. tijd; de hoek dien de straal der zonneschijf aan het aanrakingspunt met den uurcirkel van het zonsmiddenpunt maakt, van het noorden door het oosten tot 360^{gr} geteld, bedraagt bijna 210^{gr}. Midden der verduistering te 6^u 38^m; de grootte bedraagt 2.7 duim. De Eclips eindigt eerst even na zonnenondergang.
- II. *Zonsverduistering* den 20 October. Bij ons onzichtbaar.

JAARTELLINGEN EN FEESTDAGEN**VOOR HET JAAR 1846.**

Het jaar na de Geboorte onzes Heeren is . . .	1846	
Na de Schepping der Wereld	5795	
Na de Joodsche tijdrekening, beginnende 21 Sept.	5607	
Na de onafhankelijkheid der Nederlanden . . .	33	
Het Guldengetal	4	
De Epacta	III	
	De Zonnecirkel	7
	De Romeinsche indictie	4

De Zondagsletter D.

Septuagesima	8 Febr.	Hemelvaart	21 Mei.
Vastenavond	24 Febr.	Pinksteren	31 Mei.
Aschdag	25 Febr.	Eerste Advent	29 Nov.
Paschen	12 April.		

Quatertempers.

Den 4, 6 en 7 Maart.	Den 16, 18 en 19 Sept.
Den 3, 5 en 6 Junij.	Den 16, 18 en 19 Dec.

Joodsche Feestdagen.

Purimfeest	den 12 Maart.
Paschen	den 11, 12, 17 en 18 April.
Pinksteren of Wekenfeest	den 31 Mei en 1 Junij.
Nieuwjaarsfeest	den 21 en 22 September.
Groote Verzoendag	den 30 September.
Loofhuttenfeest	den 5, 6 en 12 October.
Vreugde der Wet	den 13 October.

De Lente begint den 21 Maart	's morg. te	0 u. 3 m.
De Zomer begint den 21 Junij	's avonds te	8 u. 47 m.
De Herfst begint den 23 Sept.	's morg. te	10 u. 48 m.
De Winter begint den 22 Dec.	's morg. te	4 u. 30 m.

J A N U A R I J,			
1	Donderd.	NIEUW-JAARSDAG.	's av. on.
2	Vrijdag		10 31
3	Zaturdag		11 47
4	ZONDAG		's m. on.
5	Maandag		1 0
6	Dingsdag	<i>Drie Koningen.</i>	2 11
7	Woensd.		3 18
8	Donderd.		4 21
9	Vrijdag		5 19
10	Zaturdag		6 9
11	ZONDAG		6 52
12	Maandag	Roppermaandag.	's av. op
13	Dingsdag		8 41
14	Woensd.		6 45
15	Donderd.		7 50
16	Vrijdag		8 58
17	Zaturdag		10 1
18	ZONDAG	H. N. Jezus.	11 9
19	Maandag	<i>Hare Majesteit de Koningin verj.</i>	's m. op
20	Dingsdag		0 18
21	Woensd.		1 29
22	Donderd.		2 40
23	Vrijdag		3 50
24	Zaturdag		4 56
25	ZONDAG	Pauli Bekeering.	5 54
26	Maandag		6 42
27	Dingsdag		's av. on.
28	Woensd.	Agnes H. Driev.	6 41
29	Donderd.		8 4
30	Vrijdag		9 25
31	Zaturdag		10 42

LOUWMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.			Zons Opkomst.	Zons Ondergang.	De dagen worden gedurende deze maand 1 u. 18m. langer.
	u.	m.	s.	u. m.	u. m.	
1	12	3	49	8 13	3 54	Eerste kw. in den <i>Ram</i> u. 11.
2	12	4	18	8 13	3 55	4 Jan. 's avonds te 2 50
3	12	4	46	8 13	3 57	Volle M. in de <i>Kreeft</i>
4	12	5	13	8 13	3 58	12 Jan. 's avonds te 2 26
5	12	5	40	8 12	3 59	Laatste kw. in de <i>Weeg-</i>
6	12	6	7	8 12	4 0	<i>schaal</i> 20 Jan. 's av. te 4 17
7	12	6	33	8 11	4 1	Nieuwe M. in den <i>Water-</i>
8	12	6	59	8 11	4 3	<i>man</i> 27 Jan. 's morg. te 9 48
9	12	7	24	8 10	4 4	— —
10	12	7	48	8 10	4 5	<i>Venus</i> is, gedurende de
11	12	8	12	8 9	4 7	beide eerste maanden des
12	12	8	36	8 9	4 8	jaars, <i>avondster</i> , en ver-
13	12	8	58	8 8	4 10	toont zich als zoodanig het
14	12	9	20	8 7	4 12	glansrijkst den 8 Jan.; zij
15	12	9	42	8 6	4 13	gaat onder:
16	12	10	3	8 5	4 15	1 Jan. 's av. te 8 u. 10 m.
17	12	10	23	8 4	4 17	16 Jan. 's av. te 8 u. 31 m.
18	12	10	42	8 3	4 18	<i>Mars</i> gaat onder:
19	12	11	1	8 2	4 20	1 Jan. 's av. te 11 u. 58 m.
20	12	11	19	8 1	4 21	16 Jan. 's av. te 11 u. 54 m.
21	12	11	36	8 0	4 23	<i>Jupiter</i> gaat onder:
22	12	11	52	7 59	4 24	1 Jan. 's morg. te 2 u. 13 m.
23	12	12	8	7 57	4 26	16 Jan. 's morg. te 1 u. 21 m.
24	12	12	23	7 56	4 28	<i>Saturnus</i> gaat onder:
25	12	12	37	7 55	4 30	1 Jan. 's avonds te 7 u. 6 m.
26	12	12	51	7 53	4 32	16 Jan. 's av. te 6 u. 16 m.
27	12	13	3	7 52	4 34	
28	12	13	15	7 50	4 36	
29	12	13	26	7 49	4 38	
30	12	13	36	7 48	4 40	
31	12	13	45	7 46	4 42	

Zon in ♒ Aquarius, den 20.

F E B R U A R I J ,

1	ZONDAG		's av. on.
2	Maandag	<i>Maria Lichtmis.</i>	's m. on.
3	Dingsdag		1 7
4	Woensd.		2 12
5	Donderd.		3 12
6	Vrijdag		4 8
7	Zaturdag		4 30
8	ZONDAG	Septuagesima.	5 29
9	Maandag		6 2
10	Dingsdag		6 29
11	Woensd.		's av. op
12	Donderd.		6 46
13	Vrijdag		7 52
14	Zaturdag		8 59
15	ZONDAG	Sexagesima.	10 8
16	Maandag		11 17
17	Dingsdag		's m. op
18	Woensd.		0 26
19	Donderd.	<i>Kroonpr. Wül. Alex. Paul</i>	1 35
20	Vrijdag	<i>(Fredr. Lod. verj.</i>	2 40
21	Zaturdag		3 39
22	ZONDAG	Quinquag. Petri Cath.	4 30
23	Maandag		5 13
24	Dingsdag	<i>S. Matth. Vastenavond.</i>	5 49
25	Woensd.	<i>Aschdag H. Driev.</i>	's av. on.
26	Donderd.		6 53
27	Vrijdag		8 14
28	Zaturdag		9 33

SPROKKELMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.			Zons Opkomst.		Zons Ondergang.		De dagen worden gedurende deze maand 1 u. 46 m. langer.
	u.	m.	s.	u.	m.	u.	m.	
1	12	13	54	7	44	4	43	Eerste kw. in den <i>Stier</i> u. m.
2	12	14	1	7	44	4	45	3 Febr. 's morg. te 5 36
3	12	14	8	7	42	4	47	Volle M. in den <i>Leeuw</i>
4	12	14	14	7	41	4	48	11 Febr. 's morgens te 9 37
5	12	14	19	7	39	4	50	Laatste kw. in den <i>Schut-</i>
6	12	14	23	7	37	4	52	<i>ter</i> 19 Febr. 's morg. te 5 8
7	12	14	27	7	35	4	54	Nieuwe M. in de <i>Visschen</i>
8	12	14	29	7	33	4	56	25 Febr. 's avonds te 7 56
9	12	14	31	7	32	4	58	— —
10	12	14	32	7	30	5	0	<i>Venus</i> gaat onder:
11	12	14	32	7	28	5	2	1 Febr. 's av. te 8 u. 27 m.
12	12	14	32	7	26	5	4	16 Febr 's av. te 7 u. 40 m.
13	12	14	30	7	24	5	6	<i>Mars</i> gaat onder:
14	12	14	28	7	22	5	7	1 Febr. 's av. te 11 u. 52 m.
15	12	14	25	7	20	5	9	16 Febr 's av. te 11 u. 50 m.
16	12	14	22	7	18	5	11	<i>Jupiter</i> gaat onder:
17	12	14	18	7	16	5	13	1 Febr. 's morg. te 0 u. 27 m.
18	12	14	13	7	14	5	15	16 Febr. 's av. te 11 u. 31 m.
19	12	14	7	7	11	5	17	<i>Saturnus</i> verliest zich in
20	12	14	1	7	9	5	19	de avondschemering; den 10
21	12	13	54	7	7	5	21	Febr. komt zij in <i>conjunctie</i>
22	12	13	47	7	5	5	23	met de zon.
23	12	13	39	7	3	5	25	
24	12	13	30	7	1	5	26	
25	12	13	21	6	59	5	28	
26	12	13	11	6	57	5	30	
27	12	13	0	6	55	5	32	
28	12	12	49	6	53	5	34	

Zon in $\times$ Pisces, den 19.

M A A R T ,

1	ZONDAG	Quadragesima Gr. Vastenav.	's av. on.
2	Maandag		11 37
3	Dingsdag		's m. on.
4	Woensd.	Quatert.	1 0
5	Donderd.		1 37
6	Vrijdag	Quatert.	2 46
7	Zaturdag	Quatert.	3 27
8	ZONDAG	Reminiscere.	4 2
9	Maandag		4 32
10	Dingsdag		4 37
11	Woensd.	Overijss. Bidd. voor het Gewas.	5 21
12	Donderd.		5 42
13	Vrijdag		's av. op
14	Zaturdag		7 38
15	ZONDAG	Oculi.	9 7
16	Maandag		10 17
17	Dingsdag		11 26
18	Woensd.		's m. op
19	Donderd.		0 32
20	Vrijdag		1 31
21	Zaturdag		2 24
22	ZONDAG	Laetare.	3 8
23	Maandag		3 43
24	Dingsdag		4 17
25	Woensd.	<i>Maria Boodschap.</i>	4 43
26	Donderd.		5 12
27	Vrijdag		's av. on.
28	Zaturdag		8 21
29	ZONDAG	Judica.	9 33
30	Maandag		10 43
31	Dingsdag		11 44

L E N T E M A A N D.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.			Zons Opkomst.		Zons Ondergang.		De dagen worden gedurende deze maand 2 u. 7 m. langer.
	u.	m.	s.	u.	m.	u.	m.	
1	12	12	38	6	50	5	35	Eerste kw. in de <i>Tweelingen</i> 4 Maart 's av. te 10 56
2	12	12	25	6	48	5	37	Volle M. in de <i>Maagd</i> 13 Maart 's morg. te 3 14
3	12	12	13	6	46	5	39	Laatste kw. in den <i>Schutter</i> 20 Maart 's av. te 2 23
4	12	12	0	6	43	5	41	Nieuwe M. in den <i>Ram</i> 27 Maart 's morgens te 6 15
5	12	11	46	6	41	5	42	—
6	12	11	32	6	39	5	44	<i>Venus</i> begint zich in de avondschemering te verliezen, en is <i>morgenster</i> geworden, hetwelk zij genoegzaam het gansche jaar blijft. Zij komt op:
7	12	11	18	6	36	5	46	1 Maart 's morg. te 6 u. 3 m.
8	12	11	3	6	34	5	48	16 Maart 's morg. te 4 u. 55 m.
9	12	10	48	6	32	5	50	Den 2 Maart is zij in benedenste conjunctie met de zon.
10	12	10	32	6	29	5	51	<i>Mars</i> gaat onder:
11	12	10	16	6	27	5	53	1 Maart 's av. te 11 u. 49 m.
12	12	10	0	6	25	5	55	16 Maart 's av. te 11 u. 47 m.
13	12	9	43	6	23	5	57	<i>Jupiter</i> gaat onder:
14	12	9	26	6	20	5	59	1 Maart 's av. te 10 u. 59 m.
15	12	9	9	6	18	6	0	16 Maart 's av. te 10 u. 17 m.
16	12	8	52	6	15	6	2	<i>Saturnus</i> komt op:
17	12	8	34	6	13	6	4	1 Maart 's morg. te 6 u. 28 m.
18	12	8	17	6	11	6	6	16 Maart 's morg. te 5 u. 32 m.
19	12	7	59	6	8	6	8	
20	12	7	41	6	6	6	9	
21	12	7	23	6	3	6	11	
22	12	7	5	6	1	6	13	
23	12	6	46	5	59	6	15	
24	12	6	28	5	57	6	17	
25	12	6	9	5	54	6	18	
26	12	5	51	5	52	6	20	
27	12	5	33	5	50	6	22	
28	12	5	14	5	48	6	24	
29	12	4	56	5	45	6	25	
30	12	4	37	5	43	6	27	
31	12	4	19	5	40	6	29	

Zon in ♈ Aries, den 21.

A P R I L,

1	Woensd.		's m. on.
2	Donderd.		0 37
3	Vrijdag		1 23
4	Zaturdag		2 0
5	ZONDAG	Palmarum.	2 32
6	Maandag		3 0
7	Dingsdag		3 24
8	Woensd.	Princ. Wilh. Mar. Sophia. Louisa	3 46
9	Donderd.	Witte Dond. H. Driev. (verj. 4	7
10	Vrijdag	Goede Vrijdag.	4 29
11	Zaturdag		's av. op
12	ZONDAG	PASCHEN.	8 8
13	Maandag	2 ^e PAASCHDAG.	0 16
14	Dingsdag		10 24
15	Woensd.		11 26
16	Donderd.		's m. op
17	Vrijdag		0 21
18	Zaturdag		1 7
19	ZONDAG	Quasimodo.	1 46
20	Maandag		2 18
21	Dingsdag		2 47
22	Woensd.		3 13
23	Donderd.		3 38
24	Vrijdag		4 4
25	Zaturdag		's av. on.
26	ZONDAG	Misericordia.	8 24
27	Maandag		9 29
28	Dingsdag		10 26
29	Woensd.		11 16
30	Donderd.		11 57

GRASMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.			Zons Opkomst.	Zons Ondergang.	De dagen worden gedurende deze maand 2 u. 0 m. langer.
	u.	m.	s.	u.	m.	u. m.
1	12	4	1	5 38	6 30	Eerste kw. in de <i>Kreeft</i>
2	12	3	43	5 36	6 32	3 April 's avonds te 5 36
3	12	3	25	5 33	6 34	Volle M. in de <i>Weeg-</i>
4	12	3	7	5 31	6 35	<i>schaal</i> 11 April 's av. te 6 19
5	12	2	49	5 28	6 37	Laatste kw. in den <i>Steen-</i>
6	12	2	31	5 26	6 39	<i>bok</i> 18 April 's av. te 8 49
7	12	2	14	5 24	6 41	Nieuwe M. in den <i>Stier</i>
8	12	1	57	5 22	6 43	25 April 's avonds te 5 13
9	12	1	40	5 19	6 44	—
10	12	1	23	5 17	6 46	<i>Venus</i> vertoont zich den
11	12	1	6	5 15	6 48	20 April als <i>morgenster</i> in
12	12	0	50	5 13	6 50	haren grootsten luister; zij
13	12	0	34	5 10	6 51	komt op:
14	12	0	19	5 8	6 53	1 April 's morg. te 4 u. 11 m.
15	12	0	4	5 5	6 54	16 April 's morg. te 3 u. 43 m.
16	11	59	49	5 3	6 56	<i>Mars</i> gaat onder:
17	11	59	34	5 1	6 58	1 April 's av. te 11 u. 44 m.
18	11	59	20	4 59	7 0	16 April 's av. te 11 u. 37 m.
19	11	59	6	4 57	7 1	<i>Jupiter</i> gaat onder:
20	11	58	53	4 55	7 3	1 April 's av. te 9 u. 33 m.
21	11	58	40	4 53	7 5	16 April 's av. te 8 u. 54 m.
22	11	58	28	4 51	7 7	<i>Saturnus</i> komt op:
23	11	58	16	4 49	7 8	1 April 's morg. te 4 u. 32 m.
24	11	58	5	4 46	7 10	16 April 's morg. te 3 u. 36 m.
25	11	57	54	4 44	7 11	
26	11	57	43	4 42	7 13	
27	11	57	33	4 40	7 15	
28	11	57	24	4 38	7 17	
29	11	57	15	4 36	7 18	
30	11	57	7	4 34	7 20	

Zon in ♋ Taurus, den 20.

M E I,

1	Vrijdag	<i>Philippus en Jacobus.</i>	's m. op
2	Zaterdag		0 32
3	ZONDAG	Jubilate Kruisvinding.	1 1
4	Maandag		1 26
5	Dingsdag		1 49
6	Woensd.		2 10
7	Donderd.		2 31
8	Vrijdag		2 54
9	Zaterdag		3 18
10	ZONDAG	Cantate.	3 46
11	Maandag		's av. op
12	Dingsdag		9 16
13	Woensd.		10 13
14	Donderd.		11 6
15	Vrijdag		11 47
16	Zaterdag		's m. op
17	ZONDAG	Vocem.	0 22
18	Maandag	Kruisd.	0 51
19	Dingsdag		1 18
20	Woensd.		1 42
21	Donderd.	CHRISTUS HEMELVAART.	2 7
22	Vrijdag		2 54
23	Zaterdag		3 3
24	ZONDAG	Exaudi.	3 37
25	Maandag		's av. on.
26	Dingsdag		9 8
27	Woensd.		9 53
28	Donderd.		10 31
29	Vrijdag		11 2
30	Zaterdag		11 29
31	ZONDAG	PINKSTEREN.	11 52

BLOEIMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.			Zons Opkomst.	Zons Ondergang.	De dagen worden gedurende deze maand 1 u. 33 in. langer.
	u.	m.	s.	u. m.	u. m.	u. m.
1	11	56	59	4 31	7 23	Eerste kw. in den <i>Leeuw</i>
2	11	56	51	4 29	7 25	3 Mei 's avonds te 0 16
3	11	56	44	4 27	7 27	Volle M. in den <i>Scorpi-</i>
4	11	56	38	4 25	7 28	<i>oen</i> 11 Mei 's morg. te 6 31
5	11	56	32	4 24	7 30	Laatste kw. in den <i>Water-</i>
6	11	56	27	4 22	7 31	<i>man</i> 18 Mei 's morg. te 1 51
7	11	56	22	4 20	7 33	Nieuwe M. in de <i>Twee-</i>
8	11	56	18	4 18	7 35	<i>lingen</i> 25 Mei 's morg. te 5 9
9	11	56	14	4 16	7 36	—
10	11	56	11	4 15	7 38	<i>Venus</i> komt op:
11	11	56	9	4 13	7 39	1 Mei 's morg. te 3 u. 15 m.
12	11	56	7	4 11	7 41	16 Mei 's morg. te 2 u. 48 m.
13	11	56	6	4 9	7 43	—
14	11	56	5	4 8	7 44	<i>Mars</i> gaat onder:
15	11	56	5	4 6	7 46	1 Mei 's av. te 11 u. 26 m.
16	11	56	5	4 5	7 47	16 Mei 's av. te 11 u. 10 m.
17	11	56	6	4 3	7 49	—
18	11	56	8	4 2	7 51	<i>Jupiter</i> verliest zich al
19	11	56	10	4 0	7 52	spoedig in de avondsche-
20	11	56	13	3 59	7 54	mering; den 14 Mei komt
21	11	56	16	3 57	7 55	zij in <i>conjunctie</i> met de zon.
22	11	56	20	3 56	7 57	—
23	11	56	25	3 55	7 58	<i>Saturnus</i> komt op:
24	11	56	30	3 54	8 0	1 Mei 's morg. te 2 u. 39 m.
25	11	56	35	3 52	8 1	16 Mei 's morg. te 1 u. 42 m.
26	11	56	41	3 51	8 3	
27	11	56	48	3 50	8 4	
28	11	56	55	3 49	8 6	
29	11	57	2	3 48	8 7	
30	11	57	10	3 47	8 8	
31	11	57	18	3 46	8 9	

Zon in II Gemini, den 21.

J U N I J ,

1	Maandag	2 ^e PINKSTERDAG.	's m. on.
2	Dingsdag		0 14
3	Woensd.	Quatert.	0 38
4	Donderd.		0 88
5	Vrijdag	Quatert.	1 19
6	Zaturdag	Quatert.	1 43
7	ZONDAG	<i>Dom. Trin. II. Drievuldigheid.</i>	2 16
8	Maandag		2 83
9	Dingsdag		's av. op
10	Woensd.		8 89
11	Donderd.	<i>Sacrament.</i>	9 48
12	Vrijdag		10 23
13	Zaturdag	<i>Prins Will. Fred. Hendr. verj.</i>	10 58
14	ZONDAG		11 25
15	Maandag		11 49
16	Dingsdag		's m. op
17	Woensd.	<i>Kroonprinc. Soph. Fred. Math. verj.</i>	0 13
18	Donderd.	<i>Overwinning bij Waterloo.</i>	0 39
19	Vrijdag		1 7
20	Zaturdag		1 38
21	ZONDAG	<i>Dank- en Bedcdag.</i>	2 14
22	Maandag		2 88
23	Dingsdag		's av. on.
24	Woensd.	<i>Johan Babtist.</i>	8 30
25	Donderd.		9 4
26	Vrijdag		9 35
27	Zaturdag		9 87
28	ZONDAG		10 20
29	Maandag	<i>Petrus en Paulus.</i>	10 40
30	Dingsdag		11 1

ZOMERMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.			Zons Opkomst.		Zons Ondergang.		u. m.	
	u.	m.	s.	u.	m.	u.	m.		
1	11	57	27	3	45	8	10		De dagen worden van 1—21 Junij 21 m. <i>langer</i> ; van dan af tot aan het einde der maand 5 m. <i>korter</i> .
2	11	57	36	3	45	8	11		
3	11	57	45	3	44	8	12		Eerste kw. in de <i>Maagd</i>
4	11	57	55	3	43	8	13		2 Junij 's morg. te 5 55
5	11	58	5	3	42	8	14		Volle M. in den <i>Schut-</i>
6	11	58	15	3	41	8	15		<i>ter</i> 9 Junij 's av. te 4 1
7	11	58	26	3	41	8	16		Laatste kw. in de <i>Vis-</i>
8	11	58	37	3	40	8	17		<i>schen</i> 16 Junij 's morg. te 7 2
9	11	58	49	3	40	8	17		Nieuwe M. in de <i>Kreeft</i>
10	11	59	0	3	39	8	18		23 Junij 's av. te 6 12
11	11	59	12	3	39	8	19		—
12	11	59	24	3	39	8	20		<i>Venus</i> komt op:
13	11	59	36	3	39	8	20		1 Junij 's morg. te 2 u. 17 m.
14	11	59	49	3	39	8	21		16 Junij 's morg. te 1 u. 51 m.
15	12	0	1	3	38	8	21		—
16	12	0	14	3	38	8	22		<i>Mars</i> gaat onder:
17	12	0	27	3	38	8	22		1 Junij 's av. te 10 u. 46 m.
18	12	0	40	3	38	8	23		16 Junij 's av. te 10 u. 18 m.
19	12	0	53	3	38	8	23		—
20	12	1	6	3	38	8	24		<i>Jupiter</i> komt op:
21	12	1	19	3	38	8	24		1 Junij 's morg. te 3 u. 15 m.
22	12	1	32	3	39	8	24		16 Junij 's morg. te 2 u. 25 m.
23	12	1	45	3	39	8	25		—
24	12	1	58	3	39	8	25		In de laatste helft van Junij, en vervolgens gedurende de maanden Julij, Augustus, September en October, is de beweging van <i>Saturnus</i> <i>teruggaande</i> ; zij komt op:
25	12	2	11	3	40	8	25		1 Junij 's morg. te 0 u. 40 m.
26	12	2	24	3	40	8	25		16 Junij 's av. te 11 u. 38 m.
27	12	2	36	3	41	8	25		
28	12	2	49	3	41	8	25		
29	12	3	1	3	42	8	24		
30	12	3	13	3	42	8	24		

Zon in ☉ Cancer, den 21.

J U L I J,

1	Woensd.		's av. on.
2	Donderd.	Maria Visitatie.	11 47
3	Vrijdag		's m. on.
4	Zaterdag		0 14
5	ZONDAG		0 47
6	Maandag		1 28
7	Dingsdag		2 20
8	Woensd.		's av. op
9	Donderd.		8 19
10	Vrijdag		8 88
11	Zaterdag		9 26
12	ZONDAG		9 53
13	Maandag		10 19
14	Dingsdag		10 45
15	Woensd.		11 12
16	Donderd.		11 42
17	Vrijdag		's m. op
18	Zaterdag		0 16
19	ZONDAG	Hondsdagen begin.	0 56
20	Maandag		1 42
21	Dingsdag		2 34
22	Woensd.		3 31
23	Donderd.		's av. on.
24	Vrijdag		8 2
25	Zaterdag	St. Jacob.	8 26
26	ZONDAG		8 47
27	Maandag		9 8
28	Dingsdag		9 29
29	Woensd.		9 52
30	Donderd.		10 17
31	Vrijdag		10 46

HOOIMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middeg.			Zone Opkomst.	Zone Ondergang	De dagen worden gedurende deze maand 1 u. 9 m. korter.
	u.	m.	s.	u. m.	u. m.	u. m.
1	12	3	25	3 43	8 24	Eerste kw. in de <i>Weeg-</i>
2	12	3	36	3 43	8 24	<i>schaal</i> 1 Julij 's av. te 9 48
3	12	3	48	3 44	8 23	Volle M. in den <i>Steen-</i>
4	12	3	59	3 45	8 23	<i>bok</i> 8 Julij 's av. te 11 35
5	12	4	9	3 45	8 22	Laatste kw. in den <i>Ram</i>
6	12	4	19	3 46	8 22	15 Julij 's avonds te 1 48
7	12	4	29	3 47	8 21	Nieuwe M. in den <i>Leeuw</i>
8	12	4	39	3 48	8 20	23 Julij 's morgens te 8 27
9	12	4	48	3 49	8 20	Eerste kw. in den <i>Scorpi-</i>
10	12	4	57	3 51	8 19	<i>oen</i> 31 Julij 's morg. tell 28
11	12	5	5	3 52	8 19	— —
12	12	5	13	3 53	8 18	<i>Venus</i> komt op:
13	12	5	21	3 54	8 17	1 Julij 's morg. te 1 u. 31 m.
14	12	5	28	3 55	8 16	16 Julij 's morg. te 1 u. 21 m.
15	12	5	34	3 56	8 15	<i>Mars</i> gaat onder:
16	12	5	40	3 57	8 14	1 Julij 's av. te 9 u. 46 m.
17	12	5	46	3 59	8 13	16 Julij 's avonds te 9 u. 9 m
18	12	5	51	4 0	8 12	<i>Jupiter</i> komt op:
19	12	5	56	4 1	8 11	1 Julij 's morg. te 1 u. 36 m.
20	12	6	0	4 3	8 10	16 Julij 's morg. te 0 u. 46 m.
21	12	6	3	4 4	8 8	<i>Saturnus</i> komt op:
22	12	6	6	4 5	8 7	1 Julij 's av. te 10 u. 38 m.
23	12	6	8	4 7	8 5	16 Julij 's av. te 9 u. 38 m.
24	12	6	10	4 8	8 4	
25	12	6	11	4 10	8 2	
26	12	6	12	4 11	8 1	
27	12	6	12	4 13	7 59	
28	12	6	12	4 14	7 58	
29	12	6	10	4 16	7 56	
30	12	6	9	4 17	7 55	
31	12	6	6	4 19	7 53	

Zon in Ω Leo, den 23.

AUGUSTUS,

1	Zaterdag		's av. on.
2	ZONDAG	<i>Prins Will. Alex. Fred. Const.</i>	's m. on.
3	Maandag	(<i>Nicol. Mich. verj.</i>)	0 7
4	Dingsdag		1 2
5	Woensd.		2 9
6	Donderd.		3 26
7	Vrijdag	St. Albert.	's av. op
8	Zaterdag		7 54
9	ZONDAG		8 21
10	Maandag	St. Laurens.	8 48
11	Dingsdag		9 16
12	Woensd.		9 46
13	Donderd.		10 19
14	Vrijdag	Vast.	10 57
15	Zaterdag	Maria Hemelvaart.	11 41
16	ZONDAG		's m. op
17	Maandag		0 31
18	Dingsdag		1 26
19	Woensd.	Hondsdagen einde.	2 24
20	Donderd.		3 26
21	Vrijdag		's av. on.
22	Zaterdag		6 54
23	ZONDAG		7 13
24	Maandag	St. Bartholomeus.	7 36
25	Dingsdag		7 58
26	Woensd.		8 22
27	Donderd.		8 49
28	Vrijdag		9 22
29	Zaterdag	St. Jans Onthoofding.	10 2
30	ZONDAG		10 51
31	Maandag		11 51

OOGSTMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.			Zons Opkomst.	Zons Ondergang.	De dagen worden gedurende deze maand 1 u. 56 m. korter.
	u.	m.	s.	u. m.	u. m.	u. m.
1	12	6	3	4 20	7 52	Volle M. in den <i>Water-</i>
2	12	5	59	4 22	7 50	<i>man</i> 7 Aug. 's morg. te 6 24
3	12	5	55	4 23	7 48	Laatste kw. in den <i>Stier</i>
4	12	5	50	4 25	7 46	13 Aug. 's avonds te 11 16
5	12	5	45	4 26	7 45	Nieuwe M. in den <i>Leeuw</i>
6	12	5	39	4 28	7 43	21 Aug. 's avonds te 11 50
7	12	5	32	4 30	7 41	Eerste kw. in den <i>Schut-</i>
8	12	5	25	4 32	7 39	<i>ter</i> 29 Aug. 's av. te 10 43
9	12	5	17	4 33	7 37	— —
10	12	5	8	4 35	7 35	<i>Venus</i> komt op:
11	12	4	59	4 37	7 33	1 Aug. 's morg. te 1 u. 27 m.
12	12	4	50	4 39	7 31	16 Aug. 's morg. te 1 u. 52 m.
13	12	4	39	4 40	7 29	<i>Mars</i> begint zich al spoedig in de avondschemering te verliezen.
14	12	4	29	4 42	7 27	
15	12	4	18	4 43	7 25	<i>Jupiter</i> komt op:
16	12	4	6	4 45	7 23	1 Aug. 's av. te 11 u. 49 m.
17	12	3	54	4 46	7 21	16 Aug. 's av. te 10 u. 57 m.
18	12	3	41	4 48	7 19	
19	12	3	28	4 50	7 17	<i>Saturnus</i> is den geheelen nacht zichtbaar; zij komt den 20 Aug. in <i>tegenstand</i> met de zon.
20	12	3	14	4 51	7 15	
21	12	3	0	4 53	7 13	
22	12	2	46	4 55	7 11	
23	12	2	31	4 57	7 9	
24	12	2	15	4 58	7 7	
25	12	1	59	5 0	7 5	
26	12	1	43	5 1	7 3	
27	12	1	26	5 3	7 0	
28	12	1	9	5 5	6 58	
29	12	0	51	5 6	6 56	
30	12	0	34	5 8	6 53	
31	12	0	15	5 10	6 51	

Zon in *my Virgo*, den 23.

S E P T E M B E R ,

1	Dingsdag		's m. on.
2	Woensd.		1 0
3	Donderd.		2 18
4	Vrijdag	<i>Prins Will. Nicol. Alex. Fred.</i>	3 39
5	Zaturdag	<i>(Karel Hendr. verj. 's av. op</i>	
6	ZONDAG		6 47
7	Maandag		7 18
8	Dingsdag	<i>Maria Geboorte.</i>	7 48
9	Woensd.		8 18
10	Donderd.		8 88
11	Vrijdag		9 39
12	Zaturdag		10 27
13	ZONDAG		11 21
14	Maandag	<i>Kruisverheffing.</i>	's m. op
15	Dingsdag	<i>Prins Will. Fred. Maur. Alex.</i>	0 18
16	Woensd.	<i>Quatert. (Hendr. Karel verj.</i>	1 18
17	Donderd.	<i>St. Lambert.</i>	2 21
18	Vrijdag	<i>Quatert.</i>	3 24
19	Zaturdag	<i>Quatert.</i>	4 27
20	ZONDAG		's av. on.
21	Maandag	<i>St. Mattheus.</i>	6 4
22	Dingsdag		6 27
23	Woensd.		6 84
24	Donderd.		7 28
25	Vrijdag		8 2
26	Zaturdag		8 48
27	ZONDAG		9 42
28	Maandag		10 46
29	Dingsdag	<i>St. Michiel.</i>	11 87
30	Woensd.		's m. on.

HERFSTMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.			Zons Opkomst.	Zons Ondergang.		
	u.	m.	s.	u.	m.	u. m.	
1	11	59	57	5	12	6 48	Volle M. in de <i>Visschen</i>
2	11	59	38	5	13	6 46	5 Sept. 's avonds te 1 41
3	11	59	19	5	15	6 44	Laatste kw. in de <i>Tweelingen</i> 12 Sept. 's av. te 0 7
4	11	58	59	5	16	6 42	Nieuwe M. in de <i>Maagd</i>
5	11	58	40	5	18	6 39	20 Sept. 's avonds te 3 58
6	11	58	20	5	20	6 37	Eerste kw. in den <i>Steenbok</i> 28 Sept. 's morg. te 7 51
7	11	58	0	5	21	6 35	— —
8	11	57	39	5	23	6 33	<i>Venus</i> komt op:
9	11	57	19	5	25	6 30	1 Sept. 's morg. te 2 u. 33 m.
10	11	56	58	5	26	6 28	16 Sept. 's morg. te 3 u. 19 m.
11	11	56	37	5	28	6 25	
12	11	56	17	5	30	6 23	<i>Mars</i> is gedurende bijna de geheele maand onzichtbaar; den 10 Sept. komt zij in <i>conjunctie</i> met de zon.
13	11	55	56	5	32	6 21	
14	11	55	35	5	34	6 18	
15	11	55	14	5	35	6 16	
16	11	54	53	5	37	6 13	<i>Jupiter</i> komt op:
17	11	54	31	5	38	6 11	1 Sept. 's av. te 10 u. 1 m.
18	11	54	10	5	40	6 9	16 Sept. 's av. te 9 u. 7 m.
19	11	53	49	5	42	6 6	
20	11	53	28	5	43	6 4	<i>Saturnus</i> gaat onder:
21	11	53	7	5	45	6 1	1 Sept. 's morg. te 4 u. 58 m.
22	11	52	47	5	47	5 59	16 Sept. 's morg. te 3 u. 1 m.
23	11	52	26	5	49	5 57	
24	11	52	5	5	50	5 54	
25	11	51	45	5	52	5 52	
26	11	51	24	5	53	5 49	
27	11	51	4	5	55	5 47	
28	11	50	44	5	57	5 45	
29	11	50	24	5	58	5 42	
30	11	50	5	6	0	5 40	

Zon in ♎ Libra, den 23.

OCTOBER,

1	Donderd.		's m. on.
2	Vrijdag		2 34
3	Zaterdag		3 37
4	ZONDAG		's av. op
5	Maandag		8 41
6	Dingsdag		6 14
7	Woensd.		6 30
8	Donderd.		7 32
9	Vrijdag		8 19
10	Zaterdag	Victor.	9 12
11	ZONDAG	Maria v. Rem.	10 9
12	Maandag		11 9
13	Dingsdag		's m. op
14	Woensd.		0 11
15	Donderd.		1 13
16	Vrijdag	St. Gallus.	2 16
17	Zaterdag		3 21
18	ZONDAG	St. Lucas.	4 28
19	Maandag		8 31
20	Dingsdag		's av. on.
21	Woensd.		8 27
22	Donderd.		6 3
23	Vrijdag		6 46
24	Zaterdag		7 38
25	ZONDAG		8 38
26	Maandag		9 46
27	Dingsdag		10 39
28	Woensd.	Simon en Judas.	's m. on.
29	Donderd.		0 16
30	Vrijdag		1 38
31	Zaterdag		2 34

WIJNMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.	Zons Opkomst.	Zons Ondergang.	De dagen worden gedurende deze maand 2 u. 3 m. korter.
	u. m. s.	u. m.	u. m.	u. m.
1	11 49 45	6 25	5 38	Volle M. in den <i>Ram</i>
2	11 49 26	6 35	5 35	4 Oct. 's avonds te 10 31
3	11 49 8	6 55	5 33	Laatste kw. in de <i>Kreeft</i>
4	11 48 49	6 75	5 31	12 Oct. 's morgens te 4 33
5	11 48 31	6 85	5 29	Nieuwe M. in de <i>Weeg-</i>
6	11 48 13	6 105	5 26	<i>schaal</i> 20 Oct. 's morg. te 8 8
7	11 47 56	6 125	5 24	Eerste kw. in den <i>Water-</i>
8	11 47 39	6 145	5 22	<i>man</i> 27 Oct. 's av. te 3 35
9	11 47 23	6 165	5 19	— — —
10	11 47 7	6 175	5 17	<i>Venus</i> komt op:
11	11 46 51	6 195	5 14	1 Oct. 's morg. te 4 u. 6 m.
12	11 46 36	6 215	5 12	16 Oct. 's morg. te 4 u. 54 m.
13	11 46 22	6 235	5 10	<i>Mars</i> komt op:
14	11 46 8	6 255	5 7	1 Oct. 's morg. te 5 u. 19 m.
15	11 45 54	6 265	5 5	16 Oct. 's morg. te 5 u. 16 m.
16	11 45 41	6 285	5 3	<i>Jupiter</i> heeft in de drie
17	11 45 29	6 305	5 1	laatste maanden des jaars
18	11 45 18	6 325	4 59	eene <i>teruggaande</i> beweging;
19	11 45 6	6 345	4 57	zij komt op:
20	11 44 56	6 355	4 55	1 Oct. 's av. te 8 u. 9 m.
21	11 44 46	6 375	4 53	16 Oct. 's av. te 7 u. 9 m.
22	11 44 37	6 395	4 50	<i>Saturnus</i> gaat onder:
23	11 44 29	6 415	4 48	1 Oct. 's morg. te 1 u. 57 m.
24	11 44 21	6 435	4 46	16 Oct. 's morg. te 0 u. 55 m.
25	11 44 14	6 445	4 44	
26	11 44 7	6 465	4 42	
27	11 44 2	6 485	4 40	
28	11 43 57	6 505	4 38	
29	11 43 53	6 525	4 36	
30	11 43 49	6 545	4 34	
31	11 43 47	6 565	4 32	

Zon in π Scorpio, den 23.

N O V E M B E R ,

1	ZONDAG	Allerheiligen.	's m. on.
2	Maandag		8 33
3	Dingsdag	St. Hubert.	's av. op
4	Woensd.	Overijss. dankd. voor het Gewas.	8 22
5	Donderd.		6 7
6	Vrijdag		6 89
7	Zaturdag	St. Willebrordus.	7 88
8	ZONDAG		8 88
9	Maandag		9 87
10	Dingsdag		11 0
11	Woensd.	St. Marten.	's m. op
12	Donderd.	St. Lebuinus.	0 3
13	Vrijdag		1 7
14	Zaturdag		2 11
15	ZONDAG		3 16
16	Maandag		4 23
17	Dingsdag		8 31
18	Woensd.		's av. on.
19	Donderd.	Oct. St. Lebuinus.	4 42
20	Vrijdag		8 31
21	Zaturdag	Maria Presentatie.	6 30
22	ZONDAG		7 36
23	Maandag		8 49
24	Dingsdag		10 8
25	Woensd.	St. Catharina H. Drievuld.	11 22
26	Donderd.		's m. on.
27	Vrijdag		0 40
28	Zaturdag		1 87
29	ZONDAG	1 Advent.	3 14
30	Maandag	St. Andreas.	4 29

SLAGTMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.			Zons Opkomst.	Zons Ondergang.	De dagen worden gedurende deze maand 1 u. 32 m. korter.
	u.	m.	s.	u. m.	u. m.	
1	11	43	45	6 57	4 30	Volle M. in den <i>Stier</i> u. m.
2	11	43	43	6 59	4 29	3 Nov. 's morgens te 9 36
3	11	43	43	7 1	4 27	Laatste kw. in den <i>Leeuw</i>
4	11	43	44	7 3	4 25	11 Nov. 's morgens te 0 9
5	11	43	45	7 5	4 23	Nieuwe M. in den <i>Scorpioen</i>
6	11	43	47	7 7	4 21	18 Nov. 's av. te 11 24
7	11	43	50	7 9	4 19	Eerste kw. in de <i>Vis-schen</i>
8	11	43	54	7 11	4 17	25 Nov. 's av. te 10 56
9	11	43	59	7 13	4 16	— —
10	11	44	4	7 14	4 15	<i>Venus</i> komt op:
11	11	44	11	7 16	4 13	1 Nov. 's morg. te 5 u. 46 m.
12	11	44	18	7 18	4 11	16 Nov. 's morg. te 6 u. 36 m.
13	11	44	26	7 20	4 10	<i>Mars</i> komt op:
14	11	44	35	7 22	4 8	1 Nov. 's morg. te 5 u. 30 m.
15	11	44	45	7 23	4 7	16 Nov. 's morg. te 5 u. 12 m.
16	11	44	56	7 25	4 5	<i>Jupiter</i> komt op:
17	11	45	7	7 27	4 3	1 Nov. 's av. te 6 u. 3 m.
18	11	45	20	7 29	4 1	16 Nov. 's av. te 4 u. 58 m.
19	11	45	33	7 30	4 0	<i>Saturnus</i> gaat onder:
20	11	45	47	7 31	3 59	1 Nov. 's av. te 11 u. 47 m.
21	11	46	2	7 33	3 58	16 Nov. 's av. te 10 u. 50 m.
22	11	46	18	7 35	3 57	
23	11	46	34	7 37	3 56	
24	11	46	51	7 39	3 55	
25	11	47	9	7 40	3 54	
26	11	47	29	7 42	3 53	
27	11	47	47	7 44	3 52	
28	11	48	7	7 45	3 51	
29	11	48	28	7 46	3 50	
30	11	48	50	7 47	3 50	

Zon in → Sagitt., den 22.

D E C E M B E R ,

1	Dingsdag		's m. on.
2	Woensd.	Vast.	's av. op
3	Donderd.		4 46
4	Vrijdag	Vast.	8 40
5	Zaterdag		6 39
6	ZONDAG	2 Advent. St. Nicolaas, Z. M.	7 41
7	Maandag	(Koning Willem II verj.	8 45
8	Dingsdag	Maria Ontvangeniz.	9 48
9	Woensd.	Vast.	10 32
10	Donderd.		11 35
11	Vrijdag	Vast.	's m. op
12	Zaterdag		0 39
13	ZONDAG	3 Advent.	2 8
14	Maandag		3 11
15	Dingsdag		4 19
16	Woensd.	Quatert. Vast.	8 27
17	Donderd.		6 33
18	Vrijdag	Quatert. Vast.	's av. on.
19	Zaterdag	Quatert.	8 21
20	ZONDAG	4 Advent.	6 33
21	Maandag	St. Thomas.	7 31
22	Dingsdag		9 10
23	Woensd.	Vast.	10 28
24	Donderd.	Vast.	11 46
25	Vrijdag	CHRISTUS GEBOORTE.	's m. on.
26	Zaterdag	2 ^e KERSDAG.	1 2
27	ZONDAG	St. Johan Evangelist.	2 17
28	Maandag	Onschuldige Kinder.	3 30
29	Dingsdag		4 39
30	Woensd.		8 42
31	Donderd.	Silvester.	6 39

WINTERMAAND.

Datum.	Middelbare tijd op den waren Middag.			Zons Opkomst.	Zons Ondergang.	De dagen worden van 1—22 Dec. 26 m. korter; van dan af tot aan het einde der maand 6 m. langer.
	u.	m.	s.	u. m.	u. m.	u. m.
1	11	49	12	7 48	3 49	Volle M. in de <i>Tweelin-</i>
2	11	49	35	7 51	3 48	<i>gen</i> 2 Dec. 's av. te 11 11
3	11	49	58	7 52	3 48	Laatste kw. in de <i>Maagd</i>
4	11	50	22	7 54	3 47	10 Dec. 's avonds te 9 41
5	11	50	47	7 55	3 47	Nieuwe M. in den <i>Schut-</i>
6	11	51	12	7 57	3 46	<i>ter</i> 18 Dec. 's av. te 1 7
7	11	51	37	7 58	3 46	Eerste kw. in den <i>Ram</i>
8	11	52	4	7 59	3 46	25 Dec. 's morg. te 7 1
9	11	52	30	8 0	3 45	<i>Venus</i> verliest zich in de
10	11	52	57	8 2	3 44	morgenschemering; den 16
11	11	53	25	8 3	3 44	Dec. komt zij in bovenste
12	11	53	53	8 4	3 44	<i>conjunctie</i> met de zon, om
13	11	54	21	8 5	3 44	vervolgens weder <i>avondster</i>
14	11	54	50	8 6	3 44	te worden.
15	11	55	19	8 6	3 44	<i>Mars</i> komt op:
16	11	55	48	8 7	3 44	1 Dec. 's morg. te 5 u. 11 m.
17	11	56	18	8 8	3 44	16 Dec. 's morg. te 5 u. 11 m.
18	11	56	47	8 9	3 44	<i>Jupiter</i> is terstond na
19	11	57	17	8 9	3 45	zonsondergang sigbaar, en
20	11	57	47	8 10	3 45	vertoont zich althans in het
21	11	58	17	8 10	3 45	begin der maand den gan-
22	11	58	47	8 11	3 46	schen nacht door; den 4
23	11	59	17	8 11	3 47	Dec. is zij in <i>tegenstand</i> met
24	11	59	47	8 12	3 47	de zon.
25	12	0	17	8 12	3 48	<i>Saturnus</i> gaat onder:
26	12	0	47	8 13	3 48	1 Dec. 's av. te 9 u. 55 m.
27	12	1	17	8 13	3 49	16 Dec. 's av. te 9 u. 2 m.
28	12	1	46	8 13	3 50	
29	12	2	16	8 13	3 51	
30	12	2	45	8 13	3 52	
31	12	3	14	8 13	3 53	

Zon in ♑ Capric., den 22.

GENEALOGIE

VAN HET

KONINKLIJKE HUIS.

WILLEM FREDERIK GEORGE LODEWIJK de II, sedert 7 October 1840 Koning der Nederlanden, Groot Hertog van Luxemburg, Hertog van Limburg, enz. geboren den 6 December 1792. Gehuwd den 21 Februarij 1816 met:
ANNA PAUWLONA, Groothertogin van Rusland, geboren den 19 Januarij 1795.

Kinderen:

WILLEM ALEXANDER PAUL FREDERIK LODEWIJK, Prins van Oranje, Kroonprins, geboren den 19 Februarij 1817. Gehuwd den 18 Junij 1839 met **SOPHIE FREDERIKE MATTHEILDE**, geboren den 17 Junij 1818, dochter van Z. M. den Koning van Wurtemberg.

WILLEM ALEXANDER FREDERIK CONSTANTIJN NICOLAAS MICHAËL, geboren den 2 Augustus 1818.

WILLEM FREDERIK HENDRIK, geboren den 13 Junij 1820.

WILHELMINA MARIE SOPHIE LOUISA, geb. den 8 April 1824.

Kinderen van den Kroonprins:

WILLEM NIKOLAAS ALEXANDER FREDERIK KAREL HENDRIK, geboren den 4 September 1840.

WILLEM FREDERIK MAURITS ALEXANDER HENDRIK KAREL, geboren den 15 September 1843.

H A N S E - Z A K E N .

Bij de vereeniging der Hansesteden op St. Vitusdag 1461 te Lübeck waren geene Nederlandsche steden vertegenwoordigd. Onder de zaken, die behandeld werden, kwam ook voor eene klagt „ van der brede und korte der Engelsche laken, dair inne groete bedrechnisse „ dem ghemenen varende koopmanne dagelix „ beschuet: hyrup hebben die Ers. heren Rades- „ sendebaden verraemt und besloten umme des- „ halve noch eens noch vruntlike breue an den „ heren toe bergen uppe den soeme und an „ die van antwerpen toe verscrivende umme „ soedaens to beterende und sulcke bedriech- „ licheit aff te stellende.”

Op deze dagvaart werden eenige artikelen van vroeger tijd vernieuwd en bevestigd, onder anderen: „ van der draperie der lakenen „ toe makende in de drie steden in hollant „ amstelredamme, leyden und schiedam, de „ dat gegont is laken toe maken.”

„ Voert meer so is hyr sulues voir de erscr. „ heren Radessend. voirt handelinge beschien, „ als van wege der hageschen laken, die in

„ hollant werden gemaket und gelyck de ley-
„ densche laken gevoldet geverwet und belystet
„ werden, die oeck die selue linge und brede
„ hebben und van Schotscher, Castelscher, in-
„ landesscher und anderer teerwulle gemaket
„ werden, in welcke leydensche und hagesche
„ laken kleyn onderscheyt und differencie is,
„ wanneer die lode und segele affgetogen wer-
„ den van den erscr. hageschen lakenen und
„ alsoe under die leydesschen gemenget wer-
„ den, dat in groet boesheit und valscheit be-
„ schuet inne kopende und verkopende, und
„ alsoe dat unnosel volck, die sick up drape-
„ rie niet en verstaen, bedrogen werden, vor-
„ middelst dat men nyn (geen) hagens laken
„ aldus voir leydsche laken erkennen kan. Hyr-
„ up die erscr. heren Raidsendebaden hebben
„ gesloten, dat men noch eens sall scriven den
„ voirscr. stede in den hage deken und drape-
„ niers dat soedane bedriech verhot werde;
„ alsoe dat lieste van den hagenschen laken noch
„ eens soe breed werde gemaket, alsoe die in
„ voirtyden weren, dair anne men erkennen
„ mach een leydensch laken voir een hagensch
„ laken — anders en dencken sie in ere ste-
„ de desulue hagenschen laken toe verkopen-
„ de nicht toe lydende, und des hebben sie dem
„ erscr. koepmanne last und beueel gegeven
„ etlike gedeputierde in den hage toe schik-
„ kende umme sie van der sfraude und be-
„ drychlicheit clauerlick toe onderwysende, um-
„ me beter differencie und onderscheit in der
„ erscr. laken toe makende, off sie konde toe

„vindende dat nymant all soe bedragen wer-
„de.” (1)

Uit hoofde van de afwezigheid der Zuiderzee-
sche steden op de voorschr. dagvaart te Lübeck
werd er voor dezelve den 10^{den} Sept. 1461 eene
afzonderlijke bijeenkomst te Wesel gehouden,
alwaar, behalve de Gedeputeerden van Keulen,
Osnabruck, Soest, Lippe, Dortmund, Munster
en Wesel, tegenwoordig waren: van Nijmegen,
Johan van Duenen en Alart van Bommel; van
Deventer Hendrik van Dotichem en Philippus Jo-
hannis, Secret.; van Zutphen Evert Das; van
Zwolle Wychart Poppe; van Dusborch Hendrik
van Beensum; van Arnhem Steven van Delen en
Hendrik van Wye; van Kampen, Rutger Scheere.
Werd onder anderen een brief gelezen van den
Raad van Lübeck en van de Gedeputeerden der
Steden, die aldaar op St. Vitusdag ll. geweest wa-
ren, houdende klagten over de steden, die er gee-
ne vertegenwoordigers hadden gezonden; waar-
op de te Wesel vergaderde Gedeputeerden zich
verantwoordden, dat Keulen den Doctor en
Raad Johan Frunt wel gezonden had, maar
dat deze te Lingen gevangen genomen was;
dat van de Utrechtsche (d. i. Overijsselsche)
en Geldersche Steden slechts vijf steden wa-
ren verschreven geworden, die de brieven niet
van boden, maar van *lichten onbekenden luden*
ontvangen hadden, en dat zij hare vrienden om

(1) Verg. *Sart. Geschichte des hans. Bundes* II S.
487. 563.

bezorgdheid wegens weg en goed niet over weg hadden durven zenden.

Op de klacht der Gedeputeerden van het Kantoor te Brugge, hier ook tegenwoordig, „ wo den gemeynen varenden koopman dagelix groet bedrieghnis geschieden dar by dat „ die Ingelsche laken ore geborlike lenghde ind „ breyde nyet en hedden, ind se nochtant vol „ gelt sunder affslach des gebrekes dair voir bo- „ ren wolden" werd besloten, het op St. Vitusdag te Lübeck bepaalde ten uitvoer te brengen en aan de Heeren van Bergen op Zoom en Antwerpen te schrijven „ dat sulx gebetert „ ind vort vorhuedt moge werden, also dat „ die Ingelsche laken na desen naesten tokomenden marcten ore geborlike lenghde ind breide „ hebn, off dat men vor dat gebreck korte ind „ afslae an den gelde so voill sich sal geboren." — Ook omtrent de Leijdsche en Haagsche lakenen werd het besluit van Lübeck goedgekeurd, dat dezelve met onderscheid gemaakt moesten worden, „ ind hebben dar „ umb an den scholten, scepens, rait ind an „ die deken ind drapenyrs in den haghe gescreven sich na schrift der gemeynen stede „ an en geschiet dar in to richten."

Omtrent de gevangenschap van den Keulschen afgevaardigde te Lingen werd bepaald, dat Osnabrück en Munster met de twee naast bij gelegene Hansesteden in vriendschap zouden onderhandelen met den Graaf van Tecklenburg, en zoo dit niet gelukken mogt alsdan een artikel van het Reces te Lübeck toe te

passen, hetwelk aldus luidt: „ Item hebben
„ die vors. Radessendeboden overeengedragen:
„ weert sake dat in thokomenden tiden enige
„ radessendeboden uit enige stat van de hanzze,
„ umb orbers ind des gemeynen besten willen
„ uitgesant to der vergaderinge der gemeynen
„ stede van der hanzze, op den wege uitwardes
„ off to hus wart gevangen oder des eren
„ berovet werde, dat denne die twee stede
„ van der henzze, der stede dar dat schege
„ negest belegen, van stunt an, als or dat
„ kundich wort gedaen, op kost ind teringe
„ der gemeyne stede vorgeschr., gehalten ind
„ sculdich solen wesen myt allen eerne ind
„ vlyt dar na to arbeidende, dat sodane ra-
„ dessendeboden, die welke gevangen syn,
„ vrey, ind diegene, die berovet syn, dat or
„ weder moge werden. Und weret dat den er-
„ scr. twee stede dar dat geschege negst be-
„ legen dat to swaer vallen wolde, so sullen
„ sie die twee anderen stede van der henzze
„ ym nagest belegen dar to eischen ind rue-
„ pen umb dat vorschr. in alre mate ind op
„ kost so boven gerurt steet, vollenbrengende
„ by vermanyge ind penen, so sie dat ge-
„ meyne gut lieff hebben. Ind wert dat eni-
„ ge stat van den vorschr. dar aver to
„ beswaringe ind lasten quemen, den schade
„ sullen die gemeyne stede helpen dragen.”

Daar op de dagvaart der Zuiderzeesche ste-
den te Wesel in 1461 geen besluit omtrent
sommige punten konde genomen worden en

de gecommitteerden eerst het goedvinden der committenten moesten inwinnen, werd er op Zondag rcminiscere van 1462 eene tweede dagvaart te Wesel gehouden, alwaar onder anderen tegenwoordig waren: van Nijmegen Johan van Heze en Johan van Zallant; van Zutphen Evert Dass; van Dusborgh Johan Berck; van Arnhem Herman van Wije en Johan van Brien. Dortmund, Soest, Munster, Osnabrück, Paderborn, Lippe, Deventer, Roermond en Kampen, verontschuldigten zich met brieven, dat zij geene afgevaardigden gezonden hadden, hetgeen de vergadering met misnoegen hoorde, dewijl op die wijze het algemeene welzijn niet konde bevorderd worden, vooral daar er zulke gewigtige zaken, als de betrekkingen met Engeland waren, moesten behartigd worden.

De afgevaardigden van het kantoor te Londen gaven, met overhandiging hunner credentie van de ouderlieden aldaar, te kennen, hoe zij van den Koning van Engeland met groote kosten en veel moeite verkregen hadden, dat de koopman van de Hanse aldaar tot kersmis eerstkomende op de oude privilegiën zoude mogen verkeer. en blijven, en dus in angst waren, dat hun dan hunne vrijheid zoude genomen worden, dat zij aan lijf en goed schade lijden en het Rijk zouden moeten ruimen, enz. Er werd goedgevonden, een gezantschap naar den Koning van Engeland te zenden, eenen Doctor en eenen wereldlijken man, gekozen door den Raad van

Keulen en van Nijmegen, die bereid moesten zijn om derwaarts te gaan op den tijd, dien de kooplieden in Engeland zouden opgeven, waartoe men den tijd tegen St. Michiel het geschiktst rekende, daar dan de Heeren van het Rijk vergaderd waren. Deze afgezonden der Zuiderzeesche steden, met eene credentie en zegel der stad Keulen of Nijmegen voorzien, zouden last hebben, om den Koning te bewegen, dat de koopman eenen tijd van jaren op zijne oude privilegiën en vrijheden in het Rijk mogt blijven. Voorts wenschte men, dat ook de overige geschillen van beide zijden in den minne mogten bijgelegd worden, op eene plaats, die men goed zou vinden, en bepaalde tevens, terstond eenen brief aan de steden Lübeck en Dantzig te zenden, om haar daartoe over te halen. Mogten zij evenwel hier niet in treden, omdat die van Lübeck en Bremen ligt hunne schade zouden willen verhalen, die zij in kort van de Engelschen geleden hadden, zoo zoude de deputatie nogtans plaats hebben van wege dat derde deel der Hanse, dat met de Engelschen niets over zeerooverij had uit te staan. Mogten die van Lübeck en andere steden deze schikking goedkeuren, dan zoude Keulen de gezanten, die er bij gevoegd wierden, met credentie voorzien (1).

(1) De betrekkingen der Hanse met Engeland in deze periode worden opgegeven door SART. *Gesch.* II S. 579 etc.

Nogmaals klaagden op deze vergadering de gecommitteerden van den koopman te Brugge in Vlaanderen, over de heeren van Bergen op Zoom en van Antwerpen, op het punt van de behoorlijke lengte en breedte der Engelsche lakenen en over de drapeniers in den Haag, om de Haagsche lakenen bij differentie te maken, dat die, als de loden af waren, te kennen zouden zijn, waaromtrent nog geene verbetering geschied was, tot groot nadeel van den koopman. Ook klaagden zij over de verkorting en het onrecht, dat den koopman van de Hanse, tegen zijne privilegiën, te Antwerpen en Bergen op Zoom op de vrije markten werd toegevoegd. Men besloot nogmaals, daarover te schrijven, en zoo dit niet hielp, op de naaste dagvaart middelen en wegen te zoeken, om den koopman te helpen

„ Item quam vor die heren van den steden
„ Philippus Johannis secretaris der stat van
„ deventer ind antworten en aver (overhandigde) syne credencie dar op hie gehort
„ wert. Ind int yrst ontschuldighden hie syne
„ heren, dat sie, angesien die anstande tyt
„ ors marctes ind dat sie umb sorgen ind
„ anxten will ore vrunde aver den wegh nyet
„ wagen en dorsten, to desse dachvart nyet
„ geschickt en hedden. Ind onderrichten vort
„ den heren myt guden onderscheide des Rades meynonge van Deventer op alle ind ytlieke punten des recesses van der lester
„ dachvart hyr gehalten, ind dat sie in oire
„ stat den artikell van den Ingelschen lakenen

„ ore behorlike lenghde ind breide to hebn
„ halden wolden, ind myt wat onderscheide
„ sie believeden dat schot to geven ind an-
„ ders nyet, ind dat en vor dat gemeyne best
„ nyet en duchte geraden, dat eyn stat to der
„ gemeynen dachvart kommende ind van
„ tween off drien off meer steden gemechtigt
„ alle der steden die gemechtigt hedden stem-
„ me hebben sulde, dar aff dat leste recess
„ rurende was. Ind dat die besendinge an
„ den heren konyneck van franckryck, so op
„ der lester dachvart dar aff gesproken was,
„ bestaen blyve umb menigerley nuwicheit
„ ind unwill die sich van dage zu dage wo
„ langer wo meer in den rike opsteet bis an
„ eyn gemeyne dachvart. Dat selve van der
„ schickongen in franckryck den heren van
„ den steden hyr vergadert oick also nut ind
„ geraden ducht. — Oick gaff Philippus vors.
„ den heren van den steden to kennen, wo die
„ van Deventer myt ailden achte ind overach-
„ te brieven der sich die Greve van benthem
„ onderwonde durch gewerff Johans van lu-
„ beke belastet worden(?) ind sie besorghden
„ ore coplude ind anderen die mytten hollan-
„ deren handell ind verkierunge hedden dar
„ mede to schaden kommen mogen, begeren-
„ de dat die heren oren raet darin mededei-
„ len wolden, wo sie sich darin halden sul-
„ den of die greven van benthem nyet to sul-
„ ken gutliken dage dar umb volgen wolden,
„ gelyck sie omdat gescreven hadden — so
„ hebben sich die heren dar op bespraken

„ ind bisunder by onderwisonge der stede-
 „ vrunde van Colne, meynende dat die brieve
 „ by composicien myt den lande van hollant
 „ dar umb geschiet affgedragen ind vernytet
 „ sulde syn, dat die van Deventer sich des
 „ to voren an den lande van hollant ervaren
 „ ind dan vorder oeres vervarinse aldar offs
 „ noet weer ind sie der stat van Colne on-
 „ derwisonge dan vorder behufden verkundi-
 „ gen sulde. Ind wes dan die stat van Colne
 „ on vorder so die saken oick voirtyds by on
 „ verhandelt weren ten besten vynden ind ra-
 „ den mochten, sulden sie gutwillich to syn.

Ten gevolge der bepaling, op de boven-
 staande dagvaart gemaakt, werden tot Gezan-
 ten naar Engeland benoemd, van Keulen Mr
 Johan Vront, Doctor, en van Nijmegen Hen-
 drik van Apeltaren, die op maandag na Zon-
 dag jubilate van 1463 te Wesel verslag deden
 van hunne zending. Op deze dagvaart waren
 onder anderen: van Nijmegen Alart van Bem-
 mel en Seger van Redincham; van Deventer
 Hendrikszoon en secret. Philippus
 Johannis, mede met volmagt van Kampen en
 Zwolle; van Zutphen Evert Dasz, enz. Dr Jo-
 han Vront deelde breedvoerig mede, wat hun
 wedervaren was, hoe zij hunne boodschap
 eerst in 's Konings raad, daarna aan zijne
 Genade zelve hadden medegedeeld, hoe eervol
 zij van den Koning en zijne heeren en van
 den koopman daar ontvangen waren, en hoe
 zij, na vele pogingen en spreken, eenen Latijn-

schen bezegelden brief van den Koning verkregen hadden, waarin hij de vrijheden, toegestaan *Mercatoribus regni Alemanniae, illis scilicet qui habent domum in civitate Londen, que Guidehalla Teutonicorum nuncupatur*, voor twee jaren en zes maanden verlengde. Voorts was tusschen den Koning en de Gezanten gesproken over het sluiten van eenen duurzamen vrede, op eene geschikte plaats; en daar men begreep, dat het noodig was, hiertoe zoo spoedig mogelijk over te gaan, zoo besloot men brieven aan die van Lübeck, Bremen en Hamburg te zenden, waarmede de secretaris van het kantoor der kooplieden te Londen, ook op deze vergadering tegenwoordig, belast werd, ten einde aldaar nadere berigten mede te deelen en het houden eener algemeene dagvaart te bevorderen. „Oick is „dair umb geschreven om die Radessende- „baden der hensesteden toe Groningen ter „dachfart vergaderende umb dair an myt „andacht to arbeiden dat sulck vorgeschr. „dachfart der gemeynen hensesteden opgenomen verschreven ind gehalden werde. „Ind die radessendeboden vorschr. hebben „dair umb gescreven ind begeert an die van „deventer, umb enen van oren frunden toe der „dachfart vorscr. toe voegen, dair informatie toe doen ind an alre gelegenheit dair „aff vorder toe berichten.” De brieven zouden onder het zegel der stad Wesel in naam der Zuiderzeesche Hansesteden uitgevaardigd worden. Alle stukken zijn naauwkeurig geboekt.

Op Bartholomeusdag 1470 waren met de overige steden der Hanse, uit de Nederlanden, ter dagvaart te Lübeck genoodigd: Nijmegen, Deventer, Zutphen, Zwolle, Groningen, Elburg, Staveren, Roermonde, Arnhem, Kampen. Verschenen van Deventer Johan Borre Burgem. en Steven Yerwerd secret.; van Zwolle Berend van Merne, Burgem. Onder de steden, die den dag afgeschreven en geene volmagt of bevel gegeven hadden, behoorden Nijmegen en Kampen; onder die, welke volmagt gegeven hadden, Arnhem en Zutphen. Na het bijleggen van gerezene geschillen omtrent den rang van zitting, werden omtrent den koophandel belangrijke bepalingen gemaakt.

„Wante denn dagelix de van buten der
 „hense bynnen den steden by der hense we-
 „sende und grote nerynge in kopenschop
 „don, dem ghemenen varende kopmanne in
 „der hense begrepen, eren borgeren und in-
 „wonende to grote vorvanghe und schaden —
 „desset anghesen und tho herte gethogen,
 „hebben de Radessendeboden der ghemenen
 „steden van der dudeschen hense uppe desse
 „tyd to Lubeck to daghe vorgaddert etlike
 „nyge article ingesath, bewillet und belevet,
 „und etlike olde article vornyget, so men
 „hir na vynt bescreven.”

„Item also de hollander und seelander
 „int land komen inne name der van Campen
 „etc. hir up synt de recesse, van den ghemenen
 „steden ingesath beslaten und belevet,

„ over ghesen des denne in dem recesses anno
 „ dm. xvii und sunderlinges in dem iare
 „ xxvii, und ok xxxiii up sunte bonifacii
 „ daghe bynnen Lubeck berecesset is, so des-
 „ se nabeschr. article klarliken inneholden.

„ Vortmer en scal men nymende myt der hense
 „ edder des kopmansrechte vordeghedinghen
 „ he en sy borgher in ener hensestad und de
 „ scal ok borgerrecht don in der stad dar he
 „ borger is; und oft em de kopman edder
 „ jenighe stad des nicht beloven (gelooven)
 „ wolde, so scal he des bewysinghe bringen
 „ an de stat an den kopman und wor em
 „ des behoff is, dat he borger ane is dat id
 „ also sy. Und also vakene also yenich stad
 „ ofte kopman hir ane bewyseliken vorsumet
 „ worde, und wene vordeghedinghede mit des
 „ kopmansrechte de nyn borger were in ener
 „ hensestad, also vakene scolten den ghemenen
 „ steden der hense dat vorboten myt ener
 „ mark goldes, dat men ok en nicht to ge-
 „ ven sal, up dat id so vele ghestrengeliker
 „ gehalten werde. So doch we enes borgers
 „ uthe der hense knecht is den mach de
 „ kopman mit des kopmans recht vordeghe-
 „ dinghen. Ok en scal nymant in twe steden
 „ borger wesen by vorlust der hense. Ok en
 „ scal nymant olderman wesen to bragghe in
 „ vlander, und to norwegen, in ruslande
 „ end anderen enden, dar de kopman van
 „ der hense synen stapel holdet he en sy
 „ borger in ener hensestad by der vorscr.
 „ bote.

„ Item na dem dat punt to anderen tyden
„ by den ghemenen steden gheordineret und
„ ingesath is, dat nymant in de hense beho-
„ rende en scal selschoppen noch kumpanye
„ hebben myt jemende van buten der hense,
„ dat also nicht ghehouden wert, hir umme
„ hebben nu de vorscr. sendeboden der meyn-
„ nen stede endrachtliken beslaten dat alle
„ de jennen de alsodane selschop in kopen-
„ schop ofte in scepes parte sik quyd maken
„ up de bote van ener mark goldes eynweyf
„ ander werff und derde werf up des kop-
„ mans und der hense rechtigheit. Und we-
„ ret dat na der verkundinghe desser ordinan-
„ cie yemant enyghē selscop myt enen buten
„ der hense makede edder schepe met em
„ uth redde, de scal boven de vorscr. bote
„ vorbort hebben so vele geldes also he in
„ gheselschop hadde uth gelecht und dat sche-
„ pes part, und wes dat ghekostet hadde.
„ Und we sodane erscreven sake uthbringhet
„ ofte meldet, de scal hebben dat ene dor-
„ dedel van der vorscr. bote und dat ander
„ dordedel de stat van der hense edder de
„ kopman dar de sake vervolghet und endiget
„ werd, und dat dorde dordedel schal den
„ ghemenen steden van der hense vorvallen
„ und desse vorscr. broke und bote en scal
„ men nymende van quyd schelden.”
„ Item hebben de vorscr. sendeboden ordi-
„ neret, dat nymant in de hense behorende,
„ scal an nymende anders syn gut senden
„ noch bevelen umme to kopende und to vor-

„ kopende den an de jenne de an der vorscr.
 „ hense synt, behalven wyn, beer und he-
 „ ringh mach he senden an wen he wil, und
 „ de hir en yeghen dede, de scal vorbort
 „ hebben ene mark goldes und de tho delen-
 „ de also dat vorscr. punt inholt.”

„ Item des gheliken en scal nyment in de
 „ hense behorende den steden van der hense
 „ ofte anders war gud hanteren noch entfan-
 „ gen, kopen edder vorkopen, dat in de hen-
 „ se nicht en hort, ok up de bote van ener
 „ mark goldes, dar van dat ene dordendel
 „ scal hebben de uthbringer und de twe
 „ dele scolen ghedelet werden, so vor ghe-
 „ screven steyt.”

„ Van der sprake to lerende in lyffland.”

„ Vortmer hebben de steden vorramet, dat
 „ nymant sprake leren scal in lyfflande he en
 „ sy in der hense begrepen; ok en scal ny-
 „ ment de in der hense nicht en is in lyf-
 „ lande syne kopenscop vorsoken anders dan
 „ in den steden by der zee belegghen, und
 „ he en scal ok to lande wart an nicht vor-
 „ soken umme vlas, korn ofte ander gud to
 „ kopende; ok scal nyment buten der hense
 „ wesende anders kopslagen in dorpen und
 „ klenen steden by vorlust des gudes, de ko-
 „ pers und vorkopers, so men desse artikel
 „ ok anno xvi Andree Apli und ok anno
 „ xlvij ascensionis dom. berecesset vindet.

„ Anno xxvi van den hollanders.

„ Item willen de stede beholden hebben de
 „ artikel de vorramet wart anno m.cccc.xxiiij.

„ alsus ludende. Item hebben de steden enghe-
 „ dregen umme den schaden vor to wesende,
 „ de dem ghemenen kopman van der dudieschen
 „ hense, in lyflande vorkerende, alrede gheschen
 „ is, an deme dat de hollanders in lyflande
 „ merkliken kopslagen, boven dat van oldin-
 „ ghes plach to synde also dat men nyne
 „ hollanderen steden [toelaten] scal in lyflande
 „ to kopslagen; scipmanswyse mogen se dar
 „ komen, also id van oldinges plach to syn-
 „ de, und anders nicht, also dat men nyne
 „ hollanderen steden scal in lyflande to kop-
 „ slagende, ok en scal me nicht steden dat
 „ me yenige hollandesche jungben (kinderen)
 „ up de sprake bringhe, und dat scholen de
 „ sendeboden uth lyflande by ere rede brin-
 „ ghen, dat de stede dit also willen holden
 „ hebben, se biddende van der stede we-
 „ ghen dat se dat truweliken besorgen to des
 „ ghemenen kopmans beste."

Op deze dagvaart werden belangrijke alge-
 meene bepalingen omtrent den handel en de
 scheepvaart gemaakt, die wij moeten voorbij-
 gaan, alleen nog bij verkorting meldende, dat
 een der punten van beraadslaging den stapel
 te Brugge betrof, dien men met de lakenen
 voorbijging „ wor uth saket dat de van buten
 „ der hense mer nerynge don und hebben
 „ bynnen den steden van der hense dan de
 „ borgers und inwoners der vorscr. hense je-
 „ ghen der ghemenen stede privilegie und or-
 „ dinancie, des de van buten der hense in
 „ olden jaren und veler mynschen ghedenken-

„ de nicht en plegen noch en mosten don ,
„ und ok vurder vele ghebrek ghefunden wer-
„ den in den lakenen in der draperie in de
„ lenghe und in de brede to kort vallen und
„ unghestreken blyven al synt se kort ij elen
„ iij elen edder mer , darup wert nicht ghe-
„ seen , der ghelik so schut vele bedrechlic-
„ heyt in den contrafeyden lakenen , de aldus
„ hemelken und under dat volk vorsteken wer-
„ de und in ostland und den onnoselen mede
„ to bedreghende ghevoret werden , dat wol
„ vorbliven moste wanner men se tho brug-
„ ghe to halle und in de antworper markede
„ openbar vorkofte. Daruth so komen vele
„ klage sunderlinghes den lyflandeschen und
„ andere steden van der hense , und de sta-
„ pel to brugghe , des kopmans privilegia in
„ vlanderan werden vernichtet , ghebroken und
„ ungheholden." Er werd bepaald , dat men
alle Vlaamsche , Hollandsche , Brabandsche etc.
lakenen zoude brengen op den stapel te Brug-
ge op de hal , daar de koopman zijne resi-
dentie hield , of op de vrijmarkt te Antwerpen ,
of te Bergen op Zoom op de wintermarkt van
St. Maarten , en niet op de markt van Paschen ,
uitgezonderd de Vlaamsche lakenen , die alle
op den stapel te Brugge zouden komen en
daar verkocht worden „ na older guder mil-
der wairheit." Niemand , hij mogt binnen de
Hanse burger en inwoner zijn of buiten de
Hanse zoude lakenen , in Vlaanderen , in Bra-
band of Holland gemaakt , in eenige hanse-
stad of derzelver gebied brengen , of zij

moesten eerst op den stapel te Brugge of te Antwerpen en Bergen op Zoom op de *koude*, d. i. de St. Maartensmarkt, gekocht zijn. De ouderlieden van den koopman aldaar zouden brieven en opene bewijzen geven aan den Raad der stad, werwaarts men zulke lakenen wilde brengen, dat zij daar gekocht of geweest waren, op poene van beslag dier lakenen voor een geheel jaar, en wanneer het jaar om was, zou men den koopman de lakenen laten volgen tegen betaling der huis-huur. Eenige afgezondenen, waaronder die van Deventer en Zwolle, wilden hiervan aan hunne regeringen berigt doen.

„ Van den anderen stapelenguderen und
„ de ok tom stapelen to bringende is beslaten
„ so na screven steyt.

„ Item so scal men alle stapele guden, alse
„ wasz, werck, koper, tyn, buckvelle, tze-
„ gevelle und allerleye velwerck, wulle, tran,
„ ozemunt (1) und allerley ander ysern, wed-
„ assche, koperwaer, bolter, vlasz, lynne-
„ want, und allerleye ander stapelguder, wo
„ de ghenomet sind, uthgeschede ventegud (2)
„ also beer, korne, pyck, theer, waghenschot,
„ clapholt, bringhen tom stapele to brugge
„ edder to antwerpen edder to bergen in sun-
„ te martens market, so in desse vorscr. ar-

(1) *Osemund*, kleine klompen, die in Zweden uit het ruwe ijzererts gesmolten werden en eene handelwaar uitmaakten. *Sart. Urk. Gesch. Gloss. i. v.*

(2) Verg. *Sart. Geschichte. II. S. 534.*

„ tikel is uthgedrucket, und oft sulk vorscr.
„ stapel gud to antwerpen edder to berghen
„ in den markeden unvorkoft bleve, scalmen
„ wedder to brugghe tom stapel bringen.

Na vele andere bepalingen omtrent de stapelgoederen werd, ten einde den stapel bij magt te houden, aan alle kooplieden van de Hanse, die met hunne goederen buiten Brugge leger of residentie hielden, als te Amsterdam, Antwerpen, Middelburg, Mechelen en elders, verboden, aldaar met lijf en goed te blijven resideren, op verlies van de hanse en koopmansprivilegiën. Had men toegelaten, dat de stapelgoederen op de koude of St. Maartensmarkt van Bergen op Zoom gebragt zouden worden, men begreep, dat de Paaschmarkt daarentegen voor de gemeene koopmanschap zeer schadelijk was en besloot, dat de koopman van de Hanse die markt vermijden en op geenerlei wijze bezoeken zoude, op verbeurte van een mark gouds. Zoo iemand evenwel op die Paaschmarkt schulden had en hierom derwaarts moest reizen, zouden de ouderlieden zulks mogen toestaan.

Voorts werd, ten aanzien der betrekkingen met Engeland, bepaald, dat men de Engelsche goederen en alle waren, die men uit Engeland gebruikte, na Martini eerstkomende, bij verlies van het goed, in geene stad der Hanse zoude lijden. En zoo eenige stad, uit hoofde van het ophouden dier goederen, in last of schade kwam, zouden de andere steden zulks helpen dragen. De Engelsche lakenen, die

voor St. Maarten eerstkomende daar gekocht en in eene stad der Hanse gebragt waren, zouden door den Raad der stad geteekend worden, dat zij kenbaar waren, en met een bewijs verzonden worden. De Koningen van Polen en Denemarken, de Bisschoppen van Luik en Utrecht, de Hertogen van Bourgondië en Kleef enz. zouden van verschillende kanten verzocht worden, tot dien maatregel toe te treden en ook geene Engelsche lakenen of waren in hunne landen toe te laten. De afgezondenen van Deventer, Wesel en Zwolle zouden ook gezamenlijk of bijzonder, met bijvoeging van Zutphen, Kampen, Nijmegen en Arnhem, het hunne daartoe bijdragen bij hunne landsheeren. Voorts besloot men, den Engelschen geenerlei waren of goederen toe te voeren, waarmede zij zouden kunnen gesterkt worden. Aan Lübeck werd magt gegeven, om den koopman met lijf en goed uit Engeland te eischen, en zoo iemand daaraan ongehoorzaam wierd, dien zoude men in geene stad lijdén. De stad, die eenige ongehoorzame leden toeliet, zoude in eene boete van tien lodige marken gouds vervallen en der steden geregtigheden niet gebruiken; tot dat de boete betaald was. Onder de steden, die deze laatste artikelen te huis brengen en eerst met de hunnen daarover ruggespraak wilden houden, behoorden Deventer en Zwolle.

Op deze dagvaart werden ook vele en zware grieven tegen de stad Keulen ingebragt, welke zich van de Hanse gescheiden en voor

zich alleen met den Koning van Engeland gehandeld had enz. (1). Hierom werd besloten, den kooplieden en burgers van Keulen het koopen en verkoopen in de steden der Hanse te verbieden, hen ook in deze steden en derzelver gebied te water en te lande niet te lijden, enz. — Voorts werd bepaald, de artikelen omtrent de Hollanders geheim te houden; de gedeputeerden ter dagvaart mogten evenwel die steden, van welke zij volmagt hadden, er raadsgewijs kennis van geven. Den afgezanten van Deventer, Wesel en Dortmund, werd voorts mondeling aanbevolen, dat hunne raden en oudsten de stad Keulen in der minne zouden trachten over te halen, om den Keulschen koopman uit Engeland te roepen, het goed ter stapel te brengen en het schot (contributie) te geven, opdat aan de genomene maatregelen geen gevolg mogt worden gegeven.

„ Item hebben de ghemene Radessendebo-
 „ den ghesloten in erer aller namen an de
 „ rede in hollant, darmen den heringh soltet,
 „ van den ghebreken des heringes, de menich-
 „ volt synt, to beschrivende in der besten wy-
 „ se dat sulke ghebreke betert werden, dar
 „ de ghemenen stede ok in eren steden van
 „ der hense vorsenicheit upp hebben scholen.
 „ Dergheliken unde den van hamborch wart

(1) De geschillen met Keulen zijn hier en later in het breede opgeteekend en zouden een geheel boekdeel vullen kunnen. Verg. *Sart. Geschichte des H. B. II. S 550.*

„ sunderlinges bevalen se in ere stad gesworen
 „ packers dar to setten scholden na dem des
 „ heringhes dar marklikest gebracht worde,
 „ welck de Radessendeboden van hamborch myd
 „ vlyte gherne by eren rad bringhen wolden,
 „ upp dat de ghemenen man de den heringh
 „ kopet unde vorkopet nicht bedrogen wer-
 „ den so menichvoldigen beth her to is be-
 „ scheen.”

In het jaar 1476 zijn de Hansesteden, tegen het feest van hemelvaart, te Lübeck verschreven, waaronder Deventer, Zwol, Groningen en Kampen. Als afgezondenen verschenen: van Deventer Johan Borre, Burg.; van Zwol Bernd van Merle, Burgem.; van Kampen Hendrik Pauwel, Raadsman; Groningen had volmagt gegeven. De hoofdzaak, die zeer breed behandeld werd, was het bijleggen der geschillen met Keulen, maar er kwamen ook andere punten in beraad.

„ Item des namiddages (10 Juny) erschienen
 „ vor den Radessendeboden de olderlude unde
 „ procuratores des kopmans to Berghen in
 „ Norwegen, vorgevende und clagende, dat
 „ etlick unwillle tusschen den suderseeschen
 „ steden unde den eren up de eyne unde den
 „ kopman to Bergen up de anderen syden
 „ weren, herkomende van unwontliken kop-
 „ manschuppen de der zuderschen koplude
 „ deden to vorvange deme gemeynen kopman
 „ van der hense, in vornichtinge unde vor-
 „ dane des stapels to Bergen. So desulven

„ olderlude und procuratores ene langhe
 „ schrift laten lesen. — Darup dorch den
 „ borghermeester van Deventer wart geant-
 „ wordet under langen worden: nademe sulke
 „ schrift lang unde der artikelen vele weren,
 „ begerde de he in scriften to hebbende unde
 „ over to gevende. Deme also beschede, wolde
 „ he van stund dar up antworten; weren ok
 „ welke artikele dar van he de gelegenheyt
 „ nicht en wiste, wolde he gerne to rugge
 „ by syne oldesten bringen. Indeme denne
 „ dar gebreck by den eren were solden yt ge-
 „ betert werden, under mer worden. Desul-
 „ ve Borg'mester van Deventer unde ok van
 „ Campen hyr en tegen seden. Darup na
 „ besprake en dorch den ersamen heren hin-
 „ rick van Styten, Borghermester to Lübeck
 „ na verhale in tlinge van den Radessendebo-
 „ den wegene gesecht wart dat se sick des-
 „ halven gutliken schulden vorlyken indeme se
 „ konden. De heren hadden darby gevoget
 „ de ersamen her lutken van thunen Borge-
 „ mester to Lubeke unde de Radessendehoden
 „ van Rostocke, Stralesunde unde Wysmer."
 „ Dar wart ok vorgegeven, dat de van basel,
 „ straseborch, ffrancfort unde de andere ste-
 „ den by den Ryne sick to voren hadden be-
 „ claget und noch beclageden der qwaden und
 „ kleynen gildinge des stockvissches. —
 „ Op eenen volgenden dag (12 Juny) „ Item
 „ brachten in de deputerden, de myt den
 „ Suderschen und bergervarer in handelinge
 „ weren gewesen der myshelicheit unde un-

„ willen tusschen en beyden parten wesende
 „ unde der gildinge halven; unde weren over-
 „ eengekomen under langen vorhandel dat de
 „ ene part deme anderen syne tosprake unde
 „ clage in scriften solden overgeven, welk de
 „ Borgermester van Deventer mede to hus
 „ wolde nemen, unde dat by syne oldesten
 „ to bringhen unde ter neghesten dachfart to
 „ Bremen dar up etlich to antworten, do-
 „ ghentlick unde denne de sake to slyten
 „ etc." (1).

De steden keurden dit goed en zouden ten aanzien van den stokvisch aan den koopman te Bergen schrijven, maar ook in elke stad, daar men stokvisch hantcerde, vier personen zetten ten einde daarop toe te zien. „ Were ock
 „ jemant van den bergerfarer in helen stapelen
 „ eder hupen synen stockfisch hadde vorkoft
 „ unde de genne de dar to geset solde wer-
 „ den, vormerckeden de gildinge nicht gut
 „ were, so schal men den visch upt nye
 „ scheten unde gilden. Ock solde men de
 „ men in maten vorse. beclagade by namen
 „ nomen. Ock scholden de van Campen ney-
 „ ne hollandere under eren vordexel vorbid-
 „ den, sunder men solde dat melden, so dit
 „ underlangs vorgegeven is."

„ Item in affwisende der anderen sendebo-

(1) Omtrent het kantoor te Bergen zie men SARTORIUS, *Geschiedte des H. B.* II S. 324 etc. Deventer had er een groot aandeel in, gelijk later meer zal blijken, en trok zich deze klagt voornamelijk aan.

„ den der wendeschen steden myt den depu-
 „ terden des kopmans tho brugge van den
 „ bestande tusschen den van hollant zeelant
 „ und fresland up de eyne unde de wende-
 „ schen steden up de anderen syden wesende,
 „ welk up den ersten dach januarij negest-
 „ volgende uthginge unde expirerde. Bege-
 „ rende de kopman ute sick selves myt den
 „ sulven van hollant, zeelant unde vresland
 „ wolde vortasten it to vere viff edder szes
 „ jaren mochte werden vorlenget, enz." (1)

„ Vordermer erschienen (14 Junij) wedder
 „ vor den Radessendeboden de deputerde sen-
 „ deboden des kopmans van Bergen, bege-
 „ rende van den steden dat jenne dat de ste-
 „ den umme des kopmans to Bergen willen
 „ vortidet togelaten ingesat, belevet, berecesset
 „ eder verbrevet hadden deme kopman to
 „ confirmerende, so dat men sodanes halde,
 „ so yt van oldinges were wontlick gewesen.
 „ Vordermer dat de scrifte de dat ene part
 „ deme anderen solden overgeven nicht stun-
 „ de up behael, noch den enen eder ande-
 „ ren to schaden eder vorfange etc. De Bor-
 „ germestere van deventer antworde he wolde
 „ de scrifte in gude entfangen umme gude
 „ informacien unde underwisinge to doende
 „ und solde en nicht to schade eder vorfange
 „ sin. Hyrup de Radessendeboden up sulke
 „ puncte vorberort en afseden darup enen con-
 „ firmacien breff to gevende und dat yderman

(1) SART, *Gesch. des H. B.* II. S. 284. AITZEMA I. bl. 90.

„ de scrifte overgeve so dat besloten were ey-
 „ nem jewelken unschedelick to sinde. De
 „ Radessendeboden wolden sick Bartolomei to
 „ Bremen up den dage bekumeren de sake to
 „ vlyende, so se best mochten, und dat de
 „ kopman syne sendeboden eder vulmechtige
 „ dar hebben wolden, welk belevet wart.”

Nadien nu de vrede met Engeland gemaakt (1)
 en men den staaithof voor den koopman had
 herkregen, begrepen de steden de billijkheid,
 dat niet ééne partij de beste kamers in bezit
 had (2). Men moest de kamers verhuren en
 niet zonder der steden weten en wil vergeven,
 want de eigendom behoorde aan de steden
 alle. „ De Borgermester van deventer sede
 „ und clagede ock, dat en genomt Cort
 „ Questenbarch eres Rades mede kumpan
 „ eyne kameren sulvest vortides op den have
 „ hadde bereyden unde buwen laten, de eme
 „ van ene prutzen (Pruis) were genomen,
 „ dat eme nicht recht beduchte to wesende,

(1) Deze vrede tusschen Koning EDWARD van Engeland en de Hanscsteden werd, na dat de onderhandeligen in 1473 begonnen waren, in Febr. 1474 te Utrecht gesloten. Onder de afgevaardigden van deze behoorden JOHAN MARQUARD en JOHAN BORKE, met den secr. STEVEN YERWEED van Deventer; TIDEMAN VAN VEEH en HENDRIK KUENRETORFF van Kampen. Den hoofdinhoud vindt men bij SARTORIUS *Gesch. des Hans. Bundes*. II. S. 605—608; het verdrag zelf in de *Acta publica Angliæ* van RIJMER, bij AITZIMA II bl. 363, en een afschrift in het Deventer-Archief.

(2) » Want souden yd de pruzzen eder anders welke
 » allene hebben, dat en were der Radessendeboden an-
 » dacht nicht und woldent so nicht hebben.”

„ oft eyn ene kameren hadde laten buwen
 „ und bereyden, dat em de eyn ander solde
 „ nemen. Hyrup wart besloten, dat id ock
 „ billich were, indeme he de hure dar vor
 „ betalde eme de kameren to nemende. Al
 „ toge he ute deme lande so mochte he syne
 „ selscop eder knechten de kameren indoen
 „ und bestellen de hure darvan to gevende."

Voorts voerde de koopman te Brugge menigvuldige klagten: 1° „ dat de stapel to
 „ Brugge myddes den hollanderen, brabant-
 „ ren und selanderen to nichte ginge, want
 „ se grot in der neringe weren. 2° dat be-
 „ recesset were, dat nyn man in der hense
 „ syn gud an eynen buten der hense solde
 „ senden, so senden de kopluden van der
 „ hense nu gemenliken ere gut an lude buten
 „ der hense, van welken gude de kopman
 „ nyn schot krece. 3° dat de in der hense
 „ selschup hadden myt etliken in brabant,
 „ hollant und seelant und ock schopespart
 „ darvan, de kopman ok nyn schot en krece.
 „ 4° dat under vordecksel van den steden der
 „ henze hollanders etc. kindere up sproke
 „ in lyflande unde prutzen gedan worden,
 „ unde dat de hollandere nu allerley ware
 „ und werck sulven vorden. 5° dat etlike
 „ stede van der hense de nu under den her-
 „ toge van burgundyen weren gekomen, re-
 „ bell weren und nyn schot betalen wolden,
 „ dat de stede darup wolden ordineren, wel-
 „ ker soe unhorsam in flanderen worden,
 „ dat se dat mochten den kopman to lunden

„ scriven, se myt der hense privilegia nicht.
 „ dar tho vordedigende, unde des gelikes we
 „ unhorsam worde in engelant dar de kop-
 „ man van engelant dat deme kopman to
 „ brugge scriven, de se danne ock solden
 „ vordedingen. 6° dat berecisset were up der
 „ van dantzke begheren anno xlvij dat ne-
 „ mande van den van der henze den hollan-
 „ dere enige schepe solde vorkopen, so bou-
 „ weden se nu schepen to dantzke unde an-
 „ dere wegen. Se weren to jaren ute den
 „ schepen gekomen, sunder se hadden er nu
 „ en noch wedder." 7° enz. 8° Beclagede se
 „ hinricke van der horst de grot gut hanterde
 „ und villichte lude buten der hense selscop
 „ were und nyn schot geven wolde. Were
 „ he in vlander so horde he in de hense
 „ nicht, sunder dar to hus, were he hyr so
 „ horde he hyr to hus, so wiste men nicht
 „ ofte he in desser stede unde nemptlich to
 „ hamborch borger were eder nicht. 9° dat
 „ de hollander unde brabant in de neringe
 „ quemen dorch den berger paschemarcket,
 „ dar de kopman to sitten moste, hyrinne
 „ nademe id nu vrede in engelant were unde
 „ de engelandesvarer dat marcket vorsochten,
 „ gelevede den steden denne, dat de kopman
 „ dat marcket ock weder mochte versoken."
 „ enz.

Des namiddags (15 Junij) antwoordden de
 Gezanten der Hansesteden op deze punten :
 „ 1° des stapelhalven kennen de Radess. wol
 „ nutte unde gut dat de gehalten worde.

„ Deme kopman were ock wol witlick, wat
 „ vlites de Radess. deshalven to Utrecht An-
 „ no lxxij gedan hadden; men mochte den
 „ holden so men best konde, behalve myt
 „ strengicheit oder macht vor to nemende.
 „ 2° dat de koplude van der henze ere gud
 „ sanden an etlike buten der henze, is ge-
 „ antwordet, villichte oft de kopman dar mede
 „ mende de, de ere gut senden to Amsterdam,
 „ umme vort to schikken — sunder oft de
 „ kopman dat in anderer menunge vorgeve,
 „ dat gut gesant worde an etlike buten der
 „ hense umme dat to vorkopende, sodat de
 „ kopman sin schot darvan moste ontberen,
 „ dat se sulke namkundich maken wolden,
 „ se wolden dar over richten unde dat straf-
 „ fen. 3° dat etlike selscop hebben myt den
 „ buten der henze, is geantwordet, dat de
 „ Radess. in neyner wyse dechten to lidende
 „ und dat se ock naemkundich makeden, sy
 „ wolden yt corrigeren. 4° van den hollan-
 „ ders kinderen up de sproke to doende etc.
 „ is geantwordet unde den van der rige,
 „ dorpte, revele und parnouwe unde anderen
 „ bevolen dar wol up to seende, unde ofte
 „ en an jenigen jungen mysduchte, solen se
 „ dat myt segelen und breven bewisen, dat
 „ ze in de henze horen. Vorder ys beslo-
 „ ten, dat ok mercliken an de van dantzke
 „ to vorscriven. 5° der gelleschen halven de
 „ nyn schot geven willen etc. is besloten unde
 „ gebeden de Radess. van deventer, swolle
 „ und campen, de des myt den gellerschen

„ steden to muntliker vorhandelinge und spra-
 „ ke scolen komen. Und in deme se denne
 „ dat nicht willen geven, scolen se en darby
 „ seggen, nademe se in der hense sin wol-
 „ den se nu nicht worden vorscreven, unde
 „ nicht doen willen gelyck anderen van der
 „ henze, so en willen se de stede myt der
 „ henzeprivilegia nicht vordedingen, unde dit
 „ antwort scolen de vorscr. deputerden van
 „ deventer, swolle unde campen tho Bremen
 „ bartholomei op de dachvart den Radess.
 „ wedder inbringen, de darup denne na gele-
 „ genheyt des antwordes sluten willen etc. 6°
 „ van der schepe bouwinge etc. is geant-
 „ wordet dat men sodanes to lubeke eder ham-
 „ borch den hollandere nicht en stede, unde
 „ ok nene nye sunder affgevorde schepe en
 „ vorkopen mote. Is deshalven besloten an de
 „ van dantzke merckliken to scriven, dat den
 „ hollanders sodanes dar nicht to buwende
 „ gestadet noch nye schepe verkoft werden
 „ want se dar mede by de zee komen unde
 „ in de vart unde de stede dar aff. — 8° Van
 „ hinricke van der horst de so grote selscop
 „ heft dat he dat gut doet risende unde val-
 „ lende wanner he wil, is besloten, nademe
 „ de Radess. van hamborch nicht tostunden
 „ he dar borger were, wolden de Radess.
 „ den van hamborch uterliken vorscriven,
 „ dat se dar mede in neyner wyse dechten
 „ to lidende, he sulke grote selschup hebben
 „ und dat gut alleyne to vorfange allen ande-
 „ deren kopluden hanterende unde risende

„ unde vallende solde maken, also yt em be-
 „ levede. It sy ock nicht billyck, also he
 „ hyr sy holde he sick vor enen borger to
 „ hamborch, want he westwert sy vor enen
 „ hollander. 9° des pasche marckedes to Ber-
 „ gen etc. is besloten und dat ys by de ol-
 „ derlude des kopmans gesat unde ene vulle
 „ macht gegeven dat beste in to doende so
 „ yt best vor den kopman sy."

Wij wenschen, van tijd tot tijd meer uit-
 treksels uit de Recessen der Hansesteden te
 geven, en vooral bepalingen of bijzonderhe-
 den mede te deelen, die den Nederland-
 schen handel aangaan. Ook de *Memoria-
 len* of dagverhalen der reizen, door de Ge-
 zanten der steden ondernomen, zijn van eenig
 belang, gedeeltelijk tot opheldering der han-
 delbetrekkingen van dien tijd, gedeeltelijk tot
 aanduiding der toenmalige gebruiken en ze-
 den. Wij laten hier ééne proeve volgen, een
 uittreksel uit een Memoriaal van het jaar 1549.
 Zy is uit later tijd, toen de uitsluiting der
 Hollanders in de vaart op Noorwegen opge-
 houden had en CURISTIAAN III dezelve begun-
 stigde (1). De Hansesteden hadden te Bergen
 in Noorwegen een monopolie, dat tot despo-

(1) Over de betrekking van Holland met het Noorden
 in de eerste helft der zestiende eeuw zie men WAG-
 NAR V. bl. 102—104, 121, 263; BARO, *de Nederl.
 en het Hanseverbond* bl. 354—365.

tismus klom, zelfs tot nadeel der burgers van Bergen, die voor hunnen eigenen handel onder een zwaar juk zuchtten. Zij waren zelfs door de Hanse geheel te gronde gerigt (1). Dat alles was veranderd. Nu klaagden de Hansesteden, dat vreemden, bijzonder de Hollanders, tot nadeel van het monopoliserende kantoor, handel dreven, dat de burgers van Bergen zelve naar het noorden voeren en den stapel der Hanse bedierven, terwijl anders de Noorlandsvaarders naar Bergen komen en daar hun visch en andere waren tegen Duitsehe produkten moesten ruilen. De zoo lang mishandelde burgers hadden zich opgebeurd en begonnen schepen uit te rusten en zeevaart en handel te drijven (2). Daarom achtten de Wendensche steden, die den meesten handel op Noorwegen dreven, gelijk ook Deventer, dat er mede het uiterste belang bij had, noodig, in het jaar 1549 een gezantschap naar Koppenhagen te zenden, ten einde de bevestiging der oude privilegiën te verzoeken, waarvan het verslag hier volgt.

„ Anno xlix op woensdach nae Palmdach
 „ synnen Gerith van Irthe ende Marten Boec-
 „ kers (3) Raitsheren myt Jacobus Hellem

(1) SARTORIUS, *Gesch. des Hans. Bundes*. II. S. 328 volg. is waardig hierover gelezen te worden.

(2) Verg. SARTORIUS *Gesch. des H. B.* III. S. 105, 134.

(3) Of BOEDEKER. Zijn echtgenoot ANNE VAN TWICKEL en zoon BALTHASAR BOEDEKER stichtten het Deventer Athenaeum. Na 1554 komt hij op de lijst der Rege-
 ringsleden niet meer voor.

„ Secretarius, in namen der drier steden
 „ van Deventer gereist nae Lubeck en voirts
 „ nae Coppenhaghen. Ende synnen opten
 „ vurschr. dach smiddaichs ghewest tho En-
 „ ter, aldair verterth 1 daler ij st.

„ Van dair tot Oitmersum aldair benachtet
 „ en verterth want die heer Lantkumtuer by
 „ myn heren qwam myt vereringhe van gue-
 „ den visschen iij g vi st.
 „ dan die heer Lantcommenduer vursc. had
 „ der werdinnen bevolen synenthalven iij g. g.
 „ te schenken twelck myn heren nyet hebben
 „ lyden willen.”

De reis ging tot Hamburg, alwaar zij op
 Paaschdag aankwamen „ dair wy savents la-
 „ the tho x uhren alss die boem geslaten was
 „ noch inghecomen synnen, ende soe wy al-
 „ dair langhe op ter straten gaen mosten en
 „ ten laitsten in meister Otten olde herber-
 „ ghe, wesende een weduwe, ten huyse in-
 „ ghecomen unde gheen eten drincken noch
 „ gerack in den selven huyse konnen krighen,
 „ ende alsoe ten lesten tho xi uhren dair
 „ wedderom uth in die hoipmerkt, in Jorien
 „ Spercks huys int nettelen blath gegaen ende
 „ benachtet en gebleven wess op ten middach
 „ des smanendaichs.

„ Savents vroe gecomen toe Trettouwe, al-
 „ dair benachtet en vertert iij ryd. iij st.
 „ Heer Henrick Ransouwe drost opt huiss tho
 „ Tretouwe myn heren j groten snoeck en
 „ braesem geschenckt den diener wederom
 „ ter eren geg. j gulden.

„ Savents is Ransouwe myt etzelicke Edel-
 „ luyden by myn heren in de herberghe ghe-
 „ comen, mitbrengende etzelicke roede wy-
 „ nen. 's morghens op ten dincxdach is Ran-
 „ zouwe wedderom by myn heren gekomen an
 „ den wagen en alsoe lange gebeden oick nyet
 „ doir den boem willen offte myn heren mos-
 „ ten ierst van den wagen afstaen en myt
 „ hem in de herberge enen ontbydt doen,
 „ dair Ransouwe sess of vij portyen van den
 „ huysse hadde bringen laten, oick bastert
 „ ende roden wyn den morgen ghenoech me-
 „ de gebracht, oick myt vj perden onss ene
 „ onveilige myle weges geleidet, den gesellen
 „ geschenckt ter eeren vj ryd. g.

„ Dairnae smiddaichs tho Ruysen geterth,
 „ dair die werdinne alss wy in de mailtyt
 „ weren dat vleysz myt enen qwaden moeth
 „ van der taeffelen gegrepen ende wech ge-
 „ nomen heft."

Te Lübeck gekomen, werd de Secretaris
 naar den oudsten Burgemeester gezonden, ten
 einde van de aankomst kennis te geven en
 met de vier Burgemeesters eene conferentie te
 verzoeken, welke tegen den volgenden mid-
 dag in de cancelarij bepaald werd. „ Voirts
 „ ter selver stonden synnen die oldermans
 „ van den Bergervaders bynnen Lubeck in on-
 „ ser herberghen erschienen en myt mynen
 „ heren in t langhe deser besendinghe ende
 „ groitwichtige gebrecke halven gecommuni-
 „ ceret, ende mynen heren opten selven mid-
 „ dach by den olderluyden vorschr. geschenckt

„ 1 stoep clareets ene malvezye en ij stoep
 „ Rynse wyns; doctor Strubbe geschenckt ij
 „ stoep wyns, Averencks brueder 1 stoep,
 „ Hans Calevinck ene stoep en opten iersten
 „ avent Marten Bueckers brueder 1 stoep.”

De Heeren van Lübeck zonden gedurende het verblijf der Gezanten nog ij stoepen wijs, de pastoor van St. Jacob ij stoepen claret, voorts nog eenige andere genoemde personen, zoo dat het hun niet aan wijn ontbrak.

„ Opten namiddach des saterdaichs sinnen
 „ myne heren, voirt die van Lübeck, Bremen,
 „ Lunenborch en Meister Marcus die secreta-
 „ rius tho Berghen myt syn twe mitgesellen
 „ ende die olderluyden bynnen Lübeck opter
 „ Cancellaryen by malckander ghewest en al-
 „ dair voirjerst gelesen die jegenbericht by
 „ den coipman verraemt en durch Mr Marcus
 „ vurschr. ingebracht, oick etzelick guede
 „ privilegien van den Conthoir to Berghen ver-
 „ lesen angehoirt, is oick mede gelesen onse
 „ jegenbericht, dair inne den die samende
 „ heren, wanneer ment by Con. Maj. alsoe
 „ erhalten konde, gheen quait gevallen ge-
 „ hadt.

Van Lübeck ging de reis op dinsdag na beloken Paschen naar Wismar en Rostock. Wij teekenen alleen eenige particulariteiten aan, als proeven der wijze van verhalen.
 „ Opten vurschr. meydach savents tytlick ge-
 „ komen tot Rostock, wesende vij grote my-
 „ len van Wismar en ter herberghe ingegaen
 „ by heren Gotschalck Hoppenstange, Raet-

„ man tho Rostock woenende an t grote
 „ merckt dair t raethus staet. Synnen aldair
 „ myt ons oick ter herberge gewest die ge-
 „ deputierde van Bremen, heer Gotschalck
 „ Wulff Raithman en Johan Plander coipman
 „ en bergervader van Bremen, en van Lunen-
 „ borch heer Nicolaes Christiani een dapper
 „ gelerth man, gereden by hem vyf dieneren
 „ myt dapperen perden enz.

Ook hier ontbrak het niet aan geschenken
 van wijn bij stopen, maar ook „ myn heren
 „ van een student vereert myt een carmen,
 „ denselven gegeven 1 daler. En is te we-
 „ ten, dat derselve student dat selve carmen
 „ den heren van Lübeck ock gepresentiert en
 „ averantwort heffet." Op vrijdag na Philippi
 en Jacobi te scheep gegaan naar Wernemunde
 „ wesende een vlexken dair voil schipper
 „ en visschers wonen, liggende aan een ha-
 „ vynghe langes der zeekant — zyn wy op
 „ sonnendach myt hulpe des almechtigen ter
 „ zee gelopen en savents to x uhren gecomen
 „ onder een landt, den Connynck van Dene-
 „ mercken thobehoirich, ghenoempt die moe-
 „ ne, een zeer hoich landt van schone kryt-
 „ bergen, langes der zeekant myt eicken holt.
 „ Is xiiij mylen van Wernemunde, aldair snachts
 „ op ter zee gebleven. Manendag morghen
 „ tytlick ter zee gevairen myt groten arbeit en
 „ contrari wyndt, gecomen savents seer laete
 „ onder een landt, ghenoemt Stevenslyndt off
 „ Zeelandt, Con. Maj. tho Denem. thobeho-
 „ rende. Aldan snachts op 't ze gebleven en

„ omtrent xii uhren snachts enen groeten
 „ storm van wyndt en onweder erresen en in
 „ der apenbaire zee opgestaen, alsoe dat on-
 „ se ancker all opter drifft en wy in groten
 „ ancxt noed ende peryckel gewest syn. By
 „ den drien schipperen gesecht, dair weer
 „ grote moye en arbeit voirhanden, nyet we-
 „ tende, want men an gheen lant konde ko-
 „ men, wair sie sich hennen geven solden. Got
 „ almechtich mocht hen enen wech wysen,
 „ hulp en bystandt doen, und hebben altsa-
 „ men God den almechtigen here myt innighen
 „ harte gebeden, oick myt uthwendighe lave-
 „ sangen opt aller demoedichste gebeden en
 „ geërth, ons altsamen in godes gratie en
 „ genaede bevelende, in groter acnxt, vaer en
 „ peryckel van onser aller leven gecomen,
 „ myt hulpe des almogenden goedes dincxdaichs
 „ na Philippi en Jacobi toe ij uhre bynnen
 „ Coppenhage gecomen, dess got almechtich
 „ gelavet en geert syn moeth. Ende tot Cop-
 „ penhage by enen gueden burgher, hebbende
 „ voill kremeryen, ghenoeft . . . Rechtewech
 „ by dat hillighe geest opt die vismerckt wo-
 „ nende, ingetreden, die ons gunstlick in syn
 „ logyss ontvangen en willencommen geheten
 „ heffet."

Den volgenden morgen vergaderden de Ge-
 zanten van Lübeck, Bremen, Luneburg en
 Deventer in de Lübecksche herberg en vonden
 goed, dat Nicolaes Wulff, Secretaris van Lü-
 beck en Jacobus Helm zich by den Kon.
 Kanselier Mr Jan Vriese zouden vervoegen,

om de aankomst mede te deelen, met verzoek, dat de Koning den audientiedag een of twee dagen wilde uitstellen, terwijl de gecommitteerden van andere steden nog verwacht werden. Toen deze, namelijk van Hamburg, Rostock en Wismar, den anderen dag aangekomen waren, vergaderden zij allen nogmaals en werden er voorgesteld „ die artikel en „ gebrecke des Odenseeschen recess beruren „ de dat losslicke conthoir tho Berghen in Nor „ weggen, und grote misbruyck der onge „ wontelicker uthfuer en zegelatioen by den „ burger aldair.” Met eenparige stemmen besloot men, deze klagten den Koning van Denemarken voor te dragen. Nicolaes Wulff en Jacobus Helm begaven zich daarop weder naar den Kanselier voorn. ten einde audientie te vragen, die beloofde, het verzoek denzelfden avond aan Zijne Kon. Maj. te zullen voorstellen en het antwoord mededeelen. Reeds onder het avondmaal kwam het berigt, dat de audientie op den volgenden morgen te acht uur bepaald was.

„ Vrydaghen morghen nae misericordias do „ mini tho acht uhren synnen de vurg. gesan „ the heren inder lubeckschen herberge ver „ samelt, eenpairlik behalven die van Strael „ sunde, die men alnoch verwachtende, ge „ gaen opt hoff en pallas van kon. maj. en „ een yder nae geboir baven in den groten „ sadell ingetreden, hefft die kon. maj. baven „ an recht midthen in de sadell staende enen „ yderen gencdelick syn hant gepresentcert en

„gelanget. Ende dairnae hefft der duytsche
 „Kentseler Barby an die rechter hant benef-
 „fens kon. maj. syne hoichwyse rede en e-
 „delluyde tot xix toe staende, myt behoirlyke
 „knybuyginghe anghevanghen ende voir ier-
 „sten kon. maj. myt den tytell int lange
 „uthgedruckt myt aller demodicheit begrue-
 „tet, soe ick tselve recht hebbe verstaen,
 „dairnae den steden myt oiren behoirlicken
 „titell van wegen kon. maj. geluck gewunst
 „oirs guden averkumpst, wyders die gebrec-
 „ken und irronghe, soe sich tusschen den
 „Erb. Coipman des Berghenschen Conthoirs
 „ende der burghen aldair alnoch onthielden,
 „anetagen, ende dwyle dan derselvighe ge-
 „breck en desz Odenseeschen Recesses hal-
 „ven kon. maj. genedelick den verhoirsdach
 „tot Coppenhage hadde doen bewillighen
 „weer nu syne con. maj. des genedigen ge-
 „vallens die meynonghe ende gebreken an-
 „thohoiren.”

Daarop vatte de Doctor en Sijndicus van
 Lübeck het woord, dankte den Koning voor
 deze verleende audientie, verschoonde de ver-
 traagde aankomst der Gezanten met den te-
 genspoed op de reize, en heeft „int langhe
 „myt gantsen vlydt alle die ghebrecken en
 „besweringhen insunderheit van die onge-
 „wointelicken uthfuer en zegelatioen der bur-
 „gheren tho Bergen, contrarii des coipmans
 „privilegien, gebruyck en gueden olden besitt,
 „voirgewent om dairinne myt genaden by
 „syne kon. maj. voersien 'twerden, duyrende

„ ongeverlick drie vierendeel uhren tyds mont-
 „ lick voirgedragen en op 't allerdemodichst
 „ gebeden.

Hierop vatte de Kanselier Barby weder het woord op, vermeldende, dat de Koning de mededeeling der steden genadig had aangehoord, en dewijl in het tegenwoordige verschil veel disputatie over en weder had plaats gehad, zag Z. M. het voor goed aan, dat Hij eenigen zijner Raden committeerde, om de zaak zoo veel mogelijk in vriendschap of anders met regt ten einde te brengen, en dat de steden zulks ook doen zouden. „ Weshalven die gesantten een weynich trugghe tredende oir beraith ghenomen en wederom op oire vorige plaatsen staende, kon. maj. durch den Syndic myt aller dienstbarlich^t hoichlick der genedige audientie en begangenen antwoordt doen bedancken, seggende gunstwillichlick mitter beschickinghe tot den handell also twillen achtervolghen mit breiden utgedruckthe woirden. Wairnae kon. maj. wederom opstaende enen ider syne handt gelanghet en ons alsoe genedichlick op den morghen verlaten. Edoich voirhenne by Barby an-gesecht, dat men ons, wanneer wyders gehandelt solde werden, in de herberge verwittigen solde.”

Hierop overleiden de Gezanten, in de Lübecksche herberg vergaderd, dat uit elke stad één tot deze onderhandeling zoude verordend worden, dat ook de Ouderlieden met den Secretaris van Bergen er zich bij zouden la-

ten vinden, en dat men steeds ruggespraak met elkander houden zoude. „En dairnae „een yder een mael of ij durch den van „Lübeck angedroncken en dair myt van dan „gescheiden.” MARTEN BOEDEKER werd voor Deventer tot de onderhandeling verordend.

Van dag tot dag hadden er conferentiën op het Raadhuis plaats, die tot niets leidden; daar de koninklijke commissarissen voorstellen deden, welke de gedeputeerden der steden ondragelijk vonden, en de gedeputeerden maatregelen voorsloegen, welke de koninklijke commissarissen niet konden aannemen. Deze laatsten stelden voor: „dat die „burgher int voirjair myt thien scepen ver- „by zuiden en noirden segelen solden; „oick myt den copman handelen, wandelen; „copen en vercopen by de brugge (1);

(1) De brug te Bergen was de oude stad, die langzamerhand uitsluitend eigendom der Hansegenooten geworden was, alwaar zij hunne kantoren en factorijen bezaten en de gansche Noordsche handel zich als in een middelpunt vereenigde. Armoede had de Bergensche burgers deze, voor den handel uitnemend gelegene, plaats doen verpanden, eindelijk geheel doen afstaan, en zij waren genoodzaakt, aan de andere zijde van den zeeboezem, de zoogenoemde nieuwe stad te bouwen. Zij leefden een' geruimen tijd in diepe afhankelijkheid. In dit zelfde Memoriaal wordt gesproken van een persoon, die zijnen eed vergeten en te Bergen *eens burgers dochter getrouwd had*, van eenen anderen, die ook tegen des koopmans gerechtigheid gehandeld en zich te Bergen *in den echten staat begeven had*. » De Hanse wist het zeer goed'' schrijft SANTORIUS II S. 353

„ en die noirvairs (1) mede uth to reyden en
 „ en gelyck die noirvairs oick oir zegelacie
 „ 't doen; oick op ten herfsth mytt oiren
 „ scepen int lant tloopen; ingelycken in duyts-
 „ lant tvairen myt ons uth ende in, in onse
 „ scepen t laden etc.”

In deze bepalingen konden de Gezanten der steden niet treden. „ Op maenendach den
 „ xij may synnen de samende gedeputierden
 „ by de heren van Lubeck smorgens tho vi
 „ uhren vergadert en onder langckwilighen
 „ disputatioen dat sie in 't cleyn noch int
 „ grote in dese saick sich nyet en dechten
 „ integeven, alleer die ongewontelicke zegela-
 „ tioen der thien scepen woe vurgemen en
 „ by den burger onbillickerwyse bestaen weer
 „ tho ghebruycen, ganss affgestaen en tho
 „ rugghe gestalt weer; dat oick die andere
 „ artikelen antenemen nyet lydelick. Dan
 „ voir guet angesien, dat sie allenighen
 „ noirvairsche wyse solden zegelen ende dat

» dat door het huwelyk terstond hare geheimen ver-
 » breid, door de Noorwegers hare plannen en handel-
 » streken doorgezien, en de vestiging en verbindtenis
 » der kantoristen met de daar geborene burgerdoch-
 » ters hare monopolien te gronde zoude doen gaan.”

(1) Te voren hadden de burgers van Bergen ook ei-
 gene vaart op noordelyk Noorwegen en de Noordsche
 eilanden gehad. Ook van dezen handel hadden de Han-
 segenooten zich meester gemaakt. De Noorlanders, die
 visch en pelterijen aanbragten, moesten aan hen ver-
 koopen en hÿ hen te markt komen. De herlevende
 vaart der burgers van Bergen dreigde aan dit monopo-
 lie den ondergang.

„ voir alle der hollander zegelatioen vermydet
 „ bleve. Ende dat die burgher myt den
 „ coipman handelen wandelen en by der
 „ brugge coipen en vercopen sullen moghen,
 „ die ene den anderen syne noirtvairs en
 „ koipluyden nyt voirsenclick, schaede tmaic-
 „ ken en affthotrecken. Dat oick die bur-
 „ gers die noirtvairs mede sullen mogen
 „ uthreiden en den visch wedderom tho ber-
 „ ghen t brengen ende dit myt gueden
 „ claren uthdruckelick erscryvinghe op vi of
 „ vi jaeren t besuecken. — Dan dat sie in
 „ duytslandt zegelen en myt ons in onse
 „ scep en in en uth scep en wolden, vermits
 „ datselve gheenssyne lydelick noch drechlick
 „ syn kan, is dat punt myt de voirgenomener
 „ zegelatioen ganss by ons affgeslagen.” Des
 avonds ontvingen de Gezanten van de Heeren
 van Koppenhagen een halve aam wijns tot
 geschenk.

Op deze en dergelijke bedenkingen heeft de
 Kanselier Barby, bij eene conferentie op het
 Raadhuis, „ voill beswerliche articlen tot be-
 „ hoiff der borgeren ende hollenderen myt
 „ ernst voirgegeven. Ierstlick dat Con. Maj.
 „ wolde (en wer alsoe hem t segghen in-
 „ bevel gedaen) dat die burgheren den voir-
 „ coip vermogen oirer privilegien also onbe-
 „ hindert halden ende gebruycken solden, al
 „ solde oick schoen dat gantse conthoir tho
 „ Berghen ondergaen; dat oick die nyet byn-
 „ nen deventer en in den Ansesteden, dan in
 „ den platten landen woenden, bynnen berghen

„ oire handell nyet driven noch dess kopmans
 „ vriheit noch gerechticheit gebruycken solden.
 „ Is tselve alsoe by Martten [Boedeker] voirts
 „ alsoe dapperlick beantwordet, dat sie dat
 „ selve laitste punckt hebben nagelaten, seg-
 „ gende evenwall, dat men dat punckt tot ge-
 „ legener tytt tho Berghen wyders tho erken-
 „ nen solde geven. En hebben die hollenders
 „ avergegeven x transsumpten van oire privi-
 „ legien, dair van wy Secret. copyen uthge-
 „ screven hebben.”

Tusschen deze conferentien verhaalt Jac. Helm
 nog, dat hy, om een particulier belang van
 eenen inwoner te Deventer, Gerrit Pijl, in de
 zaak eener pretensie op den overledenen Bis-
 schop van Bergen, ter audientie geweest was
 „ in bywesen thien oder xii Ryckes Raden,
 „ dair ein buer voir Con. ma. geaccusiert,
 „ sich in denselven soe dapperlicken selvest
 „ montelick verantworth, den oick syne ma
 „ int langhe genedelyck gehoirt als ick myn
 „ leven by enighen huyssman erghens gehoirt
 „ hebbe.” Helm gaf de supplicatie schriftelijk
 over, waarop de Koning zeide: „ wal ick
 „ wilse lesen, unde Gy schult een antwort
 „ hebben. En my syn ma. hant gelanget al-
 „ soe verlaten, hefft my die kentseler Vriese
 „ oick alsdoe syn hant gelanget.”

De Secretaris hield zich eenen geruimen
 tijd bezig met het afschrijven van privilegiën.
 Bij het raadplegen der Gezanten onder elkan-
 der over artikelen, door Barby overhandigd,
 werd bevonden, dat Koning CHRISTIERN aan

de Hollanders een privilegie mogt gegeven hebben van een of twee schepen, en daarentegen werden gelezen twee privilegiën, ook van Koning CHRISTIERN, tegen de Hollanders, vermeldende niet meer dan van een of twee privilegiën tot behoef der Hollanders, het eerste van het jaar 1469, nog het ander inhoudende, dat alles wat namaals tegen des koopmans geregtigheid zoude mogen verleend worden, krachteloos en van onwaarde zijn zoude, en zoo iemand daar tegen deed, zouden de voogden hetzelfde naar hun bevel tegengaan enz (1).

De overhandigde artikelen van den Kanselier Barby achtte men „gans subtiell en „beswerlick te synnen sich darinne t ge„ven.” Zij werden gelezen en een tegenberigt opgemaakt, waarbij men nu ook wilde blijven en geene verandering toelaten. Op sommige punten gaf men toe, andere wijzigde men, andere sloeg men af. Onder anderen eischte Barby „dat die burgeren in noirlant „wie die noirlender segelen solden myt oiren „visz nyt verhindert t worden xiiij dagen

(1) Verg. SARTORIUS *Gesch. d. H. B.* II. S. 344, alwaar wij zien, dat het boven aangevoerde stuk van 1469 aan de Hollanders en anderen, die buiten de Hanse waren, de vaart op niet gewone plaatsen in Noorwegen verbood, hun toestond met één of twee schepen op het strand aan te leggen en de waren gezamenlijk maar niet in het klein, te verkoopen. Het laatste stuk moet van 1455 zijn.

„ voir Olavi, solden oick noifrarers uthreiden,
 „ oick in duytsland myt oirs selvest schepen
 „ tzegelen; wolden oick viij dagen den voir-
 „ coip hebben van die guederen die de hit-
 „ lender, verouwer (Faroër-eilanders), Islen-
 „ der, hollender, schotten en anders an der
 „ buw oft brugghe brengen enz." Men kon-
 de geen voorkoop der burgers toelaten, die
 ook van ouds niet gewoon was. Men sloeg
 voor, te Bergen, waar de gebreken bestonden,
 de zaak af te doen. Vroeger had men reeds
 de aanmerking gemaakt „ dat die hollander
 „ myt oiren twen schepen vermogen oirer
 „ privilegia hy sie angethagen behoiren ge-
 „ nuegen tlaten, inhaltz dess verdrachs der-
 „ halve voirmails tho bergen uthgespraicken
 „ en apentlick gelesen, dairinne hen iij gaer-
 „ den (nae myn beste enthalt) thogheme-
 „ ten (1)." Vooral verzetteden zij zich tegen
 het varen der Bergenaars naar het noorden
 heen, terwijl zij het zuidwaarts zeilen wel
 wilden toestaan voor zes jaren. Op dit ant-
 woord werd gerapporteerd „ dat dese gantse
 „ handel allenthalven affgeslaghen weer, want

(1) *Gaarden* waren houten huizen met winkels en kelders voorzien, tot het uitstallen en bergen der waren. De beschrijving van het gemeenschappelijk leven in dezelve vindt men bij SARTORIUS. *Gesch. des H. B.* S. 350 ff. Deze voert S. 354 een stuk van 1490 aan, waarin de koninklijke commissarissen in twisten tusschen de Hollanders en Duitschers als regt spraken, dat de Hollanders slechts in twee *gaarden* mogten veil bieden, enz.

„ se averall myt oiren vermeynten vurne-
 „ men voirtfaren wolden en nae oiren wel-
 „ gefallen met den x schepen sonder eni-
 „ ghe tyt hem ghenoept 't werden tho
 „ willen zegelen." De Koning vond den be-
 geerden „ verhoirsdach" te Bergen, om de
 zwevende geschillen af te doen, niet dien-
 lijk; hij bood zich ten behoeve der burgers
 aangaande de vermeende privilegiën voor on-
 partijdigen te regt; wanneer hij de originele
 privilegiën gezien had, wilde hij die confir-
 meren (1). De Gezanten namen daarop af-
 scheid van den Koning in eene openbare au-
 dientie, waarin Z. M., ook de Rijksraden,
 ieder de hand gaf en hen des avonds te
 gast vroeg. Bij het Odenseesch reces van
 1560 onder FREDERIK II, o. a. ook bij
 AITZEMA, *Zaken van staat van oorlog* I bl.
 77 te vinden, werden deze geschillen eene
 poos geschikt, terwijl de Hansegenooten ee-
 nigen hunner beste privilegiën moesten opge-
 ven, b. v. de vrije vaart en uitrusting van

(1) SARTORIUS, *Gesch. des H. B.* III S. 105. De
 Hansesteden rekenden het, zeiden zij, gevaarlijk, der-
 gelijke onschatbare vrijbrieven aan de zee toe te ver-
 trouwen. » Maar zij hadden in het geheim nog vele
 » andere redenen van weigering. Deels waren de oude
 » vrijbrieven niet zorgvuldig bewaard, deels vreesden
 » eenigen, dat daaruit iets gehaald kon worden, dat
 » voor de steden nadeelig was, des te meer, daar zij
 » in het bezit van vele vrijheden waren, die zij door
 » geld enz. verworven hadden, of wel waaromtrent
 » geen letter voorkwam."

schepen aan de burgers toestaan; doch de schikking hield niet lang stand, en gaf tot nieuwe moeilijkheden aanleiding, die hoe langer zoo meer het verval der Hanse ten gevolge hadden.

Voor Deventer, dat steeds het grootste belang bij de vaart op Noorwegen gehad had, kwamen spoedig de Spaansche troebelen, die allen handel verlamden en den vroegeren bloei vernietigden.

M.

DE TONGVALLEN IN NEDERLAND.

Ten voorledenen jare heb ik in de Kunst- en Letterbode aan alle liefhebbers hunner moedertaal in Nederland het eerbiedig verzoek gericht, om mij ten behoeve van Dr. FIRMENICH'S onderneming, *Germaniens Völkerstimmen*, met proeven der onderscheidene tongvallen van dit rijk wel te willen verpligten. Niet een enkele regel is hier uit eenigen hoek van Nederland op ingekomen, en alzoo heb ik ongelukkig genoeg mijne weddingschap gewonnen. Een vriend immers van mij was zoodanig opgenomen met het denkbeeld om alle de tongvallen van Germanjes volken in eenen bundel bijéén gezameld te zien, dat hij de Nederlandsche natie naar zich zelve beoordeelde, stellig meende, dat 't van alle kanten proeven bij mij regenen zoude. Ik daarentegen mij grondende op de vroegere ondervinding van anderen wedde tegen hem, dat er niet eene enkele letter op mijne aanvragen zoude inkomen. Toen de Duitschers onmiddellijk daarop mijne oproeping met zoo veel welgevallen ontvingen, dat zij dezelve vertaalden en in den Pruisischen staatscourant overnamen, dacht mijn vriend zijne weddingschap reeds

half gewonnen te hebben. In deze oogenblikken zijn hem echter de schellen van de oogen gevallen. Het is hem thans klaar als de dag, dat bij de Nederlanders alle belangstelling in dit onderwerp is uitgebluscht, en dat zij in de verzameling van proeven onzer tongvallen geen hooger doel zien, dan zich met de plat- of onbeschofteden in de taal van het gemeene volk een enkel oogenblik te vermaken. Het zijn dus geene bronnen van taalkennis, maar grappen, en wel grappen van het gepeupel, dat niet fatsoenlijk heeft leeren spreken.

Deze hoog-fatsoenlijke wijsheid kan ons echter niet beletten, om de volkstaal te beschouwen als de bron, uit welke de boekentaal eenmaal is voortgegaan, en dat bij de pedante onderscheidingen, verwarringen en onbestaanbaarheden, welke de spraakkunstenaars de laatste hebben opgedrongen, en bij alle twisten, die daar 't gevolg van moesten zijn, men zijn laatste beroep steeds op de volkstaal maken moest. Buiten alle belangstelling dus om, welke men al of niet voor de onderneming van Dr FIRMENICH gevoelen mogt, blijft het belang der volksdialecten voor de grondige kennis onzer boekentaal onveranderlijk hetzelfde.

Het is echter juist deze algemeene onverschilligheid, die de uitzonderingen eene des te grootere waarde moet bijzetten, en mij aanspoort, ja dringt, om die Heeren, die op mijn in 't bijzonder aan hun gerigt verzoek

oogenblikkelijk tot mijne dienst gereed stonden, hier openlijk mijne dankbare hulde te bewijzen. Het streelt mij hier vooral te moeten noemen den Heer Mr J. VAN LENNEP voor het Amsterdamsch; den Heer J. GÉBEL voor het Scheveningsch; den Heer CHARLES GUILLON voor den tongval van Roermonde, alle met opstellen van eigene vinding. Verder de Heeren G. VAN ORDEN, oud Burgemeester van Zaandam, voor het Zaandamsch, en Dr J. P. AREND voor het Medenbliksch, en de tongvallen van de Streek en Colhorn, die beiden zich de opsporing van eenige proeven wel hebben gelieven te getroosten. De Heer Mr A. F. SIFFLÉ heeft mij begiftigd met eene dubbele vertolking van het *Roosje* van Bellamij, de eene in het Steedszeeuwsch en de andere in het Landzeeuwsch, beiden uitmuntende door eene groote naauwkeurigheid, en opgehelderd door grondige aanmerkingen op het Zeeuwsche taaleigen. Het één en ander moet elders en later verschijnen. Ook over de plaats, welke alle deze dialecten in het Friesch, het Nederlandsch en het Brabandsch, (later Hollandsch genoemd) de drie hoofdtalen van Nederland, beslaan, behoud 'k mij later in het breede te spreken.

DEVENTER,
20 Julij 1845.

Dr J. H. HALBERTSMA.

VERHAAL

EENER GEBEURTENIS TE SCHEVENINGEN

in den Jare 1697.

IN DEN SCHEVENINGSCHEN VISSCHERS-TONGVAL.

Pieterneef, en jy gisteren die brik ook voor de wal ezien? Wel, kaerel, wat was y nae! op 't raeken of. Een *scheveeling* (1), *jooi* (2), dat *y* (3) op de bank niet stootte! — Neen, Baertout, ik eb er niks van ezien! 't is vreemd om deuzen tyd een schip voor de wal; was et een *slagschip*? (4) — Wis en zeker een slagschip. Oor, Wout, ik eb et er maar niet op begrepen: *warje* (5), as je zulke schepen voor

(1) *Scheveeling* — beteekent geluk, of een goeden uitslag.

(2) *Jooi* — is jonge.

(3) Het persoonlijk voornaamwoord in den derden persoon wordt veelal als *i* uitgesproken, en de *H* wordt nergens uitgedrukt, zoo dat ik die letter aan 't begin des woords overal heb weggelaten.

(4) *slagschip* — oorlogschip.

(5) *warje* — beteekent de vrees voor een toekomst, of een verborgen gevaar.

de wal ziet. — Toen 't oorlog was, Evert, was dat niet vreemd. — Zeker niet vreemd, Kees; die Engelse kwammen ons toen maar om een denkje plaegen. — Nouw, *Symen* (1), toen is er ook mennige schuit van ons enomen, en veul visschers ewwen van de schrik en *alteraetie* (2) er een *miskwaem* (3) van ehouwen. — Ben jy ook enomen eweest, Wout? — Of ik enomen eweest ben! Jae, wel driemael, en de eerste keer was ik pas an et Engelse schip ebragt, of die *diengeunis*- (4) kinderen adden myn goed al *beschaerd* (5). — Beschaerd! zeg maar estolen; diesagtiger naetie is er niet, as die Engelse *benne* (6). — Maar Wout, kon je 't niet ontvlugten, toen ze je achternae zatten? — Ontvlugten? Oe ken jy 't nou ontvlugten, begryp nouw, *as je onder* (7) zeil *ben* (8), en je bent onder zeil; of wat nog slimmer is, asje an de netten leg en je leg

(1) Symen — is de naam van Simon.

(2) alteraetie — ontsteltenis; het wordt meest met het woord schrik verbonden.

(3) miskwaem — is ongesteldheid.

(4) diengeunen — is een vloek.

(5) beschaeren — is een verzachtend woord van stellen: als iets uit een grap wordt weggenomen, of het ontvreemde van weinig waarde is, of, dat men het genomene niet zoo zeer als dieverij aanmerkt, en het toch werkelijk dieverij is.

(6) bennen — wordt veel gebruikt voor het woord zijn.

(7) as — de l wordt bij *als* veelal weggelaten. Ook die omzetting van rede heeft veel plaats, vooral als er in eene betogende wijze gesproken wordt.

(8) ben — wordt veel voor zijt gebezigd.

an de netten, en je ziet een schip, dan weet jy nog niet wafvoor een schip dat is, en eer je met mekaar dan een *rezeluitie* (1) enomen ebt is het schip al zoo nae, dat je 't mit moeite meer ontloopen ken. En as je 't dan treft dat de wind *klaks* (2) ant leggen gaet, zoo as het met ons ebeurt is, dan is et glad fout; dan zette ze *der* (3) sloepen uit, en je ben in de flank. — Die Engelse ewwe et altijd ons ebakken; je oort neut zoo niet van Russen, Denen, Zweden, of Fransen, dat die schuiten van ons enomen ewwe. — Zeg dat niet, Teunis; ik heb mennig een reis ooren veraelen, dat de Fransen et ook bont maekte. Eb je nooit ōort van die Franse brik, die al maar jagt op de schuiten maekte, maar weer-gaes de pot verteerde. — Neen, ouwe; wat is daer by ebeurt? — By ebeurt? weet je dat niet? Luistert dan, dan zel ik je zeggen wat er by ebeurt is. Je ken *Leen-keuze wel, Leen-keus, die nouw nog Leen-keus* (4) is; die *zyn* Grootvaers Grootevaer was stierman op een schuit; et was zoo wat in et jaer zustienonderd-zeuven-en-negentig. Nouw mot je weten, dat de Fransen de vissers in die tijd onbesteld kwammen plaegen; dan nammen ze al erijs een schuit, en dan al weer

(1) *rezeluitie* — beraad, rede, of uitslag van een zaak.

(2) *klaks* — is spoedig, plotslings.

(3) *der* — is hun.

(4) Wanneer iemand op die wijze genoemd wordt, wordt de persoon veel bij aich zelve vergeleken.

is, zoo tot veertien toe; jae, jooi, tot veertien toe, die dan op geld esteld wierden, waer-voor men ze dan kon los kryge. Die Fransen was et maar te doen om zoo veul te aelen as ze maar konnen, verstae je, Baerend! — Wel, dat ewwe ze altyd edaen; ik zeg, dat ewwe ze altyd edaen. — Nouw zoo wier dan Leenkeus, zoo iette die stierman, mit zyn schuit ook enomen, en op rantzoen esteld, maar die Fransman iew twie of meer mensen an boord evangen; misschien wel de alve *schuite volk* (1), en stierde de stierman met de schuit naer land om een somme geld te aelen, en as y die somme geld dan bragt, dan zou de schuit worden vry egeven. Oe groot die som was, daer is gien eugenschap meer van; dat de som groot mot eweest ebbe dat is zeker; want de *Baes* (2) van de stierman ad zoo veul geld niet, althans al de inweuners van Schevelingen gavven elk zoo veul, dat ze mit aelen en brengen et geld, dat de stierman noodig ad, by mekaer kregen. Von je dat niet mooi, Baerend? — Dat was opregte Ollandse trouw; ik zeg, dat was opregte Ollandse trouw. — Maar, mannen, motje weten, dat die somme gelds allerlei geld was, deur de wulle, dat et van allerlei mensen kwam; et waeren guldens, dortientjes, der-

(1) Eene hoeveelheid wordt meest op die wijze uitgedrukt als: een ketele koffij, een schuite visch.

(2) De reeder wordt doorgaans Baas genoemd.

tiendhalven, zeuvalven, schellingen, zustalven, en duweltjes, alles deur mekaer. Nouw om vorder te gaen, de stierman gaet weer mit dat geld nae 't Franse schip, en toen de stierman by de kappetein in de kijuit kwam, en kwam in de kijuit, en et geld uit zyn bozem *langde* (1), en et op de taefel wouw uittellen; wat denkje? daer is ummers de vent mit dat geld niet te vreên; y wul zoo mennigerlij en zulk klein geld niet ewwen; y jaegt de stierman de kijuit uit en stiert em weêr nae 't land om groot-geld. Nou de man gaet weêr an zyn boord, en zeilt om *din* (2) tot y weer an wal komt. Je begrijpt, et *strang* (3) was vol mensen, en je ken naegaen oe die *ting* (4) van de stierman een groote verslae- genheid baerde; dat ken je wel naegaen, jooi! — Op et ooren van jouw verael wordt myn bloed waeter; ik zeg, myn bloed wordt waeter. — Nouw, *amper* (5) ijt een ouwe zee- man de rezelutie van de stierman eort, of y brult uit: „Wel, mannen! mannen! zou ik me zoo laeten ringelooren? Wouw ik zoo laeg wezen? Dat in der eeuwigheid niet! Wouw ik

(1) *langen* — wordt meest voor halen gebezigd.

(2) *om din* — is naar land.

(3) *strand* — wordt uitgesproken als of er voor de *d* een *g* stond, welke als *ing* met eene verzachte uitspraak van *g* klinkt. Het is jammer, dat er in onze taal voor dien klank geen letter bestaat.

(4) *ting* — is tijding.

(5) *amper* — is naauwelijks.

dat gedoogen? Ik waeg er voor den diengeunen myn ouwe kop an! Toe, toe! Naer den Aeg, nae de Prins, om soldaeten mit snapaenen, en laeten we et schip overweldigen, dat die Franse *bouwerkop* (1) weet, wat grootgeld is! — Die ouwe man ad nog jeugdig Ollands bloed, ik zeg, y ad nog jeugdig Ollands bloed. — Nouw, Baerend, zoo eziyt, zoo edaen; ze gaen nae de Aeg, en krijgen daer groot geld, en brenge mee en vijftig granediers en een *boko* (2) kruid en lood. Om kort te gaen, nouw was maar de groote zaak om dat boeltje an boord te krijgen zonder dat de Fransman et bemerkte, want de brik lij nog binnen de *snee* (3) van 't land. — Oe ging et nou vorder toe, *Ewet?* (4) — Dat zel je ooren. Die granediers gingen zoo te *ruifel* (5) op anden en voeten kruipende an boord van de schuit, en toen ze in de schuit waeren, en ze waeren in de schuit, stakken ze daedelyk in zee. — Wel, Ewet, wieren al die granediers niet zeeziek? — Zeeziek? Jae, de Fransman van de schrik. Nouw, jooi, drae was de schuit van de wal, en et schip naekende, gooyen ze de dregge op het boord van de Fransman en sgorren de schuit vast; die granediers bleven

(1) *bouwerkop* — is bij 't gemeen een der voornaamste scheldwoorden.

(2) *boko* — is veel.

(3) *snee* van 't land — is in 't gezigt van 't land.

(4) *Ewet* — is de verbastering van den naam Ewout.

(5) *te ruifel* — is schielijk, met haast, met spoed.

al maar onder inzitten. De stierman langt et geld en springt over, en komt met de kappetein in de kijuit, en ging an 't tellen, en toen y an et tellen was, en was an et tellen, telde y al maar verkeerd om tijd te winnen; verstae je, Baerend? Om de kappetein maar in de kijuit te ouwen, dat de granediërs en de zeelui der gang kunnen gaen. — Die stierman was *poletyk* (1); ik zeg, die stierman was *poletyk*. — Een matroos van de schuit, Wullem Bal, zoo iete de man, sprong et eerst over, en pakte me daer twee Franse beet en sloegse as talouten teuge mekaer, en nam er ien van op, en smakte dem op 't dek neer, dat y *kwakte* (2). De andere matrozen, die nog an boord waeren, deejen iensklaps al de lukken open, waerop de soldaeten en de eele schuitemvolk in iens oversprongen. Toen ging alle man an de slag; daer ad je een *geroomezemoes* (3) van de andere wurreld; daer vloegen de andgranaeten as kniekers over het dek, en elk pakte ze man, en *plokaerde* (4) wat ze maer kunnen. De kleine jonge, die de Schevelingers an boord adden, sprong ook over, vloog nae de kijuit, en gaf de kappetein mit een bijl een ouw in de kop. Kortom, de

(1) *poletyk* — is slim, schrander.

(2) *kwakte* — daar weet ik de beteekenis niet van, maar het wordt veel gebezigd bij het noemen van een stoot of val.

(3) *geroomezemoes* — verwarring, drukte.

(4) *plokaeren* — wordt veel voor vechten gebezigd.

Franse brik wierd, zoo asje begripen ken, al gaauw prys emaekt, en toen ze dem in der magt adden, en ze adden em in der magt, voeren ze mit et schip en de gevangen en de Maes op, en wierden te Rotterdam overegeven. — Mooi zoo, mooi zoo; je zel et *deur de bank* (1) zien, dat alle barbaerse bedrijven der eigen straffen.

C. GÉBEL.

(1) *deur de bank* — is doorgaans.

DE ORKAAN,

IN DEN SCHEVENINGSCHEN VISSCHERS-TONGVAL.

't **W**as herfst, me zag in et oost de murgeglansen gloren ;
 Al meer de zon deur 't zwerk in flaauwe weerschijn boren ;
 De wind zweeg giens en gaer ; een labberkoeltje drong
 Deur *swaers* (1) dikke lucht, die an de kimmen *ong* (2).
 Et koeltje blies de vaen al *maar* (3) *naer* (4) alle streken ;
 Et blies, maar lag weldrae as aedemloos bezweken.
 De wolken ingen zwaer : ze rustten mit er voet
 Langs 't waeter an de kim as burgen op den vloed.
 Ze rezen in 't noordwest mit donker blaauwe wanden
 En toppen as besnouwd, en mit verlichte randen.
 De meeuw die dreef er voor en glinsterde in de lucht,
 Al wiegend op en neer mit uitgerekte vlugt.

(1) De klank van de *a* met die van *e* vermengd, heb ik door *ae* uitgedrukt, het Fransche *af*.

(2) De *h* wordt nimmer uitgesproken.

(3) In *maar* worde de klank van de *a* behouden.

(4) In *naer* smelt de klank van de *e*.

De *luchten* (1) pakten saem; men zag die al maar kruien
 En schuiven op malkaer. De zœn brak deur in 't zuyen,
 Bescheen de torenaen, en gaf er an een gloed,
 Net as van de aevendstar as die nae 't waeter spoedt.
 De zeeman zag in 't rond, zoo vort zyn oog kondregen,
 De voorbo van een sturm, *verloap* (2), en *felle regen* (3).
 Y zag de zœn in 't west bedroofd weer ondergaen;
 De stilte duide ook an een naederende orkaen.

Daer rukt de sturmwind los; ebroken uit zyn banden,
 Jaegt y mit dol geweld et waeter op de stranden.
 De visser draeft na 't boord. De schuiten raeken vlot,
 Al is er nog gien vloed. Me viert de kaebels bot,
 En wint de vloot nae 't duin: et roer word ofcangen,
 Et kluisfout ineæld, et landtouw opevangen,
 En langs de steve deur de beugel vast esjort;
 Et zwaerd wordt ineæld, de schuit al *opekort* (4).

Et ard geschreeuw an 't strangscheen in de sturm tesmoren;
 Et loeide sterk en fel; de donder brulde in de ooren
 As 't raetlen van de sturm; 't was alles ien geluid,
 De donder en de orkaen. De bliksem, die schoot uit

(1) *Luchten* wordt veel voor wolken gebezigd.

(2) Een onweer, met bliksem endonder vergezeld, wordt veel een *verloap* genoemd.

(3) Ik heb onweerslagen in regen moeten veranderen; omdat het woord *dragen* geheel de klank van de *e* aanneent.

(4) De schuit *opekorten* is, naar het duin winden.

By strael op strael; hy vloog al lichtende op de golven;
 De zee, die kookte fel; lag as in snouw bedolven.
 De stroom liep langs et strang, al ooger, ooger op,
 En 't waeter sloag op 't duin, en spoot tot an de top.

Jae, aekling viel de nacht; me *staroogde* (1) op de murgen.
 De lucht was eel bezet; et maenlicht bleef verburgen;
 't Noordweste joog et zwerk voorhy mit meeuwe vlugt,
 En blaesde 't oeverzand as mistdamp deur de lucht.
 As jagtsnouw stuift et schuim, dat an den oever beefde,
 Deur 't Durp, en in et duin. Al wie nae redding streefde,
 Wie elpen wouw an 't *strang* (2), werd deurde kracht des
 Verdrongen, neeresmakt, egooïd dan ier en ginds, (winds
 Of deinsde al achteruit by 't ijgen deur de vlaegen.
 De wind was as een stroom, die van 't geburgte schiet,
 En alles mit em sleept; 't geboomte hoog as riet,
 En zwaaide deur de lucht; de zwaere takken knakten,
 En scheurden van de stam; en *woeyende* (3) eiken smakten
 Mit wortels op de grond in oopen op mckaer.
 Veule uizen stortten in; de daeken ier en daer,
 Die wieren los erukt, dat al de pannen vlogen
 By zwurmen deur de lucht. De zee wierd fel bewogen.
 Et duin, dat scheurde los en schoof in 't waeter neer,
 De golfslag brak er op en kaeste zeewaerds weer.

(1) *Staroogen* wordt veel voor *staren* of *turen* gebezigd.

(2) Dat woord *strang* is moeilijk in den visschers tongval uit te drukken.

(3) *Woeyende*, is een bijvoeglijk naamwoord, dat iets buitengewoon zwaars of krachtigs aanduidt.

»Oe vreeslyk uilt de orkaen! Neen! nuit, nuit keert y weder,
 »Die nouw de zee bevaert; (zoo riep men) » y zinkt neder
 »Gelyk een *bakstien* (1) ziakt. Gien kiel keert dat geweld.
 »'t Zinkt alles as et graen deur 's majers zeis eveld.
 »Nuit sie me Wouter weer; y is al omekomen;
 »Zyn vaertuig dryft al lang an stikken deur de stroomen.''

Zyn (2) buerenschoolden saem, eur art deur vrees ekneeld,
 Begaen mit Wouters lot. Ook was et lang voerspeld,
 Dat Wouter zou vergaen: men ad eoord, er waeren
Zus (3) geesten lest ezien; jae, zus, gelik er vaeren
 Zus mensen op de *bom* (4). Ze zweefden om de schuit,
 Van Wouter op en neer: een licht ging voor der uit,
 Een licht as 't noorderlicht, en waer die geesten zweefden,
 Daer stoof et waeter weg, en al de duinen beefden
 Voor de opslag van der oog. Jae, zusmael was die stoet
 Verschenen op et strang, verdwenen in de vloed.

Daer onder 't laege dak exonken in de smarte
 Zat Aelidaa, zyn vrouw, in de ienzaemeid; eur arte

(1) Het woord *bakstien* wordt al veel gebruikt om iets in een zinkenden staat uit te drukken.

(2) Thans bestaat er onder de visschers weinig bijgeloof; ik geloof dat wij dien vooruitgang aan het verbeterd onderwijs hebben toe te schrijven.

(3) *Zus*, het getal *ses* waarin nog de klank van de *e* in de uitspraak min of meer wordt behouden; zoo als er ook onderscheid bestaat met de klank *vol* en *bol* als aard*bol*.

(4) Een schuit wordt ook onder de visschers veelal *bom* genoemd.

Geest zucht op bange zucht; der stem stikt in eur borst;
 Eur bozem ijgt nae lucht; ze snikt, ze heeft, ze torst,
 Meer dan ze *dregen* (1) ken: der oog staet strak, gien traenen,
 Die veulal voor et leed verligting kennen baenen,
 Gien traen komt uit er oog. Ze rilt by 't sturmgeweld,
 Dat op de schoorsteen brult; ze slaet, ze wringt, en knelt
 Eur anden in mekaer; ze rijst en zijgt weer neder,
 En spant er krachten in: »Och, zag ik jouw iens weder,
 »O, wellust van myn siel!" (zoo gilt zy) »'t is edaen,
 »Edaen! och, Wouter! och! moet jy, moet jy vergaen!"
 Nou zat ze sprackeloos eel in eur zelf verzonken,
 En staroogde op de vlam van 't lamplicht, wyl de vonken
 Verstoven deur de wind, die deur et venster float.

Daer oort ze een swaere stap, die dreunt; daer stoot
 De deur van 't uisje los, en Wouter inevlogen,
 Roopt, »Aelidael!" Y snikt, een traen staet in syn oogen.
 Y bulkt et uit, en valt an eure bozem neer.
 Zy zit verstijfd, erleeft, valt van er selve weer.
 Maar ruimer klopt er borst; een blos komt op er wangen,
 Eur bloed loopt arder om, al arder by et prangen
 Van Wouter an eur borst. Ze blijft an em eboeit,
 En 't druipend nat der zee, dat langs syn *veeroofd* (2) vloeit,
 Stort neer by traen op traen. De vrengd die eur vervulde
 Verdreef et waes van smart, die eur gszigt omulde.

(1) Dat woord moet geschreven worden met ééne e.

(2) *Veeroofd*, voorhoofd.

» O, Aelida! nùt, wie de see bevoer, ontkwam 't gevaer
 » Zoo groot as ons beliep'; (dus zegt y) » Baer by beer
 » Sloeg op de *boug* (1), en startte op 't dek, en deur et wrikken
 » Van 't kacheltonw op 't boord, vloog 't *vellingout* (2) an stik-
 » En 't touw knapte of aarag. We mosten toe nae 't land, (ken,
 » En dat by denker weer: nog vort, nog vort van 't strang
 » Zag men de branding al, en 't opexette waeter
 » Vloog krullend om ons een, mit ijselik geklaeter,
 » En oog, oog rees de *see* (3) as torens voor ons uit,
 » En blinkte van et schuim. 'k Zat an et roer; de schuit
 » *Lag regt voor see* (4). Daer rees een golfen kwam evlogen
 » Al bruisen op ons an: y viel, en 'k wierd eslogen
 » Van 't roer tot an de mast. Ik dreef in 't kokend nat.
 » De waeteroep vliegt voort en oud de schuit omvat,
 » En sleept et vaertuig mee: 't geracs, et orten, steeten,
 » Van 't vaertuig in de golf, was fel. Myn tochtgemoten,
 » Zy allen, waers vastenaergeld van de schrik:
 » Men docht an gien beoud in 't schriklik oogenblik.
 » Oe fel de orkaen ook woei, de wind ad gien vermeugen:
 » De vaen ing langs de mast, en draaide somtijds teugen,
 » Jac, teugen wind; zoo snel, zoo krachtig was de stroom;
 » Y liep de wind vooruit; y vloeg. Maar onze boom

(1) *Boug*, is boeg, het voorste gedeelte van een schip.

(2) *Velling* is een dwarshout van het ene boord tot het andere, waarop de kabel rust.

(3) De *see*, beteekend in dien zin ook *golven*.

(4) *Voor see*, is als het roer naar wind en golven is gekeerd; dit is bij een verholgen see van groot belang om het land te bereiken.

» Schoot iensklaks uit de golf. Daar lag de schuit te drijven
 » *Dwars voor de zee* (1), ik riep, » Ael op de fok! We blijven!
 » We vergaen! hael op! hael *toch de staffok* (2) op!'' Gien woord
 » Wierd deur et sturmeuil, oe ard ik riep, eoord.
 » Ik vloog van 't roer, en eesch mit kracht de fok nae boven;
 » Ik stoof nae 't roer *weerom* (3), en 't vaertuig voort eschoven
 » Viel iensalags weer voor zee. Mit elke golf, die rees,
 » Zag ik de dood. De zee was enkel schuim; de vrees
 » Vermeesterde onse moed, by 't naedren, by et landen,
 » Tot dat de leste golf dee onse bodem stranden.
 » O, Aelidae! nuit, waer 'k ook zwierf, vergat ik jouw;
 » Je beeld bleef me altijd by, in elken nood; maar nouw,
 » Nouw docht ik niks. — Maar oor, oor, oe de winden loeyen!
 » Ik vrees voor d' eele vloot; nog blijft et waeter groeyen,
 » Et rijst, en 't is nog eb. Maar, Aelidae! 'k mot voort:
 Y geeft eur de afscheidakus, en Wout ijlt weer nae boord.

De nacht verdween, men zag mit onbewolkte straelen
 In vlammen 't ochendrood verrijzen langs de daelen,
 En gaf een blyde groet, nae zulk een droeve nacht,
 Die somber nederzonk mit wolk op wolk bevracht.
 Men oorden niet zoo ard 't geblaes der winden ruischen,
 Maar mit een starker val de zee te zwaerder bruisen;

(1) Dat de golven op de zij van het vaartuig slaan; die ligging is hoogst gevaarlijk.

(2) Het redmiddel om de pink een gunstige wending te doen nemen.

(3) *Weerom*, terug.

De *wind sweeg* (1) voor de zee: dat teiken kondigde aen
De oop op beter weer, et einde van de orkaen.

SCHREVENING,
1844.

C. GÉBEL.

(1) Wanneer het gebruis der zee boven het geloei des
storms gehoord wordt, is een zeker kenmerk, dat de
storm bedaart.

Ten slotte moet ik aanmerken, dat de zachte en hard-
lange e en o overal in de uitspraak kenbaar is.

NOORDWIJK

AAN ZEE.

.
Ik wandelde met mijn' vriend, die al de dorpelingen vroeger gekend had, al verder het dorp in; ten hunnen gevalle maakte hij van hunne dorpstaal gebruik, zoo als uit de volgende ontmoetingen blijkt.

„Owel, (1) Gorsie mijn! (2) wà ben je groot eworde, (3) Trijn! ik sou (4) je zuiver iet ekeune hebbe, azzie je taaet (5) nie bij je hà. Je lijkt (6) krek op je mem. Wulle w' eris wedde, dà t'jal avintuur (7) heb! Nouw, (8) je houft ir gien bloos voor

(1) *Owel*, wel. De *w* eenigzins gelijk in 't Engelsch.

(2) *Gorsie mijn!* Mijn God! . . uit ontzag het woord verdraaid. *Gorsie mijn*, voor, mijn Gorsie, gelijk vader *ons*.

(3) *eworde* . . . de *g* blijft bij alle verledene deelw. weg.

(4) *ik sou* . . hier heeft de *s* de scherpte van de *s* om de voorafgaande *k*.

(5) *taaet*, *mem*, *beb* en *bessie*, kindernamen voor vader, moeder, grootv. en grootmoeder.

(6) *lijkt*, het voorgaevogde *ge* laten ze weg bij gelooven, gelijken, gelasten: althans in de conjugatie, ik loof, lijk, last.

(7) *avintuur hebben*, aan 't vrijen zijn, of liever gevrijd worden.

(8) *Nouw en wel* hebben ze veel in den mond.

op ie kooanen te krijge: 't is gien zunde! Je vader in je moeder waaere regteveurt oook iet wijzer."

„ Kristene ziele! nouw zie jik èèrst wie 'k veur heb, Minnèer Jaaepkop, (1) je mot it me niet (2) kwaaelik neme, maaer ik kon je eerst iet; je bent zooa blaaiik eworde! En die bokkebaaerde staaene (3) je nimmendal niet mooai. Je bint ummers iet kwaae-deegs? (4)".

„ Néèn, Trijn, op in béétje pijn in de regge nae, wul it nog al mit me: tussebaaije ben ik wel wà dingsig in min ooft, maaer dag gaaet (5) dan weer över. Zeg erais, hoe hait it je beb? die mod (6) al mooai out worde!"

„ Hèère! (7) hebbie daaer iet van eleze in de krant? Me grootje is virleè week in de kuip evalle; die borendevol hêet waaeter was, in toe (8) haait de ziël ir zooa ebrand, dasser an heen egaaen is; dat (9) hait de mèèster in de krant laaete zette. Nouw, dat hait me beb

(1) *Jaaepkop*, voor Jakob. Onder elkander zeggen zij Jaaep.

(2) *niet*, hier met *n*; waarom, is ligt te zien.

(3) *staeene*. Verb. monosyl. we staaene, we gaene, we doene.

(4) *kwaas-deegs*, Ziek, niet al te wel.

(5) *dag gaaet*. De *t* weg blijvende, komt veelal de eerste letter van 't volgende woord in de plaats.

(6) *mod* voor *moet*, komt mij vreemd voor.

(7) *Hèère!* interj. niet voor *Mijn Heer*.

(8) *toe* altijd voor *toen*.

(9) *dat*, met *t* om de volgende *h*.

im zooa annetrokken, dattie (1) de kooars ekregen hait, in nouw haittie 't gusteren al of-elaid: zooa skierlik, dat 't gerecht (2) er gien iens bij tijds bij hait kenne komme. Je zout iet looaven, hoe bedrouft of me snaaer is, die mit Wullemmen (3) etrouwd is."

„Zooa! Wullim oak al in den houwelikken staaet! En haittie al wà klains?"

„Twie knechchies; 't dorde kint waz in maaisie: das dooad. Maaer, hooar reraais, al ben je van ons vollik (4) iet, ik mach 't jouw wel zegge; je heb ons altijd wel magge lije, en je heb ons altijd in goet hart toe edroege: (5) azze we daaer nog an denke, dan skiet me gemoet fol (6). Maaer wat wou ik alêvel (7) zegge? Jà! (8) onze Wullim hait it slecht laaete legge: hij iz an de zuip egaaen, en allis haittie virdisteleweert. Ik kom oak iet mèer over zin drempel: die starrik-

(1) *dattie*, idem.

(2) *het gerecht*. Men stelde het maken van testament uit tot op het uiterste.

(3) *Wullemmen*. Een eigennaam door een voorzetsel voorafgegaan, of door een werkwoord beheerscht, wordt meestal dus verbogen: hier komt nog de *n* bij, om de volgende *e*.

(4) *vollik*, familie.

(5) *dragen*, edroegen; *slaan*, esloegen.

(6) *fol* voor *vol*, om de voorafg. *t*.

(7) *alêvel*, ook weer, evenwel.

(8) Holl. *ja*, bevestigend, *jaas*; interjectie, *jà!*

ke drank, die weet wat! Kort naae de brulofst zagge m'it (1) al ankomme; 't waz of ir gien deurkommen an was. De gosganselikken dag de wegt (2) op, of mit sin (3) sundaagse kammezooal lanterfante naae de wörf, (4) of mit zin gat in de hörrebörrig, of in 't klappuis. In wassie tuis, dan zou ie gien vin verroert hebbe om zin wijf te hellepe. Lai! lai! (5) daaer is gien vóórbeelt fan: altijd nelleboge op de taaefel; 't was of zin narme lam waaere; ik loaf iet dassooa lang assenetroutd benne, dattie zös nemmers waaeter veur onze Merij epet hait. In dan, in lammer-tjespapkind, je leve zooa niet! Kallifsnat (6) smiddigs en suikelaet savis, buite de zondag. Smoussies (7) bij de koffie en kluitjes bij de téé! Rooakflaais op zin vier ure stik (8),

(1) *m'it*, voor *we*, het.

(2) *wegt*, waar komt die *t* van daan?! de volgende *o* doet het niet. — Nog meer: *weg* wordt *weeg* in: »ga uit de weeg,» weer niet om de *prapros. uit*, want men zegt: »hij raakt van de *wegt* of.»

(3) *sin*, voor *sin*, om de *t*.

(4) *wörf*, het plateau tusschen de huizen en het strand, waar meest altijd menschen bij goed weer staan te praten; ze hebben van daar ruimzicht over zee. Bij slecht weer staan of zitten zij op vaste banken, in een daartoe expresselijk gebouwde loods of keet, met smalle reeten naar den zeekant, die met schuiven gesloten worden: dat noemt men het klaphuis. *Klap* van klappen, babbelen.

(5) *Lai*, lui.

(6) *nat*, soep.

(7) *smoussies*, balletjes.

(8) *stik*, boterham.

en allan (1) koukebak, póting, broedertjes (2). — Zin wijf klaaegt huize hooag: 't arreme mens looapt op klompe (3), maaer denk kie dà sinjeur holleblokken (4) an zin bienen ebbe wul? Wè (5) jaae wel! zulleverde gespen op zin skoe! Kortevoort, hij laait in goddelooas leve; 't is of it in haiden is. Kwaae (6) slaает tie in kruis, azze wà gaaene gebruike, maaer leze (7) doet tie zin leve niet. Hij iz ooak al van de branspait (8) of ezet, in bij de leste óverlooop (9) kon ie gien iens in stée (10) krijge. 't Is bedrouft,

(1) *allan*, gedurig, herhaalde malen.

(2) *koukebak*, pannekoek: *póting*, koek op de ketel; *broedertjes*, poſſiertjes.

(3) *klompe*, muilen met zware *houten* zoolen.

(4) *holleblokken*, wat men hier klompen noemt.

(5) *wè*, voor wel.

(6) *kwaae*, kwalijk, te naauwernood.

(7) *leze*, bidden, bij de Katholieken.

(8) *branspait*, de *d* valt weg. 't Is een eer tot de brandspuit te behooren.

(9) *overlooop*, steurharingvangst op de Engelsche kust. — Gevaarlijk, en dus neemt men de knapste kerels. Bij het vertrek der vaartuigen is het een dorpsfeest. Een couplet van een liedje voor die gelegenheid luidt:

Daaer vaere ze héèn. — God! wul ze bewaren

Voor vliegende stórm in bruisende baren. —

Waa! op, ooste wintje! maer toch niet te fel.....

Kijk! íe waait mit zin hoetje voor 't lest nog vaarwel.

wie die íe is, veronderstelt de verloofde maagd, dat de geheele wereld wel weet.

(10) *een stede*, plaats, dienst op het vaartuig. De reeder ontvangt de helft van het netto provenu, en de andere helft deelt het bootsvolk met den stuurman. De

bedrouft! — Nouw, minneer Jaaepkop, ik mot gaaen boete, want de skuite maaeke klaaer: van middig trekke ze al neer (1). Ik wul (2) je gindag zegge: Gò segent je!"

Daar gaat net de klink (3): „Alleman mot „op sèè (4) komme, om de man op 't hout „te hellepe." (5) — Laat ons spoedig naar het strand gaan: ik hoor de menschen reeds. „Zet je panje (6) rée! Haaele! Haaele!"

„Ken je me nog, Klaaes?"

„Wel, bij min ond zin zaaelighaid! Ik zou haaest zegge, dat je minneer Jaepkop bent. Bij me ziel: hij is it. Dat zel ik Vaders (7)

portie die ieder ontvangt noemt men: met den deel hebben.

(1) *neer*, van duin naar laag water.

(2) *wul*, de *l* wordt niet gehoord.

(3) *de klink*, bekken van den omroeper.

(4) *see*: s voor z, om de p. *Op see*, aan 't strand.

(5) *op 't hout helpen*. De visschersvaartuigen staan aan den duinkant; zijn dikwijls in het mulle zand gezakt, of door stuifzand bezet. Die vaartuigen worden op rollen naar zee gevoerd en moeten dus eerst geligt worden, om er eens zoldering van planken en de rollen onder te brengen: *ieder* helpt daaraan gratis. — » Om de *man* te helpen;" in dat *man* ligt iets meedogends.

(6) *panje*. Ik wang de volgende gissing. De zeelieden ligten het vaartuig op, door er met den rug opwaarts tegen te duwen, en hebben daartoe een schild op den rug van beteed zeildoek, opgevuld met werk of vlas. Zou dat ook een *pantser* kunnen genoemd worden? Dat er panje van gemaakt is, kan niet vreemd zijn, omdat *set je* vooraf gaat en dit dus zangeriger is.

(7) *Vaders*. Vreemd, maar het is zoo: » teugen vaders, teugen moeders, teugen oomes zeggen," beteekent, tegen *mijn* of *onze* vader, moeder enz.

zegge; 'k wul im ir daelik konoskop (1) van geve; wà sel ie staen kijke. Kom jelui (2) strakkies bij ons op het alzfössie, dan zelle me same een koppij deilen?"

"Jaae, Klaaes, ik sel komme, ik heb toch nog zadder tijd over. Is dat Jan en zeun (3) iet, die daaer zin boezeroentje weer antrekt?"

"Né-en, das Dirk en jonge (4); die vaaert al voor alf man."

"Hoenèr (5) vaaere de skuiten of?"

"Dà sel wel mörrege worde. Gustere doch ik, dà we van daaeg te waaeter zouwen e-gaaen hebben; maaer 't waaeter is te laaeg, omdat er gien wind is. 't Is dooad gelemijn (6); de zèè is zoo slecht az in spiegel; de garrint (7) speult in 't zwinnetje (8), in 't windtje zuijelikt al toe en an, en apperdan klaaert de lucht ooak op."

"Hadie, Klaaes! 'k Wens sie in goeje teelt en fjtig gulde met en deel."

(1) *konoskop*, kondschap.

(2) *jelui* = gijlieden = gij, meervoud.

juilie = gijlieden = een gedeelte: b.v. aan één ploeg werklieden zou men zeggen: *juilie* graaft, en aan een andere ploeg, *juilie* kruit.

jylui = gij, in tegenstelling van anderen. *zylui* hebben het niet gedaan, maar *jylui*.

(3) *Jan en zeun* = Jans zoon, = de zoon van Jan.

(4) *Dirk en jonge* = idem.

(5) *Hoeneer* = wanneer.

(6) *dood gelemijn*: dat versta ik niet. Kan het ook verbasterd zijn van *dood element*? het betoekent bladstil.

(7) *garrint*, garnalen.

(8) *swin*, zeewater tusschen twee banken.

„Wacht in amerijtje (1)! Dat heërschop mot ik min hozen (2) is laaete kijken; 't benne splinter naaegel nieuwwe, die Sijme van Floor uit de krost emaaekt hait. Eerst was ik bij Jaepe van Wullem Haine, maaer nouw ben ik bij Sijmes, je weet wel, die zooa bang was voor bramzigtje (3). — Kijkereis, minneer, die heb ik ekregen van me peete-meut, je weet wel: Aael en moeder. — Maer 'k gaae skafte; we hebbe van middig kouwelow uit de braaemand (4), ofskeun ik liever in snees tonge hà uit de binne-Lek (5). In 't ginderaael, 'k hou meer van plaffis as fan ronfis (6). Ik wù je groete.”

„Zooa Teune-baaes, jij ook nog op te bie-ne? Heuch ie nog wel, dà we saeme knikker-de, in houpelde, in skietkloatte, in takke-lessie (7) speulde?”

(1) *amerijtje*, een *ave maria*, den tijd dien het duurt om het optezeggen: marija zegt men, en niet maria.

(2) *hozen*, laarzen, die met een bovenstuk tot ver boven de heupen komen.

(3) *bramzigtje*, phosphorieke dampen, die uit zee zeldzaam opstijgen en samen trekken, en welke door de verbeelding vergroot en tot gestalten van duivels vervormd worden.

(4) *braaemand*, wat de visschers niet op den afslag brengen en voor eigen gebruik houden.

(5) de *binne-Lek*, de zee tusschen het strand en de Breeveertien.

(6) *plaffis en ronfis*: plat-, rondvisch; t en d weg, en echter om hunnentwil de v verscherpt.

(7) *takkelessie*, nu krijgertje: 't komt van, *ik tak U het leste*.

„ Wel, zouw wík iet? 't Heucht me nog zooa réè as ten dag van gustere, dat Aaert van Frits de dekker en (1) vlieger te bait ging en net op 't kombossie van skeele Neel uit de boe (2) neerkwam. Sunt is er al wat ebeurt! Maaer we wulle het dekkelis maaer op de ketel laaeten, plag Kaaet Mossel te zegge. Had-die! toet flussies. Je weet de wegt ummers wel? Je mot de andere wörf op, geune is feul te moeizaaem voor je.”

Wat is daar te doen? Luisteren wij.

„ Nouw, ik wed om een blaaedje hailigmaaeker, dazze mit im in de kraaem mot.”

„ In ik wed om een voete (3) vlais van néen. Sommenke mense benne zooa: ze denke, wà sij durreve, dà doet in år. Om dat tie nouw mit de maid uit fastelavenden eweest is; wel hawaer, dà said niks, 't is ummers al lang an eweest met erlui.”

„ Nouw, nouw, maaek maer gien kaskenades. Je zoukt, gò straf me, altijd ruizie.”

„ Ikke? van me leve niet. Wat zeg jij, Kees?”

„ Juilie roupt altijd Kéeze tot schaitsman. Nouw, zet jelui je skoenen nèer, en we zellen opgooijen, scharp of plomp (4), wie of in mus-sie janever geeft, en zooa drink je lui 't of. Daer spoug jij ooak niet in, Piet: dat eb ik

(1) *en* teeken van genitivus.

(2) *boe*, de loods, waarin de schuiten gemaakt worden.

(3) *voet* = $\frac{1}{2}$ van een beest.

(4) *scharp of plomp*. Een mes opgooijen, en tus-schen de beiden laten vallen.

virlée jaer nog te Jarremuijen ezien; toc hà je in oalik vrachchie achter de knooapen. Of prouf j'im nouw iet meer, nouw je te kofferdij vaert?"

„ Jonges, maaekkie rée! Haaes ie, rep ie, skeer ie! Daaer komt den ouwen an."

„ Waer?"

„ Wel, vlak bij de vierbot (1)."

„ Wel, hawaaer, wà kent mijn skele?" Ik durf im wel asterant in zin bakkis zièn; ik gaaevur gien mens in de wörreld uit te weeg."

„ Wel nouw, wul jij im dan zin biene (2) vegen as ie aan booard komt? Daer lait nog in varreke (3) in 't veronder, vlak bij de vetbostel. Assie in in goet memeur is komt ir te mèt in dikkaaet uit zin broukzak."

„ In dikkaet? Gien dikketon; kwaae in skeepieskelling."

„ Zoa, jonges! Staae je daaer saaeme te klappen mit je narmen over mekaer?"

„ Jaae, stierman; we wachte op Ai (4) van Klaaes Piete."

„ Dan zè je lang wachte; want die is vort (5) hier van daaen, an 't aarappele roòn, mit Gerrit de koddebaaijer."

(1) *vierbot*, vuurtoren.

(2) *bienen*, voor voeten. Die op een' nieuwe vloer, een nieuw gebouw, een schoon schip komt, worden de voeten geveegd, en geeft daarvoor een' drinkpenning.

(3) *varken*, stoffer.

(4) *Ai*, Ary.

(5) *vort*, ver.

„ Wel, haegels! Das froug in de tijd. Ik laaet me hange, as z' in kriel (1) vol krijge van daaeg.”

„ Nouw, das heurlui zaek, in azze wij nouw onze zaek doene, zooa goet azze me kenne, dan hebbe me Gos segen te wachte.”

(1) *kriel*, mand geschikt om op den rug te dragen.

FLAAUWE HERINNERINGEN

AAN

EEN BEZOEK OP EEN HOLLANDSCH ZEEDORP,
TEGEN HET EINDE DER VORIGE EEUW.

. . . . Wij kwamen in de school, alwaar
zich een gegons als van een menschenkorf
deed hooren, te midden waarvan wij ginds
en hiër onderscheiden konden:

„ A, b, bof,
De meester is een mof,
De mattres is een moffin,
'k Heb een boukkie, daaer staaet het in."
elders:

„ Haantje-pik, wat zel je me leere?
Al wat in den Bijbel staaet.
Groot a, klain a, b."

ook wel:

„ A ga je ma?
E ga je me?
I sta bij;
O krekke zoo;
U Enne wil je wennen? (Omkeeren, want
dan is de n eene u.)
U pario! (Dat weet ik niet te verklaren)."

Wij verzochten den meester eenige proeven.
Hij slaat met de plak op het deksel van zijn
lessenaar: „Stil allegaar! Hein! zeg het abe
op.”

(Hein.) Grooate a, klain a, bé, cé, dé, é,
effe, gé, ha, ietje, ijje, ka, elle, emme, enne,
o, pé, kuwe, arre, esse, té, u, uve, dubbeld-
ouwe, ikse, ijje, zidde.

Kees! spel het woord *poppekraam*!

(Kees.) Pé, o, pé, pop; pé, é, pé, pop-
pé; ka, arre, ae, ae, m, kraaem, poppekraaem.

Hoeveul syllables?

(Kees.) Méester, assiblieft, drie.

Willem! tel tot honderd!

(Willem.) Ien, towie, drie, vier, vijf, zös,
zeuve, acht, nege, tien, ellif, twaaelif, dor-
tien

Al genog: wat is twaalf?

(Willem.) Méester, assiblieft, een dezijn.

En een snees?

(Willem.) Méester, assiblieft, ik weet 't iet.
Jij, Jan!

(Jan.) Méester, assiblieft, twintig.

Braaf! die jongen zal wel leeren. Hij heeft
van de week al drie bonnetjes op zijn schrift,
oak?

Piet! luister eens na de klok!

(Piet een poos later.) Méester, assiblieft,
hij laidt!

Oogen toe en handen samen! Stil allegaar!

Het *onze Vader* wordt opgedreund, waarin
onder anderen voorkomt: „leid ons niet in geen
verzoeking!”

Wij vroegen den meester ons eenige zijner opmerkingen over de dorpspraak mede te deelen.

„Ik zal trachten u wensch te voldoen.” Thans zou geen meester dat durven, kunnen, of mogen zeggen; „u WEN wensch,” zou het basgeluid doen hooren.

Eerst over de klinkers.

a . kort De korte *a* wordt hier als overal elders uitgesproken: dat, kam, enz. Deze korte *a* wordt *o* in het voorzetsel, af, in den uitgang, schap, en gebragt en gedacht.

Ofbreken, het looapt mit im of; ik weet er iet of; vrinschop, bóschop, gebrocht, enz.

a . . . lang Doorgaans als de Haagsche *ae*, iets gerekt: daaed, vaeder, enz.

aa, zamengest. met *i* Dan niet de Haagsche klank, maar open, zoo als in het woord *dat*, doch lang. Kraai, maaijen.

aa met *u* als *ou*: flouw, nouw, pouw.

De lange *a* in *aan* praepos. altijd kort, zelfs met den klemtoon: anspreken, anbot, 't gaaet jouw iet *an*.

e . . . kort Volgt de gewone uitspraak in gebed, wet, kerk, enz. Doch die korte *e* heeft buitendien nog vier verschillende klanken, bijna uitsluitend als er eene *r* op volgt.

1° als *a*, in *stark*, *zark*, *scharp*, voor, sterk, enz.

2° als *o*, in *gorst*, *korsen*, *dortig*, *vorsch*, voor *gerst*, *kersen*, *dertig*, *versch*.

3° in eene menigte van woorden als de duitsche *ö* omtrent, of volmaakt zoo als de Amsterdammers hunne *dopeurretjes* uitspreken: *örgens*, *hörrebörrig*, ook *wörreld*, voor, ergens, herberg, wereld.

4° Opmerkelijk is, dat de *e* in *i* verandert alleen in het woord *vichten*, vechten.

e . . . lang Breed uitgesproken, in *béest*, *lèeren*, *zèè* enz.

Als *ei*, bijna *ai*, in, deilen, gemeente, teiken, vleis, enz.

Als *ie*, in *ien*, *twie*, *stien*, *bien*, *allien*, *miening*, een, twee, steen, been, enz.

Als zuiver *é*, in lezen, ketel, zeker, beker, leven, enz.

Als *eu*, in *deuze*, *zeuve*, *veul*, *teugen*, enz. deze, zeven, veel, tegen.

e met *i*, of *ei*, zonder uitzondering als *ai*, of omtrent *aai*: de maand Mai, de maid, Hain, wijshaid, klain, Laye (Leijden), laiband, hai-grond enz.

e met *u*, of *eu*. Geene aanmerking.

ee met *u*, of *eeuw*, breed, als: *eeow*, *leeow*, *meeow*. Alleen in *sneeuw* is de geheele klank *o*, en zegt men *snow*, het *snowt*.

i . kort als gewoonlijk in, dik, wit, is, kin enz.

Als eene korte *u* in, dit, ik wil, Willem enz., dat klinkt als of er stond, *dut* of *dutte*, ik *wul*, *Wullim*, *gusteren*, *zundag*, *sunterdeklaas*, *sunt* (sints, sedert).

i verlengd met *e*, of *ie*, in de monosyllabes min of meer afgescheiden: *zi-en*, *zi-el*, *di-er*, *hi-vi-el*.

*i*eder, ja ook *i*emand luidt, *i*jder, *i*jmant.

o kort . . . Tweederlei gelijk elders.

1° dof, in: bot, dof, vol, stoffel, enz. en

2° scherp, in, pot, hof, volgen, stof, enz.

Hij störfst, örfst, praesens. Hij sturf, praeterit. esturven. part. De korte *o* stuitende op *r* wordt in ettelijke woorden ö (zie boven *e* n° 3): dörp, körf, körfstok, zörg, mörgen.

De korte *o* wordt ook zuiver *u* in esturven (gestorven), bedurven, geürven, alle participia. Ook nog in zun, zunde, een wonder, zundag, zunder, enz.

o . . lang . . . Al wat Siegenbeek met twee oo's opgeeft, wordt zonder uitzondering breed, als *oa*, nagenoeg als te Deventer in, *boven*, maar langer uitgesproken: booam, rooaije kooal, zin Hooaghaid, een hooap, koop-er (acheteur).

Siegenbeek kon geen teeken aangeven, om dien klank *oa* van den klank *ó* te onderscheiden, als de lange *o* op eenen medeklinker stuit. De uitspraak is evenwel geheel verschillend in *booard*, *pooart* enz. van *nóórd* en *vóórt*.

De zoogenaamde zachtlange *o* van Siegb., of zijne ééne *o*, klinkt vrij algemeen als de zuivere *ó*: óver, tóren, stienkólen, kóper (metaal), de hoop.

Hiervan wijken af: kommen, butter, schut-tel, de zeumer (lang), de keunink, deur (prae-pos.), weunen, enz.

De klank van *oe* in, Woensdag, ja, de uitspraak van het geheele woord is mij moeije-

lijk aan te geven: het gelijkt naar, Weunds-
dag.

o met *e* . . of *oe*. Van de woorden, die wij met *oe* spellen, zullen, welligt, de helft dien klank doen hooren, en de andere helft dien van *ou*.

Als *oe*, in boer, goed, boel, roem, koen, koets, hij VROEG, hij sloeg, de loef, en vele anderen; doch, zoo ver ik weet, in niet één, waar de *k* op *oe* volgt.

Als *ou* dus alle die op *k* uitgaan: bouk, douk, kouk, ik zouk, ik vlouk, enz.

Maar ook als *ou*, in VROUG (bij tijds) boug, prouf, prouven, drouvig, de rouf, houw, roupen, stoup.

o met *u* . . of *ou*. Geene aanmerking: alleen het bekende, schoer, voor schouder.

oo met *i* . . of *ooi*. Altijd lang en breed: fooai, mooai, enz.

oe met *i* . . . *oei*. Niets aantemerken.

u . . . kort als gewoonlijk: zuster, suf, druk enz.; doch *regge* voor rug; *pet*, *petten*, voor put en putten. Ook nog stik, (stuk), Sunt Jan (St J.), sunt (sints, sedert), schilpen: doch dit schijnen zoo al geene uitzonderingen, dan bijzonderheden te zijn.

u . . . lang Gewone uitspraak in, uur, buur, guur, huur, enz.

Als *ie*, in vier (vuur), *stieren* (sturen), *dier* (duur), enz.

Menigvuldiger is de klank *ou* voor *u*: douwen, jouw, grouwzaam, houwelijk, spougen (spuwen), de louwte, enz.

u . . met *i* . . . of *ui*, de gewone klank in, druif, huig, kruik, kuil, ruim, ruit, sluit, enz.

In eene menigte anderen, bijna uitsluitend op *t*, heeft *ui* den klank *ai*: een dait, tait-pot, bait, flait, spait, stait, enz.

Nog zegt men *kaijeren*, voor, kuijeren, en *brulloft*, voor, bruiloft.

ij gewone uitspraak, als in Rijn, azijn, fijn enz. (1).

Doch als *i*; in mijn, zijn, en in den uitgang *lijk*: min zeun, zin neef, kwalik, enz. Ja, zelfs, Noortik, Kattik, Frankrik, voor, Noordwijk, Katwijk, Frankrijk.

Nu nog iets over de Medeklinkers.

b de zachtere zuster van de *p*, heeft boven hare mede-zachtere zusters, zoo als de *v* en *z*, vooruit, dat zij tot sluitletter eener lettergreep kan dienen; niet alleen gelijk de zachte *d*; want deze sluit wel eene lettergreep, maar met verloochening van haar karakter, dewijl men meestal de *t* hoort; maar de *b* blijft zuiver *b* in, een kreb, mijn beb, de schub, ik schrob, ik krab.

c komt niet in aanmerking. De schoolkinderen spellen *bé*, *a*, *ba*; *cé*, *a*, *sa*; *cé*, *é*, *sé*; *cé*, *o*, *so*; *cé*, *u*, *su*.

(1) Mij is maar eene uitzondering bekend: *Rainsburg* zegt men voor *Rijnsburg*.

d valt in vele woorden weg, en wordt als sluitletter door de t vervangen.

Ambot (aanbod), koort, Got, raân (raden), raaijen (raderen), laan (geladen), laaijen (laden), zooijen (zooden), rijen, zij déèn, dalik (dadelijk), ik há (ik had): zelfs soms vóór eene vokaal, Laijen (de stad Leiden), mekaer (malkander), een anjer of een aer (ander); de wind is noorlik. Stashuis, schalis (schadeloos, in den zin van veronachtzaamd), Amstram, Rottram, enz.

f, g, k, niets, dan dat de g met n, als in gang, tang, niet gekeeld wordt.

h laat de aspiratie weinig hooren, nagenoeg als in Zeeland. Hoe deftiger, hoe statiger men leest of spreekt, des te meer verkeerde aspiratie: *wie hooaren eeft om te ooare, die ooare.*

j in diminutiven met *d* of *t* is het *je*: laantje, paadje, enz.; anders is de diminutief altijd *ie*: doossie, grappie, kassie, enz.

l deze letter wordt dikwijls verdubbeld of tusschengevoegd. Zallif, kelok (klok), vollik, vastelavind, kullik (kurk), aellebes, allebast.

m, n, p, q, s . . . niets.

r zie *l*, aaerebaaijen, arrebaaijen, arreme, enz. (aardbeziën, arbeiden, armen)

t gevolgd van *s* hoort men niet: koes, mus, frassen, knusselen, klossen, mes-

selaar, kaasbal, taastol. — Men laat de t
wel eens weg in, wat, dat.

w volmondig, zoo wat op zijn
Engelsch! oewel of owel, voor wel.

ZAANDAMMER GUURTJE.

1770.

I.

Main speulmaaisies, 'k wil niet zwaige;
 'k Heb lest in de(n) Haeg eweest;
 Al dat slepe, draaije, naige
 Speult me staeg nog in me geest.
 Wet benne deèr de maaiesies vrind'lik!
 Ze kaike stout het manvolk an.
 Maer ze benne niet zoo zind'lik
 As de maaiesies van de Zaen.

2.

In wet zitte(n) al die kleëren
 Los en slordig (1) om et laif;
 Neen, dat zouw'ik niet begeere (2).
 » Foeil wet is je kleeding staif;''

(1) *Slordig* wordt in dien zin niet gebruikt; men zegt liever *slòf*, hebbende de ò den klank als in *hof*. *Slordig* beteekent, gescheurd; *slòf* daarentegen is ruim, niet passend naar 't lijf.

(2) *begeeren* is niet gebruikelijk. Men zegt er liever: *dat sou me niet laiike*.

Zaai ien jufvrouw; » Lieve maaisie,

Je wezentje(n) is veul te mooi.

Pas main Juste voor een raaisie;

Schik je nèè de Haegse tooi."

3.

'k Zaai: » Jufvrouw, dat zouw niet passe,

Want wai maaisies van de Zaen

Benne dèêrtoe niet op'ewasse:

Ik zou gouw verlege staen.

Wouw ik hier gelach verwekke (1),

Kleede me nee de Haegse zwier;

Neen, je zelt niet mit me gekke,

Elke plaes het zain manier." —

4.

'k Most toch Haegse kleere dreêge,

't Linne krige ze uit de kas.

Maer ik zug toch van me leve

Nooit au'k linne geel as was.

'k Most ekapt; 'r kwam en kapper.

O, die stonk zoo as en bok.

't Was en raere Franse snapper,

Mit en butterfette rok.

5.

Die begon m' in 't heêr te trekke,

'k Wier zoo boos, zoo fies, zoo naer,

In zaai: » Heerschap, alle gekke

Op ien stokkie bai mckaer.

(1) Deze regel is niet overeenkomstig het gebruik.
Verwekken kent men niet in de volkstaal; 't is daar
 an 't *lagchen make*.

Mien je main nog meer te kwellen?" (1)

Toe saaid 'i drie woorden Fransch,
Die ik nooit weer sel vertelle,
Ik verliet die gek althans (2).

6.

'k Mag de Haegenaers wel laiye,
As je me maer looven wil;
In ik denk ook wel bai taije:
Ze benne zeker ook goed slag.
Maer al kwam ik zelf te trouwe
Met Oranjes jongste zeun,
'k Wouw toch nog gien kapper houwe,
'k Kwam er ook niet met me weun. —

(1) *Kwellen* wordt wel in de Rijk, maar niet aan de Zaan gebruikt; men zegt er altijd, plagen.

(2) Deze regel is even min in den geest van oud Zaanlandsch; men kent er geen *verlaten*, en geen *althans*.

A A N M E R K I N G.

Het is niet wel doenlijk het eigenaardige van de *IJ* in de Zaanlandsche uitspraak voor te stellen; *ai* komt er misschien het naaste bij: *ei* wordt duidelijk van *ij* onderscheiden, en klinkt in den mond der ouderwetsche Zaan-
kanters als *aai*. Zoo is het *heiblok* in den oliemolen altijd een *haaiblok*.

ui zweemt soms naar *oi*, soms naar *ooi*. Men zegt er altijd *looi*, voor, *lui*.

aai is in alle woorden *ee*, doch met eene eigenaardige onderscheiding van de gewone *ee* zwemende naar *eei*.

ee daarentegen is dikwijls *ie*.

Het augmentum *ge* van het participium verliest de *g*, even als in deze provincie; men zegt *eweest*, niet *geweest*.

De *n* wordt bij de stomme uitgangen altijd onderdrukt.

Opmerkelijk is het ook dat *aa* nooit in *ee* of *eei* verandert, wanneer zij eene verlenging van de korte *a* is, als in *dag*, *dagen*; *slag*, *slagen* enz.; die Zaanlandsche *ee* is de onveranderlijke *aa* uit, daar, waar, schaar, aarde, naald, na, schaap enz. waarvoor men

aan de Zaan zegt: deer, weer, scheer, eerde, neeld, nee, scheep, enz.

Vele eigenaardige woorden en uitdrukkingen moet ik achter wege laten, om niet uitteweiden; alleen nog wil ik dit aanstippen, dat men gaarne de stopwoorden *nou* en *hoor!* in de reden mengt.

T. E.

SUNTE MAARTENS LIED,

WELK DOOR DE KINDEREN TE MEDEMBLIK, TEGEN
SLAGTTIJD LANGS DE STRATEN GEZONGEN WORDT.

—CHHCHH—

Sunte Maartens veugeltje
Zat al op ien heuveltje,
Zat al op ien stokje
Met zijn rood rood rokje.
Sunte Maarten had een koe,
Hij had er gien hooi noch gras toe.
Is i vet of is i mager,
Alderheiligen moet i slagen
Met een moker voor zijn kop:
Hangt em aan de ballik op.
Sunte, Sunte Maarten!
De kalvers dregen staarten,
De koeijen dregen horens,
Kerken dregen torems,
Torems dregen klokken,
De meisjes dregen rokken,
De jongens dregen broeken,
Ouwe wijven skorteldoeken.
Hier wount een rijke man,
Die veul geven kan;
Veul zel i geven,
Lang zel i leven,

Zalig zel i sterven,
 Den Hemel zel i erven.
 God zel om loonen
 Mit honderd duizend kroonen,
 Mit honderd duizend rokjes an.
 Deer komt Sunte Maarten an!

(Dit liedje werd voortijds op St. Marten in al de provincien van Nederland door de kinders gezongen, ook in Friesland en Oostvriesland. Tot voorbeeld zal 'k hier nog bijvoegen, zoo als 't op den klank af te Elburg door de kinderen opgedreund wordt. De Heer HAASLOOP WERNER, mij hetzelfde zendende, doet 't van de volgende aanmerking voorafgaan.

J. H. H.

Op *Sinte Martens avond* gaan de arme jongens langs de huizen om te bedelen: één derzelve is alsdan voorzien van eenen grooten uitgeholden rooden bietwortel, of geelen wortel, of eenen komkommer, waarin een brandend kaarsje op een' langen stok zich bevindt. (1) Voor iedere woning, waar alsdan wordt aangescheld, zingen zij:

Sonter, Sonter Marten!
 De kalvers dragen starten,

(1) Wij liepen in Friesland op St. Martens avond onder 't zingen van 't liedje met brandende lantaarns van papier op een stok, en dit was ook Oostvriesch gebruik. Zie de verklaring van 't liedje in het Weekchrift *Frisia*, 1844, no 5, 6. J. H. H.

De konen dragen hoor'ns,
 De kerken dragen toorn's,
 De torens dragen klokken,
 De meisies dragen rokken,
 De jonges dragen broken,
 Dee schiiten in alle hoken.
 Hier woont zoo'n rieke man,
 Dee zoo veule geven kan.
 Veule zal 'ii geven,
 Zaelig zal 'ii leven,
 Zaelig zal 'ii starven,
 De hemel zal 'ii arven.
 Sonter Marten is zoo kold;
 Geef en turfien of een holt
 Um mii bii te warmen,
 Mit miin kolde darmen.
 Geef vuur, geef vuur!
 Sonter Marten is zoo duur.)

In de zoogenaamde *Streek* tusschen Hoorn
 en Enkhuizen, zingen de kinderen, wanneer
 het laatste voer hooi wordt binnengebragt, het
 volgende:

De wumpel,
 De strumpel,
 De kanne mit bier,
 Die hebben we hier,
 Op ons plezier;
 Zoetemelk en roome:
 Jan Dirkse is mijn oome.
 Peet Trijn dat is mijn beste moer.
 Deer gaene wij mee op 't leste voer;

't Leste voer op have. (1)
 Koeijen en peerden staen op stal,
 Vette verkens liggen in 't hok.
 Ootje, pas op je brijpot,
 Dattie niet overlopt.
 Hansje met zijn linkerpoot
 Het 't allemael omestoot (2).
 Poesje mit zijn lekkere bek,
 Het 't allemael opfret (3).

HET SCHOMPELEN.

Jan Schompeltje loos,
 Jan Dirksen loos,
 Jan Dirksen van Spierdijke,
 Hij maekt zijn Joosje rijke,
 Hij met zijn vergulde knoope.
 Skik vooruit,
 Skik achteruit,
 Al in de zoetemelliks-kuit.
 Wat hael ie er uit?
 Een klein kintje.
 Hoe mot dat kintje hieten?

-
- (1) *Op have*, is van het land.
 (2) Omgestoten.
 (3) Opgevreten.

Sinnekatrijn of Pieter;
 Sinnekatrijn of Jurriaan.
 Leet de peerden gaauf beslaen; (1)
 Leet de regen maer overgaen;
 Leet 't zonnetje skijne
 Achter de groene gardijne.
 An de Noordik
 Deer binnen ze rik.
 Deer eten ze bol mit krenten.
 En weerom zouwen ze dat niet doen?
 Ze leven der van de renten.
 Een, twee, drie, vier, vijf!
 Houd de schompel stijf.
 Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeuven!
 Houd de schompel teugen.

* * *

Het volgende stukje is in het Colhorner dialect. Colhorn is een dorp drie uren van Medemblik aan den zeedijk, een uur van Aartswoude.

Daer sain maine vrinden!
 Weest willekoom alhier,
 En wilt maer binne kome;
 Gij hoeft hier niet te skroome,
 Want hier is goed kartier.

Daen sellen wai iens drinken,
 Al met ien blaaide geest,
 Ien mondtje vol jenever,
 En danken daen den gever
 Van het familiefeest.

(1) Laat spoedig doopen.

Kom, laeten wai wat praeten,
En dat al met plezier.
Nou willen we potje kooiken,
Daen sellen we eens rooken;
Ons baes is officier.

Kom, willen wai nou drinken
Het water kookt op 't vier.
Wilt maer stikken enaaijen
En wilt niet langer baaijen:
't Is al ellef uur.

Skikt nou maer aen de tafel,
't Steet alles nou opdischt;
Beskuit en bollen, wilt weeten,
Dat is ien voedsaem eeten,
Als ik niet bin vergist.

Nou, vrouwtjes, aen 't snuijven,
De smokkel (1) is edaen,
En wilt nou maer wat praeten
Van mooije gladde plaeten,
Zoo as de taid voortgaet.

De manluij bai 't haerdje,
Die knollen (2) met geweld;
Terwail dat de paling,
En dat al zonder draling,
Te viere wordt esteld.

(1) *Smokkel*, koffijdrinken.
(2) *Knollen*, praten.

Kom, kok pas op den ketel,
Op 't skuijmen let vooral,
En wilt niet ard opstoken,
Want 't moet zagtgens koken,
Na dat 't me wel bevalt.

Kom, repje bij de tafel!
't Steet op 't gaetjebak (1);
De vurk in de handen,
En bait met uw tanden
En eet op uw emak.

Daer roept er één om drinken,
De teepot steet op 't vier,
En wilt maer ard op stoken,
Daen sel 't skielik koken;
't Is altemael pleisier.

Aij, wilt nu langsaem zingen,
Al in 't skemerlicht;
As zij van 't melken komen,
Wordt 't kopje op enomen;
Dat geet as ien lier.

Wel, vrouw, wil 't vlaisch maer aelen
Esmeden met pleisier,
En wilt uw laif vol eten
En suijpen, wil 't weten,
So roept ons officier.

(1) *gaetjebak*, vergiettest.

100

Kom, laeten wai daen skaiden
Al uit dit skoon kartier.
Ik wensch U allen zegen,
Esontheid op uw wegen,
Tit datje weerkomt hier.

ROERMONDER TONGVAL.

Euver innigen tiet ging (1) ig ens (2) wanjele euver et (3) schaur (4) langs de Maas en vonj dau eine boer, dè (5) sig spooide om nau hoes te komme. Ig hat gèr gewete wovandan dè mins waas en had hem gèr so get van sien dörp (6) gevraugt; want so allein te wanjele is gein aardigheid. Vruntschap, sag ig, wie laat iss-et?— Veer oere, meneer.— Nog so vreug, en geer spooit ug so: geer hebt (7) vast haust?— Jau, ig woon te *Echt*, en ig wol neet gèr laat toes komme. —

Ig begóss hem doen het ein en anger (8) euver sien gemeente te vrauge, en mittet mien geweunte is om de bouteluu nau aai vertel-

(1) uitspraak der laatste *g* als in het Fransche woord *étang*.

(2) uitspraak tusschen *ens* en *eins*.

(3) laatste *e* *muét* der Franschen.

(4) scherpe uitspr. der *sch* zoo als in het Hoogduitsch; de *au* wordt uitgesproken als in het Fransche woord *auteur*. (*Schaur* beteekent een hoogen steilen oever langs het water.)

(5) *é* als in *être*.

(6) hoogd. *ö*.

(7) uitspraak der *e* zoo als in *geraas*, *getal* enz. of de *e* *muét* der Franschen.

(8) *ang* zoo als in *angst*, zonder de *g* veel te laten hooren.

102.

selkes van hekse en spoke en son deuntjes outen aaijen tiet te vrauge, vroeg ig hem aug, ofter gein plaatse in *Echt* of in de hei in de omstreke ware, wo so get van vertelt (9) wurt. Doen zagter mig onger (8) angere (8) det in den Egterbóss op de hei, ein plaats waas, die de *kêtel* het (10); det is ei groot gaat mit minse henj gemaukt, wo waal ei gans hoes in kan staune (11). Die plaats mot schrikkelik alt seene (11), zagter, want dau van wurt vertelt (9), det euver heel, heel langen (12) tiet, wie hie nog euveral Reuse woonde, die koel door tjwee (13) groote Reuse sol gegrave seene (11), om dau hoeser te sitte, merre (11), zagter, det motte al aardige kêrels zeen gewèst: want ig heb (7) deks (7) heure segge (14), det die dau tjwintig (13) jaur op gewirkt hebbe (7). De teen eerste jaur hadde se mer altied gegrave songer (15) sig aantesprêke; doen vloog dau eine vogel: „Kiek ens!“ (2) say eine, „dau „vlugt eine raaf.“ „Nè,“ zagter angere (8), „det is ein krei,“ en doen wirkde se mer veuraan. Weer teen jaur daunau sag dê neine

(9) korte uitspraak der lettergreep *telt*, de laatste *e* tusschen *e* en *i*.

(10) korte uitspraak tusschen *het* en *hit*.

(11) *e* *muet*.

(12) de laatste *n* wordt weinig gehoord.

(13) de *j* zeer kort.

(14) *seg* zoo als in *segment*, en *ge* zoo als het Fransche *guc* in *longueuent*.

(15) de *g* wordt weinig gehoord.

weer: „Ig gleuf tog det-et (3) eine raaf waas.“ „Og kom! kom!“ say toen dê neerste, „det „is gein aardigheid. Dou bes (7) mer eine „swetser, mit tig wil ig neet meer wirke;“ en hê pakde sien schüb op te rük en gong (8) voert. Doen mos sie kammeraut van ermooi aug oetscheije, en so is die koel begost en neet vêrdig gemaakt.

Me mot bekinne, say mine boer, det die Reuse, wie groot die aug ware, tog neet veur swetsers konne gescholje wêre. Nou is me so neet meer op sie werk.

Dê boer dag mer obbet (11) werk, mer sie vertelselke deei mig wi-er dinke; want det isset insigste, waat ig ooit van mie lêve hie, nou dees kuntje, van Reuse of van Reusentiet heb (7) heure vertelle, en zeker kan dit vergeleke wêre mit waat gesagt wurt van anger (8) plaatse van Reuse, die berge gemaakt hebbe (7) en onger (1) wêges de zantj out de klompe geschut (*), of get van den (16) drek, dai si droye, hebbe (7) laute valle, wo de heuvels van gekomme seene (1).

Es ose lansman, dê goje vader *Picardt*, 'et vertelselke van de *kêtel* gewete had, dan hatter det seker aug bi de reusehistories in sie book geschreve.

CHARLES GUILLON.

ROERMOND

8 December 1844.

(11) *e must.*

(16) de *n* wordt weinig gehoord.

(*) Zoo vertellen u de boeren op de Veluwe, dat de zandwoestijn, liggende b. v. tuschen de Delle en Elburg, aldaar gebragt is door eenen Reus, die de schoenen onder het loopen vol zand gekregen hebbende, dezelve daar ter plaatse geledigd had. Ik vermoed dat alle deze sagen doelen op het reusachtig ras der voor-historische bewoners dezer landen, de Celten, die hunne woonplaatsen zeker niet aan onze Germaansche voorvaders, dan na de bloedigste botsingen, hebben ingeruimd. Het vroeger aanwezen der Celten op de Veluwe is door de jongste opdelving eener urne buiten twijfel gesteld.

De aanmerkingen op de bovenstaande proeven zijn niet van mij, maar van de Heeren, die mij de proeven geleverd hebben. Die op het *Zaandammer Guurtje* zijn van den Heer TEN ENTEL.

Dr J. H. H.

Lees voor en bl. 50, reg. 17, *soo*.

BESCHRIJVING
 VAN DE
H A V E Z A T H E N
 in Overijssel,

DOOR
F. A. EBBINGE WUBBEN.

HOMBERG. Waarvan niets ons bekend is, dan dat het op de kaart van TEN HAVE als Havezathe wordt aangeteekend. Hoogstraten, in zijn woordenboek, noemt *Homberg* een adellijk huis met *Grotenhuis* bij Borne gelegen.

HOYCKINCK, anders *Beverveurde*, en als zoodanig reeds vroeger door ons gemeld. Tot aanvulling vermelden wij nog, dat, volgens ons medegedeelde berigten van wijlen den Heer Baron van Haersolte tot Zuthem, in het midden der vorige eeuw *Hoyckinck* behoorde aan *Wolter van Heuvel*, gehuwd met *Elisabeth Knoppert*. Het geslacht *van Heuvel*, somtijds *van den Heuvel*, *van Hoëvel* of met den *Hoevel* genaamd, is een zeer oud adellijk geslacht. In 1350 begeerden de ingezetenen van

het platte land van Overijssel *Frederik met den Hoevel* als Utrechtschen kerkvoogd op dien toen opengevallen' zetel geplaatst te zien; door de bemoeijingen der Utrechtsche en Deventer burgerij ging hem Herman van Hoorn voor. *Pelgrine van Heuvel* woonde, in 1509, als kloosterjuffer van het Stift Zwartewater te Hasselt; bij haar testament van 10 April van dat jaar stelde zij tot erfgenaam hare zuster *Johanna van Heuvel*.

KAMPHERBEECK in de marke van *Berkum*, onder Zwollerkerspel, eertijds als *Berkman* en nog vroeger als *Bircmede* bekend, waarnaar een reeds lang uitgestorven geslacht dezen naam voerde. In 1400 leefde *Theodorus van Kampherbeeck*, in 1414 *Johan van K.*, in 1466 *Steven van K.*, als blijkt uit eenen nog voorhandenen brief van 15 Nov. 1477, waaraan elf ongeschondene zegels hangen. De laatste was, tijdens Bisschop David van Bourgondie, bisschoppelijke Raad. Later is *Kampherbeeck* in het geslacht van *Coevorden* gekomen, vervolgens in dat van *Mulert*, bewijsselijk uit de volgende *pro memoria*. „ De edele Jr. Dirck „ (Mulert) op Campherbeeck heeft sich bin „ nen deser stadt Hasselt onlangs in seeckere „ moetwille ofte ondaat vergreepen, waarom „ me Syn Ed. naa deeser stadt rechte sal „ moeten verborgen, offte sal andersins oock „ daarinne gedaan worden als naa deeser „ stadt rechte bevonden sal worden. Dat: „ uth last van myne Heeren den 31 decem- „ bris 1616. Joan Ovinck Ten Oever, Secret.”

In 1640 behoorde deze Havezathe aan *Ludolph Hendrik van Keppel*, die gehuwd was met *Anna van Keppel*. Onder de verslagenen Edelen bij Ane wordt *Dirck van Keppel* met name genoemd; in 1442 overleed, als 21ste Landkommandeur der ridderlijke Duitsche orde ter balie Utrecht, *Herman van Keppel*. Het adellijk geslacht *van Keppel* leverde vier abdissen van het Stift Ter Hunnepe op, als *Margaretha* 1470, *Beerte* 1493, *Agnes* 1549, en *Johanna* 1617. Dit geslacht is in de geschiedenis van ons Gewest bekend en stond tijdens het stadhouderlijk bewind van Willem III bij denzelven in hooge gunst en aanzien. Thans leeft, ten minste in Overijssel, de eenige mannelijke telg van dit aloude roemruchtige geslacht, de Hoogwelgeb. Heer *Johan Rabo*, Baron *Keppel*, in armoede en zijn zijne kinderen tot lagen stand gedaald. Het overschot van *Kampherbeeck* behoort aan den Heer *Jan Bongers*.

KEMNADE, onder het regterambt *Delden*. Jonker *Matthijs van der Houve* noemt het in zijne Handvest-Kronijk eene Havezathe. *Otto van Kemnade* komt in 1300 voor onder de Edelen, die den Utrechtschen Kerkvoogd te Goor gevangen namen. In 1682 was Heer van *Kemnade* de Hasselter burgemeester *Johan Studich*, die gehuwd was met *Johanna Rengers*, zijnde hij er door dit huwelijk bezitter van geworden, als aangeërfd van zijn vrouws broeder *Johan Rengers*, die geen wettig oirnaliet, maar eene onechte dochter, *Harmtien*

Rengers genaamd. Des burgemeesters boedel met schulden bezwaard zijnde, wierd *Kemnade* verkocht.

KRANENBERG, in de mark van *Berkum* onder *Zwoller* kerspel. In 1580 werd het door de *Zwolschen* verbrand. In of omstreeks dien tijd behoorde het aan het geslacht *Mulert*, als blijkt uit eenen brief van 2 April 1614, waarbij *Unico van den Rutenberg*, Drost van *Genemuiden*, met zijne vrouw *Johanna Mulert*, vrouwe van den *Cranenburgh*, aan de regering van *Koeverden* overgeven, onder verpligting van hen en hunne erfgenamen als leenheeren te huldigen, eene door *Seijno Mulert*, in 1411, te *Coeverden* gestichte vicarie. In 1639 kwam deze *Havezathe* door koop aan *Rutger van Haersolte* en werd hij in dat jaar daarvan verschreven, na er een nieuw huis op gebouwd te hebben. Zijne dochter *Christina* erfde den *Kranenberg*; deze huwde in 1646 met *Arent van Haersolte*; hun zoon *Johan van Haersolte* volgde in het bezit. Deze trouwde eerst met *Hendrina Woltera Martens* en daarna met *Anna Sickinge*; na zijn overlijden, in 1716, werd de *Kranenberg* door zijne vrouw en dochter verkocht aan *Rutger Andreas van Pattkull*, Landrentmeester van *Twenthe*, gehuwd met *Arnoldina Maria van Linteloo*. In 1720 werd hij er van verschreven. Later was er bezitter van *Adolf Julius Burchard Baron van Huffel*, Landdrost van *Salland*. In het begin dezer eeuw behoorde het aan *Jan Antonie Zwier van Isselmuden tot Paaslo*, die

gehuwd was met *Susanna Gerarda Voet van Winsen*. Het huis is in 1844 gesloopt en het puin gebezigd tot eenen in den omtrek van het huis aangelegden grindweg. Bij de grens van dit landgoed stroomt de rivier de Vecht, over welke in 1449, door de Stad Zwolle, met gemeen overleg der ingelanden van Berkum en de kloosterlingen van Sint Agatha de thans bekende *Berkummer-brug* is gelegd. In 1536 deed een hoop van Stadhouders Schenck eigen volk, te Meppel liggende, eenen inval in Zwoller Kerspel en na het afbranden der brug keerden zij terug, doch kwamen eerlang weder en zaagden twee jukken onder de brug af. De klagten, daarover bij den Stadhouder ingediend, bleven zonder vrucht, waartoe hij ook, om schadevergoeding te geven, niet bij magte zoude geweest zijn. Aan de andere zijde van den *Kranenberg* stond weleer het reeds genoemde klooster van Sint Agatha, meer bekend onder den naam van *Bergklooster*. De godvruchtige Thomas à Kempis was inwoner van dit gesticht. Het kloostergebouw zelf leed in de eerste Spaansche troebelen menigen aanstoot en was een der eersten, welke, door de kloosterlingen verlaten, ras te gronde gingen. De kerkhof is nog in wezen en dient tot begraafplaats van de omliggende buurten.

KRIJTENBERG, onder het schoutambt van *Wijhe*, in vroeger tijd door het geslacht *Mau-dyk* bezeten en door erfenis gekomen aan *Johan van der Beeck*, die omstreeks het mid-

den der zeventiende eeuw het regt van Havesathe er op verkreeg. Hij was gehuwd met *Geertruid Loose* en overleed in 1660. Zijn zoon *Herman van der Beeck* volgde hem op en werd er van onder de Edelen geadmitteerd den 17 April 1667, onder gehoudendheid van te bewijzen zijn adeldom en ge goedheid (1). Bij zijn overlijden liet hij het

(1) In het Deventer archief is nog een verzoekschrift van *Herman van der Beeck* aan Ridderschap en Steden van Overijssel, waarin hij verklaart, dat zijne voorouderen de *progenie in progeniem* voor dienstmannen gehouden en tot de landdagen zijn verschreven geworden, blijkende uit het origineel register van schattingen en vrijingen, van 1411, dat in het kerspel van Wijhe, buurschap Hengevelde, remonstrants *over olde beste vader, Derck van der Beecke* een Havesathe gehad heeft. Na doode van dezen had zijn zoon *Derck van der Beecke* ook ter klaringe gezeten en was op alle landdagen verschreven, blijkens overgelegde stukken van 1500 en 1507. Na het afsterven van denzelven zoude zijn eenige zoon *Herman van der Beecke* hebben moeten opvolgen; doch dit was niet geschied, daar deze grootvader van den remonstrant zich binnen de stad Deventer met der woon had begeben, nalatende twee zonen, *Robert* en *Johan*, van welke de laatste, remonstrants vader, zich aldaar ook den meesten tijd zijns levens had opgehouden en den stoel des Raads bekleed, gelijk zijn grootvader *Herman*. Zij mogten dus voor dien tijd niet ten landdage verschreven worden, terwijl *Robert* zich van zijn jeugd af tot zijn volle jaren buitenslands in *studiis* had opgehouden, maar later in 1581—1582 en 1585 ter landdage verschreven was geworden. De requestrant, nu zijn residentie ten platten lande en de Havesathe zijner voorouderen in bezit hebbende, verzocht om te worden geadmitteerd. Onder de Regeringsleden der stad Deventer komen voor:

aan zijne zuster *Anna Geertruid van der Beeck*, die van 1644 tot 1717 leefde en met *Jacob van Hemert* huwde. Deze in 1683 overleden zijnde, hertrouwde zij met *Herman van Doetichem* van den *Hoogenhof*, die in 1693 stierf. Uit het eerste huwelijk is in 1679 *Jan Herman van Hemert* heer van den *Krijtenberg* geweest en in 1707 rigter van Wijhe. Hij trouwde met *Maria Elisabeth Blanckvoort*. Het geslacht *van der Beeck* was een der oudste in Overijssel. Tijdens Bisschop Rudolph van Diepholt worden als Edellieden genoemd *Herman* en *Otto van der Beeck*; in 1564 was *Robbert van der Beeck* kon. maj. Raad in Overijssel en Rentmeester generaal van Salland; in 1639 was stiftjuffer in het hoog adelijk Stift Zwarte Water *Yda van der Beeck*. Tot aanvulling van hetgene wij, in de plaatsbeschrijving van Staphorst, van dit klooster hebben geboekt, achten wij het ten behoeve van den oudheidminnaar niet ongeschikt, aangaande den rijkdom van dit gesticht het volgende mede te deelen.

Pensioenen.

Agnes Schaap / 350.

Herman, van 1523—1558; *Johan* of *Joan* van 1576—1591; *Herman*, van 1617—1631; *Joan* van 1638—1660. (*Alm.* 1845 bl. 85). Wie de laatste van dit geslacht geweest is, weten wij niet; alleen, dat in de vorige eeuw in de Groote Kerk te Deventer eene koperen plaat op eene grafzerk vermeldde, dat daar de laatste *van der Beecke* begraven was.

Voor beeste weiden / 17.50.
 Voor pensioen extra / 7.50.
 Geertruid van den Bellinckhof / 300.
 Voor pensioen extra / 7.50.
 Voor beeste weiden / 19.50.
 Geertruid van Ittersum / 300.
 Wilhemina Sloots / 300.
 Voor pensioen extra / 7.50.
 Armgart van Isselmuden / 250.
 Mechteld Sloots / 300.
 Yda Witten / 250.
 Anna Sophia Mulerts van Bakkenhage / 250.
 Christina van der Marck / 200.
 Anna Margaretha Sloots / 200.
 Lucia Agnes van Raesveldt / 200.
 Yda van der Beek / 200.
 Wilhelmina van Ittersum / 150.
 Anna Elisabeth van Haersolte / 150.
 Anna Geertruida van den Clooster / 150.
 Anna Sophia van Ittersum / 150.

Bij de admissie moest ieder adellijke juffer betalen / 150. De inkomsten bestonden in de revenuen van de vaste goederen en uitgangen, welke in 1639 te zamen beliepen 5488 goudguldens jaarlijks. Dezelve waren grootendeels te Rouveen, vermoedelijk ten gevolge der stichting onder dit dorp in 1230 of daaromtrent, dewijl, behalve met den dadelijken eigendom van een mansa of hoeve, de Utrechtsche Kerkvoogd Willebrand het klooster begiftigde met de tienden van het geheele veen. Voorts waren die eigendommen meer verspreid gelegen

onder Staphorst, te Yhorst, Ten Velde en in Mastenbroek, leverende te zamen een jaarlijksch revenu op van ruim drie duizend goudguldens. Daarbij behoorden onder de inkomsten eene menigte van uitgangen, in boter en rogge bestaande, benevens tienden van landen onder Rouveen, Staphorst, Hardenberg en Vollenhove gelegen; twee vicarijen worden met name genoemd, als Heer Harms vicarij, denkelijk op het Schoolland te Rouveen liggende, doende veertien pond boter, en St. Antonisvicarij te Rouveen, doende zes mudden rogge en 32 pond boter jaarlijks. Deze vicarij is naar allen schijn gefundeerd geweest op vier akkers land te veen en te velde gelegen in het Monnikenslag te Rouveen, thans in gebruik bij den predikant aldaar, die jaarlijks moet uitkeeren 32 pond boter en 2 mudden rogge. Het kloostergebouw is reeds voor of omtrent 1580 door de kloosterlingen verlaten geworden en ten prooi gelaten van ieder, die zich dien roof toeigende, zoo dat vele ingezetenen van Hasselt, die dagelijks de sloping voltooiden en met den buit stadwaarts keerden, het zoo grof maakten, dat de Drost Johan Sloet bij de Regering van Hasselt herhaalde malen aanhield, om dezen moedwil te beteugelen. De kloosterlingen, even als die van Dickninge, zochten derhalve eene schuilplaats binnen de muren van Hasselt en vonden daartoe gelegenheid in het ruime maagdenklooster. In 1583 verhuurde, met believen van den Raad, *die Matersche en Conven-*

tualen van Sinte Maria's klooster op ten burchwal bynnen Hasselt an die Edele en Wheerdighe Vrouwe en samtliche jufferen van Swarte Water hare behuysinghe ende woninghe genoempt dat Sieckenhuys met drie camere onder ende boven, beneffens het reght in de bierkelder en turfsolder, steyger enz. voor 24 g.g. in het jaar. Na dien tijd schijnen de kloosterjuffers een eigen huis te Hasselt te hebben bezeten en te zamen daarin gewoond tot 1644, wordende in dat jaar in de rentmeestersrekening gesteld het provenu van het verkochte huis te Hasselt en der jufferen huisraad. De zegels van Helmich van Ittersum, proost van 1477 en die van Albert van Hardenberg zijn nog gaaf in wezen.

LAAR (HET), marke van *Bestmen*, kerspel *Ommen*, voor de dertiende eeuw een versterkt kasteel, hetgeen door Bisschop Willebrand omstreeks 1230 werd geslecht. In 1380 behoorde het aan *Egbert van Salue*; volgens den kronijkschrijver deed hij den lande van Overijssel schade aan, doch verzoende zich in tijds met den Bisschop en, ten einde den aanbouw van dergelijke roofnesten voor te komen, zoo kwam de Bisschop Floris van Wevelinkhoven met de drie hoofdsteden van dit gewest, bij brief van *des maandaghe na Sint Remigiusdagh* 1381, overeen, dat niemand in Salland eenige nieuwe sloten zou mogen timmeren, behalve de Landsheer, en dan nog niet anders, dan tot behoef van het Sticht. *Egbert van Salue* en zijne vrouw

Julle van Laar verbonden zich wijders, om te gedoogen, dat de Bisschop en de drie hoofdsteden het huis en den voorburg, wanneer zij zulks verkozen, slechten en effen maken zouden. Van dit beding schijnt geen gebruik te zijn gemaakt, of althans niet in die mate, dat het niet tot woning van den eigenaar bleef. *Egbert van Salue* liet het na aan *Helmich van Laar*; diens opvolger *Hendrik van Laar* verkocht in 1437 voor een gedeelte het Katerveer aan Jan van Buckhorst; hij geraakte in onmin met den Bisschop, doch de zoen werd ras gemaakt. Het geslacht *van Laar* behoort onder de oudsten van Overijssel; op de Klaring ten tijde van David van Bourgondië verscheen *Jan van Laar*; in 1460 was er bezitter van *Rudolph van Laar*. Op het einde der zestiende eeuw (1571) behoorde het in eigendom aan *Gerhard van Vilsteren*, die zijn verblijf had op het kasteel van dien naam. Zijne weduwe hertrouwde met den Graaf *van Bergeijk*. In 1575 was er Heer van *Ernst Mulert*. Op 27 Maart 1666 werd er van verschreven *Zweer van Voorst*; in 1675 behoorde het aan den Heer *Ter Brugghen*, daarna aan zekeren *Danckelman*; in 1742 werd er van geadmitteerd *Johan Lodewijk Graaf van Rechteren*, die met *Johanna van Haersolte* gehuwd is geweest en in 1762 overleed. Om dien tijd of reeds vroeger is het overgegaan aan *Jan van Heersele*, gehuwd met *Maria van Riedesel*, welke, van tafel en bed gescheiden, het overdroegen aan den Heer *Schomaker*,

van welken het overgegaan is aan den Heer *Rudolph Sandberg*, Burgemeester der stad Zwolle, in wiens familie het gebleven is; de tegenwoordige Heer is Jonkheer *A. Sandberg*. In de Roomsche tijden stonden ter begeving van de Heer van het *Laar* twee vicarijen.

LANGEVELDSLOO, in de marke van *Tongeren*, kerspel *Wijhe*, leenroerig aan den Huize de Haere bij Olst. In 1660 behoorde het aan *Boldewijn van Laer*: zijne dochter *Margaretha* bragt het, door haar huwelijk met *Willem Bentinck*, in 1670, in dit geslacht. Hun zoon *Wolf Bentinck* volgde hem op en trouwde met *Agnes Florentina Hadewich van Welvelde*. Hierna kreeg het zijn zoon *Jan Bentinck*, die zich in het huwelijk begaf met *Agnes Sophie Henriette Haersolte tot Yrst*, doch geene kinderen verwekt heeft. In 1760 werd Mr *Herman Queysen*, burgemeester van Zwolle, er bezitter van.

LEEMCULE, in het kerspel *Dalfsen*. *Hendrik van Haersolte* verkreeg de helft van deze Havezathe door zijn huwelijk met . . . *van Ittersum* en overleed in 1530, waarna zijn zoon *Johan van Haersolte* de andere helft er bij kocht en het huis liet verbeteren. Bij zijne eerste vrouw, *Gerarda van Holthe*, verwekte hij zijn' opvolger, *Johan van Haersolte*, die omstreeks 1566 in het bezit kwam en er, even als zijn vader, van verscreven werd. Hij huwde met *Geertruid Knoppert* en overleed in 1604. Hunne dochter *Gerardina* erfde de *Leemcule* en huwde met een Spaansch

Kapitein, *Jan Christoffel van Scherich*. Zij verkochten het in 1640 aan *Boldewijn Jacob Mulert* en zijne vrouw *Hermaline van Keppel*. In 1667 behoorde het aan hun zoon *Joachim Mulert*, die het huis, dat door den inval der Munsterschen veel geleden had, herstelde; het is in 1812 afgebroken en herbouwd. In 1775 werd er onder de Edelen van verschreven *Joachim Ernst Mulert* en de Hevezathe behoort nog heden in dat geslacht. In vroeger eeuwen heeft achtereenvolgende het geslacht *Mulert* zich te Hasselt gevestigd en was aldaar bestendig in de regering, zoo als in 1411 *Gheert Mulert*, in 1442 *Egbert Mulert*, in 1427 *Seyno Mulert*, in 1456 *Albert Mulert* en in het zelfde jaar *Hessel Mulert*. Deze erlangde in pandschap het Schoutambt van Hasselt bij den volgenden, nog gaaf aanwezigen pandbrief.

„ David van Bourgondien by der genade
 „ Goidts Bisscop t utrecht maken kont allen
 „ luden, dat wy hessel mulert beuolen hebn
 „ ende beueelen myt desen onsen brieue onse
 „ schoutambt van hasselt, ruevene en van
 „ staphorst myt allen synen toebehoir als sie
 „ gelegen syn van onser weghe truwelicke te
 „ regiern en te bewaren als een goet schout
 „ sculdich is te doene. Ende want wy op ten
 „ voersc. Ambte staande vonden van tyden
 „ onss voirvaders Bisscop Roedolfs zaliger
 „ gedaghten die some van vierhonderd olde
 „ scilde en hie in de syne rekenynghe uns
 „ gedaen, asgerosts heeft van den voirsc. so-

„ me sevenentwintigh olde scilde ende vier-
 „ en twyntigh halve kromsterten dat wy hem
 „ sculdigh blyven driehondert twee olde scilde
 „ en eenendertigsten halve kromsterten, elcken
 „ scilt gereeckent voor drie herenpont die
 „ hessel voorsc. dair op staende hadde. En-
 „ de dairtoe heeft ons hessel voirsch. in onse
 „ handen geleent an gueden gelde vyffhondert
 „ golden Rynsche guld. die wy voir onss en
 „ onss gestichte oirber gebeurd hebben. En-
 „ de en weer nyet redelich hie en wair seec-
 „ ker en vast weder te geuen die voorsc.
 „ drie honderd twee olde scilde en een en
 „ dertigsten halven kromsterte en vyffhondert
 „ rynsche gulden, soe hebn wy voir onss en
 „ onsse nacomelynghen Bisscoppen tutrecht
 „ hessel voirs. ofte syne Erfghenamen gebrake
 „ syns dair voir gesat en setten myt desen
 „ onsen breue in onse schoutampte voirsch. en
 „ geloven voir onss ende onse nacomelynghen
 „ Biscoppen tutrecht tyt dat hem voldae en
 „ genoegh gesciet soe wal van den voirsch.
 „ somme gheldes des lesten pennyngh myts
 „ den eersten. Ende hessel oft syne Erfghe-
 „ namen sullen ons ten allen tyde als wy hem
 „ dit vermaenen offte doen vermanen guede
 „ bescheyden rekenynghe en bewysinghe doen
 „ gelyck dat van ons gewoontlicke geweest is,
 „ en des dair af comen sall, sullen wy dat
 „ hie onss jairlicks wtreykene sal hebn den
 „ vierden pennyngh en die drie pennynghen
 „ sal hessel holden en hebben tot syn oirber
 „ en profyt, myt sulcken verstande, dat dese

„ voirc. gelden op ten ampte voirc. staende
„ sullen blyven sonder yet dair jairlicks affte-
„ rotsen ter tyt toe dat wy oft onse nacome-
„ lingen voirc. beraeden sullen wesen hessel
„ ofte syne Erfge. die vyfhondert rynsche gul-
„ den voirc. weder te geue en onsen ampte
„ te vryen. En tot wat tyde wy oft onse na-
„ comelingen dat doen soe sal hessel oft
„ syne nacomelingen op onsen ampte voirc.
„ staende holden die driehonderd twee olde
„ scilde ende een en dertighsten halve krom-
„ sterten, en sal ons alsdan voortaan reke-
„ nyinghe doen sonder yet dair af te hebn,
„ gelyck dat van ons gewoontlick heeft ge-
„ weest, alsoe dat die broecken en opvrye-
„ ginghen ons alleene dan toe behoiren sul-
„ len. Ende mede tot wat tyden wy hessel
„ ofte syne Erfghenamen voirc. van onsen
„ schoutambte onstellen wolden dat sullen wy
„ hem ses weecken te voren laten weten en
„ dair bynnen sullen wy hem oft syne Erf-
„ ghenamen doen vernoeghen en betalen die
„ vorsc. somme van ghelde oft die hem als-
„ dane dair an nogh ontbreecken solde son-
„ der arghelist. — In oirconde s briefss be-
„ segheld myt onssen seghel. Ende om die
„ mere bestentenisse wille hebn wy gebeden
„ die Erbare Prelaten dekenen en Cappittelen
„ onss vyff goitshuysen, als te doem, ou-
„ de munster, Sint Pieter, Sint Jan en
„ Sint marien kerken t utrecht haere consent
„ en wille hier toe willen. — Ende wy Prelaten
„ dekenen en Capittelen van den doem, oude

„munster, Sint Peter, Sint Jan en Sint ma-
 „rien kerken tutrecht oick ansiende den gue-
 „den wille en menynghe ons genedighen Here
 „voirsc. soe hebn wy ons willen en consent
 „dairtoe gedaan en ghegheue die dairtoe myt
 „desen brieue in allen maniere als voirsc.
 „is, behoudelick dat onss en onss Cappitelen
 „guede hyrmede onbelast wesen en blyven sul-
 „len. Ende hebn tot oirconde deses brieffs myt
 „onsen genedighen Here voirsc. doen bese-
 „ghelen myt onss vyff goitshuysen seghelen.
 „Ghegeuen in 't jair onss heren dusent vier-
 „hondert negen ende vyftigh den sestienden
 „daghe meye." Die brief is op perkament
 geschreven en, zoo als gemeld is, voorzien
 met de daaraan hangende vijf zegels; dat van
 Sint Maria ontbreekt. Dit pandschap is nim-
 mer door den Landsheer afgelost en in het
 begin der 17de eeuw door *Egbert Mulert* tot
 Laar, Grimsmolle en Groothuizen en zijne
 verdere familie overgedragen aan de Regering
 der stad Hasselt. Na *Hessel Mulert* zijn hem
 opgevolgd *Egbert*, *Arend*, *Lubbert*, *Seyne* en
Albert Mulert, en na dezen *Ernst Mulert*,
 die later Drost van Lingen werd, en, volgens
 WAGENAAR en ook van elders blijkbaar, zeer
 naar Spanje overhelde. Een zegel van *Seyne*
Mulert, Schepen van Hasselt, hangende aan
 eenen brief van Sinte Jacobs avond 1451
 is nog in ongeschondenen staat voorhanden;
 zoo ook een maagscheid van 1478, tus-
 schen *Henric*, 'Gheerd', *Egbert* en *Hessel*
Mulert, voorzien van uithangende zegels.

Lubbert Mulert, Schout te Hasselt, maakte bij zijn testament, verleden voor *Herman Mulert*, Rigter te Zwolle, van Sinte gregorius daghe pape 1535 voor syner sielen saligheyt derde half heren pond jaarlyks „aan de memo- „ rienpriesters in Sint Stephanus te Hasselt om „ dair voir des hilligen loeffs te singen des „ vrydaghes na die misse.” Vóór de reformatie stonden ter begeving van het geslacht *Mulert* twee vicarijen in Sint Stevenskerk te Hasselt, door hetzelfde aldaar gefundeerd; ook te Kampen bestonden vicarijen ter begeving van hetzelfde. Volgens eene kondschap, gepasseerd voor Schepenen van Hasselt van 10 Maart 1612, was juffer *Anna Mulert* kloosterjuffer ten Zwarte Water. Aldaar wordt verhaald, dat bovengen. juffer bevrucht is geworden en te Kampen van drie kinderen bevallen en destijds aldaar gestorven; dat de getuigen ook hebben hooren zeggen, dat juffer *Anna Mulert* als vader van deze kinderen Heer *Henrick* Priester had opgegeven. Deze Heer *Henrick* was Hendrick Grubbinck, pastoor van Sint Stevenskerk te Hasselt. Na de invoering van den Hervormden Godsdienst aldaar genoot hij uit de stadskas eene behoorlijke alimentatie, en naar het schijnt is hij in hoogen ouderdom te Zwolle overleden. Het was in die dagen geene zeldzaamheid, dat pastoors, ofschoon ook niet openlijk, gehuwd waren en kan er ook hier zulk een huwelijk bestaan hebben, zoo als blijkt uit eene aanteekening van 27 Nov. 1585.

LINDENHORST, binnen de stad *Vollenhove*,

behoorde in of omtrent 1750 aan *Coenraad Willem Sloet* en zijne vrouw *Anna Judith van Echten*, dochter van *Old-Rutenborgh*. Vroeger was er bezitter van *Boldewijn Sloet*, gehuwd aan *Johanna Catharina Gansneb genaamd Tengnagel*; hij overleed in 1721. Het huis is nog in eenen goeden staat en wordt tegenwoordig door den Heer Baron *Sloet* bewoond,

LUTTENBERG, in de marke van *Tijeraan*, kerspel *Raalte*, in 1633 tot *Havazathe* verheven. Den 27sten Maart 1666 werd er van geadmiteerd *Zeger van Ittersum*, onder gehoudenheid van in tijd en wijle, wanneer zulks geene plaats had, deze *Havezathe* met adelgetimmerte te moeten voorzien. Na dien tijd is het gekomen in het geslacht van *Rechteren*, later in dat van *Gansneb gen. Tengnagel*. In 1783 was er van verschreven *Herman Gansneb gen. Tengnagel*, die gehuwd was met . . . *Smits*.

MENNIGSHAVE, in het kerspel van *Ommen* en *den Ham*, niet ver van de plaats, waar weleer het beruchte roofnest *Azoelen* stond. In 1654 was er van verschreven *Geertlich van Besten*, in 1672 *Herman Jan Grubbe*, in 1698 *Frederik Rudolph Baron van Rechteren*, die met *Philippina Eleonora*, Gravin *Castell Rudenhausen*, gehuwd was en in 1747 overleed, wordende opgevolgd door zijn zoon *Jochim Philips Antonie*, welke zich in het huwelijk begaf met *Ida Elisabeth van Voerst van Averbergen*. Hij overleed in 1796 en uit dit huwelijk werd, in 1759, een zoon gebo-

ren, *Frederik Hendrik Baron van Rechteren*, die er het laatst bezitter van is geweest. Het huis is afgebroken.

MERXVELD, binnen de stad *Vollenhove*. Reeds in het begin der 17de eeuw behoorde het aan het geslacht *Sloet*. In 1722 was er van ge-admitteerd *Gijsbert Frederik Sloet*, in 1780 *Reint Wolter Sloet*, in 1842 overleden.

NOORD-DEURINGEN, onder het regterambt *Ootmarsum*. In 1659 was er van verschreven . . . *Ittersum*; later is het gekomen in het grafelijk geslacht *van Rechteren*. In 1711 was er van geadmitteerd *Frederik Willem van Rechteren*; in 1786 *Frederik Reinhard Borchard Rudolph van Rechteren*.

NIJENHUIS, onder het drostambt van *Diepenheim*. In 1666 behoorde het aan *Rudolph van Heuvel*, Heer van *Hevelham*, gehuwd met *Elisabeth Bentinck*; in 1726 was er van verschreven *Roelof van Heuvel* en 20 Maart 1758 *Diederick van Heuvel*.

NIJENHUIS, in de marke van *Wegterholt*, kerspel *Wijhe*. In 1623 komt voor *Robbert van Ittersum* als Drost van Haaksbergen, die gehuwd was met *Ida van Rechteren*; een ander *Robbert van Ittersum*, in 1705 overleden, na met *Eleonora Sophia Bentinck* getrouwd te zijn, was Heer van *Nijenhuis*. In 1748 behoorde het aan *Charles Bentinck*.

NIJERWAL, binnen de stad *Vollenhove*. In 1692 behoorde het aan *Reint de Vos van Steenwijk*, Gedeputeerde State, overleden in 1705. Zijn zoon *Joan Arend* volgde hem op

en overleed in 1714. In 1738 was er van verschreven *Joan Arend Godert de Vos van Steenwijk*, die in 1779, na met *Geertruida Agnes van Isselmuden* te zijn gehuwd, als Landdrost van Vollenhove overleed. Reeds op den 31 Maart 1770 was zijn oudste zoon *Jan Arend de Vos van Steenwijk* er van verschreven.

OLDEMEULEN, onder het regterambt *Delden*. In 1571 was er bezitter van . . *Beverveurde* en in 1636 *Jan Casper van Renesse*; in 1674 was er van verschreven *Joost Christoffel van Beverveurde*, Drost van Haaksbergen, overleden in 1701. In 1746 komt er als ge-admitteerd van voor *George Jacob van Munkhausen*; 21 Maart 1774 *Johan Christoffel Willem Unico van Munkhausen*.

OLDENHOF, onder het regterambt *Kedingen*. Volgens sommigen zoude dit het oude *Agastaldaburg* zijn, vermeld in den gisbrief van Keizer HENDRIK III, 1046. In 1647 kocht *Arend Jurriaan van Haersolte* deze Havezathe, waarvan hij in het volgende jaar onder de Edelen verschreven werd. Bij zijn kinderloos overlijden in 1672 verkreeg, waarschijnlijk bij testament, zijn neef *Volker van Haersolte* dezelve, die met *Ida Elisabeth van Brien* huwde. Hij liet het bij zijn sneuvelen in 1691 aan zijn zoon *Wolter Jan van Haersolte* na, die ook Heer van Wolfshagen was. Deze was gehuwd met *Geertruid van Haersolte* en overleed als Drost van Salland in 1746.

OLDENHOF, bij de stad *Vollenhove*, heden nog in wezen. In het midden der 17de eeuw behoorde deze Havezathe in het geslacht der *Mulerts*; in 1659 aan *Gerhard Sloet*, daarna aan *Wijlich*. In 1725 werd er van geadmitteerd *Arend Gansneb, gen. Tengnagel*. In 1770 was er bezitter van *H. B. Gansneb, gen. Tengnagel*, en den 3 April 1780 werd er van verschreven *Godert Willem de Vos van Steenwijk*.

OLDHUIS, binnen de stad *Vollenhove*. Van 1598 behoorde deze Havezathe aan het geslacht *Rengers*; in 1598 was er eigenaar van *Gerhard van Warmeloo*, Landdrost van *Vollenhove*; in 1722 werd er van verschreven *Reinier Adriaan Gansneb gen. Tengnagel*, Drost van *IJsselmuiden*; in 1764 *Derk Bolde-wijn Hiddo Gansneb gen. Tengnagel*. Deze stelde, na het wegmaken van eenige legaten, onder anderen aan de vergadering van *Tengnagel* en *Averink* in de buiten-nieuwstraat te *Kampen*, en aan de vergadering te *Brunnepe*, genaamd *Tengnagelsvergadering*, bij zijn testament van 20 Febr. 1770 tot zijn eenigen erfgenaam *Joachim Ernst Mulert tot de Leemcule*, eenigen en wettigen zoon van *Bolde-wijn Jacob Mulert tot de Leemcule*, en toen nog minderjarig. Den 27sten Oct. 1778 komt van *Oldhuis* onder de verschrevene Edelen voor *Ludolph Everhardus Willem Sophonius Sloet*.

OLDRUTENBURG, binnen de stad *Vollenhove*, thans eene zeer schoone buitenplaats, waar

vooral de bloemisterij bezienswaardig is. In 1666 was van *Oldrutenburg* verschreven *Everhard van Echten*, in 1673 en vervolgens tot 1731 was hiervan riddermatig *Philip Gerrit van Echten*; later en tot heden is het gekomen in het geslacht van *Sloet*.

OLIDAM, bij *Goor*, werd in de tweede helft der vijftiende eeuw bezeten door *Willem van Hoevel*, die met . . . *van Thijs* getrouwd was. In 1652 behoorde het aan *Johan Unico Ripperda* van *Weldam*, eerst Landdrost van *Vollenhove*, later van *Twenthe*. Hij is gehuwd geweest met *Margaretha Elisabeth Ripperda van Wijtwerd* en in 1710 kinderloos overleden. Later behoorde het aan *Unico Willem van Wassenaar*, die, na met *Dorothea Lucia van Goslinga* gehuwd te zijn, in 1766 overleed. Het geslacht *Ripperda*, uit de Groninger Ommelanden, is reeds vroeg in deze provincie onder de Riddermatigen opgenomen. In 1619 beschuldigde *Unico Ripperda* en *Jan van Twickel* in de volle vergadering van Ridderschap en Steden elkander van echtbreuk. Dit had ten gevolge de bekende resolutie van Ridderschap en Steden, waarbij bepaald wordt, dat niemand zou toegelaten worden, die van echtbreuk en dergelijke grove feiten beticht werd.

OOSTERHOF, onder het regterambt *Kedingen*, hebbende met de zes naburige Havezathen het regt van collatie der predikantsplaats te Rijsen. Het heeft sedert eeuwen in het geslacht *Ittersum* behoord, een der oudste riddermatigen in deze provincie. *Roelof van Ittersum*,

burgemeester van Zwolle, stichtte in 1403 aldaar de vicarie van den H. Laurentius, van veertig heeren ponden en een half vat boter. *Joan van Ittersum*, vermaard regtsgeleerde en ook burgemeester van Zwolle, vermoedelijk een zoon van den vorigen, fundeerde in 1438 de kapel van den H. Laurentius tegen het klooster Belhem, en een weinig later nam ook het gasthuis in die stad door zijne groote weldadigheid een' aanvang. Hij stichtte mede het hof te Zwolle op de nieuwe markt, het huis te Werkeren en het tweede kasteel te Voorst; tijdens de Bisschoppen *Frederik van Blankenheim* en *Rudolph van Diepholt* was hij bisschoppelijke Raad en overleed in 1464, nalatende een' zoon, *Wolf van Ittersum*, en eene dochter, gehuwd aan *Wolf van Keppel*. De lotgevallen van deze vermeldt van Hattum, Beschrijv. van Zwolle, 2de d. 17de hoofdst. In 1440 stichtte *Seijno van Ittersum* en zijne vrouw *Stijne* de vicarie van de H. Maria Magdalena te Zwolle; in 1477 was *Helmich* proost van Zwarte Water en in 1504 *Seijno van Ittersum* proost van Belhem. In 1510 leefde *Johan van Ittersum Schenck*, en toen in Aug. 1605 Spinola Lingen veroverde, was aldaar Drost en Bevelhebber *Albert van Ittersum*, die, den 7^{den} Aug. 1605 te Deventer gekomen zijnde, met anderen gevangen genomen werd en naar 's Gravenhage gevoerd, alwaar zij door den kriegsraad veroordeeld werden. Na een jaar zittens werd aan *Albert van Ittersum*, door afspraak van zijn broeder *Ernst*, lid der Sta-

ten generaal, zijn vaandel weder gegeven en hem de straf kwijtgescholden; de overigen ondergingen hunne volle straf. In 1666 behoorde de *Oosterhof* aan *Ernst*, in 1771 aan *Willem van Ittersum*. *Oosterhof*, dat van later opkomst is dan *Grimberg*, was thijnspligtig aan de Heerlijkheid *Almeloo*.

OOSTERVEEN, kerspel *Nieuw-Leussen*. De oorsprong van deze Havezathe is deze: *Zweer van Haersolte* kreeg, bij resolutie van Ridderschap en Steden van 7 Sept. 1640 verlot, om het regt van Havezathe van *Deese*, in de buurschap *Emmen*, kerspel *Dalfsen*, gelegen, op eene andere plaats over te brengen. Hier toe verkoos hij *Oosterveen*, gelegen in de toenmalige buurschap *Nieuw-Leussen*, schoutambt *Dalfsen*. Bij zijne vrouw *Johanna van Doornick* verwekte hij zijnen opvolger *Rutger van Haersolte*, die het bij zijn overlijden in 1646 verkreeg. Deze verwekte bij zijne echtgenoot *Elisabeth Margareta van Pallandt* geene kinderen en overleed in 1675. Later is het regt van Havezathe weder verlegd op het erve *Hoijers* of *Nijenhuis*, buurschap *Junne*, kerspel *Ommen*; toen behoorde het aan het geslacht van *Pallandt*. Den 23sten Maart 1771 werd er van verschreven *Adolph Carel* Baron van *Pallandt*. Reeds in 1667 schijnt er van verschreven geweest te zijn *Elbert Antonie van Pallandt*.

OOTMARSUM (Het Huis te), bij de stad van dien naam, welke stad, even als *Goor*, *Delden*, *Ommen* en *Hardenberg*, in 1518 ontman-

teld werd. *Ootmarsum* is reeds vroeg bekend geweest. In 1144 viel hier de slag voor tus-
schen den Utrechtschen Kerkvoogd en Graaf
Otto van Bentheim, waarbij de laatste gevan-
gen genomen en niet ontslagen werd, voor dat
hij zijn slot aan den Bisschop tot een' vrijen
ingang overliet. Het Huis behoorde voorheen
aan de Duitsche Ridders ter balie Utrecht.
Zie hier, wat er Ant. Mattheus fol. 568 van
geboekt heeft:

„ Van den Huse van Ootmarsum.

„ In t jaar ons heren ccccc ende xc so
„ was een eerbaer schiltburtich burger tot
„ oldenseel in t oversticht van Utrecht in
„ Twenthe ende hiet Liffridus en hadde groot
„ goed. Die stichte t huis tot oetmarsum en
„ ginck selve in der orden. Nae wort hy een
„ Bernadyt tot Aduwert. Die greve van Benthem
„ en meer andere Ridderschap hebben daer
„ sint meer toe gegeven en het is an de balye
„ van munster van westphalen Ende dat heeft
„ Dirck van Engehusen ende Sweder Cubbinck
„ gemaect dat het nu behoort an de balye
„ van Utrecht, die er een Commandeur stel-
„ den." Deze Commanderie werd door de
Ridders in de 15de eeuw verkocht voor der-
tigduizend guldens aan *Dirck van der Heijden*,
wiens nakomelingen, tot den grafelijken stand
verheven, er de bestendige bezitters van ble-
ven. Het klooster, op deze plaats in 1290
gesticht, heeft tot de tijden der Reformatie
gebloeid. In 1653 behoorde het aan *Johan*
Diderick van Heijden; in 1754 was er van

verschreven *Jan Sigismund van Heijden*, die als Landdrost van Twenthe in 1769 overleed. Het goed is in het begin dezer eeuw stuksge wijze verkocht en de gebouwen gesloopt.

PAASLOO, onder het schoutambt van dien naam, werd in 1664 ten verzoeken van *Antonie van Haersolte van Herxen, Egede en Toutenburg* tot Havezathe verheven. Bij zijne vrouw *Ernestine van den Boetselaer* verwekte hij zijn' opvolger *Rutger van Haersolte*, die ook *Toutenburg* en *Haerst* bezat. Deze was met *Geertruid van Ittersum* gehuwd en bezat *Paasloo* tot zijn overlijden; in 1703 werd hij opgevolgd door zijn' zoon *Ernst van Haersolte*. Deze kinderloos overleden zijnde, werd *Paasloo* de eigendom van zijn' broeder *Rutger Zweer van Haersolte*, welke in het huwelijk trad met *Ernestine van Haersolte van Herxen* en overleed in 1744. Hun zoon *Rutger van Haersolte* verkocht *Paasloo* aan *Hendrik van Isselmuden*, die met *Anna Elisabeth van Haersolte* gehuwd was. Hij overleed in 1774 en zij in 1779, waarna *Paasloo* aan hun zoon *Jan Antonie Zwier van Isselmuden* van den *Kranenberg* kwam, die, na met *Susanna Gerarda Voet van Winssum* te zijn gehuwd, in 1810 kinderloos is overleden.

PECKEDAM, onder het drostambt van Diepenheim. Den 30sten April 1668 werd hiervan geadmitteerd *Otto de Roode* van *Heeckeren*. In 1697 behoorde het aan *Johan Rabo van Keppet*, Luitenant Generaal, Gouverneur van Luxemburg, Hoofdschout van 's Hertogenbosch

en Postmeester generaal van Gelderland. Hij was gehuwd met *Cornelia Machteld van Lijnden*. In 1741 was er van verschreven *Antonie Sloet*, in 1749 *Joan Albert Sloet*, Drost van Diepenheim en Haaksbergen, en in 1771 *F. G. van Dedem*.

PLATTENBERG, in de bisschops- of achterstraat binnen de stad *Vollenhove* gelegen. Het tegenwoordige huis, dat van lateren tijd is, en zich in niets van andere heeren-huizen onderscheidt, en reeds teekenen van verval draagt, prijkt in den voorgevel met het geslachtswapen van *Sloet*. Op heden behoort het aan den Heer Baron *Willem van Ittersum tot Oosterhof*, wiens vader het reeds, als gehuwd met eene dochter des Heeren van *Plattenberg*, toebehoorde. In 1666 was er van verschreven *Reint Sloet*. In 1731 behoorde het in het geslacht van *Echten*; 22 jaren later was er bezitter van *Lodewijk Arend Sloet*, zoon van den Heer van *Lindenhorst* en de *Haere*, die in 1753 huwde met *Johanna Geertruid Juliana van Sijsama*. In 1783 was er een *Sloet* onder de Edelen van verschreven, denklijk de moederlijke grootvader van den tegenwoordigen bezitter.

POL (den) in het kerspel van *Yhorst*, schoutambt *Staphorst*, hoogschoutambt van *Hasselt* gelegen, voorheen de *Elspers* geheeten. — In de 14de eeuw was deze plaats reeds bekend; vroeger behoorde dezelve aan het adellijk geslacht van *Polman*, welks stamhuis kort bij het dorp *Ruinen*, in de hooge heer-

lijkheid van dien naam in Drenthe gelegen was. Den naam van *den Pol* heeft evenwel dit landgoed van dit geslacht niet erlangd; immers is zulks uit het navolgende niet blijkbaar: Op den Landdag van Ridderschap en Steeden van 1670 verzocht de Kapitein *Gerhard van Raesfelt*, die ten vrouwe had *Geertruid van Doorninck* „ dat het regt van Havezathe „ van het goed Ten Pol, van die Heere Lui- „ tenant Kolonel *Christoffer van Voerst* aan- „ gecoft, moge worden gelegd op seecker by „ syn E gecoft goet in Ijhorst, gen. die *Els- „ pers*; waarop gedelibereert ende mede ge- „ considereert, dat de verlegging van dit „ recht speciaal by Ridderschap en Steeden „ den 2 mei 1667 was toegestaan, voor en „ al eer tegen alsulcke verleggingen resolutie „ is genomen, is te dien aansien by de Hee- „ ren Ridd. naar de gehoorde consideratien „ van de Jonckeren van Sallandt, dat versoeck „ geaccordeert, mits dat niemand int recht „ van de jacht werde benadeelt, ende den „ naam van *den Pol* dit goet van der *Els pers* „ van nu voortaan sal hebben te dragen, „ t welck de Heeren van de Steeden hebben „ aangenomen ad referendum."

In 1750 was er bezitter van *Evert Elbert Antonie van Raesfelt*, welke met *Henrica Arnoldina van Uterwijck* gehuwd was; hun zoon en opvolger *Isaac Reinier van Raesfelt van Heemse* verkocht *de Pol*, aan den, in de staatsgeschillen van Overijssel, des jaars 1776 en vervolgens, zoo bekend geworden' *Johan*

Derk van der Capellen, die er van verschreven werd en in de Ridderchap van Overijssel geadmitteerd; doch daarna, ten gevolge zijner denkbeelden wegens het regt van overstemming, afschaffing der Drostendiensten enz., bij tusschenpoozing geadmitteerd werd en hem het bijwonen der Staatsvergadering ontzegd, doch eerlang hersteld. Zijne bemoeijingen betrekkelijk de Drostendiensten, welke dien ten gevolge werden afgeschaft, deden hem de dankbaarheid van vele opgezeten en van het platte land in dit Gewest dermate ondervinden, dat men hem onder anderen eenen gouden eerepenning, hangende aan eene ketting van hetzelfde metaal, en waarop de navolgende woorden gegrift stonden: „de nijvere landman juicht, zijn vrijheid is hersteld, Capelle zegepraalt op baatzucht en geweld" aanbood. — Uit zijn huwelijk met *Hillegonda Anna Bentinck*, erfdochter van *Anem, Werkeren* en *Wittenstein*, verwekte hij eene dochter, *Anna Elisabeth van der Capellen*, en door haar huwelijk met *Rudolph Christiaan Graaf van Rechteren van Westervoeld* (vader van den tegenwoordigen Gouverneur van Overijssel) kwam *de Pol* in dat geslacht: dezelve verkocht het in 't begin dezer eeuw stuksgewijze, voor ruim dertig duizend gulden. — Bij *den Pol* behoorde een dubbel gestoelte en begraafplaatsen in de kerk te *Ijhorst*, medecollatie in het beroepen van eenen Predikant aldaar, benevens regt van aalstal, brugtol en weggeld over de rivier de Reest. — Een adellijk getimmerte schijnt er

nimmer op bestaan te hebben, dan alleen een zoogenaamde spijker.

POTHOF in de marke van *Anevelde*, kerspel *Hardenbergh*, na volle vijftig jaren raadplegens eerst bij resolutie van Ridderschap en Steden van 1712 voor eene adellijke Havezathe verklaard. — In 1722 behoorde het aan *Gerrit Jacob Blanckvoort*, die met *Maria Judith van der Merwede* gehuwd was.

RANDE, in de mark van dien naam onder de amtmannie *Colmschate*. Het was vroeger een oud kasteel, leenroerig aan de Proostdij van Deventer. Later is er eigenaar van geweest *Willem van Doetinchem*, welke er in 1570 een huis op bouwde. Hij verwekte bij *Johanna Piepenpoor* een' zoon *Willem*, die in het jaar 1624 ten Landdage compareerde, en als toen de vergadering van Ridderschap en Steden verliet, zoo als wij onder *Hagensdorp* vermeld hebben. Deze trouwde met *Johanna van Wees*; hun zoon en opvolger was *Cornelis van Doetinchem*, die *Arnolda van Oldeneel* tot vrouw had. In 1672 hielden de Vorsten van Keulen en Munster zich te Rande op; de toenmalige eigenaar *van Doetinchem*, met nog andere Overijsselsche Edelen, onder anderen *Swaafken*, schaarde zich aan de zijde des vijands. — In 1680 werd aan deze Havezathe eerst bepaaldelijk Havezathesregt door Ridderschap en Steden toegekend. — In 1725 was er van verschreven *Christoffer Daniël van Coevorden*, en aan dit geslacht schijnt het reeds vroeger behoord

te hebben, zoo als zulks later is gebleken, dat hetzelfde er eigenaar is van gebleven.

RECHTEREN, in de mark van *Rechteren* en *Millingen*, kerspel *Dalsen*, van elders genoeg bekend. Wij vermelden alleen, dat de bezitters daarvan vroeger onder de magtigste Ede-len konden gerekend worden, die, uit hunne versterkte kasteelen, bij elke gelegenheid de op- en ingezetenen grooten moedwil en overlast aandeden. Na vroegere lotsverwisselingen was het in handen van *Karel van Gelder*. In het begin van Mei 1584 gaven Koen van Steenwijks knechten, 40 man sterk, *Rechteren* aan den Spaanschen Hopman Taxis over, die het tot in Junij 1586 inhield. In 1591 werd het Slot of Kasteel, door een verdrag met den eigenaar, ten eenenmale ontmanteld. *Adolf van Rechteren*, gehuwd aan *Lucia van Reede*, wier afbeeldsels, met andere portretten, zich alnog op den huize *Rechteren* bevinden, was Heer van *Bredenhorst*, en werd in naam van Philips den tweede, in 1581 met *Rechteren* beleend. In de Roomsche tijden was bij *Rechteren* eene kapel, staande ter begeving van den Heer, welke mede de begeving had der drie daarin gevestigde vicarijen, aan onze Lieve Vrouwe, den heiligen Gregorius, Theobaldus, den heiligen Antonius en den Evangelist Johannes gewijd; het erfmarkenrigterschap van Dalmsholt is aan deze Havezathe verbonden.

RELAER, in de marke van *Linderte*, kerspel *Raalte* gelegen. In, 1654 was er riddermatig

van *Joon van Echten*, in 1667 *Gerhard van Echten*. Den 3^{den} Maart 1783 werd er van geadmitteerd *Jasper Gerrit van Iltersum*.

RHAAN, in de marke van *Eelen* en *Rhaan* was een leen van *Keppel* en oudtijds een versterkt kasteel; in 1433 behoorde het aan *Frederik van Heeckeren*, genaamd van *Rechteren*, die met . . . van *Polanen* gehuwd was; hun zoon *Zeger van Rechteren*, genaamd van *Voerst*; volgde hen op. Zijne vrouw was *Anna van Bevervoerde*; hij verkocht het aan *Reinier van Coevorden*, Drost van *Drenthe*. — *Rhaan* werd in 1606, nevens *Schulenburg*, door den vijand ingenomen. — In 1760 was er riddermatig van *A. H. C. Graaf van Rechteren*; later is het gekomen aan *Munckhausen*, en ten laatste aan *W. R. W. van Heeckeren*, wiens eerste vrouw was *E. C. van Pappenheim*, dochter van *L. H. C. van Pappenheim* en *A. C. van Munckhausen*.

RHEMENSUISEN, in de stad *Vollenhove*, hendaags niet meer dan eene loods of schuur. Het geslacht *Rhemen* is er sedert onheugelijke tijden van verschreven. *Ida van Rhemen*, dochter van *Lubbert van Rhemen*, huwde in 1438 met *Herman van Diepenbroeck*; de huwelijksvoorwaarden zijn nog in het oorspronkelijk aanwezig. — Een ander *Lubbert van Rhemen* wordt genoemd in den slag, welke voorviel in Junij 1580, bij den *Hardenberg*; ofschoon hij den Graaf van *Hohenloo* twaalfhonderd ruiters had toegezegd, verscheen hij er slechts met driehonderd. In 1664 was er van ver-

schreven *Steven Gerhard van Rhemen*, in 1705 *Gerrit van Rhemen Junior*. In 1735 den 17 Maart werd er van verschreven *Gerrit Jan van Rhemen*, die Scholtus was van IJsselham, Paasloo en Oldemarkt. Een ander van genoemd geslacht werd onder de Ede-len op den Landdag van 1783 geadmitteerd.

ROLLECATE, tusschen *Twee Nijenhuisen* en de stad *Vollenhove* gelegen. — *Johan van Isselmuden*, Drost van Vollenhove, die van 1604 tot 1674 leefde, bezat deze Havezathe; zijne vrouw was *Agnes van Essen*. — Omstreeks 1720 was er een andere *Johan van Isselmuden* Heer van; hij was gehuwd met *Theodora van Essen*; uit dit huwelijk verwekte hij eene dochter *Theodora Margriet* genaamd, die, door haar huwelijk met *Gijsbert Willem van Dedem*, deze Havezathe in dat geslacht overbragt. Na zijn overlijden in 1767 was er zijn zoon *Coenraad Willem van Dedem* bezitter van; hij trouwde met *Susanna Leonora de Vos van Steenwijk*. Hij overleed in 1816 en zijne vrouw eenige jaren later. Zijn zoon *Willem Jan van Dedem*, de stichter der Dedemsvaart, en daarom de hoogste ridderorde waardig, liet *Rollecate* kort na zijns vaders overlijden afbreken, en bouwde van deze afbraak het landgoed in den Rouveenschen Huls, aan hetwelk hij den naam van *Rollecate* hechtte. Reeds in vergevorderden leeftijd slijt dit zeldzaam genie zijne dagen vergeten daarhenen. Hij, die om zijne daarstelling van zulk eene uitgebreide en reeds bloeiende kolonie, de

Dedemsvaart, een beter lot waardig was, ondervond in droevige mate, dat de ondankbaarheid groot is onder de menschen. De nakomelingen zullen hem in gezegende nagedachtenis houden.

RUTENBERG, in de marke van *Ankum* en den *Vos*, kerspel *Dalfsen*, leenhoorig onder de leenkamer, het laatst toebehoord hebbende aan Vrouwe *Famars*, in leven vrouw van den Aalshorst. Het was een der oudste sloten in Zalland. In 1328 behoorde het aan den Graaf van Bentheim; deze droeg het leen daarvan over aan die van het geslacht *Rutenberg*; niet lang daarna schijnt het, even als de meeste andere sloten, te zijn afgebroken. In 1389 werd het, met voorkennis der drie hoofdsteden, door *Egbert Hake* weder opgebouwd. In 1400 behoorde het aan *Diderick van Rutenberg*, die door zijnen zoon *Reinier* werd opgevolgd; deszelfs zoon *Frederik van Rutenberg*, gehuwd aan de erfdochter van den Heer van *Zuthem*, beloofde in 1442 *Rutenberg* niet te zullen versterken. Bij zijn overlijden volgde hem zijn oudste zoon, mede *Frederik* genaamd, in het bezit. Hij was gehuwd met *Agnes van Broekhuizen* en verwekte bij haar eenen zoon en eene dochter; de zoon *Adolf* volgde hem op, deze komt voor met *Steven van Rutenberg Brandsoen*, in den reeds door ons vermelden brief van 1477. Bisschop *Frederik van Blankenheim* gaf op Sint Bonifacius avond 1418 aan *Pelgrim van Rutenberg* het Schoutambt van

de kerspelen *Blanckenham* en *IJsselham* „mit-
 „ ten ten Borch vrede in den Hamme mit al-
 „ len horen toebehoor,” mits als pandpen-
 ning gevende vijftig olde Francrijksche schil-
 den. In 1423 werd hij Drost van Vollen-
 hove; zijne dochter *Margaretha* werd kloos-
 terzuster te *Dicninge*. De zoon van *Adolf*
van Rutenberg overleed kinderloos en liet *Ru-*
tenberg na aan zijne zuster, die met *Johan*
van Twickelo van Eerde gehuwd was. Bij
 zijn overlijden in 1545 verkreeg hun zoon,
Jasper van Twickeloo, den *Rutenberg*; eene
 eeuw later komt als Heer van *Rutenberg* voor,
Jan van Brandenburg, zoon van *Allard van*
Brandenburg, Scholte van Hasselt, die om
 eene nederlaag, begaan aan Frederik Bloemert,
 der stad van Hasselt balling werd. Hij was
 gehuwd met *Raesfelt*, dochter van *Gosen van*
Raesfelt, Drost van Twenthe, die in 1580
 Heer van *Rutenberg* wordt genoemd. Hunne
 dochter huwde aan *van Echten*. In 1654 was
 er van verschreven *Reint van Echten*; uit dit
 geslacht is *Rutenberg* gekomen in dat van
Sloet. In 1745 was er Heer van *Jan Arend*
Sloet; door huwelijken is het vervolgens ge-
 komen in het geslacht van *Fridagh*; na het
 overlijden van den Heer *Lucas Geerling van*
Fridagh is de Havezathe verkocht en het
 huis gesloopt. Het tegenwoordige huis is se-
 dert een twintigtal jaren geheel nieuw opge-
 bouwd. Van het aloude uitgestorvene adellijk
 geslacht van *Rutenberg* leefde een ander *A-*
dolf van Rutenberg; hij overleed als Proost

van Sint Maria te Utrecht den 6 September. In 1475 huwde *Egbert Hake van Rutenberg* met *Lijsbeth van Aemstel van Mijnden*. Aan het geslacht van *Rutenberg* stond de beëiging van Sint Eligius altaar in de Broerenkerk te Utrecht. Tot de regten van *Rutenberg* behoort onder anderen ook het Erfmarkenregterschap der Rosengaarder marke.

Reeds in 1539 komt *Gosen van Raesfelt van Rutenberg* voor als Drost van Twenthe; het kan zijn dat hij in 1580 nog leefde en die waardigheid bekleedde: zeker is het, dat in eerstgemeld jaar een *Gosen van Raesfelt* als Drost van Twenthe leefde, en dit komt ook overeen met het volgende. In het gehucht *Beckum*, een buurschap onder de gemeente *Hengelo*, alwaar thans het boerenêrf *Altena* ligt, stond, in het eerstgemeld jaar 1539, een kasteel of slot, toebehoorende en bewoond wordende door een Edelman, *Jan van Beckum* genaamd, die eene ongehuwde zuster, *Maria* genaamd, had; hij zelf was gehuwd aan eene uit het adellijk geslacht van *Wirdum*, *Ursel* geheeten; deze en hare schoonzuster *Maria* ondergingen op den 13 November 1544 den vuurdood, als beschuldigd van Doopsgezindheid. *Gosen van Raesfelt*, Drost van Twenthe, als de naaste in den bloede van den kinderloozen *Jan van Beckum*, wordt verdacht gehouden van tot den dood dier beide geloofsheldinnen het zijne te hebben toegebracht. Het treurig uiteinde van deze vrouwen is roerend bezongen door den Heer Ba-

ron Sloet tot Oldhuis, en opgenomen in een der jaargangen van dezen Almanak; ook is hetzelfde op nieuw geboekt door den eerwaarden *Blaupot ten Cate*, in zijn voortreffelijk werk, Geschiedenis der Doopsgezinden, in Groningen, Overijssel en Oost-Vriesland, 2de deel bladz. 2 en volgende.

SAASVELD, eertijds *Satersloo* genaamd, gelegen in Twenthe. Het geslacht van dien naam, voerende tot wapen eenen rooden bok op een wit veld, is een der oudste adellijke geslachten van Overijssel en Drenthe; volgens een opstel in dezen Almanak zoude hetzelfde gesticht zijn in 1014 door *Adriaan van Rhede* en *Julia van Goor*. Zeker gaat het, dat in 1145 leefde *Jacob van Satersloo*. In 1258 was *Herman van Satersloo* Drost van Drenthe; volgens Heda en Pontanus werd *Satersloo* door Bisschop Jan van Arckel in 1360 verwoest, dewijl de bezitters het omliggende land met strooperijen verwoestten en verontrustten. Hij hield hen eerst in toom, door het stichten van een blokhuis in de nabuurschap, waardoor zij genoodzaakt werden in verdrag te treden; een der voorwaarden van hetzelfde was, dat het huis geslecht moest worden, waarna ook het blokhuis afgebroken werd. Door het huwelijk van *Soldalina*, eenige erfdochter van *Geert van Saasveld* en . . . *Klenke*, met *Berend van Reede*, anno 1385, ging *Satersloo* in het geslacht van *Reede* over. Hun zoon *Hendrik van Reede*, bezat het daarna, en verwekte bij zijne vrouw, eene dochter van

Goert van Thijs, zijn' opvolger *Goert van Reede*, welke met *Jutte van Rutenberg* huwde. Uit dit huwelijk is *Adriaan van Reede*, die *Lucia*, dochter van *Johan van Goor van Heel* en *Johanna van Montfort* tot vrouwe had, geboren. Hij was het, die den 10 Julij 1591 door de Zwolschen gevangen werd: hun zoon *Goert van Reede*, die in 1516 geboren en in 1585 overleden is, was gehuwd met *Geertruida van Nijenrode*, en lieten *Saasfeld* na aan hunnen zoon, *Frederik*, die *Anne van Duras* weduwe *Enatten*, tot vrouw had verkreeg Amerongen. Hun zoon *Gerard van Reede* huwde in 1609 met *Maria van Wijte tot Herner*, en verwekte bij haar *Joachim van Reede*, die met . . . *Spies van Heinsberg* huwde. Hun zoon *Gerard Adriaan van Reede* die met . . . , *Drost* gehuwd was, is waarschijnlijk de laatste van dit geslacht geweest, die *Saasfelt* heeft bezeten; in het laatst der 17de eeuw behoorde aan het geslacht *Droste Vissering*.

SCHEER (De), ook wel de *Groote Scheere* genoemd, gelegen in de marke van *Holthème*, kerspel *Hardenbergh*, op de grens van *Drenthe*. In vorige tijden stond hier een versterkt kasteel, dat, even als *Gramsbergen*, door *Rabenhaupt* is ontmanteld geworden. *De Scheer* heeft overigens eenige vermaardheid verworven, door het alhier op den 5 Julij 1672 gesloten verdrag tusschen *Christoffel Bernhard van Galen*, Bisschop van *Munster*, welke er zijn hoofdkwartier gedurende het beleg van

Coevorden gevestigd had, en Ridderschap en Steden, de Staten van Overijssel, waarbij de laatsten aan den Bisschop van Munster, de geheele Provincie van Overijssel overdroegen. In 1591 behoorde *de Scheer* aan den Edelman *Jan van Steenwijk*, welke verdacht werd gehouden met den Spanjaard te heulen, tijdens het beleg voor Coevorden door Prins Maurits, welke ook alhier zijn hoofdkwartier was houdende. Maurits liet al het schoone geboomte om *de Scheer* en om het adellijke huis van *Jonker Herman van de Camp*, *Clooster* genaamd, en op Drentsch gebied afhakken. In 1642 behoorde het aan *Johan Godfried van Ense*, welke het nog in 1662 bezat, wordende toen bij Resolutie van den Magistraat van Campen van den 6 Februarij, vereerd met een glas in het huis *de Scheere*. Tegenwoordig behoort het aan den Heer *Sandberg*. De Heer is Unicus Collator van Dalen in Drenthe. — De Hof van Dalen was reeds in de 11de eeuw bekend, waarvan het geslacht van de Graven van Dalen den naam aangenomen heeft.

SCHERPENZEEL, alias *den Kolck* onder het Rigteramht *Kedingen*. In 1668 was hiervan riddermatig *Jan van Coevorden*.

SCHOONHETEN, in de marke van *Heten*, kerspel *Raalte*, op den 8 November 1633 als leen der Provincie aangenomen en bij resolutie van Ridderschap en Steden van den 25 April 1661 voor Havezathe erkend. In 1633 was er bezitter van *Hendrick Bentinck*, Drost

van Salland, die, bij *Elsebe van Ittersum, Eusebius Burchard Bentinck* verwekte; deze huwde met *Anna Coenders*, een adellijk geslacht uit de Ommelanden; doch bij zijn kinderloos overlijden verkreeg zijn broeders zoon, *Eusebius Bernard Bentinck, Schoonheten*; hij huwde met *Lijsbeth van Brakel* en liet het na aan zijnen zoon *Willem Bentinck*, welke met *Anna Agnes Bentinck* huwde en bij haar *Berend Hendrick Bentinck* verwekte, welke *Schoonheten* na hem bezat en in 1772 overleed. Deze verwekte bij zijne vrouw, *Bonne Elisabeth de Tertre, Volkier Rudolf Bentinck*, die met *Henriette Geertruid van Haersolte van IJrst* gehuwd is. Volgens *J. F. Willems*, in het *Belgisch Museum* 1841 4de aflevering bladz. 426, behoorde aan de doorluchtige en magtige familie *Bentinck und Lerordt zu Lerordt*, wier leden stem hadden in het Duitsche Verbond voor de Fransche omwenteling, een oud versterkt kasteel of foedaalhuis meest met leemsteen en in de zon gedroogd in het dorp *Limbrecht*, hetgeen van dit kasteel zijnen naam ontleende.

Oude Deventer Munt.

Zilveren munt van Deventer, omstreeks het jaar 1040 geslagen, door den Duitschen Keizer HENDRIK (waarschijnlijk den derden van dien naam) die, volgens den geschiedschrijver HEDA, het muntregt en de tollën, welke hij te Deventer bezat, aan den Utrechtschen Bisschop BERNULPHUS schonk, omtrent het jaar 1040.

In de Beschrijving der Bisschoppelijke Munten en Zegelen van Utrecht, door FRANS VAN MIERIS leest men, pag. 165: „Keizer HENDRIK III gaf in het jaar 1046, nevens de stad Deventer, ook het muntrecht en den tol aan BERNULPHUS Bisschop van Utrecht.” Van dezen Bisschop vindt men in opgemeld werk eene munt, te Deventer geslagen, afgebeeld op plaat III n° 4.

Ook de kundige Numismaat LELEWEL, in deszelfs werk, ten titel voerende: „Numismatique du moyen age:” pag. 192 en 216, 3^e deel, maakt gewag van de Bisschoppelijke munten van BERNULPHUS, omstreeks 1049 te Deventer geslagen.

Het blijkt dus, dat de munt (waarvan eene

naauwkeurige afteekening hier nevens gaat) te Deventer geslagen is vóór het tijdstip dat de gezegde Keizer het muntregt aan BERNULPHUS afstond, het zij dan, ingevolge HEDA, omstreeks 1040, of wel 1046, zoo als VAN MIERIS vermeldt.

Het opgemelde muntje is zeer goed geconserveerd, weegt 1 wigtje en 2 korrels en bevindt zich in de verzameling van den Kolonel DE ROIJE VAN WICHEN te Nijmegen, aan wien wij deze mededeeling te danken hebben.

Het omschrift is *Heinricus Imperato*. En in het midden eene hand, waar nevens REX.

Aan de keerzijde: DAVANTRIA.

OUD NEDERLANDSCH MUNTSTUK.

Onder eenige muntstukken, thans ter waarde van vijf en twintig Cents, en vroeger genaamd *Zesthalven*, ontving ik in het vorig jaar, het muntstuk, waarvan de afteekening hiernevens staat.

Zij vertoont de juiste grootte, zijnde de dikte van dat muntstuk gelijk aan die van eenen zoogenaamden *Zesthalf*; hetzelfde weegt een *Engels en zesentwintig azen*, of 2 wigjes $8\frac{1}{2}$ korrel, en, het zilver zijnde van vijf penningen, zoo is het nu waardig geschat *twaalf en een halve Cent*.

Dat muntstuk is veel afgesleten en daardoor het afdruksel van de stempels, op eenige plaatsen, zeer onduidelijk; zelfs is het geschon- den door een gaatje, doorendoor geslagen van de zijde, waarop het borstbeeld staat, hebbende waarschijnlijk reeds gediend tot sieraad aan eenen horologie-ketting, gelijk zoo iets meer in gebruik was, toen ook fraaije ducats werden voorzien met zilveren stift en dito lus of ∞ , om te dienen tot knopen aan broeken van schippers of andere lieden, maar hetgeen

tegenwoordig zeer weinig meer, of, althans hier, bijna in het geheel niet meer plaats vindt.

Dat muntstuk vertoont op de eene zijde het borstbeeld van eenen geharnasten man, die om het hoofd eenen krans draagt, zijnde de Nederlandsche spreuk: *Eendragt maakt magt*, het omschrift door de woorden: *Concordia res parvæ crescunt*. Op de andere zijde staat het zinnebeeld der Veréénigde Nederlandsche provinciën, zijnde *zeven pijlen tot één bundel te zamen gestrikt*, omgeven met lofwerk of andere versiering, en daaromheen het rand-schrift: *Moneta Belgica. Gel(ria) 1586*, dat is: *Nederlandsche munt. Gelderland 1586*. Het valt alzoo niet te betwijfelen, of dat muntstuk is van Nederlandschen oorsprong, en ten voormelden jare in de provincie *Gelderland* geslagen.

Nader gedaan onderzoek heeft ook aangetoond: dat op dit muntstuk staat het borstbeeld van ROBBERT DUDLEY, *Graaf van LEICESTER enz.*, als Gouverneur, Kapitein Generaal der Veréénigde Nederlandsche provinciën, en die, bij ordonnantie gedagteekend binnen *den Haag* den 4 Augustus 1586, en betreffende de munt, muntslag enz. in de Veréénigde Nederlanden, bepaalde onder anderen hetgeen volgt:

art. XXXVIII.

„ Ende aengaende de silvere munte, sal ge.
„ slagen werden eenen silveren penningh, ge-

„ naemt Nederlantsche Reael (1), van seven
 „ stucken ende negen vier en 't sesticste dee
 „ len van een stuk in de snede in 't Troysche
 „ marck, houdende in alloye tien penningen
 „ fyn silvers, ter remedie van een Engelsche
 „ in ghewichte ende een greyn in alloye op 't
 „ marck werks sonder meer, die cours ende
 „ ganck sal hebben tot 11 gul x stuy.

art. XXXIX.

„ Item, sullen werden gemunt halve, vyfde
 „ deelen en thiende deelen derzelver Reael van
 „ ghelycken alloye ende van snede na advenant.
 „ Item, twintichste deelen derselver in harde
 „ materie, mitsgaders die vyftichste deelen,
 „ die genaemt sullen werden stuyvers, alle
 „ corresponderende in rechter weerde op ten
 „ voorsz. heelen Reael, ende sullen nae advenant
 „ van die cours ende ganck hebben te weten:

„ de halve tot 1 gul v st.
 „ de vyfde deelen tot . . x stuyv.
 „ de thiende deelen tot . v stuyv.
 „ de twintichste deelen tot 11½ stuyv.
 „ de vyftichste deelen tot . 1 stuyv. (2)

Dit een en ander leidt tot het besluit: dat

(1) *Reael* of *Reaal*, een Spaansch woord (*real*), hetwelk afstamt van het latijnsche woord *regalis*, en *koninklijk* beteekent. Hetzelve beduidt meer dan eene soort van gouden munt: zie Algemeen Noodwendig Woordenboek der Zamenleving, op het woord *REAAL*.

(2) Zie Groot Placaatboek Deel I pag. 2637.

het bovenbedoelde muntstuk het *twintigste deel* van den *zilveren Nederlandschen Reaal* is, en bekend onder de benaming van *stooter*; want, ook in den beeldenauer of het figuurboek, behoorende bij de publicatiën der Staten Generaal der Veréénigde Nederlanden, d.d. 21 Juli 1622 en 12 Augustus 1626 (1), komt voor de *stooter*, in de provincie *Holland* 1586 geslagen (2), in 1622 en 1626 waardig 2 st. 8 penn., en opgenomen onder de penningen toen voor payementen gehouden en verklaard.

De afbeelding van dien *Hollandschen Stooter* komt bijna volkomen overeen met de hier nevens gevoegde afteekening van den *Gelderschen Stooter*; doch geene afbeelding van eenen *Nederlandschen Stooter*, geslagen in *andere* provincien dan *Holland*, wordt aangetroffen in het voormeld figuurboek; terwijl aldaar wel voorkomt het afbeeldsel van het *rijftigste deel* (3), ja zelfs! van het *honderdste deel* (4) van den *Nederlandschen Reaal*; zijnde het eerst bedoelde de *stuiver in 1595 in Vriesland*, en het laatst bedoelde de *halve stuiver in 1595 in Overijssel* geslagen, op welke muntstukken echter een *versierd kruis* staat, in plaats van het borstbeeld van *Graaf LEICESTER*, die met

(1) Zie Groot Placaatboek Deel I pag. 2798 en 2814.

(2) — — — — — » — 2871 de derde figuur van onder.

(3) — — — — — » pag. 2873 onder aan.

(4) — — — — — » — 2874 onder aan.

schande en onder zware beschuldigingen den Nederlandsche bodem moest verlaten (1).

Uit het vorenstaande blijkt alzoo: dat de *Stooter* in vroeger tijd niet was de fictieve waarde van vier en twintig penningen, gelijk wel in later tijd, maar dat de *Stooter* daadwerkelijk is geweest een muntstuk, geslagen *in meer dan ééne provincie* der Veréénigde Nederlanden, ten gevolge der ordonnantie des *Graven van LEICESTER*, d.d. 4 Aug. 1586. — Doch *Stooters* of twintigste deelen van den zilveren Nederlandschen Reaal, *zoo als* de bij mij aanwezige *Geldersche Stooter*, en de reeds aangehaalde *Hollandsche*, zullen denkelijk niet meer geslagen zijn *na* het gebeurde in 1587, betreffende den *Graaf van LEICESTER*, die reeds met het einde van Slagtmaand 1586 (2) naar *Engeland* was vertrokken.

J. M. V. R.

ZWOLLE Juni 1845.

(1) Zie Algemeen Noodwendig Woordenboek d'r Samenleving, op het woord DUDLEIJ (-ROBERT).

(2) — WAGENAAR, Vaderlandsche Historie, 8^e Deel, pag 187.

OIRPHEDE-BOEKEN.

De zaak, welke door *oirphede*, *oirfede*, *oervede*, *orfede* enz. wordt uitgedrukt, is duidelijker, dan de afleiding van het woord. Over het algemeen kan men zeggen, dat het een verzoeningseed was, waarbij men alle vijandschap afzwoer, hetwelk bijzonder door diegenen gedaan werd, welke in de gevangenis gekomen of gestraft waren en los gelaten werden, zoo dat zij plegtig beloofden, zich over hunne gevangenis of straf niet te zullen wreken. WACHTER, in zijn *Glossarium Germanicum*, op het woord *Urfede* meent, dat het zamengesteld is uit *ur*, het bijwoord van tijd, hetzelfde als *vor*, dus *pristina inimicitia*. Van den inhoud des eeds, waarbij men verklaarde, alle *troegere vijandschap* af te leggen, zou de eed zelf dien naam hebben verkregen. Anderen anders. NIJHOFF, *Gedenkwwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, II bl. 172, meldt het volgende.

„ Het voorzetsel *oer*, *oor*, *or*, *ur* hetzelfde
 „ zijnde als ons *ver*, en, even als dit, in
 „ vele zeer verschillende beteekenissen voor-
 „ komende, heeft daaronder ook de kracht,
 „ dat het, met sommige werkwoorden en de

„ daarvan afgeleide, verbonden, even als ons
 „ *on*, aan die woorden eene juist tegenover-
 „ gestelde beteekenis geeft van die, welke zij
 „ zonder deze verbindtenis hebben, zoo dat
 „ b. v. *verbieden*, *verachten*, *verleeren* het
 „ tegenovergestelde uitdrukken van *bieden* of
 „ *gebieden*, *achten*, *leeren*. — Blijkbaar moet
 „ men het hier op dezelfde wijs nemen en
 „ dan zal het woord *oervede*, uit *oer* en
 „ *veede*, in zijne eerste beteekenis, te kennen
 „ geven het afleggen van *veede*, van die wrok
 „ en openbare vijandschap, welke in de mid-
 „ deleeuwen, toen ieder weerbare, door al-
 „ lerlei gewelddadigheden, door moord, brand
 „ en roof, zich zelven regt meende te mogen
 „ verschaffen en zulks ook dagelijks straffe-
 „ loos geschiedde, tot gedurige kleine oorlo-
 „ gen aanleiding gaven. — Maar verder wordt
 „ het woord *oervede*, *orsede* of *urfehde* ook
 „ gebruikt, om uit te drukken de bezworen
 „ of met handslag bevestigde *belofte en waar-*
 „ *borg* van, met aflegging van alle wraak en
 „ vijandschap, den vrede te zullen bewaren,
 „ bijzonder dien eed, bij welken zij, die uit
 „ gevangenschap ontslagen werden, zich ver-
 „ bonden, wegens dezelve en het leed, dat
 „ zij daarbij mogten ondervonden hebben,
 „ geen wraak te zullen oefenen noch deswege
 „ de wapenen te zullen opvatten." enz. De
 namen dergenen, die zich door zulk eenen
 eed of belofte met eene regering verzoenden,
 werden in een boek geschreven, hetwelk het
Oirphedeboek genoemd werd. Uit het Zwol-

sche geeft DUMBAR, *Anal.* II bl. 399—408 voorbeelden van het jaar 1416 op. Men zie voorts den *oirphedebrief*, door EVERT VAN ESSEN in 1380 gegeven, in *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer*, bl. 559, MATHEUS, *Anal.* I bl. 452, WINHOFF, *Landrecht van Overijssel* door DE CHALMOT bl. 303, 304, en anderen.

In het archief der stad Deventer bevinden zich nog vier wel bewaarde *Oirphedeboeken*, gelijk ook DUMBAR, *Kerk. en Wereldl. Deventer* I bl. 56 meldt. Het oudste begint met het jaar 1372, maar bevat ook nog andere zaken, die met het doen van *oervede* in geene betrekking schijnen te staan (1). Hierin

(1) Wanneer Deventersche burgers buiten de stad gestorven waren en goederen hadden achtergelaten, werden deze goederen aan de opgekome ne erfgenamen door tusschenkomst der Regering bezorgd, onder verband van hunne bezittingen, indien nadere erfgenamen opkwamen. Zoo vindt men namen genoemd van personen, die overleden waren te *Bergen* in Noorwegen, te *Lübeck*, te *Elbing*, te *Koningsbergen*, te *Dantsig*, te *Riga*, te *Kalundborg*, te *Kopenhagen* enz., een bewijs van de uitgebreide handelbetrekkingen in dien tijd. B. v.
 » dat is te weten in den jare ons heren m. iij en een
 » des dinxdays na laetare onse stad screef tot Stocks-
 » holme omme begheerte Ermgharden haversacks wyf en
 » truden oerre dochter, en die selven makeden mech-
 » tich tydeman scheving tot eysschen tot hoerre behoef
 » alsulic guet also marquart ter cluzen ermgharden wit-
 » like soene, die voer den zwenen (Zweden) bleef, achter
 » leet en die selven ermghard en trude hoer dochter, mit
 » wolter den coster die selver truden man loveden onse
 » stad tontheffene ofte daer namaninge of ansprake on-
 » ser stad af queme, en daer voer hebben sie onser

vindt men de namen dergenen, die vijanden der stad geworden waren, later meestal doorgehaald, waarschijnlijk nadat zij zich verzoend hadden, gelijk op andere bladzijden ook weder namen genoemd worden van personen, omtrent welke aangeteekend staat, dat zij zich hadden verzoend. Voorts vindt men opgeteekend eenige feiten, tegen de stad gepleegd, b. v. 1372: „ dit is te weten, dat willem ter „ latmer binnen onser stad lach omme be- „ schuddes (1) wegen en verspiede eyn deel „ spex, dat die heer van vyanen hadde laten „ copen binnen onse stad en reed uyt onse „ stad en halp dat spec nemen op den ysel- „ stroem, daer sine hulper to weren Herman „ van weselsbergen en Godiken van hokeren."

In het tweede boek vindt men lange lijsten van personen, die vijanden van Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM en den Postulaat RUDOLF VAN DIEPHOLT, van het Sticht, en van de Stad Deventer geworden zijn, van hen, die zich verzoend en *oervede* gedaan hebben, dikwijls ook hunne ontzegbrieven of oorlogsverklaringen. Zie hier een der kortsten.
„ Wetet alle die ghene, die wonachtich zint „ in den stichte van utrecht ende in der „ heerscap van diepenhem dat wy ioh. en

» stad gesat dat erve en hus in polstraet daer die selve
» Ermghard nu ynne woent, up den hurinc van der
» steghelen die ghiet van polstraet in assenstraet.

(1) *Beschudden, beschutten.* KIT.

„ boldewin van bronchorst brodere basterde
 „ uwe vyanden wesen wilt ende ontseggen u
 „ mit desen brieve en allen den ghenen die
 „ wi op u veden mogen, om zaken willen
 „ die wi te segghen hebben up heren fredere
 „ rike van blanckenheim biss. tutrecht ende
 „ op zine ondersaten, uytgeseget berende van
 „ rede, brune van hederike, brune van den
 „ lare, johanne ende gheerde van den tye
 „ broedere, johanne den roden, aernde zwe-
 „ dere en dyrike van warmele broedere, al-
 „ berte van gherner, johanne necke, pelgrim
 „ sticke, aernde sticke en andriese belleman,
 „ ende willen onse ere des wal thegen u ver-
 „ waert hebben. Ghescr. onder minen segel
 „ iohans vors. des ic boldewin vors. op dese
 „ tyt mede bruke beneden op spacium des
 „ briefs gedruck.”

Maar van het jaar 1432 af wordt het *Oirphedeboek* ook een geregeld en niet afgebroken register van personen, die in de gevangenis gezeten hadden om het een of ander delict, en daaruit ontslagen werden, het zij nadat hunne onschuld was gebleken, het zij nadat zij straf ondergaan hadden. Deze delicten bepaalden zich tot rumoer maken in huizen of op straten, vechterijen, oplichting, dieverijen, overspel enz. welke niet met den dood gestraft werden. Dikwijls ging er verbanning mede gepaard, en eer zij ontslagen werden, deden zij *oervede*, d. i. de plegtige belofte of eed, van hetgeen zij geleden hadden niet te zullen wreken, gelijk boven ge-

zegd is. Het formulier was ten tijde van Bisschop DAVID VAN BOURGONDIE het volgende.

„ Dat ghy nummer doen en sullen mit
 „ Ruyn (1) noch mit Raide noch mit dade
 „ heymelick noch Apenbair noch mit geenre-
 „ ley saken tegen unsen genadigen here david
 „ van bourgoen Bisscop tot utrecht, noch te-
 „ gen synen nakomelingen Bisscoppen Tutrecht,
 „ noch tegen dat gemeene Stichte van utrecht,
 „ noch tegen gene steden noch stad des ge-
 „ stichts van utrecht, en mit namen nyet te-
 „ gen die Stad van deventer, noch tegen
 „ Burgemeesteren Scepenen ende Raid der stad
 „ van deventer noch tegen burger en onder-
 „ saten der stad van deventer, soe waer die
 „ geseten syn, noch tegen oir guede, soe
 „ waer die gelegen syn, en mit namen noch
 „ tegen diegene die sye verdedingen willen.”
 Later werd er voor in de plaats gesteld: tegen
 „ Key. Ma^t, Syne Ma^t ondersaten en verwan-
 „ ten.” enz.; in 1592 alleen „ tegen die Stad
 „ Deventer noch tegen derselver burgeren” enz.

Deze registers, welke tot het jaar 1650 loopen, ofschoon er in de laatste jaren niet meer opzettelijk gemeld wordt, dat er *oeruede* gedaan is, maar de aantekeningen formele vonnissen zijn, geven een getrouw bericht van

(1) *Ruynen*, *oor-ruynen*, *roenen*, *ruenen*, bij KILIAN, *in aurem dicere*, *in het oor fluisteren*, gelijk bij MELIS STOKER

l'erraders, *smekers* ende *oeralekers*
Runners ende *plumestrekters*.

de wijze, op welke toen de politie en de correctionele justitie werd gehandhaafd. Uit de groote menigte zullen wij slechts eenige proeven mededeelen, die evenwel nog eene vrij groote plaats innemen.

1434. Item des vridages na vincla petri reynner becker van trieht, die in der stad stock geseten hadde, omme dat he mit heggenmunten (1) omme gegaen hadde, heeft oirverde gedaen in forma meliori.

(1) *Haegh-munte, numisma reprobatum*. KIL. *slechte munt*. In dit zelfde jaar » op sinte peters avent ad » vincula'' werd over den muntmeester van Batenburg gerigt gehouden, door het koken in eenen ketel. *Alm.* 1840. bl. 92. Het is hier geene ongeschikte plaats, om over dit geval de aanmerking van den Hoogl. SERRURE te Gend over te nemen (*Revue de la Numismatique Belge* II p. 169, bij gelegenheid van een verslag der jaargangen van den *Overijss. Almanak* en bijzonder der mededeeling van den Hr COST JORDENS in 1840) » Hetgeen moeilijker » te verklaren is, is, dat een muntmeester van den » Heer van Batenburg te Deventer geëxecuteerd is. Het » schijnt, dat die ongelukkige niet gevonnisd konde » worden dan door zijn eigen Heer. Was hij wellicht » niet meer in zijn dienst ten tijde zijner arrestatie en » veroordeeling? Bijna alle kleine Heeren in de Nederlanden volgden in hunne munt het modèl van die der » Hertogen, Graven en Bisschoppen, opdat zij zich met » deze konde vermengen en op die wijze eene meer » uitgestrekte circulatie hebben. Maar dikwijls was die » munt van een minder gewigt of van een lager allooi » dan die, welke tot modèl had gediend. Van daar zware » klagten en strenge ordonnantiën tegen die heerlijke » munten, welke het volk met den naam van valsche » munt bestempelde. Die der Heeren van Batenburg » was vooral in bijna al onze provinciën uitgekreten.

1440. Tomas johanssoen en alyt syn wyf hebben verwilkoirt dat sy tusschen dit en zantgange (1) naest komende geen bier tappen en sullen noch quade herberge holden tot alre tyt by xxv g en sullen toe zantgange naest komende uyt den huyse varen dair sy nu in woenen.

1444. des saterdags nae ons heren hemelvaertsdach zibrant janssoen van campen, in vriesland geboeren toe vreneker, heeft oervede gedaen, want he ter stupe geslagen (gegees-seld) was om des willen dat in den putte oppen poet solde gepisset hebben.

1447. maehenken van Werneken bi cortryck in Vlanderen heeft oirvede gedaen want he in der stock geseten hadde, om des willen dat hie johan kammakers buedel myd gelde afgesneden hadde (2), want he jong was en syn

» Men zou ten gevolge hiervan kunnen vragen, of de » munter, te Deventer geëxecuteerd, werkelijk schuldig » was, of dat hij slechts volgens gebod van zijnen Heer » had gehandeld? In het laatste geval was het eene » wezenlijke oorlogsverklaring aan den Heer van Baten- » burg; maar de regeringen onzer steden waren magtig » en stout genoeg, om zoo te handelen." — Overigens bevinden zich in het stedelijk Archief nog een aantal stukken over de Munt, welke een opzettelijk onderzoek waardig zijn.

(1) *Santgange* (*Alm.* 1842 bl. 84) viel in op den 10den of 12den Oct. Zie *Werken van het Genootsch. pro excol jure patrio* 5de d. bl. 182 en 303. Men betaalde op dien dag renten, en het schijnt ook de tijd van verhuizing te zijn geweest.

(2) Men droeg het geld in eenen buidel, die aan de zijde hing, van hier *buidelsnijders*, *beurzesnijders*.

eerste daet als he segede, soe wart hem een oir afgesneden.

1448. des dinnedags nae sente laurentiusdach borgemeistere henr. van doetinghem en evert van graes hebben mette van dortht gesecht, dat men van haer ghienen koer meer neme en wil, en weert sake dat sie oer antginge in enigen saken dat tot v & toe droege, dair solde sie den stien (1) omme dregen en ruymen die stad en koemen dair nummer weder in, mer onginge sie oer, dat baven v ponden droege, dat solde staen op hoer lyff.

1449. des saturdayes nae odulphi, wolter aerntsoen van utrecht heeft oervede gedaen in der bester forme want he in de stad stocke geseten hadde om dieverye, want die sake nyet groet en was so is hem genade gedaen en is ter stupen geslagen en een oir afgesneden.

1450. des dinnedachs nae sente peter en pauwelsdach apost. willem beylen heeft oirvede gedaen in forma meliori, want hie in der stad kelre geseten en die tonne gedregen hadde om des willen dat hie hem in dronkenschap onredelike en mislike gehad hadde en die kedene van enen putte voir willem hessels hus te broeken hadde.

1451. des vridags nae margriete, reynken stolle, rutgher wolf ende aernt ten eykelboom hebben oirvede gedaen in forma meliori, want

(1) Over deze straf zie men *Alm.* 1842. bl. 79.

sy in der stad stocke gezeten hebben, want sy by nachte onstuer (1) bedreven en myd kannen geworpen hebben, en hebben verwilkoert dat sy in deventer nae tien uren op die straten nyet gaen en sullen, en geen mes in deventer dragen en sullen, anders dan een cleyn broetmes, en weret sake dat sy hen meer ontgengen tot eniger tyt in vechtelick of in enigen onredeliken saken soe wolden die scepen dat yrste myd den lesten rechten an hoer, lyff en si sullen hoeren kost betalen, en die scepen en willen genen kuer van hen nemen en sie hebben borgen gesat hoer oirvede te holden, etc.

1451. des dinxdags nae sente petersdach ad vincula, die Scepen en Raet hebben henric egberts soen anders geheten hans van wullen die in des scholten (2) stocke geseten had om des willen dat he buten der poirten myd enen pieke in syn hals van noetweer geschoten hadde als men segede henric ludekens soen woenendo toe olst, genade gedaen, vermits konde die die Scepen gehoert hebben en omme beden willen der olderluyden des koop-

(1) *Onstuer, woestheid, balddadigheid.*

(2) *DUMBAR, Kerk. en Wereld. Deventer I bl. 55* meent, dat de lijfzakige regtsdwang verdeeld geweest is tusschen den Magistraat en den, door den Landsheer aangestelden Schout, in dier voege, dat de eerste het vonnis streek over misdaden binnen de stad en vrijheid, de Schout over euvel daden daar buiten gepleegd. Hij had, gelijk uit vele plaatsen van dit Oirphedeboek blijkt, zijne bijzondere gevangenis.

mans van der duytscher henssen en der schild-
ber manne en der joncfrouwen en vrouwen die
voir hem baden en die vorsc. henric egebts
soen heeft oirvede gedaen in der bester for-
men en he sal twintich jaren uyt deventer
blyven.

- 1453. des saterdags nae sen'e marcusdach
leffert Johan voetssoen van harderwyck als hie
in die vengnisse gecomen was in des schulten
kelre en bekende dat hie om xiiij^{den} misse
laetst verleden to collen mit enen anderen ge-
sellen geweest en dair enen man hering ver-
kocht hadde namelyk iiij tonnen, boeven dat
hie noch syn geselle dair ghien hering veyll
en hadde, mer drie heringen die leffert selve
gecoft hadde toe collen in die lingasse, die
sie den coepman sien lieten en laveden hem
sulcken hering to leveren en mekeden hem
vroet dat die drie heringen vors. van de vier
tonnen vors. wesen solden, dair op sy ont-
vengen van den coepman enen ghuilhelmus
schilt en j guylike guld. Item soe bekende,
dat hie mit den nette (1) geloepen hadde in
den lande van den berge en hadde tusschen

(1) *Net-boere, net-rabaud. KIL. Nebulo reticulatus sive reticulo tectus ne agnoscat. Het waren dus gemaskerden, gelijk KILIAN op het woord Mashe meldt. Solet nebulonum quoddam genus incedere densis reticulis velatum et tectum, vulgari nomine netboeven appellati, qui per maschas i. e. retis maculas sive foramina [mazen] alios videre et noscere potuerint, ipsi interim ignoti.* Van hier, naar zijn gevoelen, het woord masker. Wij twijfelen: zie beneden op 1467.

essen en verden enen huysman vroet ghema-
ket dat hie hem vinden wolde enen verborgen
schat, dairop hie van den huysman ontvangen
hadde enen ketel en i krallen paternoster en
voert ander gelt, dair hie omme bestellen
solde missen te lesen, wyroeck te kopen en
ander dinck des hie hem vroet makede, dat
hie dair to behoeven solde en toech mit den
gelde en guede vors. dat hie van den huys-
man gecregen hadde wech en bedroech hem
dair alsoe mede. Voert bekende hie, dat hie
met alreleye boeverie toverie omme gegaen
hadde, als die nette boeven plegen te doene,
hyromme worden hem syn oegen uylgesteken
en heeft oervede gedaen in forma meliori.

1454. des dinxdays nae den sonnendach
quasimodo hebben herman dirckssen van ver-
sevelde en claes van Reymerzwale oervede
gedaen in forma meliori om des willen dat sy
in der stad stock geseten hebben, want sy
mit riemsteken (1) en mit dobbelstienen —
een groet deil geldes enen ygeliken afgewon-
nen hebben — Item dessen twien vorsch.
worden die oegen uitgesteken. — Item des
gelikes heeft op die selve tyt oirvede gedaen
claeus Rolofs want hie een reyse mede in or
selschap geweest hadde en hie nam mede in

(1) Elders *gordelsteken*, hetgeen een verboden spel
schijnt geweest te zijn. Zie 1483. In een later vnnis
wordt *mith dat riemken to trecken* genoemd een *un-
behoirlick spel*.

syn oervede dat hie sie leyden solde xiiij daghe.

1454. des donredags na sente gallendach willem antonyssoen en antonys syn brueder van den heydenen hebben oervede gedaen in forma meliori want sy in der stad kelre en stock geseten hebben om der kroene willen die onser liever vrouwe te bruederen genamen wart.

1455. des woensdag op sante elizabette-dach hille van tuyll heeft eens den steen gedragen en is dair en baven weder in deventer gecomen en droech noch eens den steen en die burgemeester gerd van leide segede hoer toe queem sie weder in deventer soe solde men hoer richten an hoer lyff.

1455. des zaterdags nae elizabeth belye zassen heeft den sfien gedragen om des willen dat sie van enen quaden gerochte was en sie bevonden waert by enen anderen man op den bedde boeven oeren echten man. — En die borgemeistere hebben har mede geseecht dat sie nummer weder in die stad van deventer koemen en sall. queme sie dair en baeven in die stad dat sal men har soe afncmen, dat dair een ander an dencken mach.

1461. op der octave van onser liever vrouwen assumptio Johan Reynerssen soen heeft verwilkoert in Borgemeisters hant henrix ten brincke en johans van laer scepenen, dat hie terstont uyt deventer trecken sall in dennemarc en sall nyet weder bynnen deventer koemen bynnen drien jaeren then sy weer saeke dat johans syn vaeder weer afflivich geworden oft

mit wille en consente syns vaders vors. en weert saeke dat hy queme weder anders bynnen deventer soe mach hem syn vader setten en holden en geven hem water en broet.

1463. des vrydags nae bonifacii herman van beylen heeft oervedo gedaen in forma meliori, want hie in der stad stock geseten heeft omme des willen, dat hie geng bidden mit enen breve die op hem niet en hield, hyromme heeft hie verwilkort xiiij dage lang in der kercken te arbeiden (1) of dair men hem wylt.

1464. des ffridags nae Sunte marten translationis is iohan van duer een vleyshouwer onse borger toe uittlage gelecht (2) want hie gebaedet was en geeytschet waert nae onsen

(1) In dezen tijd was men met het bouwen der grooten kerk bezig.

(2) *Wtlaeghe* bij *Kil. exilium, relegatio*, met de opmerking, dat het *Anglos. utlaga, exlex* is. Het *Deventer-Stadrecht* van 1486 bevat de volgende verordening: » weer ymant die uyt onser Stad to uytlaghe ge- » lecht worde voir die banck, die en sal in onse Stad » noch in onser Stad vryheit nyet koemen. — En wolde » die dan na der tyt in die Stad weder koemen ende » betaelen al syne koere of broecke, dat sal hie den Bor- » germeister te kennen geven laeten en soe sal hem die » Borgermeister laeten koemen buyten der poerten en » nemen hem by der hant, en leyden hem in die Stad; » en dan sal hie voert koemen opt Raethuis en dregen » die roeden barvoets ende bloetshoefdes an die banck » ende betaelen aldair alle syne koere: en weer den » oick ymant van onsen Borgeren ofte Inwoeners, die » hem dat verwete dat hie die roeden gedraegen hadde, » die solde dairomme gelden toe elker tyt vyf pont."

stadrechte en niet voir en quam noch nymant hem werven en wolde.

1465. Dorethea wairt uyt der stad gelecht omme dat sie oere onkuysheit op den kerckhoff bedreven hadde, dair sie twie reysen op bevonden waert. En oir waert mede geseecht queme sie weder bynnen deventer so solde sie den steen dragen.

1467. Peter van Redicke heeft oervede gedaen in forma meliori omme des willen dat hie onstuer gedreven hadde in Jacob Reyners huys mit woirden, dat hie die melck betoeveren wilde en mede want hie onstuer bedreven hadde by den hilligen geeste int witte peert, dairomme dat hie in der stad stocke gesat wairt, en hie en sall op ene mile wegges noch in deventer myt ghiene nette gaen.

1468. op sunte clementsdach Johan Egker die der werdeynre knecht was heeft oirvede gedaen in forma meliori omme des willen dat hie die spoellodekens by hem selven gevelschet en an die laekene geslaegen hadde dair omme hie in den stock geset is gewees en hem is genaede gedaen omme synre vrunde bede willen, in vorwerden dat hie mede in synen eet nemen sall en genaemen heeft dat hie tendes dessen acht daegen naestkoemende op thien mile wegges nae nyet by deventer koemen sall (1).

(1) Om dezen tijd komen meer voorbeelden van bedrog in de lakenen voor.

1469. Henrick van de bongart heeft oirvede gedaen in forma meliori want hie in der stad stocke geset was omme des willen dat hie offer van den altaren genoemen hadde in der groeter kercken en sall en sonnendags bloetshoefdes en barvoetes gaen voir die cruen myt ij barnenden kerssen elck 1 w was-ses.

1476. Johan wichgers heeft oirvede gedaen in forma meliori omdat hye wapengerucht en onstuer bedreven heeft by nachte int achterkerspell dair voir hye in der stad kelre gezeten heeft en voirt gelooft in handen der burgemeysteren dat hye achter dessen dach nummermeer by hadewich komen en sall noch in oir geselschap noch sie diergelycken off sye sullen dair voir beyde up die kake staen.

1476. Johan van bonnen heeft oirvede gedaen in forma meliori omdat hie quade herberge by dage en nachte gehouden heeft van mannen en vrouwen personen soe dat dair wapengerucht (1) en ander onstur vaeke bedreven is en hem dat verboden is dair hie om en syn huysvrouw in der stad kelre gezet is geweest, en Scepen en Raid hebben hem genaede gedaen alsoe dat hye en syn huys-

(1) *Wapengerucht* komt zeer dikwijls in het *Oirphedeboek* voor en het achterkarspel was er berucht van. VAN HASSELT, aant. op KILIAN, heeft aangemerkt, dat het eigenlijk *wopen-gerucht* is, van *wopen*, *plorare*. Anglo-Saks. is *wop* van *wepan*, *gejammer*, *hulpgeschrei*. Zie *Werken van het Gen. pro excol. jure patrio*. IV d, 1° st. bl. 192.

vrou binnen den naesten xiiij dagen uyter stoven varen soellen en geen stove meer hoelden noch oic dic stove niet heiten en soelen, mer mach andersyns wonen en tappen waer hy wil. Wert zake dat hie hem daer baven ontginge soe willen Scepen en Raid dat yrste mitten lesten zwaerlick an hem berichten.

1478. Lambert Roesing anders gebieten schipper in der wanderinge, een wynboeve heeft oirvede gedaen in forma meliori om des wille dat hy geerts ter brugge schotelen van de steern nam en bracht die tot des boedels [scherprigters] huys en verdobbelde die, dair omme hie in der stad stock geset waert en heeft die tonne gedraegen.

1478. Harman Scharpingk heeft oirvede gedaen in forma meliori. Also als lambert Rump die hyr gericht wairt hem beseecht hadde dat hie mede in der kercken die blocke gewentelt en genoepelt (1) hadde, dair omme dat die mede in der stad stock geset is geweest, en want sulcx in syne joget geschiet is geweest en die doctoir meister Yoest voir hem gebeden en voir hem gelaest heeft dat herman giestlick werden sall, dair to hie hem wil helpen gelyck die selve doctoir oirbaedich was synen eet dair to te doen, soe hebben hem Scepen en Rait genaede gedaen en quyt gelaeten in sulcken vorwerden dat hie giestlick werden en blyven sall.

(1) Van *nopen* *Kil. steken?*

1482. Albert Johannsz. die mulner heeft oirvede gedaen in forma meliori om des willen hy geld besneden en gesoraedet (1) hadde als myt name drie stoeters daeromme hy in der stat stock geseten heeft en vermidts synre vrunde bede hebben hem die Rait goederliern gemaket en hebben hem genade gedaen soe dat hy die grote kercke dair voir geven sall xxv^m steens.

1482. Harmen thyssoen heeft oirvede gedaen in forma meliori om des willen hy by nacht slapender tyt onstuer bedreven hadde en oick voirtyts den begynen in den stert en anders ontemeliken hadde laeten sien en voit meer ander dergeliken boverye gedaen hadde, daeromme hy in der stat stock geseten heeft daer van hem nu genade geschiet is en geloefft heeft sich zeer te beteren.

1483. des donredags nae Sunte vyncentius-daege van Johan haegen een doetslach oneerliken geschiet is geweest om geert thyman sturmans selige gedechten, dairnae des ffrydaeges Scepen en Raet den doetslach erkent hebben voer een moert the wesen dairomme sy hebben doen spreken van oere clocken wie den vors. Johan huysede of haevede off en wech hulpe brengen en dat verswege ende en geve dat den burgemeist. nyet the kennen dat wolden sie holden en berichten gelyck als an den hantdaedighen. Dairop een geruchte ge-

(1) *Schrooden het geld. KIL. circumcidere nummos, geld snoeijen.*

weest is dat johan ter loe den vors. johan haeghen in syn huys hebben solde dairomme die burgemeisters johan gevraege hebben gehadt en hebben hem meer dan eens geseecht dat hie des nyet en verswege, dat stonde hem op syn lyf en guet. En soe dan johan ter loe dat verswegen heeft gehadt en dair en baven in syn huys bevonden is besloten in een kiste en dairomme in der stadt vengnisse gekaemen is hebben Scepen en Raet sich tot beden der vrunde gracioes gemaeket en hebben en laeten verburghen voir duysent Rynsgulden in manyre dat die burge schuldich sullen wesen tot geeischen Scepen en Raets johan ter loe weder intebrenghen in die vengnisse of voir die duysent Rynsg. behacht te wesen tot gnade der Scepen en Raets. En hyrop heeft johan ter loe oirvede gedaen in forma meliori en heeft mede avergegeven nummermeer in der meente beraet te koemen.

1483. Johan kuper uth brabant geboeren van Antworpen wonende toe wesel heeft oirvede gedaen in forma meliori want hy myt tovery en die geesten gebannen had, wairom hy in der stat venckenys gesatt weert en die ogen uthgesteken worden.

1483. Bernt meygerynck van hoemborch heeft oirvede gedaen in forma meliori want hy in onsen vrien merckten myt spullen dobbelen, rymsteken en karten den koeluiden oir gelt afgewonnen heeft, dair voir hy in onser stat vencknyse gesat wert en syn oegen uthgesteken worden.

1485. Pauwell hoedemaker van dordrecht hefft oirvede gedaen in forma meliori want hie in onser stat venckenisse gekamen is geweest want hie berochticht was dat hie twee wyve getrouwet sold hebben, dair voir hie beschuldiget wert voir die banck. Dairop dat hie antworten dat hie anders geen echte wyff en hedde dan dair hie bynnen deventer mede huyssittende were en wold dair syn onschult voir doen, dairop die burgermeisters oir vraghe wolden doen en hebben hem ein anderen dach gelacht weder te komen myt den wyve dair hie bysitt, dair sie alle beide weder qwamen en kanden dat sie echte luede weren en malkanderen getruwet hadden. Soe is gekamen een ander persoene van dordrecht en hefft getoent enen besegelden brieff myt des pastoirs segel van dordrecht besegelt inhoudend dat pauwell voirs. dieselve persoene geheiten Jacob Johans dochter aldair witlicken getruwet en toe kercken geleit hefft, wairom hie in onser stat vencknyse gesat wert en dat geschiet wesende wert die ander persoene voirvluchtich en seide sie hadden dat gesacht om oire vrunde en maghe wille en hie sachte in den stock desgelyx en wold dair by leven en sterven, dat allet dat hie gesacht had nergent om geschiet en were dan dat sie geern by malkanderen gebleven hedden. Soe hebben hem Scepen en Rait genade gedaen en op die voete gelaten by alsoe dat hie nuw op onsen lieven vrouwendach assumpt. sal gaen voir die processy bervoet barrebeen

bloetshoefdes hebbende in elcker hant een bernende wasskerss elcke kerss van enen pont wass en brengen die een voir dat helige Sacrament en die ander voir onser liever vrouwen in die capell en dair en teendens sall hie bynnen deventer myt synen echten wyve gaen sitten en doen als een guet man schuldich is, by alsoe weert saeck dat hie nae desen daghe mytter ander persoen bevonden worde in geselschap heymelick off apenbair dat sal men hem richten an syn hoegeste enz.

1485. Derck egbertss van dwel en Alyt syn wyff die hebn myt malkanderen gelaest dat sie soe lange als sie leven myt malkanderen sollen blyven en voirtan doen als guede echte luede schuldich synt te doen, want Alyt voirs. van oeren man derck voirs. gegaen was en myt Bernt van zwygart naeckt en bervoet by malkanderen gevonden worden en dair omme in onser stat vengenscap gebracht is geweest. Ende weert saeck dat Alyt voirs. nae dessen dage weder van oeren man liep en dair nae bekrogen worde soe sall men dat olde mytten nyen berichten mytten stenen te dragen en voirt op die kaeck te setten, want oir nuw gracie is geschiet, en dit hebn Derok en Alyt voirs. verwilkoirt en samentlicken allet als voirs. is ten hiligen geswaren myt opgerichten vyngeren (1).

1491. Geert van holten van borcken hefft

(1) Wordt doorgaans gebruikt van het zweren op de reliquien der Heiligen.

oirvede gedaen om des willen want hie be-
rochticht was dat hie genaten hadd van tgene
ffenne boemss gestalten hadd. En want hem
ffenne voirs. verdroech in oeren lesten, die
levendich gegraven wert, ind hie selver nyet
en belyeden is hie van onser vengensscap ont-
slagen — *salva penitentia sibi injuncta*.

1491. Johan slechter anders gehieten braet-
ael hefft oervede gedaen want hye gevangen
is geweest en daer omme heymelike op t huys
myt roeden geslagen want hye een knuppel-
doecksken gemaket had en daer ynne gedaen
een leggepennynck en dat also geworpen ach-
ter die luyde, hen vroet makende dat hen
dat also ontvallen was en want hye dat we-
dergegeven had kreeg hye daarvan somwilen
v. iij of iij butken.

1492. des wondesdags post letare hebben
oirvede gedaen in forma meliori alert herxsoen
van leyden jacob johan daemsz. van monstert
uyt zeelant om des willen dat sy beyde Reemste-
kers en butters (1) geweest synt dair omme
sy angetast en die ene in der stad stocke en
die ander in des schulten gevingenisse geset
synt geweest en nae oire bekentnisse syn hem
beyden die oegen uitgesteken.

Op den selven dach en tyt heeft oirvede
gedaen in forma meliori henrick ghysen van
vullenhoe om des willen want hie oick myt

(1) *Butters, roovers. Butten of buten, rooven, van hier buit.*

butterye ommegegaen en van bedrechnisse sich uytgegeven heeft gehad voir een ryck koepman, dair omme hie in der stad stocke gekoemen is geweest en nae synre bekentnisse wairt hie ter stupe geslaegen en hem in syn kenebacke een brant geset.

1493. Evert van mermueden hefft orvede gedaen in forma meliori want hie in onser vengenscap gekomen is om des willen want hie myt voll bueveryen en dieveryen berochticht was des hie sick onricht hefft uthgesacht enen gulden den hie ontfangen had om silveren gelt dair voir te haelen, den hie beholden hefft. Oick hadde hie een lichte dern genant mett mytter schram een litmate wonde gesteken dair om hie voir die banck gebadet was en nyet voir en quam wert hie toe wt-laghen, en want hie synen koir nyet betalen en konde is hem nae onser stat recht een mess doir syn hant geslagen en hem is bevolen dat hie bynnen onser stat vryheit nyet meer komen en sall.

1496. Wycher ter moellen Apoteyker heft oirvede gedaen in forma, want hie in onss stadt vengnisse gekomen was dairomme want in synen huese bevonden wert fenyn in stockvisch gemenget en in eener kanne, dair die fama van genck, dat hie dat synre huisvrouw disponyrt solde hebben. En want sie dan geclaget hadde ys hie mit synre husvrouw in die vengenscap gestalt en synt scherplicken mit pyne geexaminyrt en hebben sich des beyde ontricht, dair omme sie na alsulcke

examinacy qwynt gelaten synt en haer ys beyde van de burgemeisters in der tyt geboden uth bevel des gemeenen rades dat sie mit malkanderen to hues solden gaen en leven als gueden echten lueden to behoirt, en oft van hen ennich dair inne gebreck gevonden worde die solde dairomme der stadt beroeft wesen sonder middel, en solden oick die apoteyke gans to slueten sonder ennige neringe dair inne t doen van speceryen ten tyden sy wederomme gracie verworven, en dyt doch alsoe dat sie int yrste wederomme thues solde brengen t ghienne sie dair uth gedragen heft oft doen dragen.

1498. Arent holtkamp ys in onss stadt vengnisse gekomen dairomme want men op hem vermoden hadde, dat hie in der garde gelopen solde hebben en want voir hem sonderlinx gebeden is geweest en hie ontschuldiget wort van voelle guden luden en heren ys hie op gewoentlike oirvede loess gelaten. En Adriaen ~~van rede~~ en thys van Coellen hebben voir hem geloift oft in tokomenden tyden bevonden worde, dat hie manck (onder) der garde gelopen hadde, dat sie hem dan levendich oft doet weder inbrengen sullen (1).

1505. Peter katelyne des koninx soenne

(1) Eene groote menigte lieden werden in dezen tijd gevat op dat vermoeden: diegenen, van welke het bewezen werd, ondergingen de doodstraf. Zie RAVIUS p. 157. *Tegenw. Staat, Beschr. van Deventer* bl. 152. Drie dagen, des vrijdags, zaturdags en dinsdags na vincula Petri, was men bezig met het afhouden der hoofden en het zetten op raderen.

van egipten mit enen syner gesellen beide heiden sint in onser stadt vengnisse gekomen, want sie beruchticht weren enen koepman hyr bueten de lantweer geschynt te hebben, des sie hem ontricht hebben en hebben oirvede gedaen in forma.

1521. Adriaen Simonss. toe harderwyck woenachtig is in onse stadt vengnisse geweest vermytz dat hie by nachtslapender tyt enen onser burger in synen huyse dair hie toe byre sat, myt eenre kanne een lythmathe woen-de geslagen, dair hie onse stadt to koir xl gebracken hadde, en want hie den koir niet en hadde t'verburgen hefft hie sulx myt synen lyve moeten beteren en is hem an den stuppost een mess dair voir doer syn hant geslagen en is hem die stadt verbaden.

1535. Meister Evert glandorp van munster is in onser stadt gevenckenisse behachtet gewest ut oirsaken dat hy als een vrembt onbekande man onser stadt grafften vestenissen tornen en muren vorder besichtiget hefft dan eenen vrembden man wael toestaet en dat syn naem des avondtz op onsen raihuse by den burgemeister nyet gebracht en is gewest; dwelck op ditmael gnedelick aversien is en hefft myt synen eede bevestiget, dat hie die wederdoepe en lutherie nyet toegedaen is noch anders nyet en geloeft dan een guet Christen mynssche behoirt te geloeven, en dat hy sich voortain wil holden en leven als enen gueden Christen mynssche toesteet en hefft oirvede gedaen in forma.

1535. Johan van Wynssem en Beatrix syne huysfrouw in onser stadt gefenckenisse gekomen vermytz dat sie in oirn huysse hebben laeten opholden ind gestaden die oeffninge ind schole van de wedderdoeperye en dat die aldair stede (steeds) hen heymelicken bykumpste ind conventicula geleden ind onderhouden hebben oick dat wy seekerlicke belyunge ind toestant hebben van etlicke die selvest tho gestain hebben dat sie myt henn beyden in oren huysse wedderdoepet synnen, dan vermytz oir groet olderdom ind heth gebreck van rurynghe dat sie johann insunderheit twe maell gehadt hebben ind om . . sollicitatie ind vervolch ons gen. heren Stadtholders ind syner g. huisfr. irste bede synnen sie gebleven ongepyniget ind in oren lederen ongequesset gelaeten ind thenn laetesten by wille des gemeynen Raides ind consent der gezwaren meynthe mynen gen. heren synre g. huysfr. tho gefalle ind ther eren, versekert mytten leven by alsoe dat sie sich sollen ther stadt vyth maecken ind stellen borge tot Scepen ind Raidts claringhe voir die misdaet ind misbruyck die sie gedaen hebben (1).

(1) Een geval van Lutherie komt het eerst in 1526 voor. Omtrent de Wederdoopers zie men *Alm.* 1839 bl. 145. Eenige personen, daar genoemd, befaamd, dat zij Luijters zouden wezen en beschuldigd. dat zij anderwrf gedoopt zouden zijn, werden, daar men het laatste niet zeker had kunnen ontdekken, op verbeurte van lijf en goed uit de stad en het landschap gebannen.

1539. Cathrina van zwolle perdeelsvrouwe is in onser stadt gevenckenisse gewest vermitz henrick rotman alhier onlanx gericht dair op gestorven is dat sy mede geholpen ende handdadich gewest weer, dair aver dat henrick rotman wynolt van weseke doetgeslagen hefft desmen mitten scarpsten aan oir versucht wolde hebben, dwelck oir nu vermitz sy bevruchtet en swanger was, verlaten is, dan den schandsteen gedragen ende ter brinckpoerte mit den scharprichter uitgeleidet ende verbannet ut der stadt vrieheit en oir bevoelen by verburtenisse oirs lyffs nummermeer bynnen der stadt vrieheit te koemen en hefft dairop oirveede gedaen in forma.

1540. Henrick die gulicker tymmerman ende Grete genant die vrouwe in den kuyckepint synnen beyde in onser stadt gevenckenisse gewest, vermitz sy beide ongepiniget loss ende ledich toegestaen hebben, henrick vurs. dat hy twee echte wyven off vrouwen beyde noch in den leven wesende getrouwet hefft nemptlick Grete vurs. en sfranss van den hulsens maget derick genoempt, Grete vurs. dat sy twee echte mans beide noch in leven wesende getrouwet hefft, nemptlicken henrick die gulicker tymmerman vurs. en johan sceper

Een paar hadden, ter pijn gesteld, de wederdooping verzaakt en werden ook uit de stad gebannen. Anderen werden naderhand toegelaten op bezwering der artikelen van het Christen-geloof, daartoe geordineerd. Er zijn vele vonnissen van dien aard. Wij gaan ze voorbij.

van olst geboeren en is bekandt van hem beyden, wairomme sy beyde nae onse stadt recht dat leven verboret hadden dat hem nu om sonderlinge oirsaicken Scepen en raidt dair toe bewegende mit graciën aversien is en synnen opter kaicken gebracht, Grete mit twe en henrick mit eenen brandt op die backen geteykent ende dairmede der stadt utgeleydet en is hem beyden bevolen, by verburtenisse oir lyves en levens dat sy bynnen der stadt deventer vrieheit nummermeer koemen sullen, dan dair ut blyven die dage ores levens.

1540. Derick van zutphen en jan van raelten synnen in onser stadt gevenckenisse geweest vermitz sy mit kleyne lymstocken dat gelt in sunte lebuins kercke ut den stocken en bussen gestaelen hadden by nachtslapender tyt dwelck hem want het oir irste dyverie is en oick vermitz oir kleynre olderdom mit graciën aversien is en synnen dairom alle beide ter stoipe geslagen en aver der bruggen geleit (1) en hem bevoelen en geboeden by verburtenisse oir lyffs en levens bynnen der stadt deventer vriheit nae dessen dage nyet meer t komen.

1549. Alsoe Meister Laurents onser stadt scarprichter Mechtelt van Wreden in oeren

(1) Bij anderen, die uit de stad geleid werden, wordt gemeld, dat hun één of twee weggen (brooden) in de hand gegeven werden.

eigenn huys in oeren luchteren arm mith syn richtsswerdt lam gehouwen heeft en volgens eenen scipper van Campen Berendt Maelewyndt genoempt gewond en in Jenneken Bessemaickers huys nae denselven gehouwen ende in der mangeling den soen van Jenneken Bessemaickers omtrent twelf jaeren olt, in syns moders huys doere, syn rechterhandt stomp affgehouden, sonder enighe redene oder oirsaicke, die hy opten jonghen hebben muchte, ende terstondt daerna denselven scipper Berendt mit aller macht naegeloepen ende vervolgt, die hem in ffranss Bussemeisters huys ontwecken is, dair Mr Laurents mit geweld ingedrongen is tegens wille van ffrans vurs. ende den selven Berendt, die sich achter de wiege verborgen hadde in denselven huys in synen rugge gehouwen over die weighe en weere dat kindt dairinne geweest (dat terstundt dair uth genomen was) solde versienlicken syn geweest, dat hy dat kindt in der weigen solde doet gehouwen hebben, wesende alle drie geweldelicke daeden, is der oirsaicken Mr Laurents ten mynderbruederen op die vryheitt gewecken, dairvan hy gehaelt ende daerna weder gebracht is worden ende ten lesten durch voirschriften van den grave van Brunckhorst, van den drosten van Zallandt en van den droist van Twenthe mith sonderen gnaden uth gratien dithmaell oversien in voirwerden naebes. In den irstenen sall Meister Laurents gheene ander geweer bynnen der Stadt Deventer hebben oft dragen dan een

broetmess. Sall oick laeven, zweren en selves verwillikoren, gelick hy oick gelaiff, gezworen ende verwillikoert heeft, dat hy van nu voirtaen gheen gewalt oft enighe gevecht-sell bynnen der stadt Deventer vryheit doen sall, by verbuertenisse syns lyves ende levens. Ende dat onse Camener alle maent enen gulden gulden van syn pretium inhalden sall tot xxiiij g. g. toe tot behoeff van den jungen, den hy zyn handt afgehouden heeft als vors. en dat hy dat meisterloen betalen sall. En sall sich by zyn echte huysfr. alleen holden ende mit der weduwe van selige Meister Gerdt des scarprichters sich nyet bemengen, noch deselve in enigher manieren bekennen, noch mit oir conversatie hebben noch omgaen, noch mith ghenen anderen vrouwen sich bemengen sall. Ende sall oick uth Deventer nyet ontwicken dan by oirloff ende consente van denn Burgem. in der tytt, welcke vors. artikelen alle Meister Laurents vors. alsoe tholden ende nae tkomen geloiff ende gezworen heeft, verwillikoirende selvest, so verre hy hyer entegens dede in enigen tokomenden tydenn, sall dat olde mit den nyen an synen lyve ende leven gestraffet werden, renuntierende ende vertien-de (1) selvest hirmit die vryeheyte dess kerckhoves ende van gewyede plaetsen, die hem in thokomender tydt nyet vryen en sall, woe hi dat selvest verwillikoert heeft. (In 1550 werd

(1) *Vertyden, vertygen* KIL. *resignare, afstand doen.*

M. Laurentz op zynen vorigen dienst aangenomen, zoo dat hy een rappier zou mogen dragen, alleen om zich te verweren en niet om anderen te bevechten, blyvende de vorige artikelen in kracht.)

1554. Engele koirsen die huysfrouw van Condysken is in onser stadt gevanckenisse gewest vermitz sy in oirs nabers huys oirs nabuers winstock tot voel strengen affgesneden hefft, is dairom gesat op die kaicke en hefft den affgesneden winstock in forma van enen kranss om den halss gedragen, en is oir die vrede gebaden mit oir nabuer Jenneken bessemaickers, dat sy sich noch mit woerden noch mit wercken an die selve nyet ontgaen en sall by die pene, die dair op staet, enz.

1562. Jacob de Rosa van Cortryck in unser stadt haften gewest vermidtz hy mit eenen eerden pott und andere loese und untemelicke curen und boesslingen (1) alhier binnen Deventer ettlicke so vrouws und manspersoenen jonck und olt, sonder discretie, den hy persuadiert betoevert tsyne, understanden van der toeverie 't genesen, ontvangende daervoer eine mercklicke summa geldes, niet tegenstaende dat hy umb dergelycke stucken uthen lande van Breda und stadt und herlicheyte van Vlissingen verwesen is gewest nummer weer daerinne t komen by verboertenisse van syn lyff. dwelck alle

(1) *Beuzelingen* d. i. *ijdelo dingen*. *Beuseler* KIL. *Nugigerulus et Impostor*.

saecken synnen van quaele exempelen diende tot allen bygeloeve und uneinicheit in de stadt. Und is derhalve uther stad und vryheyt van Deventer gebannen by schynender sunne dairuth tvertrecken und niet wedder daerinne tkommen by verboertenisse van syn lyff. Edoch is hy irst op ein schavott opten poet by den stueppost gestelt geworden tot ein anschouw van allen menschen und hem aldaer opentlicken syne stucken alle in schriften vervatet voergelesen und hefft daernae in forma oervede gedaen.

1567. Cornelis Janss van Bueren ein olt gryss man en Arndt Timmerman oder Wyelmaker van Sutphen synnen beyde in unser stadt hachten gewest, vermidtz sie bevonden van der secten der wedderdoepers tho wesen, und synnen beyde verwesen by schynender sunne die stadt und vryheyt van Deventer tho entwycken und daer niet wedder inne tkommen oft anders tot eyn exempell van anderen gestrafft tho worden. Hebben beyde orphede gedaen dan niet by solemnelen ede, sonderen by den woerden, so waerhafflich Godt levet.

1571. Derick brouwer Gys brouwers soen is in onser stat hachten acht dagen tho bier en broeth geseten ther oirsaeck dat hie syn moeder geslagen, wesshalven hem den artyczell in onser stat boeck van t Roemen derhalven t moten reysen (1), is voirgelesen en

(1) » Welk kynt dat vader of moeder stiete of sloege

hem bevolen, syne moeder vors. op syne knyen sittende om vergiffnisse t bidden, ghe-lyck hie voirts in den samenden Raeth gedaen hefft enz.

1573. Alsoe Barbara die wickster in unse-
ren haften gewesen, vermitz dat sie mith dat
seve und anderen verscheidene wichelerye um-
megegain und allerhande quade rumoir ver-
spreyet, hebben Schepenen und Raith sie be-
gnediget und der haften verlaten und nae dat
sie apentlicken an den stuppst anderen ten
exempell gestanden uthder stadt und derselver
vryheit verwesen, dair nith wedder inne tho
kommen, anders ant leven gestraiffit tho wor-
den.

1575. Also Gerrit Jaspars van Leuwarden
sich uthgevende voir ein medicynmeister und
met synen salven en medicamenten int apen-
bair op ten mercket voirt staende in unser
stat haften gewesen, vermitz hie in der Berch
kercken alhier, ein wit rochelen an syn lyff en
eynen stoell als ein priester omme synen halss

die en sal ghen erfgenaeme wesen, hie en reise to
Romen ende bringe des Pauwes brieve dattet hem ver-
geven is: en of ymant dairinne schuldich bevonden
word, den sal die Burgermeister seggen, dat hie by
der sonne uyt der stad trecken ende blyven sal ter tyt
hie van den Pauwes sodane brieve geworven hadde
queme hie oick dair en haven weder in die stad, soe
sal hem die Burgermeister setten ende geven hem byer
en broet op syns selves kost ter tyt hie borge gesatt
heeft, dat hie to Romen voirt trecken solde en werven
sulke brieven als vors. is."

hebbende, understanden den boesen geest uth einen krancken soldaeten uth tho bannen, dat dan eyne saeke iss, nyet hem offte synre gelycken, dan alleenige den geestlichen persoenen daer tho gequalificiert synde thobehoerende, und hi dan in derselviger kercke under anderen tot den gemeynen burgeren und ummestanden soe mans als vrouwespersoenen int apenbair aver luide gespraeken ennighe contumeliose woirden, dairmit dese stadt und gemeyne burgeren gesmehet, seggende dat hie in ghiene stadt gewesen were, dair meer ketters mennonisten und ongelovige weren dan alhier bynnen der stadt Deventer en dat dieselvighe stadt Deventer met gueden predicanten versiehn, dan derer nicht weerdich were, und dan dieselve Gerrit Jaspars nu daerenbaven noch bekanth und thogestanden, dat hie baven syne echte vrouwe sich mitt verscheiden lichten vrouwen und huiren op diverschen plaetsen vacke und mennichmaell tegens dat geboth Godes vermengt und grofflick misbruecket gehadt. Woewall nu Schepen und Raedt nae gelegentheit der saeken und dat hie sich also swerlicken vergrepen, wall befueget ant hoechste tho straeffen.

Diewyle dannoch hie deses alles ein groet leetweesen draget und by der scheldinge nyet en persistieret und genade begeret, hebben Schepen und Raedth hem mit barmharticheit und gnade aversiehn, mit dem bescheide dat hie die scheldinge soe hie op desser stadt und burgeren und ingesetenen deser stadt int gemeyn

gedaen apentlichen wedderroepen und solckes baven die waerheit gesacht tho hebben bekennen sall, als hem hierna sall voergelesen worden.

Volget die forme syner revocatioen. „ Ick Gerrit Jaspars van Leuwarden bekenne apentlichen voer der gantzer werltdt, dat ick nyemantz bynnen der stadt Deventer en kenne, die van ennigen quaeden sectenn oder opinien synnen, oick ghiene wedderdoepers, mennonisten, ketters ofte ongelovigen bynnen der stadt Deventer en weet, und soe ik die burgeren und ingesetenen deser stadt gesmehet und gecontumeliert hebbe mit alsulcken mynen onriemelicken spreken is my van herten leeth und hebbe solches alles valslicken erdacht und gelagen, biddende om goedes willen, dat sie my solches willen van herten vergeven." Und als Gerrit Jaspars sulches, als verhaelt, apentlich opten poet op een schavott staende uthgespraeken und wedderroepen, hebben Schepen und Raet hem nae langwili-gen staen opt Raethuiss wedder doen haelen und hem die stadt und vryheit then ewigen dage verbaeden, nummermeer wedderom daer-inne tkomme by die peene ant hoechste gestraift t worden, und hefft hier op uhrvehede in forma gedaen.

1609. Wyer Acken van Jemingen in unsser stadt haften getagen ter cause hie mett syn huysfr. wibbe die landen op en daele [neder] geloepen, so dat dieselve wibbe mett geesten to besweren den luyden bedragen en groet gelt

afgenamen hefft und die Schepen en Raidt wall veroersaket waren hem deswegen arbitralicken to straffen, dennoch inseende syne jonckheidt, hebben hem synre haften ex gratia gerelaxiert mittz datt hie syne huysfr. vors. sovern dieselve (nu ingetagen synde) wedder loss kommende sich solde willen ondernemen sulcke und dergelycke besweringen van geesten int werck te stellen, ten eenemael sall verlaten, wie dan oick Wyer syne attmahlen (1) selver sall becostigen ende hefft dieselve orphede gedaen in forma.

Geertien die huysfr. van Wynoldt Gerrytz isencremer mett rechte genoediget om kondtschap en getuichnisse der waerheit tho geven, deponiert waer to syn, datt alss hoer man vors. seer elendich gaet, hebbende grothe pyne in eene van syn huppen, sie sulckes verscheyden luyden geclaeget und van denselven rael en hulpe begeert hefft, und datt onder anderen een wed. Lummecken genoempdt in die goltstrate wonende haer gewesen hefft tot een vrouwe Wibbe Willemsen genoembt, die huysfr. van Wyer Acken van Jemingen, so in . . . kelder solde wonnen, und alss sie efen van die vrouwe spraeken, is dieselve daer ahn kommen gaen, hefft deswege sie Geertien die vrouwe angespraken und haeres mans gebreck aepenbaret, und nha dat sulckes ge-

(1) *Atmaling*, *dagvaarding*, van *admallare*. WINKHOFF, *Landr. v. O.* door DE CHALMOT, bl. 414.

schien, hefft sie ter antwoirt gegeven, sie woll sie besien, offte hem oick ennige geesten volchden, twelcke Geertien gedaen en sonder meer woerden mett haer tho spreken nha huis gegaen, volgenden daeges opter straten wedder by haer gekomen vragende, watt bescheidt sie hedde, daerop sie geandtwoert, ick bewolde haer man wall helpen, und volgentz gesecht, sie solde eenmael haer een swarten kraegen offte een heembdt brengen, daarmede vinde datt u man twie geesten nhavolgen, ende so ghy het begeert will ick dieselve geesten wall besweren omme tho vernemmen watt haer begeerte is. Geertien sulckes ahn- genamen und daer by gesacht, sie wolde al- len goeden raedt wall volgen, ten einde haer man geholpen muchte worden. Und als nha- derhandt sie Geertien wedder by haer geko- men, hefft sie onder anderen gesacht, ick hebbe die geesten beswaren und die eene is u zal. man, diewelcke nha datt ik vraechde wat hem deerde my ten andtwoert hefft ge- ven, ick hebbe in myn doetbedde den armen sess g. belaefft, averst durch swackheit heb- be ick het niet konnen seggen in myn lesten offte iemandt bevelen, und ick hebbe van we- ge myn moeder Griete een halff mudde rog- gen in haer utherste angenamen, omme ahn den armen tho betalen, twelcke niet geschiet is. Die ander is u zal. mans moeder, die wibbe ongefraecht by haer naeme noembde, seggende sie hefft in haer doetbedde een schepell rogges en een dall. den armen be-

loefft en voer 5 stu. heyte weggen, twelcke niet vollenbracht is worden. Und hebben die beyde geesten van my begeert dat ik u seggen solde haer bidden en begeeren tho syn dat gy t selve allnoch wolden vollenbringen, wie dan Geertien verclaert alle die percelen haer geleverd tho hebben und naderhandt wibbe teggens haer gesacht, die geesten van u zal. man en syn moeder synnen seer verblyt geweest, dewyl t selve vollenbracht is und hebben my heten seggen dat ick u van oerentwege seer dancken solde und datt sie nu van oer gewalt weren gevryet en dat sie wolden voer u bidden, datt het u wall solde gaen. Verclaert van elcker geest tho besworen behalve die voerbenoemde percelen gegeven tho hebben negen car. g. Ende secht Geertien datt alss sie wibbe tosprack seggende, ick kan in dese benawde tyden, die ick so een krancken man hebbe, myn gelt, dat ick gelient hebbe, niet wall missen, wanneer het hem niet solde helpen ick wolde sodane costen niet ahnleggen; waerop wibbe mett groethe ongestumicheit en harde woerden her uthgevaeren, seggende tot haer, wanneer ghy die costen niet doen en wilt, so sall ick die geesten op u leggen dat gy opter eerden alss een hondt kruypen solt, daer mee sie en haer mans moeder Anna, die huysfr. van Jan die lepper en haer nichte Elsen Timmermans vrouwe so verschrickt synt worden, dat alle haer leden beveden en die haren to berge stonden, so dat sie meer om sulcker druwe

alss anders sodane costen uytgelecht en angewent hefft. Sunder argelist. Actum et deposuit met handtastinge etc.

Marten die huysfr. van Berendt, oppet goedt van St. Lysbete gasthuis, haeselhecke genoembdt in Collemschate gelegen woenhafflich, tuycht en bekent, daer tho mett rechte genoe-diget synde en unsser stadt jurisdiction sich submittirende, waer to wesen, datt sie wibbe willemssen 5 of 6 weken wall gekent hefft und dat wybbe vors. in Jan Berentzens huys in Collemschate geesten beswaren hefft, ende under anderen van wegen haer suster een geest, die daer van betaelt hefft 6 car. g., twelck in syn werck gegaen hefft als volgett. Voerirst hefft wibbe in der nacht op een ronden bancke een ronden krinck mett kryt geschreven und daerinne eenige woerden die sie niet hefft verstaen kunnen und volgents grote besweringe gedaen, so datt eindtlick wibbe gespraken daer komptt die geesten effen in die doer gaen. Und als eene van des huysmans knechten sat . . . hefft wibbe gesacht Siet daer stiet die geest effen voer den knecht und volgentz gesacht teggens den geest kommt hyr int perck staen. Edoch hebben die bysteenders ghien geest konnen sien, howall die lampo bleef staen brannen by den heert, sonder hebben wall een andere stemme hoeren spreken. Ende datt het wall geboert is, datt wibbe en die geest op eenre tydt tho gelycke hebben gespraeken. Deponirt Marten ferner, als sie eenen geest wolde be-

sweren, datt sie teggens die ommestenders gesproken, valt nu alle thogelycke op die knieen en spreeckt een paternoster, gelyck sie dan selver op die knieen viel. Sonder argelist. Actum et deposuit met handtastinge etc.

Also wibbe willems die dochter van zal. willem Reuvinck tydt synes levens bynnen deser stadt gewesen smidt, nu die huysfr. van Wyer acken van Jemingen in deser stadt haften getoegen, hefft gelyt [beleden] en bekandt, so wall in als buten die pyne daer aver tott meermaelen geexaminirt synde, datt sie op verscheydene oerter en plaetzen so mannen als vrouwen, burgeren als huysluyden tot voele en verscheyden int getall in steden en ten platten lande vroet en wyss gemaekt hefft dat haerluyden die eene 2 d'ander drie, voertz min offte meer geesten, goeden en qwaden, swarten en witten, navolchden, dewelcken sie besweren en haer mangell en gebreck affvragen konde, ende dat sie in schyn van die geesten mett veranderinge haerer stemme selver andtwoerde, daer dannoch der eenvoldige luyden eygentlicke mienonge und gevoelen were dat die beswaren geesten hett andtwoert van sich selver geven, mett welcke bedriegerie sie den luyden groet gelt, den eenen min den anderen meer en voornemelick onder anderen eenen persoen vyfflich g. en eyn laecken tott een hoyke afgevordert hefft, belopende sich in alles die weerdie van omtrent 108 g. Ende dan Schepen en

Raedt wall veroersaket waren, van wegen sodane grothe en enorme bedriegerye, verleydinge vieler luyden tott grothe superstitie en wangelove, oick afschattinge van so een quantiteit penn. haer wibbe anderen tott een exempel ahn t hoechste tho straffen, op hoepe danner van goeder beterschap en meer tott gratie als rigoer van justitie geneecht, condemniren Schepen en Raedt dieselve, dat sie opten brinck ahn der galgenpost mett roeden avergehaelt en gestrecken sall worden, mett bannissement uth deser stadt, derselver jurisdictionen en ampte van Collemschachte oer levendt lanck, ende daer sie baven tho meer sich daerinne wedder bevonden worde, willen Schepen en Raedt alsdan sonder genaeden ahn t leven straffen. Actum et pronunciatum in senatu etc. 17 Juny 1609.

M.

P L A N
TOT STICHTING EENER
PROVINTIALE SCHOOL
TE
D E V E N T E R
in 1580.

Het is bekend, dat ANNA VAN TWICKEL met haren zoon BALTHASAR BOEDEKER, in het jaar 1584, een gedeelte van hare bezittingen tot het stichten eener geleerde school vermaakte, waardoor de grond gelegd werd tot het tegenwoordige Athenæum. Het is niet bekend, dat, reeds vier jaren vroeger, van de stedelijke Regering een plan uitgegaan is tot het oprigten eener geheel provinciale school van hooger onderwijs, dat aanvankelijk met eenen goeden uitslag bekroond en evenwel niet tot stand gekomen is. De stukken daaromtrent bevinden zich in het stedelijk archief, en wij zullen er verslag van geven, als eene belangrijke bijdrage tot de geschiedenis der geleerde scholen in deze stad, en van den ijver, waarmede

de Regering ten allen tijde is bezield geweest, om den bloei der wetenschappen te bevorderen.

Na den overgang der Stad Deventer aan den Graaf VAN RENNENBERG was de Regering bedacht op een plan tot oprigting eener geleerde school en wenschte tot onderhoud van dezelve de inkomsten der goederen van het reeds vroeger gesupprimeerde Berg- of St. Agnesklooster bij Zwolle. De volgende stukken zullen nadere ophelderingen daaromtrent geven. Het blijkt, dat zij in het laatst van het jaar 1579 haren Secretaris JORRIEN VOEDT naar Antwerpen gezonden had, om deze belangrijke zaak voor te bereiden en berigten in te winnen. Een brief van denzelfen aan de Regering, gedateerd te Antwerpen den 12^{den} Oct. 1579, meldt het volgende: „ dat ick in erfaringe bin gekomen dat um derselver bruet voele vrierss danssen, want niet alleine unser Stadt-holder, dan oick Leonini son (1), Salazar und andere meer daer nae staen, praesentierende etlike voel dusenden, welcke sie by den Staten ten achteren, te laten vallen, umme die-selve upkomsten etlike jaren te moegen genieten ende daervan in possessie gestalt te worden. Dennoch niettegenstaende dien allen beduncket my in sodaner recommendatie die sake miner commission by sommigen heren angenamen te wesen, dat mit kleinen unkosten wy wal tot unser intentie sulden kommen.

(1) Proost van Oldenzaal in dien tijd.

Und daermede sulx am beqweemsten moege gescheen und in giener frembden handen tho unehre und schade unser gemeiner Landtschap und Stede valle, moten myn heren alle wege und middelen voernemen umme unseren G. heren Stadtholder an der handt tho krigen und van syn G. eyne gude recommendation an den Raet van State offte an der Alteze ter saken dienende tho bekommen, und dat die sake nevens siner G. recommendation met gemeinen der Landtschap en Stede wille en believent mach bevordert worden. Unde so sulx muchte gescheen sehe ick mouwen ant wamboyss te setten; anderss averst so sine G. daer niet byschrivet und die Ridderschap sich niet coniunct in deser saken solde willen maken, sal up miner requesten, so ick alleine in nname unser stad worde presentiren mines erachtens geapostilliert werden, dat sie in handen unserss Stadtholders sampt der Staten van overissell sall gestalt wesen, om, hun advyss daerup gehoert hebbende, nha bevinde daerinne gedaen te worden. Und so sulx gescheet, besorge ick genslick dat het een pannekoke sal worden und niemantz der unseren offte gemeiner Landtsaten ennich vordel daarvan worde hebben. Daermede dan ennigess fruchtbarlikes werck uthgerichtet und ick minen arbeit (den welcken ick niet besparen, dan by dage und nachte so flitig als in myn eigen sal anwenden) niet vergefflichs dan tho einer ewiger memorie und stiftunge einness godtsaligen werckess moege emploieren,

hebbe ick derenthalven miner heren diener, . . . einsdeels up syn mannichfollich anhaltent und bidden, anderdeels um van U. E. gruntliches wedderbeschreven antwordt tho bekommen affgeverdiget, biddende ganz denstlich U. E. disse noetwendige sake behertigen und bearbeiten nha gelegenheit und niet tho laten dat ein ander so een herlich gebraet, welches minen heren voergestalt und alleine durch missgunninge entfremdet kan worden, wechneme. Hieran gescheet der algemeiner Landtschap und deren nhakommelingen ein unwerderlike und unsterfflike wol-daet. etc." — Hier was bijgevoegd het volgende P. S. „Vermitz swaricheit und wichticheit dissen handel tho einen guden en gewünscheden ende tho brengen, hebbe ick an verscheinenen heren en deren huesfrouwen belofftenissen gedaen van geschencken, so in wyn, ettlicke silveren schalen ende gelde, einem jeden nha siner gelegenheit, in alless ter somme van umtrent derdehalff hondert dal. Diewelcke U. E. alhier averschriven ofte bestellen moegen, umme dieselve 250 dal. so ick tho miner petition mach kommen und behoerlike brieve erlanget hebbe, und anderss niet, anthotasten, verwechtende hierup U. E. W. slunigess antwordt, umme my in alless daernha tho richten, want belofften sine effectu gelden hier niet. Datum ut in literis. *Vigilate dum occasio datur.*"

Het volgende stuk is een verzoekschrift der

stedelijke Regering aan den Aartshertog MATTHIAS.

„Vertonen zeer oetmodelick Burgemrn. Schepen en Raeth der Stadt van Deventer, welcker gestalt sie in die vurs. Stadt van Deventer voer onerdenckeliken jaren een seer gude particuliere schole gehadt en alnoch hebben, daer voele hoechgelerde en wytberoempte menner alss Rodolphus Agricola, Erasmus Roterodamus, Hegius en her president Viglius en voele andere ontellike heren en gelerde luden (die in oeren leven en nha oeren doet vermitz hun schriften die sie nagelaten der algemeinen christenheit voel gudes gedaen) oere fundamenta artium gelacht. Diewelcke schole nhu voer weinich jaren etwess begust hefft affthonemen, einsdeels vermitz die continuele hispanische garnisonen, so binnen die vurs. stadt gelegen en die krigen oft oorlogen so in denselven Lande gewesen, anderdeels oick vermitz die onvermoegenheit des Aerarii off corporis derselver stadt, datwelcke bynha in den gronde doer de krigen en garnisonen exhaurirt iss. Ende gewisslick tho besorgen staet, so men denselven niet tidliken voorkomt, dieselve schole geheel tho niete gaen en ten underganck geraden wordt, alles tot merkeliken nhadeel niet alleine derselver stadt, oerer burgeren en ingesetenen desselven Landes, maer oick der umbliggenden naber-provincien, die aldaer oere kinder tho den studio plegen te senden, ende nhu up groten kosten buten landes verschicken sullen moten, waer-

doer voel heroica ingenia, welcke armoets-halven oere angevangene studia niet continui-ren kunnen, onderbliven en underdrucket wor-den, waer uth volgentz en vermitz mangel van gelerden luden voele unordenungen en ir-rungen in gude republicken erwassen en ple-gen te onstaen.

Nhu ist dat in den Lande van overissell vurs. een kloester gewesen genoemd Berch-kloester in den welcke die monneken een on-ordentlich boese regiment en leven vuerende, die Landtschap und Steden verorsaket solden syn gewesen daerinne te moten versehen. Dan het hefft Aegidius de monte, een der nien Bisschoppen, desselven kloesters guederen en upkomsten den nien Bisdome van Deventer geincorporirt, ende die monneken met eine jarlix lyffpension versorget. Alss nhu gemel-ter Aegidius de monte deser werlt overleden, hebben Ridderschap en Steden van overissell met voirweten van Ur Hoich. en oeres Gn. he-ren Stadtholders den walgeboeren Graven van Rennenborch desselven kloesters guederen (want dat kloester doer den vurs. Bisschop seer ge-ruinirt oick giene monneken daer inne won-nen) angeverdet, ende doer einen ontfinger die upkomsten laten upboeren, applicirende die vruchten tot betalinge en vervullinge der gemeinen Landes schulden.

Daarmede dan dieselve guederen en upkum-sten (so doch niet groet syn) tho einen godt-saligen handel alss tho restauration, onderhoud en verbeteringe der vurs. scholen en tot gie-

nen argeren usum en gebrueck als sie thovoren angelacht sinnen geappliciert moegen worden en in alle wegen gemeine saken privaten emolumenten en versuken behoiren geavanciert te worden, en sunst oick sunderling nimantz daerby geinteressirt, presentiren Supplianten vurs. en sinnen orboedich daer van een niwes collegium binnen de vurs. stadt van Deventer vertich oft meer guder luden kinderen so van den adell alss andere uth den Lande en Steden van Overissel tho stiften, ende die behusinge daer tho beqwaem wesende daer tho to done, umme van denselven guederen en upkomsten nha gelegenheit in studiis en kost onderhouden te worden, alles up zeckere ordonnancy, so by Supplianten vurs. en Ridderschap en Steden gemelten Landes berampt en gemaket sal worden. Ende jewal noch ennige monneken desselven kloesters in den leven wesen muchtèn, sal men denselven die pension, so sie biss an her genaten, volgen laten. Bidden demna Suppl. am oetmodichst U Hoich. genedichst betrachtende die mennichfoldige schade, daerinne die Stadt van Deventer (vermitz allerhande natie van garnisonen, belageringe en ruiniringe derselven) geraden, oick die verscheidene diensten by derselven in dissen empoeringen en beruerten tot oeren en der gemeinen burgeren groten ja excessiven kosten bewesen en noch dagelix bewisende sinnen, dieselve U Hoichh. tho vermeringe desselven namenss en unsterflicher ehr in desen

lande die vors. stadt daarmede versehen en begifftigen en derselve genedichst placet, octroy en believent gelieven tho vergunstigen, daer tho verlenende behorlike brieven."

Verder is nog kopij voorhanden van eenen brief, gedateerd den 1 Febr. 1580, ondertee-kend door EGGERICH RIPPERDA en GOESWIJN VAN RAESFELT, Drost van Salland en Twenthe, waarin zij het verzoek der stad Deventer bij den Aartshertog MATTHIAS ondersteunen, en wel in naam van het Landschap. Zij achten het verzoek op reden gegrond en oordeelen, dat de stad van Deventer met zulk eene inrigting behoorde voorzien te worden, op zekere ordonnantie van Ridderchap en Steden ten gemeenen nutte beraamd „*mede genedichst be-
„ trachtende, dat gemelte stadt van overdenc-
„ keliken jaren een herlike schole gehadt,
„ welcke stadt met desen turbulen und em-
„ poering in uterst verderff geraden und
„ mennichfoldige denste tho gemeiner wal-
„ fart gedaen en derenthalve en um andere
„ reden allen anderen (alss wesende eine
„ seer propice place und die gemeinheit al-
„ daer den studiis seer thogedaen) preferirt
„ behoert te worden.*” — Eindelijk schreef de Prins van Oranje, den 10^{den} Febr. 1580 te Utrecht, op verzoek der Deventer Regering, over dezelfde zaak aan den Raad van State. *Et d'aullant* (schrijft hij) *que je trouve ceste leur demande fondé sur raison et equité et mesmement que les Estatz d'oueryssel les*

ont recommandé pour le mesme effect je nay peu laisser, veu que cela ne peut tendre sinon qu' au bien du publicq et prosperité dicelle ville, de vous prier les vouloir avoir en bonne et favorable recommandation et tenir lui main envers son alteze, afin quils en puissent obtenir bonne et favorable depêche.

Met deze brieven ging JORIEN VOEDT, Secretaris der stad Deventer, den 23sten Febr. 1580, op reis. Zijn dagverhaal is nog aanwezig. Den 23sten overnachtte hij te *Ter Schueren* (tusschen Voorthuizen en Amersfoort) den 24sten te *Schoonhoven*, den 25sten te *Dordrecht*, den 26sten en 27sten op het schip, en kwam den 28sten te *Antwerpen* aan. Hier begaf hij zich terstond bij de Heeren ASSELIERS, LEONINUS, St. ALDEGONDE en SILLA. Aan LEONINUS overhandigde hij de gunstige aanbeveling der Drosten en de missive van den Prins van Oranje. Toen deze Heeren het oogmerk zijner komst vernomen hadden, beloofden zij hun best te zullen doen, en inzonderheid behaagde allen de voorspraak van den Prins. Des avonds deelde SILLA hem in een gemeenzaam gesprek alle mededingers (*competitores*) en zwarigheden mede, die de zaak benadeelen konden, o. a. dat de Graaf VAN RENNENBERG geschreven had, veel geld voor het koo-
pen van buskruid in het beleg van Kampen en Deventer gebruikt te hebben en dat de provincie hem nog veel schuldig was; dat de prior van het Windesheimsche convent ge-

klaagd had, beroofd en door de Spanjaarden met geweld verjaagd te zijn, en dat het volgens de pacificatie van Gend hersteld moest worden; de Zwollenaars hadden aangevoerd, dat het Bergklooster bijna voor de poort hunner stad lag, dat Deventer eene goede school had en zij dus voorgetrokken moesten worden.

Den volgenden dag bezocht VOEDT den Raadsheer MEDEKERK (MEETKERKEN) en den President SASBOUT, aan wier voorspraak hij de zaak insgelijks aanbeval. Ook ELBERTUS LEONINUS sprak van groote en vele zwarigheden tegen het plan, welke de Secretaris trachtte uit den weg te ruimen. LEONINUS vroeg onder anderen „ off die landtschap van over- „ issel de Alteze oick enige pensie betaelt „ hadde; of het niet een wech were dat die „ Alteze die upkomsten eins jaers genieten „ muchte; men behoerde hem wal eine ver- „ eringe tho doen, so veer hie dit also wurde consentieren, want hie alle invidie en „ indignatie op sich wurde nemen.” VOEDT had daartoe wel geene commissie, maar hij wilde zijne Alteze in generale termen wel belofte doen, dat de stad Deventer, zoo ver Landschap en Steden daartoe niet te bewegen waren, zulks naar haar gering vermogen met dankbaarheid zoude beantwoorden. „ Men „ wurde (zeide LEONINUS) hem daer mede „ winnen, und so veer ennige gratuiteet tegens „ hem wurde ertonet, solde syne affectie erwassen en vermeren tegens uns. Item dat „ men wat behoerde tho doen, want moege-

„lich die administration des Bischdombs Munster up hem wurde kommen und moegelijk „Vriesland mede.“ Eindelijk verzocht VOEDT, dat hij toch geene zwarigheden zoude maken; mogelijk zouden anderen daarop niet denken.

Den 1sten Maart sprak de Secretaris den Heer ASSELIERS weder aan, van wien hij berigt kreeg, dat er nog niet ernstig over de zaak gehandeld was. Op de vraag, of, indien de prior en monniken van Windesheim deze goederen misten, zij dan ook hadden om van te leven? werd geantwoord: dat zij deze goederen nooit gehad hadden; dat de monniken, die er in geweest waren, met een jaarlijksch pensioen voorzien waren, hetgeen hun de stad jaarlijks levenslang zoude betalen, ingeval zij die goederen tot het voorgestelde doel verkrijgen mogt. Die van Windesheim hadden er dus geen belang bij. Het was goed, zeide ASSELIERS, dat hij dit wist. VOEDT verzocht nogmaals om zijne voorspraak, met belofte van dankbaarheid vóór zijn verreizen. — Nogmaals werd LEONINUS denzelfden dag aangesproken, die zich liet verluiden: „dat men „ungern in der saken wat solde anvangen, „vermitz het van boeser consequentie syn „wurde und andere dat selve exempel solden „willen volgen, seggende dat hie my niet tho „smekelen (vleijen), dan die waerheit und swaricheit seggen wolde so daer up vallen muchte.“ Eindelijk raadde hij VOEDT aan, om zelf het advies der Drost en de missive van Z. Excell. (den Prins van Oranje) aan zijne Hoog-

heid te overhandigen en voor zijn belang te spreken, opdat hij (LEONINUS) onverdacht mogt blijven, want zoo hij het rapport dede, zoude men suspicie op hem werpen en zulks den anderen partijen niet verborgen blijven. De Secretaris deed zulks terstond en gaf, na een lang verhaal van de zaak, te kennen, dat de Raad der stad Deventer, naar haar gering vermogen, niet nalaten zoude, dadelijke dankbaarheid en onderdanigen dienst te betoonen. Het antwoord van den Aartshertog was, dat hij den Raad voor het gedane aanbod dankte; hij zoude de brieven openen en met den Raad van State behandelen en ten gevalle der Stad doen wat mogelijk was. VOEDT schrijft hierna in zijn journaal: *eodem die heb ik wat gespuert, dat van wege des priors grote beloften geschiet. Een jaer upkumsten wurden ten minste an verscheidene heren springen en verdeilt worden.*

VOEDT vervoegde zich den 2^{den} Maart weder bij ASSELIERS en vernam, dat de zaak, om de afwezigheid van den Heer VAN ST. ALDEGONDE, niet behandeld was, maar dat zij den volgenden dag zoude behandeld worden. Hij beval hem dezelve nogmaals aan *et promisi illi gratitudinem*, voegt hij er bij. — Van hier begaf hij zich naar SILLA, die er wijdloopig met hem over sprak. Hij vroeg, of de stad er een huis toe had, dan of zij er een moest koopen; zeide verder, dat men gaarne alle middelen zoude voorwenden, om dissensie tusschen Landschap en Steden te vermijden;

dat, zoo het verkregen wierd, het dan wel bij provisie zou moeten geschieden, opdat aan de anderen hunne querele ter contrarie gereserveerd mogt blijven. — De stad had een huis, was het antwoord, het arme Fraterhuis, dat daartoe zou worden geschikt gemaakt; voorts, dat eene ordonnantie bij Ridderschap en Gedeputeerden der drie Steden beraamd was, waarin alreeds bij dezelve geconsenteerd was, maar toen dezelve Deputaten van de Steden hun rapport gedaan hadden, waren eenige onverstandige reclamatores geweest, welke evenwel met goede redenen zouden te bewegen zijn. Ook zou de Stad Deventer anders niet op zich laden dan onkosten, ongemak en ongunst, want het Landschap zoo wel als de drie Steden. en beide andere Steden, Kampen en Zwolle, elk zoo veel plaatsen van personen daarin hebben zouden als die van Deventer; en wanneer die van Zwolle het verkregen, konden zij de Deventerschen niet minder toelaten dan hun aangeboden werd, enz. SILLA beloofde zijn best te zullen doen, *et ego promisi illi liberalitatem!* — Op denzelfden dag meldde LEONINUS, dat de Alteze hem de brieven lagchende overhandigd had, en maakte weder zwaarigheden, o. a. dat men hierin niet wel iets doen konde buiten verhoor der anderen, tot vermijding van allerhande dissensie en contradictie, die er uit zoude ontstaan. Het was beter, dat men dacht, het leven te salveren, en dat de goederen tot algemeene zaken gebruikt wierden,

dan tot particulier verzoek. Het was beter, eerst de anderen te hooren, opdat er geene klagt konde komen, dat de dispositie zonder het hooren van partij genomen was. Men moest nog eenige dagen wachten, want mogelijk zouden de andere Steden, wetende, dat VOEDT herwaarts gekomen was, terstond daarop schrijven of misschien ook iemand zenden. Hij haalde het voorbeeld van eenen voerman aan, die naar Antwerpen wilde en iemand, die uit de stad kwam, vroeg, of hij nog wel binnen zou kunnen komen? waarop deze antwoordde: ja, zoo gij zacht aan vaart. De voerman, meenende dat men hem bespotte, haastte zich en joeg sterk aan, zoodat hij een rad brak, en werd aldus belet en moest buiten blijven. Zoo meende de Doctor ook, dat men den tijd aanzien en afwachten zoude.

Na dit gesprek ging LEONINUS naar den Raad. „Weshalven ick hem gevolget und die heren in den raeth gaende angespraken, vermaent und gebeden, die sake tho favoriseren." LEONINUS, uit den Raad komende, berigtte den Secretaris, dat zijn Alteze in het verzoek van Deventer had geconsenteerd. Hij vroeg hem nog, waarom de derde Drost niet had geadviseerd — dat men de toestemming der gansche Ridderschap behoorde te hebben — dat de form der fundatie bepaald, bij Ridderschap en Steden bewilligd en herwaarts tot autorisatie gezonden moest worden. VOEDT antwoordde, dat zulks bij Ridderschap en Landschap in Sept. laatsil. te Zwolle op eenen

Landdag bewilligd was. LEONINUS wenschte het bewijs daarvan, voor notaris en getuigen gepasseerd, te zien. — Dit was geen gebruik, maar het werd in de Reise-boeken der Steden opgeteekend (1). VOEDT bood evenwel aan, zulks te gelegener tijd te doen blijken. — ASSELIERS zeide hem vervolgens, dat het bij provisie was toegestaan. — SILLA verhaalde hem nog dien dag, dat des priors petitie was terug gesteld — die van Zwolle hadden in het principale geconsenteerd, als namelijk tot zulk einde, als Deventer had begeerd, dat de goederen besteed zouden worden, maar dat er alleen verschil was over de plaats. En vermits Deventer de eerste in het verzoek, de oudste in de scholen was en zulks het best had verdiend, was deze stad aan de andere voorgetrokken. In geval die van Kampen zulks mede hadden verzocht, zoude er geheel geene zwaarigheid wezen. Het mees-te gewigt tot vermijding van alle verschil, dat tusschen Landschap en Steden zou kunnen ontstaan, was alleen in den vorm. VOEDT antwoordde, dat van wege het Landschap, die zulks eens overgegeven hadden, geene zwaarigheid te wachten was. Dat de verstandigen in de Steden het ook goedkeurden, en de anderen, onverstandigen, met goede redenen wel zouden kunnen overgehaald worden, want dat hun geene praejudicio geschiedde, vermits

(1) In het exemplaar, hier aanwezig, is het echter niet te vinden.

de andere Steden zoo veel voordeel aan zich behielden, als Deventer. — Den 3^{den} Maart werd de acte in den Raad van State opgesteld en den 7^{den} verkreeg VOEDT (na veel heen en weder gaan) eerst de expeditie. LEONINUS zeide hem: *sie vischen so scharp en sehen malkanderen so nouwe nha.*

Wij hebben het dagverhaal van den Secretaris niet aanmerkelijk verkort, omdat dergelijke kleine authentieke bijzonderheden dikwijls meer licht over voorvallen en karakters der Geschiedenis verspreiden, dan officiële staatsstukken. Dit eenvoudige berigt geeft aan ieder, die de omstandigheden van den tijd kent, veel stof tot denken en oordeelen. Wij onthouden ons, om ze met den vinger aan te wijzen.

VOEDT vertrok naar Overijssel met een schrijven van den Aartshertog MATTHIAS, van 4 Maart 1580, waarin hij aan de Supplianten, op intercessie van den Prins van Oranje en na advies der Drosten van Salland en Twenthe, uit hoofde van de billijkheid, hun verzoek toestaat, zoo dat de boven gedachte goederen tot het gevraagde gebruik aangewend zouden worden, en dat bij provisie, onder voorwaarde, dat vooraf zekere ordonnantie, zoo wel op het getal en nominatie van de jonge studenten uit ieder kwartier, als op de administratie der goederen en distributie van het inkomen van dien, bij gemeen consent van Ridderschap en Steden gemaakt en overgezonden zoude worden. — Een besloten brief

aan Ridders. en Steden, door VAN ASSELIERS gecontrasigneerd, van dezelfde dagteekening, nog in originali voorhanden, was van denzelfden inhoud en drukte de begeerte uit, dat Ridders. en Steden terstond tot het maken der ordonnantie zouden overgaan. VOEDT meldt, dat hij deze missive op eenen Landdag te Deventer heeft voorgelezen, ten gevolge waarvan de volgende ordonnantie gemaakt is, die ook bij *de Ridderschap en de Stad van Kampen* te Zwolle op eenen gemeenen Landdag geauctoriseerd en bewilligd is. *By der welken die gemeine Ridderschaft und Steden Deventer en Campen eine schriftlike deduction an den durchluchtig hoichgeboren fursten und herrn den Erzherzoge Matthiam Gouverneur etc., by my ingestalt, hebben doen verfertigen en mine hern van Deventer my belastet dieselve der Alteze und den prince van Uranien te presentiren ende die saken miness vermuegens ten ende to bevorderen.* De ordonnantie is van den volgende inhoud.

Form van Stiffunge eines Collegii Studiosorum bynnen der Stadt van Deventer van die upkomsten des Berchkloisters guederen, dat genandt sall worden Transisulanorum und onderhol-dinge derselven.

Schepen und Raidt der stadt van Deventer hebben voirierst hier bynnen Deventer mith

adviss und believenth van gedeputirden van der Landtschap und Steden van overyssel eine bequeme gelegenheit van plaitse und huisinge, umb dat Collegium dair tho leggen, uth ver-siehn.

In welcken huise offte Collegio sullen underholden worden 60 studenten, dat gebarene Landtsathen sullen syn, echte und recht van vader und moeder gebaren, woirvan uthen Lande 30 gesellen, als uth elcken van den dryen Landen 3 schemele gesellen, und die anderen Edelluyden kinderen wesende, und uth den dryen Steden, als Deventer, Campen und Swolle, uth elcker Stadt 10 gueder burger kinderen sullen wesen, doch soe die staet van der upkomsten derselver guederen in kumpstigen tyden vermitz oirloch offte duirte niet soe voell gesellen vueden solde konnen, soe sal soe den Lande als Steden ideren pro rata an oir getal affgeslagen worden.

Die praesentationes derselver gesellen sollen geschien als van der Edelluyden kinderen und den anderen gesellen doir den dryen Landt-drosten der drier vurs. Landen, und uth den anderen beyden steden die Raith van elcker Stadt.

Die offte den gepresentirden soll ein raidt van Deventer sonder verweigeringe acceptiren.

Die vurs. Studenten sullen seess jaeren continuelicken nae den anderen in denselven Collegio die vrye kost, woeninge und lehringe hebben.

Nae ummeganck der vurs. seess jaeren sall

die presentatie geschien van den Landdrosten und Steden vurs. Soe oick middeler tydt ein offte mehr van den studiosis afflivich wurde offte die schoele verlieten sall offte sullen in des, offte der vacirenden plaitse anderen gepresentiert werden van den het respectivelicken wye vurs. geboert, dat bynnen die drye mainden tydz dair naestfolgende, und soe veer middeler tytt giene presentatie geschege, sall een raidt van Deventer die plaitzen moegen suppliren, die dair niet langer inne blyven sullen, dan als die uthen Lande und Steden hoere gesellen in die plaitse gesandt wurden hebben.

Dat vurs. Collegium sall hebben einen Rectoren, die der geschickelicheit sall wesen, dat hie daeglichs in den Collegio eine lection lesen sall können und moeten. Dese sall syn dat hoefft des Collegii, den die Praeceptores und Studenten respectiren sullen, oick die huissholdinghe hebben sall.

Nevens den Rectoir sullen noch twee praeeptores in den Collegio stedich wonnen, alsoe dat drie lectores dair stedich sullen syn, waervan die eine in artibus, die ander in linguis und die darde in institutionibus Juris lesen sullen.

Dair oick offte wanneer jemantz van den praebendaten in den Collegio tho der geschickelicheit qweme offte uth enniger approbierden universiteit kommende, der geleertheit were, dat hie duchtich tot ein preceptoir in dem vurs. Collegio und plaitse eines praeecep-

toris vacierde, sall men denselven voir einen praeceptoren in den Collegio annemen und preferiren alle tyt voir den vrembden.

Item allen den ghenen die oire jaeren in den Collegio wurden remplirt hebben und nae ennige approbierde universiteit umb tho studiren wolden reisen und ennich subsidium dair tho begerden, sall men tott vulste der terunghen geven in den buydel eins xxv g. g.

Die Landsdrosten, beyde Burgermeistern in der tytt der Stadt van Deventer, nevens der andere beyde Steden sollen ewige visitatores desselven Collegii wesen und einmaill jairlix die vurs. Landtdrosten und die gedeputierden der Steden in den Collegio visitatie doin und alle unordenunghen und mangels soe an den Rector, Praeceptoren offte Studenten bevonden wurden, remedieren.

Die Rector Collegii sall alle jair reckenschap doin voir den vurs. visitatoren tho der tytt, als sie die visitatie doin.

Die Rector des Collegii sall meth raidt der vurs. visitatoren angenamen und destituirt worden.

Die praeceptores averst sullen by den Rector meth adviss des Raedes van Deventer angenamen und verloevet worden."

Volgt, met de hand van Griffier ROELINCK geschreven.

„Anno 1580 den 23 aprilis hebben gemeene Ridderschap und Steden der Lantschap van overyssell, representierende die Staeten desselven Landes eenen gemeenen Lantdach binnen

der stat Swolle gehalden. Up welcken Lantdach die Gedeputeerde der stat Campen, te weten die Erentfeste hoochgeleerde, wyse, voirsichtige Henrick de Wolffs van Westenroede unde Otto gansenebbe genant Tengnagell, der rechten doctor Burgemr. derselver stadt ingebracht und van wegen der vorg. stadt Campen verclaert hebben, dat Burgemrn Schepen und Raidt der stadt Campen ingewilliget geratificeert und believet hebben, inwilligen, ratificieren und believe mitz dessen soedaene ordinantie, forma oft stiftonge eenes Collegii Studiosorum, als by der Ridderschap mit Burgemrn Scepen und Raidt der stad Deventer gemaect und binnen deselve stadt Deventer van die upcumpsten des Berchcloisters guederen onderhouden sall worden. Aldus gedaen op ten genoemden Lantdach binnen Zwolle up dach und jaer als vorg.

Aldus gedaen op ten Lantdach in
præsentie van my Griffier van
Overyssel onderg. ROELINCK."

Deze aantekening komt ook in het *Reiseboeck* voor. Op een klad van het behandelde op dezen Landdag staat gemeld: *Nobilitas et Campenses consenserunt. Swollenses contra.* De missive aan den Aartshertog MATTHIAS ten geleide dezer ordonnantie is van den 23 April 1580 en gezonden door *die gemeine Ridderschaft und Steden der Landtschap van Overissell, Deventer und Campen.* Men schrijft

daarin o. a. *Daermede dan dieselce gueder tot sulcken effect alss daer sie jerstmaels uth permissie dess pausess en der hoegenn aericheit alss nemelick tho stiftunghe eines seminarii Reipubl. by den nien Bischof applicirt suldenn worden, kommen, ende U. F. D. nhamē und ewich loff by derselver und gantzen posteriteit nagelaten ende vermehret und ock sonsten voele herlike ingenia, welcke anders in medio cursu studiorum ob rei domesticæ angustium vergaen moeten tho voltenkomene erudition und entlich ad gubernacula Rerumpubl. geraden moegen.* Het stuk eindigt met verzoek van authorisatie en approbatie, en om aan die van Deventer behoorlijke opene brieven in forma te verleenē. Het werd geexpediēerd onder het zegel van EGGERICH RIPPERDA, Drost van Salland.

Waardoor en wanneer dit heilzaam plan verijdelde geworden is, is ons nog niet gebleken. Alleenlijk is nog voorhanden een brief van VAN ASSELIERS aan VOEDT, gedagteekend Antwerpen den 19^{den} April 1580, waarin hij meldt, den zijnen van 10^{den} dier maand, met de raming van ordonnantie tot stichting van het Collegium Studiosorum, te hebben ontvangen en deze aan LEONINUS en SILLA te hebben medegedeeld „ vinden deselve wel redelyck en nyet onbillichs inne te houden en wolden wel, dat deselve raminghe zoo *in gratiam studiosorum ac juventutis (quæ ut recte educetur et instituat plurimi interesse Reip. scimus)*

als tot vorderinghe van vors. stadt Deventer metten eersten soo geffectueert werde, datse mocht gestendich en onverbreeckelyck blyven, om tot hetwelck te komen en alle oppositie te schouwen (dye andersins daer soude moghen vallen, overmidts gelyck ghy scryft dat dye van Swolle daer tegens syn) dunckt ons (onder correctie) voer het beste, dat ghy de sake soo wilt insyen datse nyet verrast en wordde maer liever ophoudt tot dat de generale vergaderinghe van Staten hyer is, opdat sy dan mach met hunnen advyso geaccordeert en gesloten wordden, en meynen wel dat neffens hen geen swaricheyt vallen en sal, *quia res per se pia, justa et favorabilis est.* Sullen oock nyet laten de sake alsdan zoo veel in ons is te recommanderen, daer wy van noode sullen vinden. Nydtemin remitteren al tzelfde tot uwer goeder discretien, overmidts ghy op der plaetsen wesen en de sinnen en humeuren van lantsaten aldaer beter kennende dan wylieden, wel sult weten te consideren wat best geraeden is etc." — Mogelijk schuilen er nog meer stukken over deze zaak. Uit den *Tegenw. Staat van Overijssel* III^{de} d. bl. 512 zien wij, dat de goederen van het Bergklooster onder het bestuur der stad Zwolle zijn gekomen.

M.

WATERVLOED

in 1552.

't Is bekend, dat hooge watervloeden van den IJssel, doorgaans gevolgd van zware dijkbreuken, voorheen, veel minder zeldzaam waren dan in de latere tijden. Buiten de berigten, leveren de talrijke gespoelde kolken langs de rivier, en ook de teekens, bij voorbeeld aan de Zandpoort te Deventer, daarvan voldoende bewijzen. Onder anderen is de vloed van 't jaar 1552 geen der minste. De geschiedschrijver MOONEN zegt op dit jaar: „ Des nachts voor Pontiaens avont was het „ zoo groot een onweder van donder, blixem, „ hagel, regen, wint en watervloed, dat niet „ alleen elders kerken en torens door het vier „ verbrandden, maer ook hier te Deventer „ veel groote huizen nederstortten. Ook ving „ men visch in de kerke." De waarheid ook van dit laatste, namelijk, dat het water zoo hoog in de groote kerk stond, dat het vischen aldaar doenlijk was, heb ik bevestigd gevonden in eene aantekening van den bekenden Stads secretaris NICOLAAS VERHEIJDEN,

die blijkbaar van de gebeurtenis eenen diepen indruk had gekregen, en ze daarom voor de nakomelingschap wilde bewaren.

Hij heeft ze opgeteekend op de eerste bladzijde van een der zoogenoemde Reyseboeckken, waarin destijds hoofdzakelijk de besluiten van Ridderschap en Steden geschreven werden, en ik deel ze hier mede, zoo tot bevestiging van het verhaal van MOONEN, als omdat er onderscheidene dijkbreuken in vermeld worden, die misschien tot opheldering kunnen dienen van den toenmaligen loop der dijken.

„ Anno Dusent viiff hundert twee ende viiff-
tich op dinxdach den twelfften January synnen
Ridderschap ende Steden van Overyssell bynnen
der Stad Deventer ter dachfairs geweest ende
des avondtz omtrent tusschen negen ende
thien uren is een greusame weder in der
lucht erheven mit groten donder hagel ende
blixem ende mit seer greusame onstuer weder
wint ende reghen ende is die yssele aver
dwars opgelopen ende seer groet geworden
des men by wintertiden van soe greusame
donder ende blixem lange jaeren nyet gehoirt
hefft, ende is dat ysselwater so hoge geweest
dat het stonde in sanct lebuyns kercke so
hoge als die vrouwen bancken ondert orgel
synnen, ter selver tyd is ingeschoirt dovelder-
dyck die a° 1556 opten herft by den xii ker-
spelen van Zallandt ter bede by gemeyn-
handt weder toegedyckt is zonder preiudicie
van yemanden dair van elck kerspel enen
brief ontfangen heft ondert segel van den

grave van arenberghe stadtholder (1). Is ter selver tyt ingeschoirt die rodedyck (2) tusschen zwormen ende weteringen enck ter selver tyt is een wade ingeschoirt durch een wagenspoer tot tyone tusschen den hunen kerckhoff ende den hogen enck van tyone dair terstondt een dwersdyck gelacht is ende is die versuemenisse des inschorens so gemeyne spraick was geschiet durch des hilligen gietz meier to tyonen ter selver tyt een wade gewest in den kerspel van opvoirst by voss hofstede (3) noch een grote wade gewest in den ysseldyck to Welssen in den kerspel van Olst ende voel andere inschoringhe by Zwolle durch dat dovelderdyck doer was ende die donderslach is so groet ende so greusam geschiet dat die durch alle by ende omliggende landen des avondtz gehoirt is geworden ende is so greusame weder ende tempestaet op dach vors. des avondtz gewest bynnen Deventer dat des nyewerlt gelick gehoirt is ende dair nae is dat water so hoge opgelopen dat

(1) Over de verplichting tot het onderhouden van den Douvelderdyck is langen tijd geschil geweest tusschen Deventer en de ingezetenen van Zalland. *Teg. St. v. Ov.* III. 262 en VAN HATTUM *Zwo'le.* II. 426. Sedert het aanleggen van den Snippelingsdijk in 't begin der zeventiende eeuw dient hij niet meer tot waterkeering en is geheel verlaten.

(2) De roode dijk loopt van even beneden Zwormer toren tot aan den Snippelingsdijk.

(3) Noch van deze noch van de vorengenoemde wade weet ik eenige aanwijzing te doen.

het op sanct antonisdach op 't hoechste was ende were dovelderdick nyet doergelopen ende terstondt die ij waden to tyone ende to welsen dair op gevolget die dat water in Veluwen ende in Zallandt verdeelden solden volnae alle ysseldycken overgelopen hebben: NICOLAUS VERHEIJDEN secretarius der stad Deventer heft dat beleeft ende gesien ende dairom dit in memorie met syn eigen hand nagelaten."

(get.) NICOLAUS VERHEIJDEN.

Naar deze opgave dus mag deze voor den hoogsten der bekende watervloeden worden gehouden. Die van 1658 intusschen was weinig minder en stond ook toen het water in de Groote Kerk. 't Was tien Rijnlandsche duimen (0.445)^{el} hooger dan in 1784, toen, zoo als bekend is, het nog even in de torendeur dier kerk gestaan heeft.

C. J.

WATERVLOED IN 1658.

Nadat het hiervoorgaande stukje over den watervloed van 1552 reeds gesteld was, heeft men vóór in een exemplaar van het Stadregt van Deventer, in 't bezit van een ingezeten dezer stad, eene aantekening ge-

vonden, die, hoezeer de steller daarvan niet bekend is, nogtans alle blijken van waarheidsliefde draagt, en als bijdrage voor de geschiedenis der watervloeden van den IJssel belangrijk genoeg is geoordeeld, om te worden medegedeeld, zoo als zij dan ook woordelijk hier volgt.

„Anno 1658 op den 20 Februar: zynde saterdag ende alzoo doenmaals de gewoonlyke tyd van den omgang der respective Heeren Straatschepenen ende Gesworene Gemeensluiden van de acht straten off quartieren der stadt Deventer, isser zoo een hoog water ende harden ijsgang geweest dat daardoor den gemelten ommegang ten merendele is verhinderd geworden, alzoo dat de Heeren van deze strate niet verder als een stuk weegs in de assenstrate tot omtrent de Regenboge hebben kunnen gaan: waarom ook op maandag daaraanvolgende, namentlijk op Petri ad Cathedram niet in de grote of St Lebuini kerke, als altoos te voren, maar in de Berg kerke (niet tegenstaande 't water doen al aan 't vallen was) de keurpredicatie heeft moeten gedaan worden; waarhenen om te komen de hoog-achtbare Magistraat met de secretarien zyn gegaan van t Raadhuis door de Bisschopstraat, (alwaar een dykjen tegen over de Broerenstrate was gemaakt) ende zoo den Brink over door de Roggenstrate ende door de vooraangetogene andere weg, na 't Raadhuis, alwaar de keur gedaan zynde, de dank-

zegginge is geschied op t Choor in de grote kerke, waarhenen over balken en planken de passage is genomen, ende zulx door de deure tegen over het wynhuis; ende is in dezelve grote kerk van den 21 Febr: tot den 28 Maart beide incluis niet gepredikt geweest, maar op Palmsondag eerst wederom begonnen.

Onder verscheidene andere geledene schaden zoo buiten als binnen de stadt is door denselven waters- en ysnoodt t Verkensbolwerck (1) voor meer als de helfte afgescheurt en weggerukt. Gelyk mede de halve brugge met desselfs palen, het wachthuis en de sluis aan de Bergpoorte, ook beide de contrescarpen onder en boven dezelve brugge.

Ende is het water doorgedreven na de veenslagen, welke daardoor met sandt zyn bestelpt ende zeer bedorven.

Is mede de Klinkenbelt in den Enk voor Deventer ten meestendeel door twater weggescheurt, ende mitsdien het gansche Borgelerveldt ende ook twee erven van t Voorster-Gasthuis ende andere met sandt overstort.

Aan de Bakoven is de geheele achterste sluise met een groot stuck van de muire tuschen de gragt en de IJssel weggespoelt, nefens t contrecharp van de halve maan aldaar. De schipbrug liggende op de welle is door

(1) Bij de Bergpoort aan den zoogenoemden Hondenhoek.

ysgang zoodanig beschadigt, dat daarvan 2 schepen zyn gezonken ende twee vacken weggedreven.

De hoogte van tselve water is soodanig geweest dat men op tnieuwe merkt, Brink tot aan de Maanensteeg, den Kerkhov ende andere plaatsen in de stad met schuiten heeft kunnen varen, ende heeft het water gestaan tot in de ringen, welke zyn uitgehouwen in de leeuwenmonden aan de pilaren der kerkdeuren tegen over het Raadhuis ende alzoo drie vierde voets hooger als in den jare 1635 ende immermeer van te voren.

EENE VOLKPLANTING DER SICAMBREN IN HONGARIJE.

Dat de Sicambren, die magtige naburen der Batavieren, oudtijds het voormalige graafschap Zutphen en misschien ook een gedeelte der Veluwe, mitsgaders de streek van Westphalen en het Bergsland, die aan Nederland grenst, bewoonden, wien is zulks onbekend? Dat zij voortdurende oorlogen met de Romeinen voerden, nu eens met meerderen voorspoed, dan weder het onderspit delvende, ook dit hebben wij uit de berigten der Ouden van der jeugd af vernomen. Maar dat een legioen dezer natie onder de Romeinsche vanden diende, ja, wat meer is, in ver gelegen streken eene volkplanting stichtte, is welligt velen minder bekend. Wij vinden van dit een en ander gewag gemaakt in een opschrift, door APIANI onder de *Inscriptiones Hungariae* medegedeeld (1). Het luidt aldus:

(1) *Inscriptiones sacrosanctae Vetustatis. Ingoïstadii* 1534, p. 492.

LEGIO SICAMBRORVM
 HIC PRAESIDIO COL
 LOCATA CIVITATEM
 AEDIFICAVERVNT
 QVAM EX SVO NOMINE
 SICAMBRIAM
 VOCAVERVNT.

De legioen der Sicambriers, die hier was gelegerd, heeft te dezer plaatse eene stad gebouwd, die zij naar hunnen naam Sicambria hebben genoemd.

Dit gedenkteeken zoude ten tijde van MATTHIAS, den Koning van Hongarijë, te Buda zijn ontdekt, als de grondslagen gelegd werden van een paleis voor Koningin BEATRIX. Zou het nog aanwezig zijn? Is het voor echt te houden? Zie daar vragen, die eerst dan beantwoord kunnen worden, wanneer men nadere berigten omtrent hetzelfde zal hebben ingewonnen. Vruchteloos zochten wij naar eenig spoor der bedoelde stad in de werken over Hongarijë, die ter onzer beschikking waren.

Mr J. DE WAL.

GESCHIEDKUNDIGE HERINNERINGEN

BETREFFENDE DE STAD

OLDENZAAL.

Het aanvangspunt der geschiedenis van Oldenzaal verbindt zich, reeds in de vroegste tijden, met de plek gronds, waarop de groote of Plechelmi-Kerk gebouwd is. Immers er worden hier ter plaatse sporen gevonden van Druïdischen offerdienst, waaruit alzoo schijnt te blijken, dat de oudste bekende inwoners onzes vaderlands, de volkstam namelijk der Kelten, waartoe de priesterkaste der Druïden behoorde, ook hier eene hunner *Magen* of *Loo'en* (burgerlijke gemeente, *cité*) gehad hebben; iets, hetwelk daarenboven ook nog door eenige, hieromstreeks in den grond gevondene, wapentuigen — welke, zoo al niet aan vroegere bewoners, dan ten minste zeker aan de Kelten moeten toegeschreven worden — schijnt te worden bevestigd.

Toen de Kelten omstreeks het jaar 629 voor Chr., door den volkstam der Kimbren, die destijds uit Azië optrok, om het noorden en

noord-westen van Europa te veroveren, naar het zuiden verdreven werden, vestigden ook deze veroveraars, en na hen hunne taalverwanten, de Teutonen (Teutschen of Duitschers) hier ter plaatse hunnen eerdienst en mitsdien ook eene hunner burgerlijke gemeenten, door deze laatstgenoemde volken, met den naam van *Heem* of *Heim* aangeduid. Het Wodanisme der Kimbren en de Wanen- of Witte Wijdendienst der Teutonen, laat in de omstreken der stad veelvuldige sporen van vroeger aanwezen na. Vooral kan hiertoe gebragt worden de beroemde tempel van *Tanfana*, waarvan TACITUS (1) met zoo veel ophef gewag maakt. Deze tempel lag in het land der Brukters, eene afdeeling van den grooten volkstam der Teutonen, en werd in den veldtogt des jaars 14 na Chr. door eene legerafdeeling der Romeinen, onder bevel van GERMANICUS, tot den grond toe verwoest. De sporen van dezen tempel meent men op goede gronden te moeten zoeken aan den *Tankenberg*, op wiens zuidwestelijke helling de stad Oldenzaal gebouwd is.

Meer zekerheid verkrijgt het aanwezen der laatstgenoemde plaats in den tijd der Franken. Deze groote natie ontwikkelde zich, in de vier eerste eeuwen onzer jaartelling, van lieverlede, uit de verschillende afdeelingen van den Teutonischen volkstam, tot die hoogte

(1) TACIT. *Ann. Lib. I. C. 51.*

van zelfstandigheid en nationaliteit, welke haar de schitterendste rol in de wereldgeschiedenis deed vervullen. In dezen toestand besloegen de Franken, in het einde der 4^e en in het begin der 5^e eeuw, den bodem van Overijssel, het Graafschap Zutphen en het daaraan grenzende zuidwestelijk gedeelte van het Munstersche gebied, alwaar zij, terwijl het gros der natie in hare *Heimen*, en de Grooten (*Gasten*, *Gastons* genoemd) op hunne *Hoeven* of *Hofsteden* woonden, een bondgenootschappelijk staatsleven (Foederalismus) vormden. In het *Heim*, waar, reeds sedert onheugelijke jaren, de godsdienst der voorvaderen was uitgeoefend, werd in het begin der 4^e eeuw, of altans niet later dan het jaar 350, eene meer aanzienlijke Hooftgebouw, of de vroeger aldaar bestaan hebbende vergroot, en aan dezelve de naam van (*Sala*) zaal of *paleis* bijgelegd. Sedert dien tijd verschijnen in de geschiedenis dezes volks de namen *Salachave* (zaalhoeft) en *Salacheme*, *Saalheim* of het *Heim*, waar de *Sala* stond. Doch de opbouw dezer *Sala* schijnt ook met omstandigheden in betrekking gestaan te hebben, die aan den Vorst der *Salachave* een meer uitsluitend oppergezag over zijne vroegere bondgenooten hebben aangebragt. Immers van nu af aan verschijnt het grootste gedeelte der Frankische natie onder den naam van *Saliërs* of *Franken van den Salischen stam* in de geschiedenis, in onderscheiding van de *Ripuarische Franken*, die aan den regter oever des Neder-

Rijns zich onthielden. Reeds in 358 deden de Saliërs eenen inval in het eiland der Bata-vieren, waarin zij echter door JULIAAN ver-hinderd en naar hunne oude woonplaatsen terug gedreven werden (1).

Van meer belang was de omwenteling des jaars 420. Het was in dit merkwaardige jaar, dat de natie, tot eene algemeene volks-vergadering vereenigd, in *Salacheme* te zamen kwam, en aldaar plegtig den Vorst der *Salachave*, bepaaldelijk als haren Opperheer hul-digde en hem, als zoodanig, de nieuwe be-naming van *Koning* gaf (2). Te gelijk werd, op dit nationale feest, de grondwet der na-tie, reeds lang te voren door de voornaam-sten des volks ontworpen en plegtig voor-gelezen, aangenomen en bekrachtigd. Zij werd de *Salische wet* genoemd, naar de *Sa-la*, de plaats, van waar zij werd uitgevaar-digd, en nog heden ten dage heeft deze wet in Frankrijk haren invloed niet geheel verlo-ren. De geschiedenis heeft ons den naam van den Vorst, wien deze uitstekende eer te beurt viel, bewaard. Zij noemt hem PHABA-MOND, den eersten Koning der Franken. Hoogstmerkwaardig en inderdaad indrukwek-kend was deze gebeurtenis. Het was als het

(1) WAGENAAR, *Vaderland-sche historie*. D. I. p. 242.

(2) Zie VALLY, *Hist. de France*, Tom. I. p. 36. Ook in het voorberigt der Salische wet wordt *Salachem* ge-noemd, als de plaats, van waar de wet werd uitge-vaardigd.

ware het feest van de geboorte der Fransche Monarchie, maar ook tevens het afscheidsfeest van het vaderland. De bloem der natie trok op, om niet weder te keeren, maar om Gallië te veroveren en zich aldaar te vestigen. Twee gedenkstukken van blijvende waarde voor de geschiedenis werden uit het land der Vaderen medegevoerd en deden hetzelfde bestendig herinneren: de *Salische wet* namelijk, welke hun den naam der *Sala*, waar zij vervaardigd was, voor den geest bragt, en daarbij de nieuwe — te voren nog nimmer gebezigde en heden ten dage zoo hoog in aanzien staande — benaming van *Koning*: eene benaming, welke naar het schijnt werd aangenomen, om eene afscheidshulde te brengen aan de schimmen der voorvaderen, de magtige *Huns* of *Hunen*, wier sterk gespierde en reusachtige ligchamen, onder de niet minder reusachtige granietblokken, *Hunebedden* genaamd, te midden van welke zich destijds *Salacheme* verhief, begraven lagen. Eens toch, in eenen tijd, welke dien der Kelten voorafging, zwierven Noord-Aziatische horden over de geheele uitgestrektheid van Europa rond. Hunne bevelhebbers werden *Chuns*, *Huns* of *Hunen* genoemd, zoo veel beteekenende als *Bendehoofden* of *Magtvoerders*. Het woord *Koning* is slechts eene verbastering van het vroegere *Chunig* of *Chun* en beteekent alzoo oorspronkelijk insgelijks niets anders dan de oppermagtige Gebiedvoerder, zoo als dan ook nog

hedendaags, in de steppen van Noord-Azië, de Bāndehoofden der *Kirgizen* of andere horden, in den bovengenoemden zin, *Chans* of *Khans* genoemd worden (1). Het was na-

(1) Wij deelen geenszins in het gevoelen dergenen, die de Kelten als de stichters onzer Hunebedden noemen. Dit volk, hoezeer hetzelfde dan ook niet in alles met de Grieken en Romeinen te vergelijken was, had toch reeds eenen vrij aanmerkelijken trap van beschaving bereikt. CAESAR, die lang onder hen verkeerde, spreekt met ophef van hunne burgerlijke en godsdienstige instellingen. (CAES. *de bello Gall. Lib. VI C. 11 et seqq.*) En het zou derhalve gewaagd zijn, aan hen de stichting van zulke ruwe gedenkstukken, als de Hunebedden zijn, te willen toeschrijven. En in der daad, wanneer men deze gestichten beschouwt, wekken zij bij ons wel indrukken van woeste grootheid, en mitsdien van hoogen ouderdom, maar pleiten geenszins voor een smaakvol kunstgevoel hunner stichters. Het is te verwonderen, waarom men, bij het zoeken naar de stichters deser vervaarlijke steenhoopen, geen grooter gewigt gehecht heeft aan dat kenmerk, hetwelk hun zoo algemeen aankleeft, te weten, aan hunnen naam. Waarom zouden toch de vroegste Aziatische horden, die, in tijden, waarin de beschrevene Geschiedenis hen niet kan bereiken, hun oorspronkelijk Vaderland, naar alle oorden des aardbols heen, verlieten, dezelve niet hebben kunnen stichten, om die te doen strekken tot begraafplaatsen voor hunne magtvoerders, *Huns* of *Hunnen* genoemd, zoo als dezelve ook nog heden ten dage in Azië, met slechts weinige verandering, den naam van *Chans* of *Khans* voeren? Wij betwijfelen het zeer, of de naam der Hunnen van den lateren tijd, die onder ATILA zich zoo geducht voor Europa maakten, wel op de geheele natie van toepassing kan zijn. Het gros derzelve vormden de slaven, die als staatsburgers geen bestaan hadden; alleen de dusgenoemde *Adel*, de *Grooten* der natie, kwamen als zoodanig in aanmerking, en

tuurlijk, dat, na den optogt der Franken naar het zuiden, de *Sala* of *Sale* spoedig onder de benaming van *Oude* of voormalige *Sale* voorkwam, — eene benaming, die eerlang in die van *Oldenzaal* verliep. De naam van laatstgemelde plaats moet alzoo niet, gelijk

voerden alzoo, onzes inziens, den naam van *Hunnen*. Doch het is hier de plaats niet in een breeder onderzoek hieromtrent te treden; men vergunne ons echter alleen nog eene taalkundige aanmerking.

Indien het woord *bed*, meerv. *bedden*, het laatste gedeelte van het woord *Hunebedden*, hier moest genomen worden in de gewone beteekenis van *nachtelijke rustplaats*, dan zoude inderdaad hieruit voor het woord in zijn geheel een zonderlinge onzin geboren worden, die slechts eenigermate zou worden verholpen, door er de beteekenis aan te hechten van *rustplaats na den dood*, en alzoo van *graf* of *grafplaats*. Doch het komt ons voor, dat de laatst genoemde beteekenis te veel naar het *hedendaags dichterlijke* zweemt, en alzoo weinig met de allezijs prosaische *Hunen* der Oudheid zou strooken. — Het woord *bed* is, onzes inziens, slechts eene Hollandsche verbastering van het Oud-Twentsche *bōdd*, meerv. *bōdde*, welk laatste een *gebouw*, *gevaarte*, *opstapeling* beteekent. (Hoogd. *baute*, *baude*, *gebäude*). Als zelfs. naamw. is hetzelfde niet meer in gebruik, doch het daarmede in verband staande werkw. *bōden* hoort men nog dagelijks, b. v. in de uitdrukking *een vuur bōden* voor *aanleggen*, *opstapelen*. Het woord *Hunebedden* kan alzoo niets anders beteekenen dan *Hunengebouwen*, *Hunengevaarten*. — Wij willen hiermede geenszins beweren, dat de *Hunebedden* geene grafplaatsen zouden zijn: zij zijn dit stellig, doch dit blijkt niet uit het woord *bed*, maar uit de voorwerpen zelve, die daar ter plaatse gevonden worden, en die allen op een *lijk* of eene *grafplaats* betrekking hebben; zoo als dan ook deze gebouwen alomme in Duitschland *Hunengräber* genoemd worden.

sommigen willen, van de *Saliërs* worden afgeleid, maar ontvingen integendeel de laatsten hunnen naam van de *Sale*, omdat zij onder de *Sale* behoorden, dat is, aan den aldaar wonenden Vorst gehoorzaamden.

In het westelijke gedeelte der stad, nabij het voormalige klooster, hetwelk thans tot eene fabriek gebruikt wordt, ligt eene plek gronds, waarop vroeger een vrij aanzienlijk gebouw stond, bekend onder den naam van *den Hof* of *de Hofte*. Oude lieden verhalen, dat hetzelfde in vorige eeuwen het *Gravenhuis* genaamd werd, ofschoon reeds sedert onheugelijke tijden partikulieren hetzelfde bewoonden. In het begin dezer eeuw werd dit gebouw afgebroken en in eenen tuin herschapen, welke nog altijd onder den naam van *de Hofte* bekend is. Bij de afbraak werden de fondamenten van zulk eene sterkte en uitgestrektheid bevonden, dat daardoor het gegronde vermoeden ontstond, dat op zulke fondamenten, in eenen veel vroegeren tijd, een sterker en uitgestrekter gebouw dan het laatstelijk afgebrokene moet gerust hebben. Is deze plek gronds de voormalige standplaats der hier meermalen genoemde en zoo zeer vermaarde *Sala* of *Sale*? De bewijzen zijn niet voorhanden; doch de waarschijnlijkheid pleit er voor, dat deze vraag bevestigend beantwoord moet worden.

Toen het gros der Frankische natie was afgetrokken, stond de geringe achtergeblevene bevolking ten doel aan de willekeur der na-

burige Friezen en Saksen. De laatstgenoemden vooral, wier staatkunde het tot nu toe geweest was, met de Franken, als bondgenooten, ééne lijn te trekken tegen de overheersching der Romeinen, namen onmiddellijk na het jaar 508, als wanneer de Frankische Koning CLOVIS zich de waardigheid van Romeinsch Consul liet welgevallen, eene geheel vijandige houding tegen hunne oude bondgenooten aan, omdat zij meenden hen te moeten wantrouwen, en hun voortaan geene andere, dan Romeinsche, bedoelingen te moeten toeschrijven. De overgeblevene Frankische bevolking, in Twenthe, ondervond dan ook welhaast de veranderde gezindheid der Saksen, en deze veroverden niet alleen het laatstgenoemde landschap, tot aan den *Lemeler* berg, in het noorden, en den *Lochemer* berg in het zuiden, maar zij koloniseerden hetzelfde ook, en bragten hunne *Esschen* en hunne geheele *Marken-inrigting*, ja zelfs ook de namen der *Marken*, naar hetzelfde over. In de onmiddellijke nabijheid van Oldenzaal werd, op de westelijke helling van den *Tankenberg*, een *Esch* en eene bijzondere *Marke* aangelegd, aan welke men, naar den gemelden berg, den naam van *Berghuizen* gaf, en die deze oude hoofdplaats der Franken weldra met haar grondgebied omgaf, denkelijk juist omdat zij de *hoofdstad* was, en als zoodanig het meest diende in het oog gehouden te worden. Op deze wijze werden alzoo, behalve Oldenzaal, ook de overige Frankische *Heimen*, Bentheim,

Ootmarsum, Denekamp, Goor, Diepenheim, alsmede de hier en daar verspreid liggende *Meijerhoven* in bedwang gehouden, en derzelver bewoners als overwonnenen behandeld (1).

(1) De *Meijerhof* is in de geschiedenis van Twenthe een allezins merkwaardig verschijnsel en kan derhalve, zoo voor de Taal- en Oudheidkunde, als voor de Geschiedenis en Regtskunde, eene rijke stof tot velerhande nuttige en leerzame beschouwingen opleveren. Zoo vraagt men, bij voorbeeld: — Welke was de oorsprong zijner benaming? Wat was zijn wezen en strekking? Bij welk volk was dezelve nationaal? Wat was hij oorspronkelijk, en welken invloed oefende deze oorspronkelijke toestand uit op de denkbeelden der menigte in het buitenlandig en bij hare ontwikkeling tot een hooger nationaal volksleven? In welke verhouding stond het *Hoofd* van den *Hof* — de *Hofmeijer*, *Hovesmoar*, *Mogar*, later *Moijar*, *Maijar* en *Meijer*, zooveel beteekenende als: *moger*, *vermoger*, *qui valet ad aliquid*, *magthebber*, het hoofd) — wij herhalen het, in welke verhouding stond de vroegere en eenvoudige Twentsche en Westphaalsche *Hofmeijer*, tot den lateren en als het ware buiten zijne kracht gegroeiden *Major Domus* der Frankische Koningen? In welken toestand geraakten de *Meijerhoven* na den inval en de kolonisatie in hunne nabijheid der Saksische veroveraars? Waarin onderscheidde zich de *Meijerhof* van het *Erte* of *Erf* der Saksen? Welke waren de bijzondere, aan den *Hof* verbondene regten, — de later zoo vermaarde *Hofregten*? Wie waren de dusgenoemde *hoorige* of *hofhoorige* lieden, en wat beteekende het in het algemeen *hofhoorig* te zijn? En eindelijk, — welke was de verdere geschiedenis der *Hofregten* tot aan hunne vernietiging onder het Fransch-Keizerlijke bestuur? — Eene reeks van vragen inderdaad, wier welgeslaagde beantwoording zeer veel licht zoude verspreiden over de nog altijd vrij duistere tijden der middeleeuwsche geschiedenis. Wij hebben het ons geenszins ten taak gesteld,

In 690 verschenen de eerste verkondigers van het Christendom in Overijssel. Zij waren, onder het geleide van WILLEBRORD, uit Engeland daartoe overgestoken. Een hunner, MARCELLINUS, vestigde zich te Oldenzaal, alwaar hij gedurende vele jaren met vrucht werkzaam was. Of deze prediking oogluikend door de — het Christendom anderzins zoo

aan eene zoodanige beantwoording onze krachten te beproeven, waartoe het ons trouwens ook hier ter plaatse aan genoegzame ruimte zoude ontbreken: het was alleen onze bedoeling eenige wenken mede te deelen, ten einde eene *schijnbaar* geringe zaak niet ligtvaardig, als eene zoodanige, over het hoofd zoude gezien worden. In onze beschouwing althans is de *Meijerhof* onzer Twentsche en Westphaalsche voorouders de eerste grondslag tot eene maatschappelijke samenleving, die de kiem werd van een meer en meer zich uitbreidend volksbestuur. De bondgenootschappelijke (foederalistische) samenwerking der onderscheiden Meijerhoven deed, onder den grooten volkstam der Teutonen, eerlang die afdeeling derzelven ontstaan, die, door eene verkeerde naamsopvatting der Romeinen, in de oude geschiedenis als *Tubanten* te voorschijn komt. De laatstgenoemden toch noemden zich zelve *Hoeeanars* (*hoevenaars*), en de streek waar hunne hoeven lagen, vindt men in de middeleeuwsche schriften onder den naam van *Thoerante* aangeduid. Het waren de Tubanten, die in vereeniging met onderscheidene hunner naburen later den nieuwen volkstam der Franken deden geboren worden; en zoo ontstond ten laatsten weder uit dezen eene groote, werkzame en verlichte natie, die de nieuwe geschiedenis tot sieraad strekt, ofschoon dan ook hare belangen wel eens met die van andere natien in botsing kwamen, en daardoor tijdelijke rampen voor Europa, maar dan toch ook over haar zelve, gebragt werden.

geheel vijandige — Saksische Eschbewoners werd toegelaten, dan of deze laatsten zulks volkomen bewilligden, omdat zij voorshands daaruit geen gevaar voor zich dachten, valt moeilijk te beslissen. Zeker evenwel is het, dat vijftig jaren later, en wel omstreeks het jaar 740, de Christelijke vestiging te Oldenzaal en daar omstreeks, denkelijk op eene daartoe bekomene aanleiding, door de Saksen overvallen, de houten kerkgebouwen in brand gestoken en de geloofs predikers van daar verdreven werden (1). In 752 ondernam de Frankische Koning PIPIN zijnen eersten veldtocht in Westphalen tegen de ongeloovige Saksen, en daar dezelve met eenen gelukkigen uitslag bekroond werd, zoo werden daardoor op nieuw eenige predikers des Christendoms aangemoedigd, zich naar Twenthe te begeven en de vervallene zaken des Christendoms aldaar te herstellen. Uit de destijds bloeiende kloosters van Schotland vertrokken drie verdienstelijke mannen, PLECHELMUS, WIRO en OTGERUS, naar ons vaderland, van welke de eerstgenoemde zich te Oldenzaal vestigde en aldaar niet zonder vrucht werkzaam was. Later echter, te weten in 756, verscheen LEBUINUS, en met hem weder de bejaarde MARCELLINUS, in Twenthe, om het Evangelie te verkondigen, waardoor PLECHELMUS in de gelegenheid schijnt gesteld te zijn geweest,

(1) DUMSAR, *Kerkelijk en Wereldlijk Darenter*. p. 178.

om zich weder met zijne bovengenoemde togtgenooten, die inmiddels aan den Maaskant werkzaam geweest waren, te vereenigen. Hij overleed althans in laatstgenoemde streken en werd op den Odilienberg bij Roermond begraven. Intusschen zetteden LEBUINUS en MARCELINUS in Twenthe insgelijks het werk der prediking voort, tot dat de laatstgenoemde, in 762, te Oldenzaal overleed en aldaar begraven werd. (1) LEBUINUS daarentegen, die zich veelal te Markelo onthield, werd in 772 genoodzaakt, van daar de wijk naar Deventer te nemen, waar hij dan ook, in 777, overleed. In 772 namelijk begonnen de geweldige oorlogen van KAREL DEN GROOTEN tegen de Saksen, die 32 jaren, te weten van 772 tot 804, met afwisselend geluk voortduurden, en alleen strekten om den Saksen met geweld het Christendom op te dringen: — eene omstandigheid, die het allezins duidelijk maakt, dat in dezen tijd, in Twenthe, geene geloofspredikers met vrucht konden werkzaam wezen. Eerst na het eindigen dezer oorlogen, en na het vernieuwen van het verbond tusschen de Franken en Saksen in 804, keerde in deze streken de rust en met dezelve ook het Christendom terug.

Het eigenlijk staatkundige leven van Oldenzaal nam in 814 eenen aanvang. Toen namelijk verhief de Frankische Koning LODE-

(1) *Overijsselsche Almanak v. Oudh. en Lett.* 1841. bl. 203.

WIJK DE VROME het landschap Twenthe tot een bijzonder Graafschap, en stelde tot eersten Graaf van hetzelfde aan BALDUINUS, den zevenden in de rij der Graven van Kleef en Teisterband. Deze Vorst hield vervolgens Oldenzaal voor de hoofd- en residentie-plaats van zijn nieuw Graafschap, blijkens het sedert vroeg reeds aldaar bestaan hebbende *Gravenhuis*, waarvan hier boven reeds gewag is gemaakt. Hij omgaf voorts de stad met vestingwerken, die echter, naar den smaak dier tijden, slechts uit eenen houten muur of wel uit palissaden zullen bestaan hebben. Eindelijk stichtte hij ook, bij de aldaar reeds zoo lang beroemde kerk, een Kollegie van Kanunniken, eene inrigting, die evenwel in dezen tijd nog geenszins die uitgebreidheid en dat aanzien bekomen had, hetwelk haar in latere tijden te beurt viel. — Het bewijs voor deze gebeurtenis is vervat in een handschrift, op perkament geschreven en geplaatst in een raam, hetwelk nog in het midden der vorige eeuw op het Raadhuis te Oldenzaal schijnt voorhanden geweest te zijn (1). Dit handschrift luidt aldus:

(1) Het origineel is thans niet meer voorhanden, doch wij hebben den inhoud van hetzelfde overgeschreven naar eene kopij, die zich bevindt onder de papieren van wijlen onzen verdienstelijken stadgenoot, den Wel Edelen Gestrengen Heer Mr J. W. RACER, die zich ook als schrijver der *Overijsselsche Gedenkstukken*, bij de letterkundige wereld, ten hoogsten verdienstelijk heeft gemaakt.

Civitalis Oldensaliae

Vetustatis gloria ex antiquissimo manuscripto :

Balduinus Teisterbantiae et Cliviae comes divi Caroli magni sepulturae interfuit, a cujus filio Ludovico Pio ditionem Twentam accepit anno Christi 814, in cujus civitate Vetro-Saliensi a se condita Collegium Canonorum fundavit.

Wijders komen in dit zelfde handschrift eenige Nederduitsche verzen, die eene vertaling schijnen te moeten voorstellen van de bovenstaande Latijnsche regelen, en ten opschrift hebben :

Outheits Ehre deser Statt.

edoch eene vertaling, die veel breedvoeriger is uitgevallen, en die eindigt met eene genealogische opnoeming der Graven van Twenthe, van af BALDUÏNUS tot op BALDERICUS, den laatsten der Graven, die dit zijn Graafschap, in 970, aan den stoel te Utrecht schonk, terwijl hij tevens zelf den bisschoppelijken zetel beklom. Met dit handschrift stemt overeen eene plaats uit het werk, getiteld :

Stambuch der Hertzogen von Cleve. (1)

waardoor de — in meer gemeld handschrift vermelde — gebeurtenis eene allezins belangrijke bevestiging ontvangt, waar het van den bovengemelden BALDUÏNUS spreekt, aldus :

(1) Arnh. 1661 fol.

Ludovico Mo hatt er wider dessen Sohne Lotharium trewlich beygestanden: Ihn auß der gefångnuß zu Achen erlöset und mit freuden nach Neumegen gebracht: für welcher geleisteten und bewiesener trewe ihme der Keyser mit dem Twenterlandt verehret hatt: in welcher Landtschafft er die Stadt Oldenseel gebawet und das Collegium daselbst zur gedechtnus Plechels mi Episcopi und Marcellini gestiftet hatt.

BALDUINUS was alzoó de eerste Graaf van Twenthe, en hem was deze onderscheiding te beurt gevallen, omdat hij, zoo als het Kleefsche Stamboek vermeldt, als een trouw vasal, LODEWIJK DEN VROME had bijgestaan tegen deszelfs zoon LOTHARIUS — eene omstandigheid, die overigens uit de geschiedenis dier tijden niet duidelijk in het licht staat; doch welke wij veronderstellen dat, in het zelfde jaar 814, op den Rijksdag te Aken moet hebben plaats gehad, en in verband gestaan met den opstand van BERNARD, Koning van Italië. Tevens kan hij dan ook als de stichter der stad Oldenzaal worden aangemerkt, in zoo verre men aan het woord *stad* het denkbeeld verbindt eener vorstelijke en met vestingwerken omringde residentie-plaats. Immers het later met dit woord verbonden denkbeeld, te weten, dat eener op zich zelve staande en onafhankelijk handelende burgerij, komt, in de tijden waarvan wij hier spreken, nog geenszins te pas. Het hoofd van dezen

BALDUINUS, in eenen steen uitgehouwen en met de grafelijke kroon voorzien, was vóór het jaar 1836 in den voorgevel van het Raadhuis geplaatst; doch, bij de verlaging dezes gebouws, na den storm des gemelden jaars, werd deze steen van daar genomen en wordt thans binnen het Raadhuis zelf bewaard. — Intusschen staat met de tot hiertoe vermelde gebeurtenis, voor zoo verre het stichten van het Kollegie van Kanunniken betreft, in tegenspraak, hetgeen in een — voor de stads-geschiedenis insgelijks zeer belangrijk werk, getiteld: *Outheden en Gestichten van het Bisd. dom Deventer* gevonden wordt. Dit werk — hetwelk getrokken is uit de eigene aanteeeningen van ROVENIUS, Aartsbisschop van *Philippi*, eenen Prelaat, die, van 1605 tot 1626, met de kerk te Oldenzaal in de naauwste betrekking stond en in 1651 te Utrecht overleed, — heeft, op bladz. 353 van het eerste deel, de navolgende plaats: „ In het jaar „ des Heeren 954 heeft Heer Baldericus van „ Kleef, Bisschop van Utrecht, te Oldenzeel, „ een genootschap van Kanunniken of Kapittel „ ter eere van God en den H. Plechelmus „ gesticht, enz. enz.

Voorts kan hier nog bijgevoegd worden het grafschrift op den zerksteen van BALDERICUS, in de kerk te Oldenzaal, waarvan wij elders (1)

(1) Ofschoon het bovengenoemde grafschrift het jaartal 1481 voert, zou hetzelfde evenwel door ROVENIUS in het begin der zeventiende eeuw kunnen vervaardigd

ook reeds gewaagden, en hetwelk, in Gothische letters uitgehouwen, aldus luidt:

Anno Domini MCCCCLXXXI. recondita sunt hic cuncta ossa Balderici de Clivis quondam Episcopi Trajectensis ac FUNDATORIS hujus collegii cujus anima requiescat in pace. Amen.

Uit beide welke bewijsstukken, waaraan zich later eene menigte naschrijvers hebben aangesloten, alsdan zou blijken, dat niet BALDUINUS, in 817, maar BALDERICUS, in 954, de stichter van het Kapittel te Oldenzaal zou geweest zijn. Hoe dit zij, wij houden het eerst medegedeelde berigt, hetwelk BALDUINUS als stichter noemt, voor het ware. Dit toch geeft ons het oudste jaartal, brengt het handschrift, op het Raadhuis te Oldenzaal gevonden, met het Kleefsche stamboek in overeenstemming, en maakt de gebeurtenis, waarvan het gewaagt, als zijnde in het meergenoemde jaar 817 voorgevallen, zeer aannemelijk, dewijl het stichten van een nieuw Graafschap met eene grafelijke residentie, ook ligtelijk te gelijker tijd het denkbeeld tot het stichten van een Kapittel aldaar kon doen geboren worden. — Het is waarschijnlijk, dat de Geestelijkheid, bij welke BALDERICUS zeer hoog stond aangeschreven, in 1481 of later, uit verregaanden

zijn; doch dit is geenszins waarschijnlijk, omdat de Gothische letteren, in welke hetzelfde vervat is, destijds niet meer in den smaak vielen.

ijver voor alles, wat zijnen roem betrof, aan dezen hoog vereerden Prelaat de *stichting*, in plaats van de herstelling, van het Kapittel zal hebben toegekend, welk laatste trouwens dan ook aan dezen met regt toekomt, en van welk gevoelen ook WILHELMUS HEDA, een schrijver der zestiende eeuw, schijnt geweest te zijn, als hij zegt: *Baldericum Oldensaliam instaurasse* (1). En inderdaad waren de tijden, waarin BALDERICUS den grafelijken zetel van Twenthe bezat, meer geschikt voor eene herstelling van hetgeen vernietigd was, dan voor eene aanvankelijke stichting van eenigerhande zaak van belang. Te naauwer nood toch was in 817 het Graafschap Twenthe ontstaan, of de Deensche natie trad in de voetsporen van de nog onlangs eerst bevredigde Saksen, om namelijk het Christendom te bestrijden en alle Romeinsch-Frankische denkbeelden, zeden en gewoonten verre buiten hun Noordsch Vaderland te houden. Hierbij kwam eene onverzadelijke plunderzucht, gewettigd door het Wodanisme, dat krijgstelsel, hetwelk voor de *natie* en het *leger*, of omgekeerd, voor het *leger* en de *natie*, slechts één denkbeeld kende. In dezen stand van zaken, waarin de landen ten zuiden en zuid-westen van de Elve, alsmede de kusten van ons Vaderland, ten prooi aan de schrikkelijkste invallen en verwoestingen der Noordsche vijanden waren, lagen

(1) p. 79. *DUMBAR Anal.* p. 211.

Twenthe en deszelfs hoofdstad als in eene linie van voorposten, en strekten beurtelings of den vijanden ter verwoesting of den Christenen tot een toevlugtsoord. De geschiedenis der negende eeuw is opgevuld met het verhaal dezer treurige voorvallen, en ofschoon men niet uitdrukkelijk vermeld vindt, dat Oldenzaal in die tijden is verwoest geworden, zoo kan men toch hieromtrent geenen redelijken twijfel voeden. Immers, wanneer men leest, dat onderscheidene Bisschoppen van Utrecht, in het laatst der gemelde eeuw, hunne residentie moesten verlaten, omdat dezelve door de Denen bijna tot eenen puinhoop was gebragt; dat de stad Deventer, werwaarts zij de wijk genomen hadden, in 882 met moord en brand bezocht werd (1); dat Westphalen in 885 afgeloopen en uitgeplunderd (2), en alzoo het geheele oostelijke gedeelte onzes vaderlands in 's vijands handen was -- wie zou het alsdan niet gewaagd vinden, te veronderstellen, dat Oldenzaal van zulk eene algemeene verwoesting vrij gebleven were? Wij kunnen alzoo eene dusdanige verwoesting omstreeks het jaar 885 met genoegzame zekerheid vaststellen, en waarbij dan ook alles, wat met het Christendom in verband stond, volkomen vernietigd werd. Het meer en meer, onder de Denen, zich uitbreidende Christendom riep

(1) DUMBAR *Kerkelijk en Wereldlijk Deventer*.

(2) WAGENAAR, *Vaderl. Hist.* p. 91.

echter weldra rustiger tijden te voorschijn, ofschoon de Utrechtsche Bisschoppen, veiligheidshalve, nog tot in het begin der tiende eeuw hunnen zetel binnen Deventer bleven houden. Het was dan ook van daar, dat de veertiende dezer Bisschoppen, RADBODUS, zijn herstellingswerk begon. Onder zijne leiding werden de verwoeste kerken herbouwd en al zijne onderhoorigen, die van het Christendom waren afgevallen, weder tot de aanneming van hetzelfde overgehaald. Ten dien einde doorreisde hij zijne landen, en het was op éenen dezer togten, dat hij, uit Drenthe komende, in 917, te Ootmarsum, door eene ziekte overvallen zijnde, overleed; zijn lijk werd echter later naar Deventer overgevoerd en aldaar ter aarde besteld. Eenen ijverigen medehelper bij het werk der herstelling vond de laatstgenoemde Prelaat in BALDERICUS, den laatsten Graaf van Twenthe. Deze Vorst, die reeds vroeg eene bijzondere toegenegenheid voor den geestelijken stand had doen blijken, en niet onduidelijk zijn voornemen, om eenmaal tot denzelven over te gaan, had te kennen gegeven, werd alzoo voor Oldenzaal en Twenthe in het bijzonder, wat RADBODUS in het algemeen voor het geheele Bisdom was (1). De vervallene muren der stad, die te voren slechts van hout waren, werden in 934 van

(1) Men zie, wat wij over dezen BALDERICUS gezegd hebben, in den *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* 1841. p. 205.

steen weder opgebouwd, en twintig jaren later, te weten in 954, bouwde hij de kerk, die insgelijks tot nog toe slechts een uit hout vervaardigd gebouw moet geweest zijn, geheel nieuw van steen op. Het is dus ongetwijfeld bij deze gelegenheid, dat hij almede de hersteller werd van het vernietigde en bijna geheel vergetene Kollegie van Kanunniken; zoodat hij dan uit dien hoofde, en vooral in die tijden, waarin de Geestelijkheid genoegzaam uitsluitend met het beheer van alle geschied- en letterkundige zaken en met de opteekening van dezelve belast was, ligtelijk te onregt voor den *stichter*, in plaats van voor den *hersteller* des meergenoemden Collegie's kon genomen worden. In 970 leide BALDERICUS zijne grafelijke waardigheid neder, en schonk te gelijker tijd de stad Oldenzaal met haar gebied aan den Stoel te Utrecht, terwijl hij reeds het jaar daaraanvolgende zelf de bisschoppelijke waardigheid aanvaardde. Sedert den dood van RADBODUS, in 917, en alzoo drieënvijftig jaren lang, was de bisschoppelijke waardigheid on vervuld gebleven, — eene omstandigheid, die allen grond geeft om te vermoeden, dat BALDERICUS, ofschoon gedurende al dien tijd niet vreemd aan de leiding der bisschoppelijke zaken, echter in de werkelijke volvoering van zijn zwaarwichtig plan onoverkomelijke hinderpalen ontmoet heeft. En door wie anders zouden hem deze hinderpalen in den weg gelegd zijn, dan door zijne erfgenamen en opvolgers in het grafelijk be-

stuur van Twenthe, die daardoor allezins benadeeld werden? Uit de gevolgen althans dezer handeling schijnt de gegrondheid van dit vermoeden te blijken. Hoe dit zij: — zeker is het, dat het staatkundig aanwezen van het oude Graafschap Twenthe van dit tijdstip af aan een einde nam.

Het is echter van belang, eenige oogenblikken bij eene gebeurtenis te vertoeven, die inderdaad eene gewigtige epoke in de geschiedenis van Twenthe daarstelt.

Het berigt aangaande het schenken van de stad Oldenzaal en haar gebied aan den Stoel te Utrecht, vindt men in het boven aangehaalde werk: *Outheden en gestichten van het Bisdom Deventer*, alwaar men, in het eerste deel bl. 353 aldus leest:

„ Oldenzeel is de woonplaats der oude Saliërs en de hoofdstad van Twent. De Vrijheeren van Kleef hebben deze plaats in eigendom bezeten, die ze van Keizer LODEWIJK den GOEDEN gekregen hadden. De eerste van allen, die ze dus bezeten hebben, is geweest de Vrijheer BOUDEWIJN, die in het jaar 821 uit het leven scheidde, nadat hij de stad vier jaren te voren, te weten in het jaar 817, met vesten hadde omringt. De laatste bezitter was BALDERICUS, bijgenaamd *de Goede*, die de XV bisschop van Utrecht is geweest, en de stad in het jaar 970 aan *St. Martinus* in eigendom overgaf. Sedert dien tijd zijn de Bisschoppen van Utrecht heeren van Oldenzeel geweest: het-

het gebeurde volgens de laatste lezing voor het meest met de waarheid overeenkomstig, daar toch het wegschenken eener enkele stad, uit het midden van haar vrij uitgestrekt grondgebied, een al te zonderling voorkomen heeft, en dus uit dien hoofde minder aannemelijk is. Doch hoe dit zij — de gevolgen bleven daarom dezelfde; te weten, ecne weigering van den kant der belanghebbenden om deze gifte te erkennen. Deze laatsten mogten de voor hen zoo nadeelige gifte als eene volbragte zaak (*fait accompli*) beschouwen, als *wettig bestaand* konden zij echter daaraan hunne goedkeuring niet hechten; zoo als zulks dan ook uit de gevolgen schijnt te blijken. De geschiedenis dier tijden neemt wel is waar een stilzwijgen in acht aangaande hetgeen hieromtrent eigenlijk gebeurd is, doch er vertoonen zich omstandigheden, die dit gebeurde genoegzaam kunnen ophelderen. — Nauwelijks had BALDERICUS de voornoemde gifte gedaan en den bisschoppelijken zetel beklommen, of er vertoont zich, ten westen van Oldenzaal, een nieuw Graafschap, hetwelk in de schriften dier tijden *het Graafschap Twenthe ofte Goor*, of ook omgekeerd, *het Graafschap Goor ofte Twenthe* genoemd wordt, en alzoo blijkbaar het westelijke gedeelte van het *oude Twenthe*, met de stad Goor, als

sen Sohn Balderich Bischof zu Utrecht. Twenterlandt, welches den Clevischen damals zustendig, hatt er dem Stift Utrecht zugewandt.

hoofd- of residentieplaats des nieuwen Graafs. Maar ook aan den oostkant van Oldenzaal vertoont zich bijna te gelijker tijd een dergelijk verschijnsel, de opkomst namelijk van het grootere, in de geschiedenis der latere tijden belangrijker, en thans nog niet geheel vergetene Graafschap *Bentheim*, met de hoofdstad van dienzelfden naam. De eerste Graaf van hetzelfde, en wiens naam omstreeks het jaar 935 voorkomt, was WOLFGANG, die een broeder genoemd wordt van BALDERICUS, en dus, bij het wegschenken van Twenthe, in de eerste en voornaamste plaats in zijne regten benadeeld werd. Het is waar, dat in het meergenoemde jaar 935, BALDERICUS nog te Oldenzaal, en in het volle bezit van het oude Graafschap Twenthe was; doch wanneer men bedenkt, dat de Stool te Utrecht toen reeds achttien jaren lang voor BALDERICUS was open gehouden, en dat deze laatste, gedurende al dien tijd, genoegzaam van zijne voornemens zal hebben doen blijken, dan kan het geenszins bevreemden, dat WOLFGANG, vermoedende wat er gaande was, zich voorshands reeds te Bentheim gevestigd zal hebben, ten einde op alle gebeurtenissen ten zijnen nadeele voorbereid te zijn. En zoo zal hij dan ook, toen hem, in 970, de gedreigde slag trof, zich tot eersten Graaf van het nieuwe Graafschap Bentheim verklaard hebben (1). — Vestigen

(1) De heer VISCH voert in zijne *Geschiedenis van het Graafschap Bentheim* bl. 53 als eersten Graaf van hetzel-

wij nu al verder onze aandacht op de overige aanstalten, die, of onmiddellijk na het jaar 970, of eenige jaren later, rondom het nu weggeschonkene Oldenzaal en deszelfs gebied getroffen werden, dan valt het ligtelijk in het oog, dat dezelve aan vijandelijke bedoelingen moeten toegeschreven worden. Zoo verrees, binnen Goor, omstreeks denzelfden tijd de welbevestigde *Burch*, of, zoo als men in de middeleeuwen denzelven, met inbegrip der naast aangelegene en mede bevestigde woningen pleegde te noemen, de *Schild* (1). —

ve aan RIXFRIED; doch het is duidelijk te zien, dat deze RIXFRIED niemand anders is geweest, dan de vader van BALDERICUS en WOLFGANG, en die het oude Twenthe nog in deszelfs geheele uitgestrektheid als Graaf bestuurd. — Het is bekend, dat sommige plaatsen van het tegenwoordige Graafschap Bentheim in oude stukken voorkomen, als in *Twenthe* gelegen.

(1) Men moet den *Borch* of den *Schild*, te Goor, wel onderscheiden van den, insgelijks zich aldaar bevindenden, *Hof*. De laatste is eene — uit den vroegeren Frankischen tijd nog overgeblevene — benaming, en die destijds eenen aanzienlijken *Meijerhof* aanduidde, en die, wegens de menigte van landerijen, welke tot denzelven behoorden, vermoedelijk tot eenen dier grootere *Meijerhoven* moet gebragt worden, op welke, in de laatste tijden van het verblijf der Franken in deze streken, de *Sala's* der Frankische Grooten gebouwd werden, en welke, in de oude Frankische wetten, onder de benaming van *Salgut* (zaalgoed) voorkomen. — De eerstgenoemde daarentegen, te weten de *Borch*, was niets anders, dan een middeleeuwsch militair verdedigingspunt, opgebouwd, om de hoofdplaats van het nieuwe Graafschap Goor tegen den Bisschop van Utrecht te verdedigen.

Voorts werd, in 1014, het sterke *Saestveld*, welks eigenaar zich met eene erfdochter van den nieuwen Goorschen Graaf verbond, opgebouwd, en eindelijk nog, in 1290, niet verre van de uitwatering der Dinkel in de Vecht door den Graaf van Bentheim het slot *Dinkelrode* aangelegd, ongetwijfeld met oogmerk, om zich des te nadrukkelijker tegen de aanvallen van den Utrechtschen Bisschop, die eenige jaren te voren het nieuwe Graafschap Goor veroverd en met zijne bezittingen vereenigd had (1), te kunnen verdedigen. Maar alle deze aanstalten werden verre weg overtroffen, toen het schoone Kasteel of Slot te Bentheim, dat pronkstuk van middeleeuwsche bouwkunde, en nog heden ten dage het sieraad der omliggende landen, zijnen statigen kruin boven den bodem van het nieuwe Graafschap verhief, en in verband met den *Borch* te Goor en de andere opgenoemde Sloten, de stad en het onmiddellijk gebied van Oldenzaal, als nu eene Utrechtsche bezitting (enclave) geworden zijnde, als in eenen bestendigen toestand van blokkade verzette. Dat dit praalgebouw der oudheid, hetwelk den wandelaar verbaasd doet staan en hem de diepste indrukken mededeelt van het karakter der tijden, waarvan wij spreken, destijds verrees, daarvoor pleiten *en* de geest dier tijden, *en*

(1) *VISCN, Geschiedenis van het Graafschap Bentheim.*
bl. 53.

de staatkundige omstandigheden, waarvan wij gewaagden. Het paste noch voor eenen vroegeren, noch voor eenen lateren tijd; alleen de opkomst van een nieuw Graafschap en de moed en beradenheid van deszelfs eersten beheerscher konden een gebouw doen verrijzen, op welks bestaan zich met regt het nageslacht nog langen tijd mag verhoovaardigen (1). — Wanneer wij nu het ontstaan der beide ge-

(1) Wanneer wij hier de stichting van het kasteel te Bentheim aan *Wolfgang*, den eersten der Bentheimsche Graven, toeschrijven, dan bedoelen wij daarmede deszelfs stichting als *Bergslot* of *Vesting*, zoo als het zich, wat zijnen grondvorm betreft, nog heden ten dage vertoont, zonder daarmede te kennen te willen geven, dat hetzelfde niet later hier of daar hersteld, veranderd of bijgebouwd zou zijn. Doch veel minder willen wij, met de aanwijzing van het bovengenoemde tijdstip, het midden namelijk der tiende eeuw, iets ontnemen aan de hooge oudheidkundige belangrijkheid der plek gronds of der rots, waarop zich dit gebouw verheft. Maar deze oudheidkundige belangrijkheid ligt niet in het *Bergslot* zelf, zoo als het zich nu vertoont, maar in de rots, die deszelfs grondslag uitmaakt, en wier afzonderlijke brokstukken hetzelfde omgeven. Een dezer, door eene geweldige werking der natuur op elkander geschovene, rotsbrokken voert in de wandeling den naam van *Duivels-oorkussen*, welke benaming door eene vermeende verbetering ook wel in *Drusus-oorkussen* veranderd wordt. Wij hebben reeds vroeger (Zie dezen Almanak voor het jaar 1840. p. 11.) over dit onderwerp gehandeld en zullen alzo hier slechts kortelijk herhalen of zoo noodig aanvullen: dat zich op de plaats, van welke wij hier spreken, in de vroegste tijden der Europeesche Volken-geschiedenis, eene heilige offerplaats of tempel der Druïden bevond, zoo als men dezulken meer in het noorden van Duitschland en Frankrijk, en vooral in Engeland, aantreft; — dat aan dit heiligdom der oudheid, als hoofd-

noemde Graafschappen, Goor en Bentheim, en de vijandige maatregelen, die daarmede gepaard gingen, in overweging nemen, — en wanneer wij verder ontwaren, dat de geschie-

altaar, (de Druzen of *Druiden-are*, verkeerdelijk het *Drusus-oorkussen* genoemd) een woeste rotsbrok, ongetwijfeld, daar dit schrikkelijk gebruik bij de *Druiden* in zwang was, menschenoffers zullen gebragt zijn; — dat zich voorts alhier, even gelijk elders bij dergelijke overblijfsels, een of meer kleinere altaren, voor *Druidessen* ingerigt en door dezelve bediend, bevonden, welke altaren onder de Keltische benaming van *Min Hir's* (*erouwen altaren*) genoegzaam bekend zijn en in het latere godsdienststelsel der *Kimbrén* en *Teutonen* wederom als *Wanen-* of *Wittewijven-*altaren gewijzigd te voorschijn komen; — dat eene dezer *Min Hir's*, toen het slot werd opgebouwd, en dus reeds in eenen Christelijken tijd, uit welk een beginsel dan ook, eenigermate behouden, omgewerkt of wel nagebootst, althans in de massa des gebouws mede opgenomen is, en alzoo nog hedendaags als *heidensche offerplaats* vertoond wordt; — dat eindelijk dit alles een hoogst merkwaardig geheel vormt, welks eerste aanleg wel in de zevende eeuw vóór onze jaartelling mag gesteld worden te hebben plaats gehad. Wij ontkennen in geenen deels, dat zich hier, voor eenen korteren of langeren tijd, Romeinsche krijgsbenden hebben opgehouden; doch het konde noch aan *Davus*, noch aan de latere Keizers in den zin komen, hier dusdanige bouwaanstalten te ontwerpen of te volvoeren, als het slot te Bentheim voorstelt. Het karakter der Romeinsche veldtogten, in deze streken, die meer eene snuiking en verstrooiing der Germaansche volkstammen beoogden, dan eene geheele inlijving derzelve, duldt niet, dat men de zoodanigen aan deze wereldbeheerschers toeschrijft, althans niet zoo diep in Westphalen, en zoo verwijderd van den Rhijn, werwaarts zij toch des winters, als naar eene vaste operatielinie, terugtrokken. — Zoo min de Romeinen de aanleggers van eigenlijke *Berg-kasteelen* waren, even

denis der latere tijden inderdaad van gedurige vijandelijkheden, die tusschen Utrecht aan den eenen, en Goor en Bentheim aan den anderen kant gepleegd werden, — vijandelijkheden,

zoo min waren zulks ook de Franken, zelfs niet in de bloeiendste periode van hun bestaan hier te lande. Men treft bij dezen wel de meermalen genoemde *Sala's*, prachtige hoeven voor den adel des lands, aan, doch geenszins de trotsche en krijgshaftige vestingen der latere tijden. — Eerst in de negende en tiende eeuwen, of misschien reeds vroeger, toen de Gothen en Noormannen zich over Europa verspreidden, verscheen ook de periode der *Bergvestingen*. Deze volken waren het, die dezelve te voorschijn riepen en met wier karakter zij overeenstemden. En geen wonder. Geboren in het ruwe Scandinavië, — opgevoed tusschen de talloze rotsen, die door de hand der natuur onwillekeurig tot even zoo vele vestingen gevormd werden, — in den bloei hunnes levens opgetrokken, niet om vrede te brengen, maar om oorlog te voeren, — hun geest vervuld met reuzenplannen, zoo woest als de rotsen zelve van hun vaderland, welke laatsten zich overal in hunne gloeiende verbeeldingskracht afspiegelden, — voortgestuwd door een godsdienststelsel, hetwelk persoonlijke dapperheid als zijne hoogste zedeleer predikte: — hoe konde het anders, of de handelingen van zulke ruwe zonen van het Noorden moesten eenen diepen indruk te weeg brengen op de denkbeelden van den middeleeuwschen adel, en aan alle de daden der laatsten, ofschoon reeds grootendeels tot het Christendom overgegaan, eenen Noordschen grondtrek mededeelen. En deze indrukken bleven ook geenszins sluimeren. Alomme, waar zulks gevoegelijk geschieden konde, werden de verblijven der Edelen in *Bergkasteelen* hervormd, achter wier dikke muren en stevige poorten deze zich met de hunnen als ongenaakbaar verborgen, en van waar zij niet zelden, als ijzeren masken zich voortbewegende, optraden om hunne eeuwige veten op eene moorddadige wijze te beslissen. En zoo verrees dan ook het *Bergslot*

die wel eens voor eenen tijd lang opgeschort werden, of zelfs wel in *schijnbaar* vriendschappelijke handelingen verliepen (1), — doch die desniettemin gedurig herhaald werden — wanneer wij dit alles, zeggen wij, in overweging nemen, dan komen wij tot de overtuiging, dat de omwenteling des jaars 970 eene hoogstbelangrijke epoke in de geschiedenis van Twenthe daarstelt; dat zij aan het staatkundig bestaan van het oude en verre weg uitgestrekter Graafschap een einde maakte en eenen nieuwen stand van zaken deed geboren worden, die vooral ook daarom bijzonder merkwaardig is, omdat dezelve de oostelijke grenzen van Overijssel zoodanig bepaalde, als deze nog heden ten dage hoofdzakelijk bevonden worden. Wij zullen, na deze uitweiding, die het belang der zaak vorderde, met de meer bijzondere geschiedenis der stad Oldenzaal voortgaan.

J. WERLING.

te Bentheim, geheel in den geest dier tijden, en hij eene gelegenheid, die niet schooner kon gevonden worden: het verrees namelijk, toen het oostelijk gedeelte van het vernietigde oude Twenthe in het Graafschap Bentheim een nieuw staatkundig aanwezen verkreeg.

(1) VISCH, *Geschiedenis van het Graafschap Bentheim*, p. 54. — CHRISIER, *Tafereel der Geschiedenis der Nederlanden*, D. I. p. 191. spreekt bij gelegenheid der verovering van Dordrecht, op Graaf DIJK IV, van eene verraderij van sommige Edelen, ten behoeve des Bisschops van Utrecht. Indien onder de bedoelde Edelen, zo als wel te denken is, ook de Graaf van Bentheim zich bevond, dan was er inderdaad voor den Bisschop op zulk eene hulp niet duurzaam te rekenen.

DE DEVENTER DICHTER

JAN VAN DER VEEN.

— CHISSEHC —

Na eene proeve uit de Dichtwerken van JAN VAN DER VEEN te hebben medegedeeld, vraagt JERONIMO DE VRIES: „Is het niet te bejammeren, dat zulke goede en zoetvloeiende dichters ten eenenmale vergeten en verworpen zijn?” (1) Een ander bevoegd beoordeelaar, WITSSEN GEIJSBEEK, is van hetzelfde gevoelen, en noemt VAN DER VEEN „een zeer verstandig en vloeiend Zededichter, wiens werk veel nuttigs en leerzaams behelst.” (2) Het is inderdaad waar, dat deze Dichter, die, in der tijd, als de Deventer Vader CATS kon beschouwd worden, geheel en al in het vergeetboek is geraakt, zelfs in de stad, waar hij geleefd heeft en waar zijne lettervruchten

(1) JERONIMO DE VRIES, *Proeve eener geschiedenis der Nederduitsche Dichtkunde*, 2^e deel, 2^e druk, bl. 38.

(2) P. G. WITSSEN GEIJSBEEK, *Biographisch, Anthologisch en Critisch Woordenboek der Nederduitsche Dichters*, 5^e deel, bladz. 430.

gerijpt zijn. Een sprekend bewijs getuigde hiervan, toen, eenigen tijd geleden, in het Departement Deventer der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, door den Heer HANSEN eenige der merkwaardigste stukken van JAN VAN DER VEEN werden voorgedragen, welke den hoorderen, waaronder vele letterkundigen, ten eenemale vreemd waren. Voor een spotprijsje kan men op eene auctie of een stalletje een exemplaar zijner werken bekomen.

Ons tegenwoordig plan is, in dit opstel dien Deventer Dichter en zijn dichtwerk, eenigermate te doen kennen. Levensbijzonderheden van VAN DER VEEN hebben wij schier nergens aangetroffen, en in zijne Werken spreekt hij zeldzaam van zich zelve. Het blijkt echter, dat hij, hoewel niet te Deventer geboren, toch uit Deventer ouders is voortgesproten; dat hij aldaar is gewonnen en zijn leven heeft doorgebracht. Immers zegt hij, in de opdracht van een zijner werken aan de Stedelijke Regering „van de vermaarde en „vereeuwde Anze-Stadt *Deventer*” sprekende, „in welker ick (onwaardig) van Godt het leven, „ende binnen der stede *Haarlem* het licht ont- „vangen hebbe;” namelijk ten tijde dat zijne ouders te Haarlem het Spaansche juk ontweken. Mogelijk is hij aldaar geboren in het jaar 1587, toen Deventer door het verraad van STANLEY in handen der Spanjaarden viel, tot dat de stad, in 1591, door MAURITS werd ingenomen. Het kan ook geweest zijn in 1578, wanneer Haar-

lem reeds was verlost, doch Deventer nog niet. Dit verkrijgt eenige waarschijnlijkheid, doordien hij in 1622 van zich spreekt als *oud orijer*, hetwelk in de volgende regels ligt opgesloten:

Gansch muisen, doen ik eens eertyts te vryen plagh,
Dat heught my noch soo wel, als huden desen dagh,
Hoe roescmoesden ik, hoe kreukten ik de kraaghjes,
De soentjes die ik stal, die smaakten my soo graaghjes.

En in 1629 verklaarde hij:

Laat de Jeught wat nieuws behagen,
'k Ben een Harder op myn dagen.

Zijne ouders worden niet door hem genoemd, en schijnen het niet te breed gehad te hebben, want hij zegt te zijn:

Slecht (1) van Ouders, vroom van bloet,
Slecht van haaf, van staat en kleëren.

Ook hij zelf schijnt het niet ver in tijdelijke middelen gebragt te hebben; trouwens zulks is meestal het geval met poëten, die zich weinig om het „*blinkend slijk der aarde*,” gelijk zij zich uitdrukken, bekommeren.

In een *Bruitofts-Praatje*, gerigt „aan den „eersamen Jongkman GERAARD JORDENS” en de „eerbare deughtryke jonge dochter ANNA „MUYLMANS,” vereenigd in den echt den 14 April 1635, luidt het:

(1) *Eenvoudig* wordt hier bedoeld.

O brodeloos Faam (die my berucht van Rymen,
 O schrale kinder luk om hongrig te swymen,)
 Gaat, blaas de werelt door en schatert overluit:
 Laat VAN DER VEEN met vreen, die man die scheiter nit
 En soo daar yemant schrolt, die hier in is onvreden,
 Die bring hem spek in 't moes, of paai de man met reden,
 Die op de broodt-snuyt past, dat 't potjen overloopt,
 O hart-smeer, daar men hier en botter omme koopt.
 — — — — —
 Ook watter a'der-best sich schikt om op te drinken;
 Breng dat het heerschap t'huys, al syn't Westphaalsche
 schinken.

Aan 't slot wordt Bruidegom en Bruid een
 fijn complimentje gemaakt, omdat men den
 dichter niet op de bruiloft genoodigd had.

»Hier, (op het feest) hier kan men my ontbeeren,
 » Men noot my wel tot rym, maar seldom tot het smeeren.»

VAN DER VEEN schijnt laat gehuwd te zijn.
 In 1628 spreekt hij het eerst van „myn
 jongh lyf: myn kint, en myn wyf,” en wat
 verder in dat jaar klaagt hij:

'k Had een huysje vol verdriet,
 'k Had een huysje vol ongelucken,
 Want myn vrouw lagh aan twee
 Of, op Hollants, in de Kraam.

Dit kind schijnt alzoo een tweede éditie te
 zijn geweest.

Aan dit laat in 't huwelijk treden, is het
 welligt toe te schrijven. dat hij, ofschoon
 echtgenoot en vader zijnde, voortdurend den

naam van Jan Oom behield. Immers zegt hij in 1638:

Eer dat de *Cramers Vrouw* komt in haar poppe-kraam,
Zijn dees Gelieven quyt haar huyden-daaghsche naam,
Maar Jan-Oom sal altyt (wilt dat van Jan-Oom weten)
Zoo langals Jan-Oom leeft, wel Jan-Oom blyven heeten.

Van zijne vrouw zijn wij niets anders te weten gekomen, dan dat zij eene *brunette* is geweest, „*Berents kint*” was, en *Antonette* heette, haar zondagsnaam, want gewoonlijk noemde hij haar, meer alledaags, *Teun*, en bij mooi weêr, *lieve Teuntje*.

Zijn beroep was Apotheker, en waarschijnlijk hield hij er ook een kruidenierswinkelje op na. Hij vraagt in zeker bruiloftsvers, of men niet van hem zeggen zal:

— — — — —
Hoe verwaarloost hy syn tydt:

Desen dichter, desen dutter?

Waar 't niet beter, waar 't niet nutter,

Dat hy in de *Vysel* stiet,

En dit brodden varen liet?

Voor dit schryven, voor dit mimm'ren,

Sou hy *Peper-huyzen* timm'ren.

Zijne Antwerpsche vijanden, (waarover nader) noemden hem een *vuylen Apteker*, en ook eene aantekening van L. SMITS op de Cleefsche Arkadia van CLAES BRUYN, bevestigt het, dat hij een Artsenijmenger is geweest.

Te bevreemden is het, dat hij als zoodanig geen *Latijn* verstond, daar zulks toch een

vereischte is voor een Apotheker, al is het maar om de Voorrede van de Pharmacopoea Belgica te kunnen verstaan. Maar destijds kende men dat geleerde werk niet, en een beetje *potjes-latijn* zal VAN DER VEEN wel bestudeerd hebben.

Een zijner bewierookers eindigt een lofdicht met deze regels :

VAN DER VEEN! ik swygh in dosen,
Stoff ontbreekt my, wat soudt wesen,
Al of gy *Grieks* en *Latyn*
Verstond? 't kond' niet beter syn!

Een ander, L. VAN OLSST, betuigt elks verwondering :

Hoe iomant (ongeleert) zoo net, zoo wel ter snee,
Zyn pen bestieren kan, die *Spaense* en vreemde talen,
Als *Engels*, *Italjaans*, *Luyks*, *Guiliks* en *Westphalen*
Zoo uitdrakt in zyn rym — — — — —

Meerdere particulariteiten uit zijn leven ontdekt men niet in zijne werken, dan nog eene avontuurlijke reis naar Amsterdam, een gekwetst been, en een vrij hevig geschil met eenige Antwerpsche Dichters.

Overleveringen vermelden wel eene en andere bijzonderheid, hem betreffende, waaronder regt curieuse anecdoten, doch zij missen een voldoende historischen grond om hier medegedeeld te worden.

Met het *gekwetste been* moet het vrij erg gesteld zijn geweest, blijkens de volgende regelen, uit een feestdicht van het jaar 1627 :

Vrouwen, kinders en gespuis
 Woelen daaghs in myn klein huysken;
 't Is geen kruysken,
 Maar een onbehouwen kruys.
 Dan komt d'een of d'ander vragen
 Met beklagen,
 Hoe is 't lieve VAN DER VEEN?
 Flauw is d'antwoort, swak en teder
 Segh ik weder,
 O myn been, myn been, myn been!
 Dat je dan de wyven hoorden,
 Wat al woorden
 Datse maken met gekarm:
 Lieve man, is al haar seggen,
 Blyf doch leggen,
 Stil te bedd' en houd u warm.

Het moet nog al gelukkig hersteld zijn, want in het volgende jaar doet hij de Amsterdamsche reis.

Eenigermate bevreemdend is het, dat de Stedelijke Regering van Deventer *niet* zijnen geleerden tijd- en stadgenoot REVIUS, maar *hem* het vervaardigen van een gevelschrift voor het, in 1628 gebouwde Sint Geertruiden ziekenhuis of Pesten gasthuis opdroeg; en hij, volgens de overlevering, daartoe schier gedwongen is geworden. Het versje luidt:

Voor Kriichs vervolch in 't landt
 Of duren tiit noch best is
 Te vallen in Godts hand;
 Want troostenicker pest is.

VAN DER VEEN komt in zijne dichtwerken steeds voor als een rond, regtschapen man, die eene zuivere zedeleer verkondigde en godsdienst hoog op prijs stelde. Hij teekende zijne stukken gewoonlijk met de zinspreuk: „Stuur Recht." In zijne jeugd schijnt hij een vrolijke snaak geweest te zijn, blijkbaar uit zijne *bruiloftsverzen*, waarvan wij reeds een paar staaltjes hebben medegedeeld, en waaruit ook bleek, dat zijne opgeruimdheid hem onder treurige omstandigheden, en zelfs in hoogen ouderdom niet verliet.

Bovengenoemde REVIUS roemt hem als „een voortreffelijk dichter in de moedertaal" (*in-signis in patrio idiomate poëta*); en hoe hoog men met hem wegliep, getuigen de menigvuldige lofverzen, die op hem gemaakt zijn, waaronder die van ADRIAEN STICKE, Heer van Breskens, broeder of neef van DIEDERIK, JOHAN en JURRIEN STICKE, bij DUMBAR vermeld.

Laat ons nu vlugtig de werken des Dichters van meer nabij beschouwen. Zij zijn vereenigd in éénen bundel, waarvan de uitgaven te Amsterdam, bij de wed^e GYSBERT DE GROOT, en te Deventer, bij ARNOLDUS KURTENIUS, beide van 1703; alsmede, die, bij ANTONIE SCHOONENBURG en Zoon, te Amsterdam van 1745, *compleet* zijn.

Het *eerste* deeltje van den bundel, onder den titel van *Adams-appel* is, volgens REVIUS, te Amsterdam in het licht verschenen (in 4° A^o 1642), niet lang nadat in 1641 de derde druk zijner *Overzeesche Zangen* te Haarlem

was in het licht gekomen (1). Later is het met andere stukken in één band, met doorlopende paginatuur, uitgegeven.

Wij volgen hier de boven vermelde volledige uitgaven.

De *Adams-appel* is versierd met 50 plaatjes, met *bijschriften* en *gedichten* of *zangen*, door den Dichter „*Zinnebeelden*” genoemd, op de onderwerpen betrekkelijk, en menschelijke gebreken voorstellende, die voortgesproten zijn uit den appel van Adam, en niet uit de doos van Pandora.

Het volgende geven wij tot proeve.

1°. *De lof van Deventer*, (1° Zinnebeeld) door MOONEN, DUMBAR en anderen ook der overneming waardig gekeurd.

Een Keyserlyke stad, een hooft van haar geburen,
Weleer des vyants spits, en nog ten naasten by,
Heel loffelyk beheerscht, bekleed met Burgery,
Romeynelyk befaamt, en vreedzaam in't besturen,
Die Kranen zyn ter wagt en Leeuwen op de muren,
En sonder Poppen-pronk een pronk van Schutterry,
Gewapent met het hart, ja trots Soldatery.
Derhalven sy te recht in 't Schilt den Arent vueren,
Waar van de toets en proef gebleken heeft in noot.

— — — — —

(1) Anno CCI^oCXLI prodiit Harlemi tertia editio *Poëmatum Transmarinorum* JOANNIS VAN DE VÆEN Daventriensis, insignis in patrio idiomate Poëtæ. Apud Paschasium a Wesbusch. Non multo post exiit ejusdem Poëma, cui *Pomo Adami* nomen fecit, continet autem Emblemata moralia, tabulis æneis adornata, excusa Amstelodami a Joanne Everardo Cloppenburgio Jacobi Revi *Historiæ Daventriensis Liber sextus* pag 725.

2. *De Vrek.* (19° Zinnebeeld).

Gy zyt, ô Rykaart, groot van goedt,
Maar kleyn en arrem van gemoedt:
Dat sietmen aan uw slaven:
Dat sietmen aan uw draven.

Gy hebt ontelbaar munt en gout,
Daartos een ryke vrouw getrouwt;
En hebt noch veel verworven,
Dat u is aan-gestorven.

En veel hanght u noch over 't hooft:
Wel waarom is 't dan, dat gy slooft?
En nauwelyks kund slapen:
Om gelt en goedt te rapen.

Gy hebt een onwaardeerlyk lant,
Rontsom met houtgewas beplant,
Veel renten allerwegen;
En noch is 't niet ter degen.

Gy hebt veel huysen in de Stadt:
Noch klaaght gy al van dit of dat:
En seght uw fruit en koren
En geldt niet na behooren.

Uw schepen komen uitter zee,
En brengen dubbel winste mee,
Seer rykelyk geladen:
Maar 't kan u niet verzaden.

Hoe meer dat u Oost-Indjen geeft;
Hoe min dat gy in ruste leeft.
Noch moetter meerder baat zyn,
Wanneer sult gy verzaadt zyn.

Schoon dat gy rent op rente gaart,
Noch zyt gy armer dan gy waart.
Hoe lange sult gy ploegen?
Wanneer sult gy genoeg?

Doe Rykaart hadd' niet half soo veel,
Doe was de man wel eens zoo eel:
't Is waar hy was wel sparigh,
Maar nergens na soo karigh.

Te voren ging syn kok te vuur
Nu is het alle ding te duur:
Nu koopt hy doode plat-vis,
Die slimmer is als kat-vis.

Syn suyvel is verschimmelt smout,
Van garstigh spek, veel jaren oudt;
Dun scharbier laat hy brouwen;
Soo weet hy huys te houwen.

Het vuur, dat hy des winters stookt,
Heel weinigh vlamt, maar dapper rookt;
Syn turf en wil niet vonken,
Mits datse was verdronken.

Die koopt hy om een leur of iet;
 Die duert wat langh, al vlamtse niet;
 Noch kan hy niet bedyen,
 Al snydt hy aan twee zyen.

Het goedt heeft hem, maar hy geen goet,
 Dus leeft den bloet in arremoeft;
 Hadd' God hem min gegeven,
 Hy sou wel ruymer leven.

O vrienden, slaaft als desen ryk,
 Om 't heil, maar niet om 't tydelyk,
 Om 't Hemelsch te verwerven,
 Soo wert gy ryk na 't sterven.

Daar Rykaart werden sal een spot,
 Verbannen van den grooten Godt,
 Verbannen, daar zyn truuren
 In Ecuwigheyt sal duuren.

3°. *Tevredenheid eens Landmans*, (46° Zinnebeeld) is een ware tegenhanger.

Zie hier een fragment:

Geen Keiserlyke ryken,
 Geen Kroonen zyn te lyken,
 Noch ridderlyke spoedt,
 By 't rein vernoecht gemoedt,

Syn klein gewin gevalt hem groot,
 Syn bruine rogg' is witte-broot,
 't Gunt hem verzaadt;
 Trots Princelyk gebradt.

Met over-groot vertrouwen,
 Gaat zulken Bouw-man bouwen,
 Of hoeden 't sachte vee,
 In onbenyde vree,
 Syn kommerloose rieten-hut,
 Met leeme wanden onder-stut,
 En ruyld' hy niet
 Om Koninklyk gebiet.

Wanneer des morgens blozen
 De dageraatsche rozen,
 Hy flok ten bedd' uyt styght,
 En voor den Schepper nyght;
 Hy dorscht, en wandt, en eght, en ploeght,
 Hy eet en drinkt en is vernoeght,
 Vernoeght alsins,
 Veel beter als een Prins.

Geen noodeloos begeeren,
 Geen vrek-lust sal hem deeren.
 Schoon Godt hem 't aardsche goet,
 Verleend' in overvloedt,
 Hy stelt daar op noch hart noch zin,
 Is veel of uttel syn gewin,
 In groot in kleen,
 Al even-wel te vreên.

4°. Het 30° Zinnebeeld, *een domme Regter*, is vrij scherp.

Het opschrift luidt:

*Indienmen MIDAS wil tot eenen Rechter kiezen,
Gewonnen is't met PAN, APOLLO moet verliezen.*

Hier is den Ezel op den Rechter-stoel geseten;
Hy heeft een groot gehoor, behoort ook veel te weten,
De dieren rontsom heen ontsien het plumpe beest,
En ieder syn gebaar en grove stemme vreest.
Hoe menigh eerlykman van raadt, van daat, van leven,
Moet vaak te rugge staan, daar ampten zyn te geven;
Maar eender die aan 't roer heeft vrinden tot de keur,
Al waar hy noch soo broets, die gater wel me deur.
Ja, ja, de man is goet by Bacherachsche glasen.
En anders weetmen nau van tuyten ofte blaesen.
Hoe dwaaltmen op de wegh, wanneer de leidsman blint is!
O weel! ô weel! het lant, wiens Koning dat een kint is.

Wanneer taal en spelling van dit versje Weilandsch- en Siegenbeekiaansch waren, zou men haast niet denken, dat het een satyre gold op den tegenwoordigen tijd?

5°. Hoe geestig schildert onze Dichter een paar Advokaten (van de 17° eeuw, wel te verstaan); op een plaatje voorgesteld, als aan ééne lijn trekkende.

37° Zinnebeeld. Opschrift:

*In ploitt, in kaarten-spel, en paarden te verruylen,
Daar sal al in t gemcen een boeffjen onder schuylen.*

Een yeder pooght syn endt om 't kloekste vast te houwen ,
 Men weet niet, wien men 't best van beide sal betrouwen ,
 Dan schynt eens Bartolus , nu Baldus baas te zyu ,
 En almen 't recht besiet soo treckens' één lyn.
 Dit siet men huydendaaghs van sommige verkeerde ;
 Als pleiters , pluckers , en deurtrapte rechtsgeleerde ,
 Die loos de lange lyn vaak trecken in het recht ,
 Door bullen en geschrift , en mondelyk gevecht ,
 Door snauwen en gekyf , en bitselyk te spreken ,
 Als ofse buyten pleit de zake souden wreken.
 Soo haast en scheiden niet de twisters van de plaats ,
 't Is Frere Compagnon , en alle maats goe maats.

Wij herinneren ons hierbij eene aardige vergelyking uit onze dagen. Twee pleiters worden , namelijk , vergeleken bij de beide lepels eener schaar , die onophoudelyk over elkander schuren , maar elkander geen nadeel toebrengen. Wee ! echter , wat tusschen beide komt !!

VAN DER VEEN was geen liefhebber van dansen. Hij beschrijft den dans als volgt:

15° Zinnebeeld.

Opschrift :

*O ydelheyt , gy weet uw' sonde te bepronken ,
 En seght , terwylmen danst , soo drinktme sich niet
 dronken.*

De bokken zyn verheugt , de oude met de jongen ,
 En dartelen in 't groen met vrenide kromme sprongen ,
 Verheffen sich omhoog en huppelen te gaar ,
 De beenen van de gront , die drillen onder haar .

De naam van Cabriol is van Cabrit begonnen:
 Omdat de Geyt en Bok die van nature kennen.
 Dit isser d'oorspronk of; o Danssers, dat gy 't weet,
 Die in dees' beestigheyt uw schoone tyt besteedt.
 De Danssers konden gantsch haar zotheyt niet versaken,
 Vermits sy in den rey ook dubb'le simpels maken,
 Waardoor sy openbaar belyden haar gebrek:
 Want dubbel simpel is soo veel als enkel gek.

Wat zou de goede man zich tegenwoordig
 ergeren aan de *Polka*, *Mazurka* en dergelij-
 ke passen!

Het *tweede* deeltje van den bundel bevat
Overzeesche Bruilofts-Zangen, 25 in getal,
 en eenige *Overzeesche Zegezangen*.

Wat de eerste betreft, dezelve zijn door-
 gaans aardig en geestig, en rijk doorweven
 met lessen van levenswijsheid en nuttige wen-
 ken. Hier en daar struikelt men wel eens
 over eene uitdrukking, die kiesche ooren
 kwetst, maar destijds schijnt men er zoo
 naauw niet op gezien te hebben, en gewoon ge-
 weest te zijn om het kind bij den regten naam
 te noemen, of, zoo als de Franschen zeggen:

„ *Appeler un chat un chat.* ”

Het is onzes inziens niet zoo erg als de on-
 zedelijke dubbelzinnigheden van eenen PAUL
 DE COCK, c. s., die zelfs in de boudoirs van
 fatsoenlijke jonge dames getolereerd worden.
 Maar het is *Fransch*!!

Onder de bevoorregten, aan wie VAN DER

VEEN zijne Bruiloftszangen wijdde, en met wien hij op eenen vrij familiaren voet moet gestaan hebben, komen onder anderen voor de aanzienlijke personen PIETER DE L'ESPIERRE, ANNA, dochter van BERNARD VAN WESICKE, WINOLT VAN CAMPEN, ALBRECHT PLATE, GERAARD JORDENS, BERNARD MARIENBERG, allen bij DUMBAR voorkomende op de lijsten der regeringsleden, doch waarop de Dichter *niet* vermeld staat. Eenige kleine proeven uit de Bruiloftsverzen hebben wij hierboven reeds medegedeeld, en wij zouden te uitvoerig worden, door er meerdere af te schrijven.

Wij treffen er een paar uit gebruik geraakt zijnde spreekwoorden in aan, als: „*ter Hunnepe varen*,” dat, volgens eene kantteekening, hetzelfde beteekende, als het Amsterdamsche *naar de Volewijk varen*,” dat is: *kinderen halen*. Men maakte namelijk den kleinen wijs, dat de jonggeborenen van daar kwamen. Welligt staat het *ter hunnep varen* in eenig verband tot een gewezen Nonnenklooster, het *Klooster ter Hunnepe* of *ter Hoenepe* genaamd, gesticht in het jaar 1266, en gelegen op een half uur afstands van Deventer, in de nabijheid van een destijds klein beekje, de *Hunnep* of *Hoenip* genoemd, thans *Dortherbeek*. In 1578 werd dit klooster door twee soldaten van RENNENBERG, even vóór de belegering der stad, in brand gestoken, ten gevolge waarvan zich de nonnen in de stad vestigden. Men vindt op de plaats van het gewezen klooster nog heden een boerenerve,

het *Hennepër klooster* geheeten, en daarbij een molen, *de Hennepër molen* genoemd.

Maar de lezer zal zeggen: *nonnen* en *in 't kraambed* komen zijn al te zeer ongelijksoortige zaken. Men schijnt echter slechts eene algemeen bekende plaats in den omtrek uitgekozen te hebben, om den kinderen te beduiden, dat van daar de broertjes en zusjes kwamen. Zoo heet dit, b. v. te Almelo uit den *Kloosterput* halen, afkomstig van een gewezen klooster, in welks omtrek de kinderen nog heden eene speelplaats hebben. Te Deventer wordt gezegd, ze *uit den Hoenderput* halen, een te Deventer algemeen bekenden put aan den Noordenberg, behoorende tot de Binnen-gracht.

Het tweede spreekwoord luidende: „*Wopen! Wopen! Wanne! Wanne! o Sint Anne!*” blijkt een uitroep geweest te zijn bij noodlottige voorvallen. Te Almelo wordt nog door oude lieden soms uitgeroepen: „O Wopen, Wopen!” of: „O Wanne, O Wanne!” wanneer men zijne verwondering of verbazing over iets te kennen geeft. De oorsprong van deze laatste spreekwijze hebben wij niet kunnen opsporen.

De *Overzeesche Zegezangen* schijnen eerst een afzonderlijk bundeltje uitgemaakt te hebben. Er worden in bezongen, de veroveringen van *Grol* (Groenlo), *Wezel*, *de Veluwe*, *'s Hertogenbosch*, en de mislukte togt van JAN VAN NASSAU in Spaanschen dienst. Hierop volgt een schamper stuk, door den

Dichter *Verkeerspel* gedoopt, en gerigt tegen de Antwerpenaars; met welk stukje het deeltje schijnt gesloten te zijn geweest, want nu volgen eenige zoogenaamde „*Verwijt-dichten*” van Antwerpsche poëten, die VAN DER VEEN geducht aanpakten; hem eenen „loghenende Lasterdichter tot Amsterdam” (1) noemden, en hem met allerlei vuiligheden overlaadden. Hij bleef hun echter niets schuldig, en stelde hen wederkeerig niet gering aan de kaak. Er werd vervolgens van hunnen kant, even malsch gerepliceerd in „*Antwerpsche weder-* „*botten*,” en ook op dezelfde wijze in een „*Krucken-dans*,” gedupliceerd, waarmede de liefdelooze strijd een einde nam.

De overige stukjes zijn: „*De verbaesde Fama*”; „*Over de voortreffelijke ongemeene Zege der wytberoemde Stadt Maestricht enz.*” in 1632 bezongen; „*Rase-bols Chaos*,” waarin ongeveer dertig verschillende dialecten door elkander zijn gehaspeld; „*Calla la Boca*,” ofte „*Muyl-bandt over de zege van Schenke-Schans*” in 1636; „*t Samen-spraek tusschen een Spaensch Capiteyn, en een gevangen Nederlander*,” gedeeltelijk in 't Spaansch, met nog een paar kleine stukjes van mindere waarde; en ten slotte de *Vrede met Spanje* in 1648, hetwelk eindigt met het volgende grafdichtje op den Oorlog:

(1) » tot Amsterdam.” Waarschijnlijk dacht men dat hij te Amsterdam woonde, omdat het schimpdicht aldaar was uitgegeven. Later werden zij echter beter onder-
rigt, en noemden hem » een Twentschen boer.”

Hier leyt, die Neerlant plaeghde omtrent de tachtich jaren,
Uyt d'afgrondt was syn geest, en is daer weer gevaren.

Het *derde* deeltje van den bundel bevat
160 „*Raatselen, uitgebeeldt met Sin-ryke uit-*
leggingen.”

Hoewel opgedragen aan de „Edele, E-
„rentveste, Achtbare, Wyse, ende seer be-
„scheydene Heeren Burgermeesteren, Schepe-
„nen, ende Raedt der oude vermaerde Anzee
„ende Koop-stadt Deventer;” en nietlegen-
staande sommige dezer Raadselen in menig
nieuw Raadselboekje woordelijk zijn overgeno-
men, zoo hebben ze, over 't algemeen, weinig
om het lijf.

De beide volgende zijn echter niet onaardig.

148° Raadtsel.

Daar is een man in onsen lande,
Heel wel geleert, goet van verstande,
En kloek in alle syn bedryven;
Hy kan niet lesen, ook niet schryven,
Hy kan niet spreken en niet hooren,
En is tot een goet ampt gekoooren,
Hy kan niet sien daar 't licht en klaar is,
En dese man is Secretaris.

Uytlegginge.

Vrinden, dat gy 't wel versint,
De man en is niet doof noch blind,
Hy kan ook schryven ende lesen,
Hy is niet stom, hoe kan dat wesen;

277

Mocht yemandt vragen van de Hien,
 't Woort NIET, geschreven kan hy sien,
 't Woord *Niet* gesproken kan hy hooren,
Niet kan hy seggen na behooren.
 Hy kan ook schryven 't woortje *Niet*,
 Hier hebt gy vrinden het bediet.

72° Raadtsel.

Is 't nu niet wel gekust, gesolt?
 Ik ben met kindt gehollebolt,
 Ik ben verkost en niet getrouwt,
 ('t Is haast geschiet, dat lang berout;)
 Wat sal het wesen nu voortaan;
 In my is karmen en getraam,
 En of ik op en neder ga
 En of ik heen en weder ga,
 'k En heb vermaak in drank noch kost,
 Dan waar ik eens van kindt verlost,
 Of waar het doodt en uitte pyn,
 Soo soud' ik eens in ruste zyn;
 Ken yeder spiegel sich aan my,
 Dit komter van de minnery.

Men denkt hier zeker aan een meisje, dat
 een *faux-pas* heeft gemaakt. Och, neen! 't is
 doodeenvoudig eene onschuldige WIEG.

Het volgende is al heel kluchtig,

5. Raadtsel.

Den grootsten Predikant die heester twee gebonden,
 Twee echtelyk getrouwt en beyde sonder sonden,

Daer was noyt ryker Paar noch slechter Feest bestemt,
De Bruyt was moeder-naekt, de Bruyd'gom sonder hemt.

In een Bruiloftszang komt dit raadseltje
voor, als een rijmtje van Clio, eene der ne-
gen Zanggodinnen, en heeft dit opschrift:

*De rykste Bruydegom en Bruyt,
Die kwamen 't alder-kaalste wyt.*

De uitlegging van 't Raadseltje is:

Adam bruygom, Eva bruyt,
Liepen met de naekte huyt.

Dan genoeg van dit gedeelte. Tot slot nog
de „*Toe-gift op de Raetselen.*”

Een Huysman, soo ik heb verstaan,
Sprak op een tyt een Raads-heer aan, .
En seide, goeden dagh myn Heere.
(Den Raads-heer weer, wat 's u begeere?)

De Boer.

Gy zyt een Raads-heer, soo'k versta?
(Den Raads-heer weer die seyde, ja.)

De Boer.

Zyt gy den Raads-heer? soo wilt raden,
Wat heb ik in myn sak geladen?
't Is wit, of bont, of swart, of graeu,
't Is levend' en 't kan zeggen *maes*,
Nu Raads-heer raat eens, wat is datte?
Boer, sey de Raads-heer, 't is een Katto.
Gy hebbet schier byna gevat,
Sey doe de boer, dan 't scheelt noch wat,

Doch soo veel niet als Wyn en Water,
Neen, 't is geen Kat, maar 't is een Kater.

Wilt gy al mee voor Raads-heer gaan
En kunt geen Boere raadsels ra'en,
Des wilt met Huysluy eerst verkeerren,
En 't raden van de boeren leeren.

Men make zelf de toepassing.

Vervolgens vindt men in dit deeltje de „*Gulden ende IJzeren Eeuwe*,” een uitvoerig stuk, wat langdradig; en een „*Nickerspraatje*” van beter alooi.

Later is bij het geheel gevoegd, een vrome „*Nieuwe-jaer-wensch, 't Samenspraek tusschen echte man en vrouw*,” waarvan de eerste letters der regels: „*Vreest Godt en houdt syn Gebodt*” uitmaken. Verder: „*Nieuwejaers-liedt*,” „*Op den Geestelyken Kruythof van Roelof Waningh*,” „*Lyk-dicht op Harmanna van Bokholt*,” „*Afgedankte Soldaten-praat; ofte Samensprekinge tusschen een Hollander, Waal, Hooghduitser en Engelsman*,” in hunne moedertaal, in hetwelk de vier landaarden zeer eigenaardig worden gekenschetst. Vervolgens „*Graf-dicht over den doodt van WAERENAR DIRKSEN, alias BREURKEN, ontslapen op den 1^a December, Anno 1649*,” welk personaadje een ware nar, of kwast moet geweest zijn, even als een hierbij aangehaalde gek, KÖCXKEN genaamd, een tijd-

en stadgenoot van hem, die, volgens eene noot, „van Deventer tot Campen, Swol, Zutphen ende Lochem de gantsche wegen over hoepelde of bandelde.”

Elke gemeente schijnt, ten minste een van zoodanige gedistingueerde voorwerpen, waar een streep doorloopt, te bezitten.

De bundel eindigt met een „*Lof- en Graf-dicht op den geest-ryken ende seer kloeken JAN VAN DER VEEN*,” door den reeds genoemden ADRIAEN STICKE, Heer van Breskes, waaruit blijkt dat VAN DER VEEN op den 2^m September, des jaars 1659, dezer wereld is overleden, dus in den vermoedelijken ouderdom van 82 jaren.

Met de mededeeling van het Grafdicht zullen wij eindigen:

Hier leit die groote VAN DER VEEN,
Begraven met soo kleinen steen,
En is soo groot noch als Hy was,
Hoewel nu niet als stof en as:
Soo gaat Hy doch met syn verstant
Weer uyt syn graf en vader-lant;
En datter noch een Werelt waer
Behalven hier, Hy was ook daer.

DEVENTER.

W. VAN DER LINDE HZ.

duim

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

1

2

3

4

palm

DE DOODEN-LANTAARN OF LUCHTE

TE

DEVENTER.

(Met eene Afbeelding).

Het is een oudt gebruyk in Deventer ter stede,
 En by den IJssel-stroom meer andere plaatsen mede,
 Dat, waar in eenigh huys een dood' is of een lyk,
 Wert uitgehangen een lanteerne tot een blyk;
 Ik segge sonder keers, of eenigh licht van binnen.
 Wat sulks beduyden wil, kan jeder haast versinnen;
 Verhuyst is 's levenslicht, vertroocken is de ziel;
 Gansch ydel is de romp van 't gunt hem onderhiel.
 Dan is het al bejaaght, geloopen en geronnen,
 Dan is 't behouden-reys, is maar de ziel gewonnen.
 Wat wilmen meerder doch, als 't dagelyksche broodt?
 Wat is 't hier doch op 't lest, het eindt dat is de doodt.

Aldus luidt het 50^e of laatste Zinnebeeld uit
 den *Adams-appel* van JAN VAN DER VEEN.

Het gebruik van die Lantarens of *Luchten*
 te Deventer, en op meer andere plaatsen langs
 den IJssel, noemt de Dichter in 't begin der

17^e eeuw, reeds „oudt" en te regt. Men kan dit eensdeels afleiden uit den *antieken vorm* des voorwerps, van geel koper vervaardigd, en te meer is zulks blijkbaar uit de bijzonderheid, dat de openingen met *hoorn* zijn ingezet, zoodat het gebruik vermoedelijk van die overoude tijden dagteekent, toen het *glas* nog niet tot vensterruiten werd gebezigd (1).

Het uithangen eener zoodanige Lantaarn aan de woning, waarin zich een lijk bevond, heeft vrij algemeen, te Deventer stand gehouden tot den jare 1831, als wanneer aldaar eene Begraafplaats buiten de stad is aangelegd, en eenige veranderingen bij de lijkplegtigheden zijn ingevoerd.

Slechts weinige ingezetenen, aan oude gewoonten gehecht, of welligt ook uit eenig vooroordeel, bleven nog eenigen tijd het gebruik volgen, doch tegenwoordig ziet men het zeldzaam meer.

Het onderscheidingsteeken van de Luchte, of de overledene al dan niet gehuwd was

(1) De Ouden plantsten *hoorn* of dungslepen marmmer, sijn gevlochten traliewerk, geölíed papier of linnen in de openingen tot doorstraling van het licht. De eerste berigten omtrent het gebruik van glasschijven tot vensterruiten vindt men bij GREGORIUS VAN TOURS, die meldt, dat in de IV. eeuw de kerkvensters gekleurd glas bekwamen. De oudste nog voorhandene Glasvensters zijn in de kerk van St. Denis in Frankrijk, en schijnen van het oude gebouw afkomstig te zijn, hetwelk door den Abt SENEZ in 1140 gesticht werd.

geweest, bestond hierin, dat die, welke een *ongehuwde* voorstelde, versierd was met *zwarte*, *witte* en *groene linten*, zinnebeeldig voorstellende den *rouw*, de *onschuld* en de *hoop*, hetwelk voor *gehuwden* niet geschiedde. Het *geslacht* der overledenen werd op geenerlei wijze aangeduid.

Wat den *ouderdom* betreft, de Luchten voor volwassenen waren alle van dezelfde grootte (hoogte met den ring 9 N. Palm., middellijn 3,8 N. Palm.); de overigen naar evenredigheid van den bereikten ouderdom derafgestorvenen.

De Lantaarn moest altijd aan die zijde van de deur gehangen worden, welke gekeerd was naar den kant der kerk of van het kerkhof, daar het lijk begraven zou worden. Zij was van binnen van eene *gebluschte* kaars voorzien (1), zinspelende op een ligchaam zonder ziel.

Het was een *burenpligt*, de Luchte des morgens aan het sterfhuys op te hangen, haar 's avonds af te nemen en weder in 't sterfhuys te plaatsen, waarvoor de naaste burens of hunne dienstboden, tot belooning eene enkele of dubbele draagplaats, of, meer gebruikelijk, een daaraan geëvenredigden drinkpenning of eene *fooi*, ontvingen.

(1) Dit zegt LE FRANCO VAN BERKHEIJ, maar, hoe gepast die *uitgebluschte* kaars ook mogt zijn, is het echter zeker, dat zulks in de laatste jaren niet gebruikelijk was, en vermoedelijk ook niet vroeger, blijkens den dichtregel van VAN DER VEEN:

» Ik segge *sonder keers*, of eenig licht van binnen.»

De linten van de Luchten werden als een emolument gegeven aan de dienstboden van 't sterfhuys. De Luchten zelven werden gehuurd in winkels, waarvoor men twee Schellingen, een Gulden, een Daalder of meer betaalde.

Betreffende de uiterlijke teekenen, die een sterfhuys kenmerken, is de gewoonte in ons vaderland algemeen, om de deuren en vensters te sluiten, tot de begravenis heeft plaats gehad, op welken dag zij nog *half* gesloten blijven.

In de vorige eeuw had men te *Enkhuizen* nog het bijzondere gebruik, dat de Protestanten langere of kortere *linten*, naar de jaren der overledenen, aan de deur hingen, terwijl de Roomschegezinden gewoon waren, er een *zwart kruis* voor te zetten.

In *Zeeland* legde men eene menigte van netgeglooiden *stroobossen* op den stoep van het sterfhuys, en derzelver aantal werd, naar de jaren, het vermogen of aanzien der overledenen, vermenigvuldigd. (Zie Natuurlijke Historie van Holland, door J. LE FRANCQ VAN BERKHEIJ, 3^e Deel 3^e Stuk bladz. 1854.) Of deze gebruiken aldaar nog in zwang zijn, is ons onbekend.

In *Noord-Brabant* zijn *stroobosjes* nog heden kenteekenen van sterfgevallen. Te 's *Hertogenbosch*, *Tilburg* en op verscheidene andere plaatsen in die Provincie is het gebruikelijk, om op den stoep of de straat, voor de deur van het sterfhuys, een tweetal kunstig te zaamgevoegde *stroobosjes* te leggen, rustende

op vijf of zeven blokjes, schuins er tegen geplaatst, en met een zelfde getal gedekt. Het geheel is van verschillende grootte, naar gelang van den bereikten leeftijd der overledenen. De blokjes, voor Protestanten, hebben eene egaal bruinroode kleur; die voor Roomschegezinden zijn gemerkt met de letters R. K. W. (Roomsch-Katholijk Weeshuis), terwijl de *strootjes* van deze ook met eenige witte en zwarte *linten* zijn versierd. De *strootjes* worden door de Weeshuizen, tegen betaling van eenige stuivers daags, bezorgd.

Tot het gebruik derzelve heeft aanleiding gegeven eene strenge verordening van de stedelijke regering van 's *Hertogenbosch*, in het jaar 1635, tijdens de pest aldaar woedde, en welke resolutie of keur luidde: „dat al de boven- en „ benedenvensters van besmette huizen moesten gesloten blijven, en boven de deur een „ *stroowisch* moest gehangen worden, die er „ zes weken, ingeval van overlijden, en drie „ weken bij herstelling, moest blijven hangen.” In 1661 werd een besluit genomen, waarbij den inwoners der stad de verplichting werd opgelegd, dat voor elke woning, waarin iemand overleden was, een *bos stroo* met steenen daarop, moest geplaatst worden, die zoo lang het lijk boven aarde stond niet weggenomen mocht worden. Dit besluit schijnt niet ingetrokken te zijn, maar de naleving van hetzelfde, in eenen anderen vorm, blijkt meer op *gewoonte*, dan op kracht van *wet* gegrond te zijn, daar de *Israëlieten* het gebruik niet volgen.

Te *Waalwijk* heeft men de gewoonte, aan de deur van het sterfhuis, even als eertijds te *Deventer*, eene *Lantaren* te hangen, maar deze is zwart geverwd en met een *doodshoofd* beschilderd; is ook *zonder licht*, ja zelfs zonder bodem, om er licht in te kunnen plaatsen. De mededeeler dezer bijzonderheid, in den *Noord-Brabandschen Volks-Almanak* voor dit jaar, voegt hierbij de volgende moraal, waarmede wij dit stukje besluiten:

„Wie gevoelt niet, dat deze beeldtenis des
„doods even juist en treffend als eenvoudig
„is. Zij zij ons dan gedurig voor den geest,
„deze beeldtenis, en leere ons den diepen
„zin verstaan, dat eene lantaarn zonder licht,
„even doelloos als nutteloos is. De beschou-
„wing van dit volksgebruik kweeke in ons
„een edelen zin en wil, om, terwijl wij le-
„ven, ons licht te laten schijnen voor de
„mensen.”

W. VAN DER LINDE Hz.

